

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ИВАНА С. КОСТАДИНОВИЋ

**ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА КАО
ИНСТРУМЕНТ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ
ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

- докторска дисертација -

Ниш, 2016. година

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ИВАНА С. КОСТАДИНОВИЋ

ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА КАО ИНСТРУМЕНТ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

- докторска дисертација -

Текст ове докторске дисертације ставља се на увид јавности,
у складу са чланом 30, ставом 8. Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“,
број 76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010,
93/2012, 89/2013, 99/2014).

НАПОМЕНА О АУТОРСКИМ ПРАВИМА

Овај текст се сматра рукописом и само се саопштава јавности (члан 7
Закона о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, број 104/2009,
99/2011 и 119/2012).

Ниједан део ове докторске дисертације не сме се користити ни у какве
сврхе, осим за упознавање са садржајем пре одбране.

Ниш, 2016. година

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ИВАНА С. КОСТАДИНОВИЋ

**ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА КАО
ИНСТРУМЕНТ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ
ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

- докторска дисертација -

Ниш, 2016. година

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF ECONOMICS

IVANA S. KOSTADINOVIĆ

**BUSINESS INFRASTRUCTURE AS AN
INSTRUMENT OF THE NEW INDUSTRIAL
POLICY OF THE REPUBLIC OF SERBIA**

- Doctoral dissertation -

Niš, 2016.

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације

Ментор:

Др Живорад Глигоријевић, редовни професор

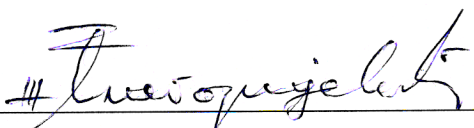
Универзитет у Нишу, Економски факултет

Чланови комисије:

Датум одбране докторске дисертације: _____

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ УРАЂЕНЕ
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

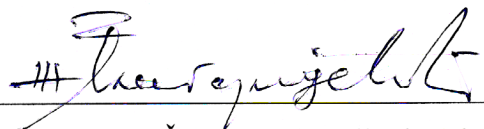
Овим изјављујем да сам сагласан да кандидат ИВАНА КОСТАДИНОВИЋ може да преда Реферату за последипломско образовање Факултета урађену докторску дисертацију под називом ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА КАО ИНСТРУМЕНТ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ради организације њене оцене и одбране.

Ментор: проф. др Живорад Глигоријевић

**STATEMENTS OF MENTOR'S CONSENT FOR SUBMISSION OF COMPLETED
DOCTORAL DISSERTATION**

Herby, I declare that I agree that the candidate IVANA KOSTADINOVIĆ can submit completed doctoral dissertation to the officer for postgraduate education of the Faculty under the name of BUSINESS INFRASTRUCTURE AS AN INSTRUMENT OF THE NEW INDUSTRIAL POLICY OF THE REPUBLIC OF SERBIA for the purpose of its evaluation and defense.

Mentor: Prof. Živorad Gligorijević, PhD

ИЗЈАВА

Под пуном материјалном и моралном одговорношћу изјављујем да је приложена докторска дисертација резултат сопственог научног истраживања и да је коришћена литература на адекватан начин цитирана, без преузимања идеја, резултата и текста других аутора на начин којим се прикрива оригиналност извора. У потпуности преузимам одговорност за спроведено истраживање, анализу, интерпретацију података и закључке.

У Нишу,

Својеручни потпис:

Костић Јован

STATEMENT

With due material and moral responsibility, hereby I declare that the doctoral dissertation is the result of personal scientific research and that the references used are cited adequately without use of ideas, results and texts of other authors in the way that hides the source's originality. I take the full responsibility for conducted research, analysis, data interpretation and conclusion.

Niš,

Signature:

Костић Јован

Научни допринос докторске дисертације

Дефинисање нове индустријске политике Републике Србије представља потребу, јер Србија мора да изгради сопствени модел привредног развоја. При томе, приликом изградње поменутог модела, морају се узети у обзир многе важне чињенице, дефинисане у оквиру стратегије Европа 2020, које су везане за индустријску политику на нивоу Европске уније што је и суштина успеха стратегије одрживог развоја индустрије и реиндустријализације Републике Србије.

У дисертацији се истиче да мала и средња предузећа представљају окосницу развоја привреде, како развијених земаља, тако и земаља у развоју, као што је Република Србија. Да би опстала на тржишту, ова предузећа морају стално градити нове конкурентске предности. Те предности се могу градити унутар самих предузећа, али и кроз сарадњу и повезивање између њих. Један од начина подизања ефективности пословања и ефикасности развоја малих и средњих предузећа, а тиме и њихове конкурентности и конкурентности укупне привреде, јесте њихово повезивање у различите *елементе пословне инфраструктуре*.

Докторска дисертација садржи детаљну анализу досадашњег развоја елемената пословне инфраструктуре Србије. На основу те анализе долази се до закључка да је одређени напредак остварен, али се, исто тако, очекује да се у наредном периоду већа пажња поклони планирању развоја елемената пословне инфраструктуре и да се редовно прате потребе и захтеви малих и средњих предузећа. Блиска сарадња између најважнијих елемената пословне инфраструктуре, као и јавног и приватног сектора и многих развојних агенција и институција, привредних комора, потребна је како би се размениле битне информације и хармонизовале делатности и како би се постигли синергетски ефекти на повећање конкурентности, као и развој на локалном и регионалном нивоу. Поред тога, неопходно је ускладити активности пословне инфраструктуре са одговарајућим стратешким плановима. Упоредо, са претходно наведеним активностима, треба радити и на унапређењу људских ресурса у свим елементима пословне инфраструктуре: *кластерима, пословним инкубаторима, научно-технолошким парковима и слободним зонама*.

Посебан допринос докторске дисертације је у предлогу да се будући развој индустрије Републике Србије ослања у много већој мери на најважније елементе пословне инфраструктуре и да се далеко већа пажња поклони квалитету развоја елемената пословне инфраструктуре, јер ће само тако и доћи до остварења значајних и очекиваних резултата.

Scientific Contribution of the Doctoral Dissertation

Defining the new industrial policy of the Republic of Serbia is a need, as Serbia must build its own model of economic development. In addition, during the construction of this model, we must take into account many important facts set out in the Europe 2020 strategy which are related to industrial policy at EU level which is the essence of success strategies for sustainable development of the industry and the re-industrialization of the Republic of Serbia.

The thesis points out that SMEs are the backbone of economic development, both in developed countries and developing countries, such as the Republic of Serbia. To survive in the market, these companies have to constantly build new competitive advantage. These advantages can be built within the very enterprises, but also through cooperation and networking between them. One of the ways to raise the effectiveness and efficiency of business development of small and medium-sized enterprises, and therefore their competitiveness and the competitiveness of the overall economy, is their integration into the various elements of business infrastructure.

Doctoral dissertation contains a detailed analysis of the previous development of elements of business infrastructure in Serbia. On the basis of this analysis we come to a conclusion that a certain progress has been made. Still, it is expected that in the future more emphasis will be placed on planning the development of elements of business infrastructure and on regular monitoring of the needs and requirements of small and medium-sized enterprises. Close cooperation between the most important elements of business infrastructure, as well as that of the public and private sector and many development agencies and institutions and chambers of commerce is necessary in order to exchange relevant information and harmonize activities and to achieve synergistic effects on increasing the competitiveness and development on the local and regional level. In addition, it is necessary to harmonize the activities of the business infrastructure with the appropriate strategic plans. In line with the above mentioned activities, we should work on improving human resources in all elements of business infrastructure: clusters, business incubators, science-technology parks and free zones.

The special contribution of this doctoral dissertation is the proposal that the future development of the industry of the Republic of Serbia relies, to a much greater extent, on the most important elements of business infrastructure, and that far greater emphasis is given to developing the quality of business infrastructure, because only in this way shall we come to the realization of significant and expected results.

*Мојој породици, што су мој
животни пут обојили подршком,
разумевањем, љубављу и вером у мене.*

Подаци о докторској дисертацији

Ментор: Др Живорад Глигоријевић, редовни професор, Универзитет у Нишу, Економски факултет

Наслов: Пословна инфраструктура као инструмент нове индустријске политике Републике Србије

Резиме:

Процес трансформације привреде Републике Србије који траје већ више од две деценије довео је, под утицајем разноврсних проблема, до бројних негативних ефеката од којих су деиндустријализација и драстично смањење улоге индустрије у стварању друштвеног производа један од најкрупнијих проблема, који је наметнуо неодложну потребу његовог решавања. Осим наведеног, Србија је морала да решава и проблеме који су настали као последица глобалне економске кризе крајем прве деценије овог века. Због тога су креатори економске политике у Србији приступили формулисању **нове индустријске политике**, која поред основног циља - реиндустријализације, треба да испуни и захтеве усклађености са новим концептом индустријске политике Европске уније, који је дефинисан Лисабонском стратегијом. Поред тога, Србија је требала да прилагоди циљеве, инструменте и мере нове индустријске политике глобалном економском окружењу и актуелним тржишним механизмима.

Процес глобализације, који води укрупњавању привредних субјеката у виду глобалних корпорација, је наметнуо потребу малим и средњим предузећима да се повезују и умрежавају. У том контексту, нова индустријска политика Републике Србије, пре свега, је усмерена на побољшање амбијента за пословање и развој малих и средњих предузећа, као и за јачање конкурентности, унапређењем истраживања и развоја, кооперације и интеграције, као и олакшица за структурна прилагођавања.

У креирању и унапређењу амбијента за пословање и развој малих и средњих предузећа значајну улогу има **пословна инфраструктура** као савремени облик интерног организовања производње у индустрији, односно облик делимичне интеграције у индустрији. Због тога је развој савремене пословне инфраструктуре постао значајан инструмент нове индустријске политике који означава примену низа мера и практичних политика које предузимају јавне институције, да би направили подстицајно и повољно пословно окружење за отварање нових и повезивање постојећих малих и средњих предузећа.

Основни циљ овог истраживања је да се анализирају најважнији елементи пословне инфраструктуре, као што су пословни инкубатори, кластери, слободне зоне и научно-технолошки паркови, и да се покаже колико су допринели

имплементацији нове индустријске политике Републике Србије, која треба да доведе до јачања конкурентности индустрије и целокупне привреде земље.

Досадашњи развој пословне инфраструктуре у Србији показује да је остварен одређени напредак, али је у наредном периоду неопходно боље планирање развоја појединих елемената пословне инфраструктуре и стално праћење потреба и захтева малих и средњих предузећа. Осим тога, акценат треба ставити на квалитет развоја елемената пословне инфраструктуре, јер ће само тако доћи до остварења значајних резултата.

Научна област:

Економија

Научна
дисциплина:

Привредни развој и економска политика

Кључне речи:

развој индустрије, нова индустријска политика Републике Србије, нова индустријска политика Европске уније, мала и средња предузећа, пословна инфраструктура, пословни инкубатори, кластери, слободне зоне, научно-технолошки паркови.

УДК:

338.45.01(497.11)(043.3)

CERIF
класификација:

S 180 Економија, економетрија, економска теорија, економски системи, економска политика

Тип лиценце
Креативне
заједнице:

CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

Dr Živorad Gligorijević, Full Professor at the University of Nis,
Faculty of Economics

Title:

Business Infrastructure as an Instrument of the New Industrial
Policy of the Republic of Serbia

Abstract:

The economic transformation of the Republic of Serbia that now lasts more than two decades has, due to numerous problems that arose in the previously mentioned period, resulted in numerous negative effects. Some of those such as deindustrialization and a drastic drop in the partake of industry in the country's GDP have turned out to be the greatest problems as they demanded immediate attention. Furthermore, Serbia had to deal with problems that were a direct consequence of the global economic crisis in the first decade of this century. This is why the creators of the economic policy in Serbia have formulated a *new industrial policy*, which, besides its main goal – reindustrialization, has another and that is to be in line with the new concept of industrial policy of the European Union, defined in the Lisbon Strategy. Moreover, Serbia had to adjust its aims, instruments and measures of this new industrial policy to the global economic surrounding and current market mechanisms.

The process of globalization which brings about the birth of a great number of global corporations, forces small and medium-sized enterprises to connect and form networks. That being said, the industrial policy of the Republic of Serbia, is more than anything else, directed towards creating a better business environment for the previously mentioned enterprises. The policy aims at developing competitiveness, enhancement of research and progress, cooperation and integration as well as making way for structural adjustments.

An important element in the creation and enhancement of a favorable business environment for small and medium-sized enterprises is the *business infrastructure* it being a modern form of internal organization of industry production, i.e. a form of partial integration in the industry. This is exactly why the development of a modern business infrastructure has become an important element of this, new industrial policy. It stands for application of a series of measures and practical policies by public institutions in order to create a favorable and a supportive environment in which the already existing small and medium-sized enterprises can grow and new can be opened.

The main aim of this research is to analyze the most important elements of a business infrastructure such as business incubators, clusters, free zones and science and technology parks in order to show how much these have contributed to implementation of the new

industrial policy of the Republic of Serbia which in itself, has the aim of developing competitiveness of the industry and whole of the country's economy.

The development of business infrastructure in Serbia thus far shows that certain progress has been made but that in time that is ahead of us, we need more careful and better planning of development of certain elements of business infrastructure and continuous monitoring of the needs and requirements of small and medium-sized businesses. Furthermore, special attention should be placed on the quality of development of elements of business infrastructure as this is the only way to achieve significant results.

Scientific
Field:

Economics

Scientific
Discipline:

Economic Development and Economic Policy

Key Words:

industry development, new industrial policy of the Republic of Serbia, new industrial policy of the EU, small and medium-sized businesses, business infrastructure, business incubators, clusters, free zones, science and technology parks.

UDC:

338.45.01(497.11)(043.3)

CERIF
Classification:

S 180 Economics, Econometrics, Economic Theory, Economic Systems, Economic Policy

Creative
Commons
License Type:

CC BY-NC-ND

СПИСАК ТАБЕЛА

Први део

Табела бр. 1 – *Европа 2020 – седам водећих иницијатива*

Табела бр. 2 – *Приватизација прерађивачке индустрије 2002-2010. године*

Табела бр. 3 – *Привредни раст 2001-2009. године у %*

Табела бр. 4 – *Привредни раст у 2010. у %*

Табела бр. 5 – *Индикатори Европа 2020 – стање и циљеви развоја*

Табела бр. 6 – *Нови модел индустријског раста 2011-2020*

Табела бр. 7 – *Десезонирани индекси индустријске производње*

Табела бр. 8 – *Позиција Србије у глобалној конкурентности у односу на земље региона*

Други део

Табела бр. 9 – *Компарација елемената пословне инфраструктуре*

Табела бр. 10 – *Карактеристична подела инкубатора у свету*

Табела бр. 11 – *Кључни партнери у успостављању бизнис инкубатора у ЕУ*

Табела бр. 12 – *Типови слободних зона са примерима у репрезентативним земљама*

Табела бр. 13 – *Најважније погодности у слободним зонама*

Табела бр. 14 – *Еволуција (развој) модела научно-технолошких паркова у САД и Француској (после Фајола (Fayoll-a), 2011)*

Табела бр. 15 – *Методологија оснивања научно-технолошких паркова*

Трећи део

Табела бр. 16 – *Физички обим индустријске производње и стопе раста ДП индустрије наше земље – (%)*

Табела бр. 17 – *Структура БДП-а Србије, 2001-2009. година, у %*

Табела бр. 18 – *Стопа раста БДП-а у привреди и индустрији Србије, 2001-2009. година*

Табела бр. 19 – *Кретање индустријске производње доминантних индустријских грана у односу на 1998. годину*

Табела бр. 20 – *Распоред малих и средњих предузећа*

Табела бр. 21 – *Индикатори развијености МСП (сталне цене 2013. године)*

Табела бр. 22 – *Преглед дужине државне границе*

Табела бр. 23 – *Планиране индустријске зоне и индустријски паркови у Републици Србији*

Табела бр. 24 - *Swot анализа*

Табела бр. 25 – *Циљеви стратегије*

Табела бр. 26 – *Индикатори за праћење остваривања стратешких циљева*

Табела бр. 27 – *SWOT анализа у оквиру постојећег научног и иновационог система Србије – предности, слабости, могућности и опасности*

Четврти део

Табела бр. 28 – *Ранг транзиционих земаља према условима пословања*

Табела бр. 29 – *Индикатори (стубови) конкурентности који одређују индекс глобалне конкурентности (ИГК)*

Табела бр. 30 – *Индекс глобалне конкурентности (2007-2015.)*

Табела бр. 31 – *Ранг земаља према Индексу глобалне конкурентности (2007-2015.)*

Табела бр. 32 – *Вредност ИГК по стубовима конкурентности (2013-2015.)*

Табела бр. 33 – *Приказ вредности СРП ранга/индекса земаља Југоисточне Европе*

Табела бр. 34 – *Реиндустријализација Републике Србије*

Табела бр. 35 – *Пројектовано учешће сектора и области у БДВ и стопе раста*

Табела бр. 36 – *Матрица циљева регионалног развоја Србије*

Табела бр. 37 – *Директне стране инвестиције у Србији и суседним земљама у периодима кризе*

Табела бр. 38 – *Иницијална и укупна улагања страних инвеститора у Србији у периоду 2001-2011. (20 највећих*)*

Табела бр. 39 – *Директна страна улагања према пореклу (у милионима евра)*

Табела бр. 40 – *Основни индикатори текућих економских кретања*

Табела бр. 41 – *Пројекција основних макроекономских показатеља Републике Србије*

Табела бр. 42 – *Запосленост и незапосленост по Анкети о радној снази 2008-2010. године*

Табела бр. 43 – *Стопе запослености у 2010. и пројекције за 2020., Србија и ЕУ*

Табела бр. 44 – *Пројектована структура запослености по делатностима (у хиљадама)*

Табела бр. 45 – *Основни показатељи тржишта рада становништва радног узраста од (15 до 64) у хиљадама (000)*

Табела бр. 46 – *SWOT анализа иновативне политике у Србији*

Табела бр. 47 – *Укупна издвајања за истраживања као проценат бруто домаћег производа*

Табела бр. 48 – *Кретање буџетских средстава намењених за науку и истраживање као % БДП*

Табела бр. 49 – *Резултати SWOT анализе*

Табела бр. 50 – *Прелиминарни резултати за Електропривреду Србије, Делта Аграр и пројекат „Low Carbon технологије“*

Табела бр. 51 – *Подаци о броју чланова кластера*

Табела бр. 52 – *SWOT анализа окружења – кластери*

СПИСАК СЛИКА

Први део

Слика бр. 1 – *Индустријска политика Србије – повезаност са кључним политикама*

Други део

Слика бр. 2 – *Оснивање и формирање нових типова инкубатора у временском хоризонту*

Слика бр. 3 – *Услуге пословних инкубатора*

Слика бр. 4 – *Предузетничке мреже значајне за предузећа у инкубатору*

Слика бр. 5 – *Окружење научно-технолошког парка и његове унутрашње димензије*

Слика бр. 6 – *Шема организације научно-технолошког парка*

Слика бр. 7 – *Организациона структура научно-технолошког парка*

Трећи део

Слика бр. 8 – *Индекс индустријске производње у Републици Србији за јануар 2016. године*

Слика бр. 9 – *Стубови политике развоја МСП*

Слика бр. 10 – *Координација спровођења стратегије*

Слика бр. 11 – *Општи приступ спровођењу Стратегије подстицања и развоја страних улагања (четири главна стуба)*

Слика бр. 12 – *Организациона шема управљања истраживачким, развојним и иновационим системом*

Четврти део

Слика бр. 13 – *Кретање Индекса глобалне конкурентности (2007-2015.)*

Слика бр. 14 – *Компоненте IPA (Инструмент претприступне помоћи)*

Слика бр. 15 – *Укупна издавања за истраживања као проценат бруто домаћег производа*

Слика бр. 16 – *Кретање буџетских средстава намењених за науку и истраживање као % БДП*

Слика бр. 17 – *Број регистрованих EMAS локација и организацијама у ЕУ државама*

Слика бр. 18 – *Број предузећа која су увела чистију производњу у Републици Србији*

Слика бр. 19 – *Економски инструменти и извори финансирања заштите животне средине (у %БДП)*

Слика бр. 20 – *Укупна финансијска средства за заштиту животне средине (у%БДП)*

Слика бр. 21 – *Улагања у заштиту животне средине привредних сектора (у % БДП)*

Слика бр. 22 – *Највећи донатори из иностранства*

Слика бр. 23 – *Укупан промет у слободним зонама (у ЕУР)*

Слика бр. 24 – *Учешће слободне зоне у укупном промету слободних зона (у %)*

САДРЖАЈ

У В О Д.....	1
ПРВИ ДЕО - НОВА ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – СТРАТЕГИЈСКИ ПРИСТУП РАЗВОЈУ ИНДУСТРИЈЕ.....	9
1. ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА КАО КОМПОНЕНТА СТРАТЕГИЈСКОГ УПРАВЉАЊА РАЗВОЈЕМ ИНДУСТРИЈЕ	10
1.1. <i>Дефинисање индустријске политике</i>	<i>10</i>
1.2. <i>Циљеви индустријске политике.....</i>	<i>12</i>
1.3. <i>Врсте индустријских политика.....</i>	<i>14</i>
1.4. <i>Инструменти индустријске политике</i>	<i>16</i>
2. ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	21
3. НОВА ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ	24
3.1. <i>Нова индустријска политика Европске уније – Лисабонска стратегија.....</i>	<i>24</i>
3.2. <i>Концепт нове индустријске политике Европске уније – Стратегија ЕУ 2020 ..</i>	<i>30</i>
4. НОВА ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	35
4.1. <i>Индустријска политика Републике Србије током прве деценије XXI века... </i>	<i>36</i>
4.2. <i>Полазне основе и оквири нове индустријске политике Републике Србије.....</i>	<i>39</i>
4.3. <i>Стратегијске основе и циљеви нове индустријске политике.....</i>	<i>43</i>
ДРУГИ ДЕО - ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА – САВРЕМЕНИ ОБЛИЦИ ИНТЕРНОГ ОРГАНИЗОВАЊА ПРОИЗВОДЊЕ У ИНДУСТРИЈИ.....	59
1. ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА – ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ.....	59
1.1. <i>Пословна инфраструктура – дефинисање и историјски развој</i>	<i>59</i>
2. ПОСЛОВНИ ИНКУБАТОРИ КАО ЕЛЕМЕНТ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ.....	69
2.1. <i>Појам и класификација пословних инкубатора.....</i>	<i>69</i>
2.2. <i>Оснивање и циљеви развоја пословних инкубатора.....</i>	<i>75</i>
3. КЛАСТЕРИ КАО ЗНАЧАЈАН ЕЛЕМЕНТ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	85
3.1. <i>Дефинисање индустријских кластера.....</i>	<i>85</i>
3.2. <i>Основне карактеристике кластера</i>	<i>89</i>
3.3. <i>Типови кластера и стратегије развоја кластера.....</i>	<i>94</i>
3.4. <i>Функционисање и организациона структура кластера.....</i>	<i>101</i>

3.5.	<i>Кластери и управљање иновацијама</i>	105
3.6.	<i>Улога државе у иницирању кластера</i>	110
4.	СЛОБОДНЕ ЗОНЕ КАО ЕЛЕМЕНТ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	112
4.1.	<i>Појам, мисија и циљеви слободних зона</i>	112
4.2.	<i>Оснивање и фактори развоја слободних зона</i>	117
4.3.	<i>Врсте слободних зона</i>	121
4.4.	<i>Предности оснивања и пословања у зонама</i>	126
5.	НАУЧНО – ТЕХНОЛОШКИ ПАРКОВИ КАО ЕЛЕМЕНТ	
	ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	130
5.1.	<i>Основне карактеристике и дефиниције научно–технолошких паркова</i>	130
5.2.	<i>Најважнији кораци за оснивање научно – технолошких паркова</i>	138
5.3.	<i>Циљеви оснивања научно-технолошких паркова</i>	148
5.4.	<i>Изградња и функционисање научно – технолошких паркова</i>	151
 ТРЕЋИ ДЕО - ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА КАО ОСНОВА НОВЕ		
ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ		
		157
1.	ПОЛАЗНИ УСЛОВИ ЗА РАЗВОЈ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	157
1.1.	<i>Развојни процеси у индустрији Србије у претходном периоду и основни правци развоја индустрије у наредном периоду</i>	157
1.2.	<i>Развој малих и средњих предузећа</i>	166
2.	ПРАВНА РЕГУЛАТИВА ЗА РАЗВОЈ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	173
2.1.	<i>Закон о слободним зонама</i>	173
2.2.	<i>Закон о просторном плану Републике Србије од 2010 -2020. године</i>	177
2.3.	<i>Закон о иновационој делатности</i>	183
3.	СТРАТЕШКА ДОКУМЕНТА ЗА РАЗВОЈ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	187
3.1.	<i>Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020.године</i>	187
3.2.	<i>Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012.године</i>	191
3.3.	<i>Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013.</i>	195
3.4.	<i>Стратегија подстицања и развоја страних улагања</i>	202

3.5. Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016.....	206
3.6. Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020.- „Истраживање за иновације“.....	211

ЧЕТВРТИ ДЕО - ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА У ПРОЦЕСУ

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ

СРБИЈЕ.....216

1. ЦИЉЕВИ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ217

1.1. Јачање конкурентности217

1.2. Реиндустријализација.....224

1.3. Равномерни регионални развој231

1.4. Прилив страних директних инвестиција.....238

1.5. Запошљавање радноспособног становништва.....247

1.6. Истраживање, развој и иновације.....251

1.7. Заштита животне средине.....260

2. АНАЛИЗА ДОСАДАШЊЕГ РАЗВОЈА ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ У ПРОЦЕСУ

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ270

3. ПРЕПОРУКЕ ЗА БУДУЋИ РАЗВОЈ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ У

РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ282

ЗАКЉУЧАК.....289

ЛИТЕРАТУРА.....302

БИОГРАФИЈА314

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

У В О Д

Индустрија, као посебна привредна делатност и као најзначајнији део материјалне производње, има велики значај и врши велики утицај на привредни и свеукупни развој једне земље. Будући да је, током времена, захваљујући процесу трансформације привреде Републике Србије и структурним променама које су уследиле, дошло до смањења улоге индустрије у стварању друштвеног производа, потребно је било да Република Србија дефинише *нову индустријску политику*, чији је основни задатак да унапреди услове који су неопходни за несметано спровођење активности и да буде прилагођена окружењу, као и да побољша пословно окружење за боље функционисање тржишта.

Поред тога, Србија, је морала да приступи дефинисању и хармонизовању циљева, инструмента и мера индустријске политике у складу са новим концептом индустријске политике Европске уније, који је дефинисан Лисабонском стратегијом, као и са циљевима нове Стратегије Европа 2020. Осим тога, процес глобализације, буран напредак савремених технологија, рецесија, целокупно економско и друштвено окружење, такође, су наметнули Србији потребу за дефинисањем нове индустријске политике.

Сам процес глобализације који је довео до великих промена у индустрији, указује да у новој индустријској политици Републике Србије, посебан значај мора да има *сектор малих и средњих предузећа*. Наиме, нова индустријска политика има за циљ побољшање амбијента за мала и средња предузећа, као и јачање њихове конкурентности, унапређењем истраживања и развоја, кооперације и олакшица за структурна прилагођавања.

Да би се убрзао и унапредио развој малих и средњих предузећа и да би им се олакшало пословање, у већини земаља се развијају бројни елементи **пословне инфраструктуре** (пословни инкубатори, индустријски кластери, слободне зоне и научно-технолошки паркови) и са циљем да се помогне *малим и средњим предузећима да ојачају и унапреде своју конкурентност на тржишту*.

Република Србија има за циљ да *мала и средња предузећа*, током времена, постану извозно оријентисан и међународно конкурентан сектор. Уколико дође до остварења овог циља, Србија ће имати вишеструке користи: виши животни стандард

становништва, равномернији регионални развој, већи степен запослености и велике шансе за прикључење Европској унији.

Пословна инфраструктура представља савремени облик интерног организовања производње у индустрији односно изражајни облик делимичне интеграције у индустрији. Досадашњи развој пословне инфраструктуре није био плански и није уважавао захтеве, и најважније потребе малих и средњих предузећа и подручја на коме предузећа послују, што је изазвало низ негативних ефеката развоја. Наиме, то је проузроковало слабије ефекте на подизању конкурентности предузећа, знатно мању ефикасност у раду од очекиване и непостојање дугорочних извора финансирања.

Пословна инфраструктура по капацитету, намени и структури треба да буде у складу, најпре, са захтевима тржишта, као и са локалним и регионалним потенцијалима, а примарни циљ развоја пословне инфраструктуре је укупни привредни развој на локалном, регионалном и националном нивоу.

Неопходност развоја пословне инфраструктуре у Републици Србији је препозната од стране многих међународних организација, као и институција Европске уније, и то као ефикасно средство за развој индустрије. Наиме, Европска унија је, у Србији, препознала значај и потребу за развојем елемената пословне инфраструктуре, и подржала је велики број пројектних иницијатива широм земље.

Пословна инфраструктура је веома значајан инструмент нове индустријске политике, који подразумева политику индустријског развоја, при чему термин „индустрија“ обухвата и организацију и стратешко управљање људским и материјалним ресурсима. Нова индустријска политика означава примену низа мера и практичних политика које спроводе јавне институције, како би се створила подстицајна клима, атрактивнији инвестициони амбијент (за постојеће и будуће инвеститоре) и повољно пословно окружење за отварање нових и повезивање постојећих малих и средњих предузећа.

Пословна инфраструктура је неопходна за несметани развој и опстанак *малих и средњих предузећа*, која представљају „мотор“ економског развоја и један од битнијих фактора модерне економије. Све бржи развој технологије, с једне стране, и либерализација законске регулативе, с друге стране, афирмишу предузећа у сталној тежњи да се прилагођавају пословном окружењу и, у том правцу, повезивањем кроз

најзначајније елементе пословне инфраструктуре побољшавају и повећају своју конкурентску позицију на тржишту.

У наредном периоду потребно је да се мала и средња предузећа у области индустрије повезују и да стимулишу развој пословне инфраструктуре. Оваква врста повезивања ће, сасвим сигурно, позитивно утицати на целокупно пословање предузећа, као и на њихов положај на тржишту, с обзиром да долази до повећања ефикасности и продуктивности чланица предузећа, заједничких користи и остваривања бољих резултата од предузећа која наступају самостално на тржишту и која нису спремни на било какав вид кооперације.

Пословну инфраструктуру чине следећи елементи: (1) индустријски кластери, (2) пословни инкубатори, (3) индустријске зоне (ИЗ), (4) индустријски паркови (ИР), (5) научно - технолошки паркови (ТП) и (6) слободне зоне (СЗ).

Циљ ове дисертације је да укаже на велику међузависност између елемената пословне инфраструктуре и индустријског развоја једне земље односно нове индустријске политике. Поред тога, као важан циљ дисертације истиче се и праћење развоја поменутих елемената пословне инфраструктуре у Републици Србији и потреба да се укаже на важну чињеницу да је развој елемената пословне инфраструктуре неопходан за јачање конкурентности индустрије и целокупне привреде једне земље.

Као *специфични циљеви дисертације* истичу се: (1) анализа новог стратешког приступа индустријском развоју који се заснива на инвестицијама у нову технологију, иновацијама и хуманом капиталу; (2) дефинисање приоритетних циљева развоја индустрије, као и *нове индустријске политике Републике Србије*; (3) анализа настанка и развоја *индустријских кластера*, који представљају *кључну категорију* у развојним иницијативама, стратегији и политици регионалног развоја многих земаља савременог света; (4) указивање да предузећа учествовањем у кластеру: подижу ниво конкурентности, омогућава им се излазак на шира тржишта, имају приступ фондовима и повољнијим кредитима; (5) указивање да су се у развијеним земљама пословни инкубатори и кластери афирмисали као нови модели развоја малих и средњих предузећа. У неким земљама у развоју испољили су се и као средство подршке развоја и раста малих и средњих предузећа (МСП), равномерног регионалног развоја и укључивања њихових привреда у европске интеграционе процесе; (6) анализа слободних производних зона које служе као средство за привлачење инвестиција у служби привредног и индустријског развоја, такође омогућавају отварање нових

радних места и обезбеђују најповољније услове за пословање; (7) указивање на чињеницу да су елементи пословне инфраструктуре прихваћени као успешни и ефикасни механизми за подстицање индустријског и регионалног развоја како у развијеним тако и у транзиционим земљама као што је Република Србија.

У складу са наведеним циљевима истраживања, а за потребе израде докторске дисертације коришћене су различите научне методе карактеристичне за истраживања у области друштвених наука, а пре свега у економији. Истраживање за потребе ове дисертације базирало се на информацијама и подацима који су прикупљени из бројних извора домаће и стране литературе, као и са интернета. За прикупљање информација релевантних за истраживање, коришћене су следеће методе:

а) *метод анализе* је коришћен за анализу настанка и значаја пословне инфраструктуре за једну земљу;

б) *метод синтезе* је коришћен за анализу утицаја пословне инфраструктуре на нову индустријску политику. Наиме, нова индустријска политика подстиче стварање и развој кластера, пословних инкубатора, слободних зона и научно-технолошких паркова, формирањем и промовисањем потребне инфраструктуре;

в) *метод компаративне анализе* користио се у циљу поређења настанка и развоја елемената пословне инфраструктуре у Републици Србији и Европској унији (и другим изабраним земљама), како би се дале препоруке за унапређење развоја истих у будућем периоду;

г) *историјски метод* је употребљен ради сагледавања досадашњег развоја и доприноса елемената пословне инфраструктуре развоју индустрије у Републици Србији и Европској унији.

Полазећи од дефинисаног циља, докторска дисертација је структурирана у четири комплементарне целине.

Први део дисертације под називом ***Нова индустријска политика Републике Србије – стратегијски приступ развоју индустрије***, указује да уколико Србија жели да има веће користи него трошкове од процеса глобализације, мора да има властиту политику која ће јој тако нешто и омогућити, будући да користи од глобализације аутоматизмом припадају великим, а трошкови малим земљама као што је Србија. Једна од политика, којом наша земља може остварити користи од глобализације, јесте *индустријска политика*. Индустријска политика Републике Србије представља политику убрзаног развоја индустрије. У савременим условима под утицајем

приватизације и либерализације некада *класичан концепт* индустријске политике трансформисан је у *нови модел* који представља директну подршку предузећима.

Овај део дисертације, управо, је оријентисан на нови модел индустријског раста и елементе *нове индустријске политике Србије*. Да би створила нову конкурентну одрживу индустријску структуру, индустријска политика мора да буде фокусирана на процес конзистентног спровођења структурних реформи.

Од Србије се очекује да дефинише нову модерну стратегију индустријског развоја, усклађену са општим приступима Уније и њених држава чланица, током процеса приближавања Србије Европској унији, приступа њеном тржишту индустријских производа или европским интеграционим процесима. Нова стратегија мора бити заснована на развоју науке, технике и технологије, повећању запослености и потпунијем искоришћењу производних капацитета. Са њом се очекују знатне промене у индустријској структури и очекује се остварење најважнијег циља, а то је повећање животног стандарда становништва. Нова стратегија развоја индустрије Републике Србије треба да омогући прилагођавање индустријске политике стратешким циљевима нове индустријске политике Европске уније, дефинисаном Лисабонском стратегијом 2000. године и њеним ревизијама 2005. и 2008. године. Лисабонска стратегија је, нарочито за нове чланице, представљала оквир за наставак структурних реформи у индустрији, али и катализатор даљих напора према достизању индустријских стандарда Европске уније. Из овога произилази нужност хармонизације индустријске политике Републике Србије, нарочито њених циљева, са новом индустријском политиком Европске уније, у циљу повећања конкурентности индустрије. Процес глобализације је, затим, условио додатну ревизију Лисабонске стратегије, тако да је у марту 2010. године Европска комисија лансирала њену иновирану верзију под називом *Европа 2020*.

Стратегија Европа 2020 није релевантна само унутар Европске уније, већ она нуди значајан потенцијал земљама кандидатима укључујући и Републику Србију, и помаже им да убрзају своје реформе. Као приоритети Стратегије Европа 2020 истичу се: *интелигентни раст* (економија заснована на знању и иновацији), *одрживи раст* (економија која ефикасно троши ресурсе, која је еколошки усмерена и компететивна) и *интегративни раст* (економија која има високу стопу запослености и социјалну и територијалну интегрисаност). У последњој целини овог дела дисертације посебно се анализирају стратегијске основе и циљеви нове индустријске политике Републике

Србије и истиче се да индустријска политика мора бити проактивна, оријентисана ка извозној конкурентности индустријских производа и услуга са високом додатом вредношћу, заснованих на знању, иновацијама, истраживању и развоју.

У другом делу дисертације под називом *Пословна инфраструктура – савремени облици интерног организовања производње у индустрији* анализирају се најважнији елементи пословне инфраструктуре а то су: *пословни инкубатори, кластери, слободне зоне и научно-технолошки паркови*. Подаци о поменутиим елементима пословне инфраструктуре, у овом делу су презентовани из секундарних извора (публикације и извештаји, стратешки и програмски документи, интернет странице...).

Кластери и пословни инкубатори су се афирмисали као *нови модели развоја малих и средњих предузећа*. Они представљају значајно средство подршке развоја и раста малих и средњих предузећа (МСП), равномерног регионалног развоја и укључивања њихових привреда у европске интеграционе процесе.

Институционалну инфраструктуру за подршку развоја малих и средњих предузећа и предузетништва у Републици Србији чини мрежа јавних институција и агенција - Национална агенција за регионални развој, Фонд за развој, Агенција за страна улагања и промоцију извоза и Национална служба за запошљавање. У Републици Србији активна је и Европска предузетничка мрежа, која делује у оквиру конзорцијума предвођеног националном агенцијом за регионални развој. С тим у вези, мала и средња предузећа у Србији имају могућност да, као и предузећа у Европској унији, добију потребне информације и услуге, које су им од изузетног значаја за успешно пословање на тржишту Европске уније, за трансфер технике и технологије, за проналажење пословних партнера, за иновације и учешће у програмима Европске уније.

Последњих година, кластери су у центру пажње не само стручних кругова, већ и креатора нове индустријске политике, у смислу креирања програма за унапређење индустријског развоја и конкурентности националних економија. Они доприносе бржем развоју и јачању малих и средњих предузећа различитих грана, а применом савремене технике и технологије као и метода рада, предузетничких и менаџерских способности за креирање нових послова, остварују се значајне конкурентске предности (ниски трошкови инпута и цене оутпута, висок квалитет, знање, информације, иновативност, флексибилност, ефикасност, брзина и способност максималног

задовољења захтева купаца). У овом делу дисертације, говори се и о пословним инкубаторима који представљају организовани начин формирања малих и средњих предузећа, од идеје до њиховог оспособљавања за самостално функционисање, у коме учествује већи број различитих субјеката, почев од великих предузећа, савезних, регионалних и локалних органа власти, финансијских институција, агенција, комора и асоцијација малог бизниса, научних институција, предузетника, заинтересованих бизнисмена и стручњака других професија неопходних за истраживање и развој, трансфер знања у технологију и технологије у нове производе. Поред кластера и инкубатора, као важни елементи пословне инфраструктуре истичу се и слободне зоне и научно технолошки паркови, па су и они детаљно обрађени у овом делу дисертације. До њихове изградње дошло је са циљем повећања конкурентности пословања као и територијалне конкурентности, затим смањивања регионалних асиметричности у нивоу укупне и индустријске развијености, спречавања даљих миграција из неразвијених у развијена подручја, покретања регионалног развоја многих привредних делатности и подсектора, рационалном и ефикасном употребом локације и ефикасним управљањем простором.

У трећем делу дисертације под називом *Пословна инфраструктура као основа нове индустријске политике Републике Србије* анализира се материја пословне инфраструктуре која није уређена правним оквиром, па се под појмом пословна инфраструктура у зависности од контекста посматрања подразумевају различити елементи односно производно - организациони облици као на пример: пословни инкубатори, кластери, слободне зоне и научно-технолошки паркови. Иако, експлицитно не постоји правни оквир који дефинише пословну инфраструктуру, поједини елементи пословне инфраструктуре су уређени на нивоу Закона. Тако се у дисертацији, анализирају поједини закони као што су: *Закон о иновационој делатности* којим су уређени научно-технолошки паркови и пословни инкубатори, слободне зоне у *Закону о слободним зонама*, као и *Закон о Просторном плану Републике Србије за период од 2010. до 2020. године*. Поред анализе Закона, којим је регулисана ова област, анализом су обухваћена и друга нормативна акта и стратешка и програмска документа у којима је препознат значај пословне инфраструктуре за нову индустријску политику Републике Србије. Наиме, кластери и пословни инкубатори су посебно уређени Стратегијом подстицања и развоја страних улагања и Стратегијом и политиком развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020. године. Према Стратегији и политици

развоја индустрије Републике Србије пословни инкубатори и кластери представљају организације и институције специјализоване за подршку малим и средњим предузећима и предузетништву, то јест сврстани су у институционалну инфраструктуру за подршку малим и средњим предузећима. У овом делу дисертације посебно се анализира и улога Владе Републике Србије која је одговорна за успостављање правног оквира пословне инфраструктуре и надзор над извршавањем прописа у тој области од стране надлежних институција.

У четвртом делу дисертације под називом *Пословна инфраструктура у процесу имплементације нове индустријске политике Републике Србије*, пре свега, детаљно се анализирају најважнији циљеви нове индустријске политике, а затим се врши анализа досадашњег развоја пословне инфраструктуре у Републици Србији, у циљу његове оцене и даљих препорука за будући развој појединих елемената пословне инфраструктуре.

Пословна инфраструктура по структури, намени и капацитету треба да буде у складу са регионалним и локалним развојним потенцијалима, као и са актуелним захтевима тржишта. Наиме, развој пословне инфраструктуре у Републици Србији тече паралелно са осталим процесима економске трансформације у тржишно оријентисану привреду. Овај процес је, углавном, финансиран из средстава међународних донатора и надлежних министарстава.

У овом делу дисертације, који је истовремено и најважнији део, указује се на чињеницу да индустријски развој није могуће спровести без ефикасног институционалног оквира, који се састоји од институција и инструмената, различитих политика којима се, сасвим сигурно, обезбеђује континуираност, стабилност и усклађеност у развојном процесу.

Први део

НОВА ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – СТРАТЕГИЈСКИ ПРИСТУП РАЗВОЈУ ИНДУСТРИЈЕ

Индустријска политика, поред концепције развоја, производне оријентације и стратегије развоја индустрије, представља једну од кључних компоненти стратегијског управљања развојем индустрије, које током времена, постаје све актуелније, јер се у условима брзих структурних промена морају дефинисати јасни и дугорочни циљеви развоја индустрије, који ће се реализовати применом адекватних инструмената.

Нова индустријска политика дефинисана је новом Стратегијом и политиком развоја индустрије за период од 2011-2020. године. Наведена Стратегија је јако важна Републици Србији у поступку приступања ЕУ. Наиме, она је усаглашена са индустријском политиком ЕУ и са циљевима нове Стратегије Европа 2020.

Нова индустријска политика представља важан инструмент Републике Србије у циљу приближавања развијеним земљама ЕУ. Она треба да омогући релативно бржи и лакши развој индустрије и да утиче на јачање конкурентности саме индустрије. Подршка предузећима приликом пласирања нових производа уз примену нових технолошких знања и решења, као и смањење свих препрека и баријера које ометају пословање предузећа, такође, представљају важне циљеве нове индустријске политике Републике Србије.

Република Србија има за циљ да постане чланица ЕУ, имајући то у виду, потребно је да води модерну и нову индустријску политику. Неопходно је, такође, да усклади своју индустријску политику са индустријском политиком ЕУ. Наиме, то значи да морају бити усклађени циљеви, инструменти и мере индустријске политике наше земље, као потенцијалног кандидата за чланство у ЕУ, са циљевима, инструментима и мерама индустријске политике ЕУ.

1. Индустриска политика као компонента стратегијског управљања развојем индустрије

1.1. Дефинисање индустриске политике

Индустриска политика, као компонента стратегијског управљања развојем индустрије, веома тешко може прецизно да се дефинише, на основу једне дефиниције. Проблеми око дефинисања настају због тога што је у питању таква политика која се мењала, током времена, и чији је концепт различито схватан у многим земљама. Из тог разлога, у литератури, постоји велики број дефиниција о индустриској политици. Наиме, постоје теоретичари који индустриску политику схватају у ужем смислу и поистовећују је са државном интервенцијом, а исто тако, постоје и они који индустриску политику посматрају у нешто ширем смислу.

Тако, на пример, *C. D. Walser*, истиче да индустриска политика укључује државно обликоване мере које се примењују у индустриском сектору, да би се постигли специфични циљеви појединих грана.¹ Такав приступ индустриској политици, омогућује читав низ мера државне интервенције, без обзира да ли су оне део укупне политичке стратегије или су само привременог карактера.

„У Западној Европи индустриска политика је, најпре, схватана као **политика унапређења технологија, а потом као политика државне интервенције**“.² При томе, постоје многобројни аргументи у корист и против државне интервенције. Противници државне интервенције, сматрају да је она непотребна и да је све могуће чинити путем такозване невидљиве руке тржишта, што, управо, потврђује и наредна дефиниција, која истиче да је индустриска политика етикета која се користи да би се описала широка, лоше одабрана збирка иницијатива за подстицај понуде на микро нивоу, креираних како би се унапредило функционисање тржишта на мноштво, различитих, узајамно недоследних начина. Потребна за државном интервенцијом се обично јавља тамо где има тржишних недостатака и где су неопходне брзе промене.³

¹ Walser, C. D., (1999), *Industrial Policy in the Process of Transition*, (Dissertation Nr. 2208), Verlag Paul Haupt Bern, Stuttgart, Wien, str. 23.

² *European Industrial Policy* (ed) Graham Hall, Croom Helm, London, 1986. према: Савић, Љ., (2009), *Економика индустрије*, Београд, стр. 117.

³ Geroski, P., (1989), *European Industrial Policy and Industrial Policy in Europe*, in “Oxford Review of Economic Policy”, str. 21.

Различити приступи аутора, који се баве дефинисањем индустријске политике, резултирају у различитим дефиницијама индустријске политике, као и њеној примени у пракси. Тако, на пример, постоје мишљења неких аутора која истичу да је целокупна економска политика, у ствари, индустријска политика, јер у стварности све економске одлуке које доноси Влада утичу на стање у индустрији.⁴

Индустријска политика је, заправо, економска политика која обликује компаративну предност једне земље. Циљ индустријске политике је да утиче на промене у националној економској структури (прерасподела ресурса између сектора, индустрија, занимања и региона) како би се повећало стварање и раст националног богатства, а не његова расподела.⁵

Претходно наведене дефиниције индустријске политике, имају неке заједничке елементе које треба истаћи:

„прво, индустријска политика мора одразити **најшири национални интерес**, до кога се најлакше долази **консензусом** заинтересованих страна, односно Владе, индустрије и синдиката;

друго, индустријска политика треба да има **шири оквир него што је државна интервенција** у индустрији;

треће, индустријска политика мора **произилазити из националне и концепције развоја индустрије**, максимално је уважавати и доследно служити њеном остварењу;

четврто, индустријска политика мора бити **флексибилно формулисана**, уз непрестану могућност њене корекције од стране индустрије, владе и синдиката и осталих релевантних учесника (научне институције, коморе, банке).“⁶

На основу наведених заједничких елемената индустријске политике, сасвим прихватљивом се сматра следећа дефиниција која каже да **„...индустријска политика представља скуп мера, програма и акција, којима се на флексибилан начин утиче на реализацију различитих циљева индустрије, формулисаних консензусом владе, индустрије и синдиката.“**⁷

⁴ Тако ће, на пример, промена пореза, каматних стопа или царина имати већи или мањи утицај на индустрију. (Види: Atkinson, B., Baker, P., Millward, B., (1996), *Economic Policy*, First Published; Macmillan Press Ltd., Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London, str. 57.)

⁵ Јовановић, М. Н., (2006), *Европска економска интеграција*, Београд, стр. 314.

⁶ Савић, Љ., (2009), *Економика индустрије*, Београд, стр. 119.

⁷ Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 90.

1.2. Циљеви индустријске политике

Индустријска политика, у зависности од тога како је дефинисана, има различите циљеве, који су у великој мери условљени. Генерално посматрано, сви циљеви индустријске политике усмерени су ка измени постојећег стања у индустрији као целини или неком њеном делу. Иако, су циљеви у основи различити, они се свде на један заједнички а то је *унапређење укупног индустријског развоја*. До остварења овог циља може доћи само ако се усагласе интереси Владе, синдиката, потрошача, научноистраживачких и финансијских институција.

Циљеви привредног развоја утичу на садржај циљева индустријске политике. Битно је да се кроз одговарајуће циљеве индустријске политике утиче на: структурно прилагођавање (оснивање потпуно нових предузећа и делатности, побољшање позиције предузећа на међународном плану, равномерније коришћење индустријских капацитета, итд.), равномернији регионални развој, повећање конкурентности, смањење или елиминације монопола, побољшање и повећање извоза, смањење увоза и побољшање спољнотрговинске размене, смањење незапослености и ефикасне примене резултата техничко–технолошког прогреса (развој нових и савременијих производа, комерцијализација истих, развој индустрија високих технологија). На основу тога, „...може се извршити класификација циљева индустријске политике у шест основних група: 1) циљеве структурног прилагођавања, 2) креирање компаративних предности на циљним сегментима светског тржишта, 3) развој (критичне) инфраструктуре за функционисање и развој индустрије, 4) стимулисање развоја и економске валоризације иновација и дифузије резултата техничког прогреса, 5) развој и одржавање флексибилне организационе структуре и 6) остале друштвено – економске циљеве“.⁸

Организација 28 најразвијених земаља света *OECD* усвојила је **10 најважнијих циљева индустријске политике**:⁹ 1) ефикасност индустрије, 2) рационализација укупних активности, 3) адаптација малих и средњих предузећа, 4) структурно прилагођавање индустрије, 5) решавање социјалних проблема насталих преструктурирањем индустрије, 6) усклађивање организационе структуре индустрије, 7) стварање услова за уравнотежен индустријски развој, 8) побољшање коришћења

⁸ Ацић, С., (2008), *Стање и перспективе развоја металског сектора Србије – смернице за рад синдиката*, Београд, стр. 15.

⁹ OECD, (1978), *Policies for Stimulation of Industrial Innovation*, Paris, and OECD, (1979), *Policies for Promoting Industrial Adaptation*, Paris.

индустријских капацитета, 9) бржа адаптација индустрије на променљиве друштвене циљеве и 10) заштите човекове околине.

Овако формулисани циљеви индустријске политике, у пракси, могу довести до ситуација у којима долазе до изражаја супротни ефекти. Ту се, пре свега, мисли на повећање ефикасности развоја индустрије и њено структурно прилагођавање, али и решавање насталих социјалних проблема услед спровођења претходна два циља.

Циљ индустријске политике је одувек био подизање профитабилности, продуктивности и међународне конкурентности националних индустрија, кроз изградњу одговарајуће оптималне индустријске структуре. Поред овога, активном индустријском политиком даје се одговор на следећа питања: за кога, како и шта производити. При томе, када се тражи одговор на питање *за кога производити*, треба добро сагледати структуру домаћег и светског тржишта и врло лако доћи до сазнања ко су садашњи, као и будући потрошачи. *Како производити*, зависи од технологије производње, организације у предузећу и образовања кадрова који ће дати технологију користити. На питање *шта производити*, одговор зависи од расположивих ресурса у предузећу, као и од услова за прибављање додатних ресурса за масовну производњу у индустрији.

Земље у развоју су најчешће у кризи, не зато што су жртве светске економске кризе, већ зато што немају активну индустријску политику. Као извор могуће кризе наводи се деиндустријализација привреде у условима индустријске цивилизације. До деиндустријализације привреде долази када се национална привреда препусти такозваној „невидљивој руци“ и када земља нема јасно дефинисану индустријску политику, као и прецизно дефинисане циљеве исте.

Индустријска политика има за циљ да отклони све могуће препреке које не дозвољавају повећање производње и ефикасности, као и развој делатности на нивоу сваког сектора у предузећу. На глобалном плану, најпознатији заговорник индустријске политике *D. Rodrik* каже да индустријску политику „...можемо посматрати као средство координације за стимулисање друштвено – профитабилних улагања“.¹⁰

¹⁰ Rodrik, D., (2007), *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth*, Princeton University Press, str. 30.

Прилично усаглашен концепт циљева индустријске политике, како наводи Љ. Савић, формулисао је А. Vollino,¹¹ који предлаже доношење индустријске политике са циљем: (1) **поправљања тржишних карактеристика** – интервенција мерама индустријске политике је неопходна, јер није реално очекивати да ће власници капитала једноставно ући у висок ризик, улагањем великих средстава за реализацију крупних пројеката. Мерама индустријске политике, такође, подстичу се различити видови сарадње између предузећа као и активности у циљу повезивања предузећа, (2) **подстицање иновација** – развијене земље доста улажу у развој и освајање нових технологија и производа и тако задржавају доминантну позицију на међународном тржишту, (3) **потпомагања структурних адаптација** – овај циљ индустријске политике остварује се различитим социјалним мерама, комбинацијом мера заштите и директне помоћи и (4) **поправљања међународних односа** – овај важан циљ се реализује помоћу следећих мера: смањење увоза, унапређење и повећање извоза и побољшање односа размене са иностранством.

„Дакле, циљеви индустријске политике се, у теорији и пракси развијених западних земаља, дефинишу веома различито. И поред тога, оно што је свима заједничко јесте да, у основи, сви теже подизању ефикасности развоја укупне индустрије“.¹²

1.3. *Врсте индустријских политика*

Зависно од циљева који се желе остварити, класификација индустријске политике се може вршити на основу бројних критеријума: (а) обухватности циљева, (б) дужине времена реализације циљева, (в) стратешке опредељености (структуре и хијерахије циљева) и (г) економског интереса и сврхе спровођења.¹³

а) Према критеријуму **обухватности циљева**, разликују се: (1) **општа индустријска политика** – има за циљ унапређење индустријског развоја, коришћењем различитих инструмената или механизма који имају идентичне ефекте на све индустријске гране, предузећа и комплексе, (2) **селективна индустријска политика** - усмерена је ка индустријској грани, комплексу, предузећу или у специфичним

¹¹ Vollino, C. A., (1983), *Industrial Policy: A Review of European Approaches*, Lexington Book, Massachusetts, Toronto, str. 55., према: Савић, Љ., (2009), *Економика индустрије*, Београд, стр.127.

¹² Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 94.

¹³ Исто, стр. 96.

ситуацијама и ка неком региону, (3) **регионална индустријска политика** – делује на развој појединих грана или на развој само одређених капацитета у региону, мада може имати и много шире дејство, (4) **секторска индустријска политика** – као што то и сам назив каже, усмерена је ка одређеном сектору односно делу индустрије (фирма, грана, пројекат). *J. Pinder* каже да се „...умеће ефикасне индустријске политике састоји у реаговању на прве знаке о томе да може ослабити положај сектора, тако да процес реорганизације унутар гране или прегруписивања изван, може отпочети на време, јер стимулисање у смислу нових могућности за запошљавање изван сектора не обавља се за један дан а модернизација и реорганизација је све тежа што су они (сектори) слабији“¹⁴, (5) **специфична – посебна индустријска политика** – делује на специфичне индустрије, као што су: оне индустрије које примењују најсавременију технологију, али и на оне које сматрамо традиционалним и (6) **индивидуално оријентисана индустријска политика** – оријентисана је само на одређена индустријска предузећа. Овом политиком се помаже предузећима, да несметано обављају своју делатност и остварују позитивне резултате.

б) Према дужини времена реализације циљева разликују се: **привремена и трајна**, односно **краткорочна, средњорочна и дугорочна индустријска политика**.

Када нека земља у развоју дефинише индустријску политику, она се, најпре, спроводи доношењем краткорочних привремених мера, које се после извесног времена претварају у дугорочну трајну индустријску политику. Управо, те краткорочне мере су неопходне домаћој индустрији због повећане конкуренције индустрије развијених земаља.

„Са становишта временске димензије, индустријска политика се може посматрати и у зависности од тога да ли њени механизми делују антиципативно, односно ex-ante или имају post festum карактер (политика „лечења“), када је потребно мерама индустријске политике санирати неке економске или друштвене последице“.¹⁵

Антиципативна индустријска политика је усмерена ка будућем периоду, то јест ка промовисању одређених индустријских активности као што су улагања у истраживање и развој и благовремена промена индустријске структуре.

¹⁴ Pinder, J., (1982), *National Industrial Strategies and the World Economy*, Causes and Kinds of Industrial Policy, АПА, Croom Helm, London, str. 49.

¹⁵ Глигорјевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 97.

Post festum индустријска политика је она која делује са благим закашњењем, и њен успех, најчешће, зависи од тога колико је закашњење као и од интензитета и смера активности за превазилажење датог проблема.

в) Према критеријуму стратешке опредељености, индустријска политика може да се посматра као: (1) **одбрамбена индустријска политика** је усмерена на националној то јест домаћој индустрији или неком њеном делу у циљу заштите од дејства међународне конкуренције, (2) **политика адаптације** је усмерена на садашњост и има за циљ да идентификује промене у окружењу, затим да створи услове како би се индустрија адаптирала и како не би дошло до огромних осцилација то јест одступања у производњи и запослености и (3) **развојно оријетисана индустрија** усмерена је за разлику од претходне на будућност. Мерама ове индустријске политике се подстиче научно – технолошки прогрес, односно, она иницира одговарајуће промене у структури индустрије, у циљу њене комплетне модернизације, као и реконструкције њених најважнијих делова.

г) Из перспективе, сврхе спровођења, индустријска политика се може посматрати као политика усмерена на **напредовање победника, помоћ губитницима, мирно прелажење и побољшавање околности за индустрију.**¹⁶

Када посматрамо политику која је усмерена на *напредовање потенцијалних победника*, може се констатовати да је она јако популарна. И све више развијених земаља се труди да идентификује индустрије, које се помоћу различитих мера индустријске политике могу довести у водећу позицију на светском тржишту.

Помоћ за индустрије у финансијским тешкоћама, као и *преструктурирање индустрије и проблеми прилагођавања* захтевају одговарајуће мере индустријске политике којима се очекује што безболније решавање датих проблема и излаз из конкретне ситуације са што мање напетости и тешкоћа везано за отпуштање великог броја радника.

1.4. Инструменти индустријске политике

Инструменти индустријске политике представљају средства помоћу којих носиоци индустријске политике остварују дефинисане циљеве. У многим земљама, у дужем временском периоду, коришћени су инструменти општег типа, чије је дејство

¹⁶ F. G. Adams, (1985), *Industrial for Growth and Competitiveness*, Lexington Books, Massachusetts, Toronto, str. 4-5., према: Савић, Љ, (2009), *Економика индустрије*, Београд, стр. 142.

било једнако за све субјекте у индустрији. Међутим, због многих промена у окружењу настала је потреба да поред општих инструмената индустријске политике, конкретне земље уведу и селективне инструменте, који се често користе и на нивоу одређених предузећа.

Евидентно је, да постоје различити инструменти индустријске политике које треба комбиновати, истовремено, приликом реализације дефинисаних циљева. Пракса многих земаља указује да коришћење више различитих инструмената индустријске политике може да доведе до решавања неког проблема са више аспеката.

„Све инструменти индустријске политике могу се разврстати на: **активне**, чије дејство не зависи од корисника индустријске политике (на пример: промена курса, висина пореза и сл.), **пасивне**, које предузећа могу али не морају користити (на пример: убрзана амортизација, порески кредити и слично) као и **тешко мерљиве инструменте**, који у основи имају својство активних инструмената али тек онда када их субјекти индустријске политике користе (на пример: различити технички стандарди којима се прописују норме за неке производе које предузеће, уколико у њему није заступљена та производња, не мора примењивати)“.¹⁷ Поред ове поделе инструмената индустријске политике, сусреће се и подела према начину њиховог деловања.

Према *Bollino и Adamsu*¹⁸ сви коришћени инструменти индустријске политике могу се поделити на: **индикативне и опредељене**.

У групу **индикативних** инструмената спадају многи планови (економски и национални), различити споразуми итд. Овим инструментима дефинише се општа политика развоја која је усклађена са одговарајућом индустријском политиком.

„У **опредељене** инструменте индустријске политике спадају **фискални и финансијски инструменти**. Поред њих, у литератури се наводе још и **инструменти трговинске политике** (политика девизног курса, царинска заштита, фискалне или финансијске субвенције, директно финансирање извоза), **инструменти непосредне државне контроле** (оснивање државних предузећа у земљама у развоју, контрола цена, инвестиционе и производне дозволе, државни уговори, учешће у власништву) **и остали инструменти индустријске политике** (законски и други прописи везани за: права радника, техничке мере и стандарде, заштиту човекове околине, издавање

¹⁷ Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 100.

¹⁸ Bollino, C. A., Adams, F. G., (1983), *Industrial Policies for Growth and Competitiveness*, Lexington Books, Massachusetts, Toronto, str. 53-58.

локационих и планских дозвола, изградњу инфраструктурних и услужних капацитета и сл.)¹⁹.

а) Фискалне инструменте чине различите врсте **пореза**. Порези у многим развијеним земљама представљају најзначајнији инструмент прикупљања прихода. Средства прикупљена на овај начин служе за задовољавање, најпре, финансијских потреба државе, а затим и за остваривање других циљева као што су: културни, образовни, економски, социјални, еколошки и др.

У теорији постоје већи број различитих критеријума на основу којих се може извршити адекватна подела пореза. При класификацији пореза, скоро увек се полази од неких битних карактеристика по којима се једна група пореза разликује од друге.

Једна од најстаријих подела пореза је на посредне и непосредне. Према овој подели, посредни (индиректни) порези су они порези који се плаћају при трошењу дохотка. Насупрот њима, непосредни порези (директни) су они који се плаћају „на извору“ односно пре трошења дохотка. Руководећи се овом поделом, у непосредне порезе могу се уврстити: порез на доходак и порез на имовину у статистици, док се у посредне порезе могу уврстити: порез на промет или порез на додату вредност, царине и порез на имовину (у динамици).²⁰

б) Држава приликом спровођења индустријске политике користи и читав сет различитих **пореских олакшица и подстицаја**, којима се врло ефикасно могу остварити различити економски циљеви.

Један од значајних трендова у пореским системима јесте смањивање броја пореских облика и пореских олакшица, како би се поступак прикупљања и контроле пореза при наплати учинио што једноставнијим и јефтинијим. Иако су евидентне промене у пореским системима, генерални је тренд да оне нису честе и радикалне. Наиме, свака промена у методама и начину опорезивања ремети у већој или мањој мери услове привређивања и изазива потресе у којима порески обвезници могу изгубити енергију и вољу да се прилагоде новонасталим околностима.²¹

в) Као једна од често примењиваних мера пореских олакшица истиче се **убрзана амортизација**²². Амортизација представља трошак за једно предузеће и она никада не

¹⁹ Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 101.

²⁰ http://www.vps.ns.ac.rs/arhiva/Mikic/Deo_1_planiranje_poreza.pdf, (приступљено 28.08.2014.)

²¹ Милошевић, Г., (2005), *Порез и избегавање пореза*, ЛП Службени лист СЦГ, Београд, стр. 98-105.

²² Право на убрзану амортизацију по стопама до 25% вишим од прописаних, може се остварити за средства која се користе за научноистраживачки рад, школовање и обуку радника, штедњу енергије,

подлеже опорезивању. Из тог разлога, предузеће је заинтересовано да стално има више амортизационе стопе (у неким случајевима, чак се прописују и максималне стопе амортизације), јер на тај начин његова пореска основа се смањује. Ово је посебно интересно у условима све бржег раста и развоја техничко-технолошког прогреса и енормно високе стопе инфлације.

г) *„Порески кредити* је инструмент индустријске политике који се често користи у многим земљама. Смисао овог инструмента је претварање пореске обавезе у кредит, обично са врло ограниченим временским трајањем и каматном стопом, чија висина директно кореспондира са жељеним циљем. Овај инструмент стимулише предузеће да са одобреним средствима из пореског кредита лакше превазиђе сопствене проблеме, због којих је и учињена ова врста пореске олакшице. Неретко, законски се прописује употреба ових средстава (заштита човекове околине, очување радних места или преквалификација, улагање у нове производе и сл.)“²³

д) *Инвестиционе резерве* као део профита предузећа представљају врло значајан фискални инструмент индустријске политике. Исте се издвајају у посебан фонд и налазе се најчешће на рачуну Централне банке. Ове резерве се употребљавају у условима рецесије за подстицање тражње и најчешће су намењена инвестицијама у будућем периоду, уз адекватну помоћ из јавних фондова.

ђ) *Посебне инвестиционе олакшице* као инструмент индустријске политике имају за циљ да знатно смање трошкове инвестиција и да подстакну предузећа да инвестирају у већем износу. На тај начин предузећа односно предузетници новим инвестицијама обезбеђују динамичан и стабилан укупни привредни и индустријски развој.

Финансијски инструменти индустријске политике који имају структурно деловање (за разлику од фискалних инструмената, који имају антициклично), имају за циљ да повећају самофинансирање многих индустријских предузећа и да на тај начин утичу директно на повећање инвестиција. Исти се у већини случајева употребљавају заједно са фискалним инструментима индустријске политике.

„Финансијским инструментима се може утицати на обим и структуру инвестиционих улагања на више начина, и то: (1) преко *директне финансијске*

спречавање загађивања ваздуха, воде и земљишта, коришћење секундарних индустријских сировина, као и за рачунарску опрему.

²³ Савић, Љ, (2009), *Економика индустрије*, Београд, стр. 150.

помоћи предузећима (давањем субвенција, премија, бесповратних средстава), (2) **давањем кредита** под тржишним или под посебним условима (ниже каматне стопе, дужи рокови враћања, „grace“ периоди), (3) **субвенционисањем отплате камата** (или на друге начине смањивањем камата) које предузеће плаћа на кредите узете на тржишту капитала, (4) **давањем гаранција** за кредите које предузеће узима на тржишту капитала, (5) **формирањем посебних институција за прикупљање капитала** на тржишту капитала који се, касније, пласира у складу са циљевима индустријске политике²⁴.

Генерално посматрано, финансијске инструменте чине: (1) **монетарна политика**, (2) **кредитна политика**, (3) **политика каматних стопа** и (4) **различити облици финансијске помоћи**.

(1) **Монетарна политика** је један од најзначајних финансијских инструмената индустријске политике. Сматра се да је иста недовољно ефикасна уколико се спроводи без координације са осталим макроекономским политикама, нарочито у спречавању рецесије.

Када се говори о монетарној политици, мора се узети у обзир да се иста може водити у два стратешка правца: експанзивно и рестриктивно. И експанзивна и рестриктивна монетарна политика утичу на укупно пословање у индустрији. Наиме, оне одређују опште услове пословања, као и опште услове рада финансијског система у целини и финансијског система индустрије. Резултат деловања и експанзивне и рестриктивне монетарне политике треба да буде стабилизација привреде као и стабилизација индустрије као дела привреде.

(2) **Инструментима кредитне политике** регулише се алокација средстава као и рентабилност инвестиција у индустрији. Затим, регулише се ниво, структура и динамика одобрених кредита, дужничко-поверилачки односи, ликвидност привреде у целини и привредна стабилност. Помоћу кредитне политике остварују се значајнији циљеви и задаци као што су: повећање запослености, равнотежа платног биланса, стабилност цена, стабилна стопа привредног раста...итд. У остваривању поменутих циљева кредитна политика користи одређене инструменте: есконтну стопу, каматну стопу, стопу резерве ликвидности, стопу обавезних резерви итд.

(3) **Политика каматних стопа** утиче на укупну или само инвестициону тражњу. Поред овог утицаја, висином каматних стопа се утиче и на ниво штедне и

²⁴ Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 105.

акумулације. Политиком каматних стопа се утиче и на ниво инвестиција у једној земљи као и на рентабилност истих.

2. Индустијска политика у условима глобализације

Глобализација као једна од најактуелнијих тема данашњице, представља феномен који је постао стварност и који, све више, утиче на наше животе, узрокујући жестоке дебате теоретичара око тога колико нам добра или зла она доноси. Наиме, глобализација није само пролазни тренд, или као што је већ речено феномен, већ она утиче на индустријску политику и многе друге политике (регионалну, образовну, технолошку, финансијску, монетарну и друге политике) које представљају темељ привредног раста и друштвеног развоја у једној земљи, али, исто тако, има и велики утицај на међународне односе готово свих земаља.

У економском смислу, глобализација је процес којим се повећава интеграција међу различитим земљама, и истовремено се смањују или укидају препреке у међународној економској размени. Наиме, овим процесом се у развијеним земљама интензивира конкуренција и, на тај начин, долази до повећања националног богатства и економске ефикасности. У мање развијеним земљама, у којима постоји евидентно висока незапосленост и нижи економски раст, глобализација нуди могућност ефикасног прилагођавања, уз могућност смањења разлика између њих и високо развијених земаља.

Глобализација снажније делује на мање развијене земље, него на високо развијене које већ имају одређену позицију на међународном тржишту. Због тога, било каква промена у светској економији има много већи утицај на економију мање развијених земаља. У суштини, не постоји никаква дилема око тога да ли се треба укључити у процес глобализације или не, питање је само како и на који начин то урадити. Уколико развијене и земље у развоју препознају на прави начин узроке, ефекте, последице процеса глобализације, то ће им омогућити да дефинишу и квалитетнију индустријску политику.

Мале земље, уколико желе да имају веће користи него трошкове од процеса глобализације, морају имати властиту политику која ће им то омогућити, будући да користи од глобализације по аутоматизму припадају великим, а трошкови малим земљама.

„Глобализација је снажан покретач светског индустријског раста. Она подразумева отворено и недискриминаторно тржиште и слободан проток међународног капитала. Глобализација ствара велику потребу за усклађивањем националних и међународних *индустријских политика*. Стимулишући конкуренцију међу фирмама, глобализација "тера" домаће креаторе индустријске политике да је усаглашавају у складу са рапидним променама у међународном окружењу. То значи опште побољшање укупног пословног миљеа и инфраструктуре, формирање веште и прилагодљиве радне снаге, и нарочито стварање повољног амбијента за мале фирме. Инструменти индустријске политике окренути националном нивоу имају релативно мање шансе, обзиром да глобализација има нејасан вид оригиналности производа и националности фирме. Националне индустријске политике су политике реоријентације и конципиране су као економска реакција на све већу конкуренцију иностраног окружења“.²⁵

Креатори индустријске политике из мање неразвијених земаља у процесу глобализације, суочени су са већим тешкоћама и изазовима у креирању индустријске политике, него што је то случај код великих земаља. Ово из разлога што постоји велика зависност националне економије од светског тржишта. У тим мање развијеним земљама, потребно је да постоји подршка државе и да се креира стручна индустријска политика, која ће омогућити лакше прилагођавање дешавањима на светском тржишту. Адекватно креираном индустријском политиком и комбинацијом различитих економско-политичких мера створиће се таква структура економије која ће омогућити дугорочан и стабилан раст, повећаће се отпорност на поремећаје са светског тржишта и омогућиће се већа конкурентност националних компанија на светском тржишту.

Глобализација је светски процес који има снажан утицај на креаторе националних индустријских политика. Азијска финансијска криза је први сигнал који је озбиљно упозорио свет, да глобализација поред позитивних има и читав низ негативних ефеката, о чему се говори у Специјалном рапорту Overseas Development Council–а.²⁶ Како аутори у овом Извештају тврде, најважнији задатак глобализације је да обезбеди да се њени позитивни ефекти дифузно рашире по целом свету. Пошто се развијене земље тренутно налазе у рецесији, експанзијом тржишта у мање развијеним

²⁵ Савић, Љ., (2001), *Глобализација индустрије*, Индустрија, 27 (1–4), стр. 52.

²⁶ Детаљније о томе: www.patfinder.com/time/magazine/1998/98020/specialraportexpandth25html

земљама треба стварати услове за бржи опоравак индустрија богатих земаља. Стагнација високо развијених земаља је резултат структурних поремећаја индустрије развијених земаља, који се не могу лечити познатим класичним инструментима. Глобализација је покушај оздрављења индустрија развијених земаља експанзијом трговине и инвестиција.

Циљ индустријске политике у готово свим земљама је изградња оптималне индустријске структуре. Повећање животног стандарда становништва, такође, истиче се као важан циљ ове политике. Да би се остварио исти, неопходно је да расте национални доходак, и да земље омогуће његову равномерну расподелу. Генерално, национални доходак се ствара у процесу индустријске производње, па да би дошло до његовог повећања, потребно је креирати адекватни систем, мере и инструменте за повећање индустријске производње.

Индустријска производња на којој почива садашња цивилизација нема никаквих ограничења и данас су развијене само оне земље које имају развијену, конкурентну и диверзификовану прерађивачку индустрију. Данас код већине земаља услужни сектор чини преко 50% бруто домаћег производа, али важно је знати да највећи део тих услуга је директно или индиректно повезан с индустријом. Земља која је постала временом развијена, улагала је доста у развој индустрије као и у развој индустријске производње, али да би одржала и побољшала свој положај она и дан данас улаже велике напоре да учини своју индустрију још конкурентнијом на светском тржишту.

Развијеним земљама глобализација може донети велико богатство као и повећану конкуренцију на тржишту (домаћем или светском). Земљама у развоју, такође, глобализација омогућава лакше прилагођавање новонасталим догађајима на тржишту и намеће им потребу сарадње на светском нивоу. Та сарадња се односи посебно на одређене области као што су: политика инвестиција, заштита животне средине, заштита интелектуалне својине, истраживање и развој итд.

Једно од важних питања, када говоримо о глобализацији, односи се на то да ли она доноси земљама и националним индустријама више штете или користи, и да ли се одређеним мерама и инструментима одговарајуће индустријске политике могу негативни ефекти (униформисање укуса, навика и обичаја, повећање разлика између богатих и сиромашних) минимизирати, а позитивни (лакши приступ информацијама, земљама, знањима, културама, технологијама, лакши приступ свету у најширем могућем смислу, убрзање светског развоја) максимално искористити.

3. Нова индустријска политика Европске уније

Индустријска политика је битан елемент индустријског и свеукупног привредног развоја Европске уније (ЕУ), а њен круцијални циљ је повећање конкурентности индустрије, како би она и даље остала главни покретач запошљавања становништва и одрживог развоја у Европи.

ЕУ треба константно да се развија и, уз помоћ индустријске политике, да остварује виши животни стандард, веће стопе раста и да проналази могућност за трајно запошљавање младих кадрова. Поред повећања животног стандарда, неопходно је да се побољша еколошка заштита, затим да се унапреди квалитет живота и рада становништва и да се поведе рачуна о заштити потрошача.

3.1. Нова индустријска политика Европске уније – Лисабонска стратегија

На седници Европског савета 2000. године у Лисабону усвојена је „Лисабонска стратегија“ којом је дефинисан нови концепт индустријске политике Европске уније.²⁷

Лисабонском стратегијом планирано је да „...ЕУ постане најконкурентнија економија у свету, темељена на знању, иновацијама и предузетништву“²⁸ Као основа одрживе развојне стратегије ЕУ наводи се конкурентност индустрије на високом нивоу, односно високи животни стандард и висок степен запослености становништва.

У околностима растуће глобализације и све израженије међународне конкуренције ЕУ је 2005. године представила нову и целовитију индустријску политику, чији је циљ стварање боље климе за развој свих одсека индустрије. Нова индустријска политика треба да постане основ у реализацији и пропагирању “Лисабонске стратегије”, а у стварности то је наставак свих претходних докумената у области индустријске политике.

Лисабонском стратегијом утврђени су разлози заостајања ЕУ у односу на САД и Јапан. Наиме, анализом дошло се до закључка да Европа заостаје за њима због недовољног улагања у нову технику и технологију и развој људских ресурса.

²⁷ Нова индустријска политика је наслов који је први пут употребљен од стране потпредседника Комисије за компаније и индустрију *Гинтера Верхојгена*, новембра 2005. године у Болоњи. (Види: Мићић, В., (2008), *Индустријска политика Европске уније*, Економски хоризонти, 10 (1-2), стр. 84.)

²⁸ Детаљније о томе на: Commission of the European Communities, (2002), *Industrial Policy in an Enlarged Europe*, Brussels.

Суштина Лисабонске стратегије састоји се, управо, у превазилажењу тих недостатака и у већем улагању инвестиција у нову модернију (савременију) технику и технологију, затим у побољшање саме организације рада предузећа (коришћење *on line* веза), улагања у развој и образовање кадрова у циљу стицања нових знања.

Јачање конкурентности ЕУ и њеног потенцијала за индустријски раст, темељи се на седам циљева, од укупно 12 циљева Лисабонске стратегије: „... (1) шире и ефикасније коришћење нових информационих технологија (ИТ) и стварање европског простора за истраживање и иновације; (2) довршетак изградње јединственог унутрашњег тржишта ЕУ; (3) стварање ефикасних и повезаних финансијских тржишта; (4) јачање предузетништва побољшањем и поједностављењем регулаторног окружења (нарочито за МСП); (5) бољу социјалну кохезију утемељену на промоцији запошљавања; (6) унапређењу вештина и унапређењу система социјалне заштите; (7) одрживом развоју који би осигурао дугорочни квалитет живљења“.²⁹

Према наведеним циљевима Лисабонска стратегија подразумева да ЕУ до 2010. године оствари одређене резултате, као што су: повећање годишње стопе раста БДП на 3%, улагање у истраживање и развој од 3% БДП, повећање стопе запослености на 70%, по могућству задржати 50% запослених између 55. и 64. године у радном односу (са продужењем радног века до 5 година) и омогућити да европско становништво користи све предности интернета.

Уласком 12 нових чланица у ЕУ 2004. и 2007. године дошло је до ширења тржишта ЕУ и побољшања се спољнотрговинске размене између држава чланица Уније. Са проширењем ЕУ, јавила се потреба за усклађивањем различитих индустријских система и за вођењем хоризонталне индустријске политике, која ће у комбинацији са другим политикама (економском, социјалном и еколошком) обезбедити неопходне услове за повећање конкурентности индустрије.

ЕУ је, у складу са хоризонталном индустријском политиком, дефинисала нове циљеве и инструменте, како би поред повећања конкурентности индустрије обезбедила и бољи животни стандард грађана.

Нове земље чланице ЕУ немају толико могућности у погледу увођења иновација и развој научноистраживачког рада као старе чланице Уније. Улагање у људске ресурсе, то јест у њихово образовање и усавршавање, такође, је код њих на

²⁹ Мићић, В., (2008), *Индустријска политика Европске уније*, Економски хоризонти, 10 (1-2), стр. 54.

знатно нижем нивоу. Међутим, без обзира на све то, нове чланице снажно подстичу и доприносе реализацији дефинисаних циљева Лисабонске стратегије.

а) Образовање и истраживање заузимају важно место у Лисабонској стратегији. Међутим, она се не суочава са проблемом врло различитих шанси одређених друштвених група, на пример миграната, да се образују и ступе на тржиште рада. Образовни системи су, такође, често стриктно одвојени, а могућности за даље усавршавање ограничене.³⁰

ЕУ је увела концепт перманентног флексибилног и континуираног система образовања и доживотног учења у циљу развоја људских ресурса, развоја образовања и обучавања истих. Овим концептом се значајно унапређује систем знања, образовања, вештина и одговарајућих способности.

Као један од циљева треба да буду једнаке шансе кадрова приликом запошљавања, без обзира на старосну и полну структуру. Кадровима треба, такође, омогућити да ускладе посао са приватним животом и то обезбеђујући им одговарајуће флексибилне и финансијски повољне институције за бригу о деци.

б) Поред улагања у знање и континуирано образовање и усавршавање људских ресурса, Лисабонска стратегија је нагласила важност то јест потребу стварања подстицајног и повољног пословног окружења за пословање малих и средњих предузећа (МСП). У том погледу, крупни кораци су учињени ка унапређењу инвестиционе климе у ЕУ, а самим тим и целокупног пословног окружења.

Европску повељу о малим предузећима донели су, у јуну 2000. године, лидери земаља ЕУ и од тада је она главно средство политике промоције развоја предузетништва. Повеља истиче значај малих предузећа и предузетника за раст, конкурентност и повећање запослености у ЕУ, а дефинише и шта земље чланице ЕУ и Европска комисија треба да учине како би побољшали окружење за пословање ових предузећа. Марта 2002. године, током одржавања Самита шефова Влада Европске уније у Лисабону, сектор МСП је препознат као један од најзначајних стубова у постизању циља да ЕУ постане најконкурентнија привреда у свету до 2010. године.

Спровођење индустријске политике биће тесно повезано и са циљем побољшања услова за пословање МСП и предузетништва. Политика према МСП треба да покрије пословно окружење и омогући свим предузећима, без обзира на величину, правну форму, локацију и делатност, да расту и да се развијају. ЕУ чини значајне

³⁰ Wyplosz, C., (2010), The failure of the Lisbon Strategy, VoxEU.

напоре за стално побољшање услова у којима послују индустријска предузећа. То ће подразумевати.³¹ (1) нови приступ политици производа који су у вези захтева здравствене сигурности производа; (2) прилагодљивост опорезивања, односно самосталан избор предузећа између алтернативних процедура опорезивања, и (3) стандардизовање организационих шема и развој европског система стандарда.

в) Поред МСП и предузетништва, као још један приоритет Лисабонске стратегије истиче се и финансијско тржиште то јест финансијски сектор ЕУ. Циљ Лисабонске стратегије је успостављање јединственог финансијског тржишта ЕУ и уклањање свих препрека које су биле евидентне пре усвајања Лисабонске стратегије. Међутим, и даље су финансијска тржишта ЕУ изузетно осетљива у законодавном, пореском, политичком и трговачком смислу и реагују на одређена глобална кретања. Данас, финансијско тржиште ЕУ доживљава одређене позитивне промене захваљујући интернету и глобализацији.

ЕУ је 2004. године извршила анализу спровођења Лисабонске стратегије, пошто је у периоду од 2000. до 2004. године, дошло до заостајања у процесу спровођења циљева Лисабонске стратегије. Са проширењем ЕУ на 27 чланица, отежала се реализација дефинисаних циљева Лисабонске стратегије. Евидентно је било да Европска унија после приступања нових чланица врло тешко може да оствари своја очекивања, а то је да постане најконкурентнија економија заснована на знању, иновацијама и предузетништву.

У циљу адекватне анализе, ЕУ је основала групу експерата који су представили „Кокуов извештај“ о спровођењу циљева Лисабонске стратегије. Наиме, извештај је садржао испрну анализу спровођења дефинисаних циљева Лисабонске стратегије. На основу те анализе дошло се до закључка да је у периоду од четири године (од 2000. до 2004.) недовољно учињено, и да треба спровести одређене реформе како би дошло до реализације постављених циљева.

Незадовољавајући резултати последица су недовољне координације и сарадње између држава чланица ЕУ, али и непостојања политичке воље држава чланица као ни подршке јавности.

„У 2004. години просечни раст привреде ЕУ износио је 2,2%, док је економија САД расла 4,3%, Јапана 4,4%, Индије 6,4% и Кине 9% годишње. Иако је, током пет деценија продуктивност у ЕУ расла брже него у САД, а од 1996. године ЕУ сваке

³¹ Савић, Љ., (2005), *Економика индустрије*, Београд, стр. 171, 172.

године заостаје за САД. Између 1991. и 2000. године раст продуктивности у индустрији био је 3,1% просечно у ЕУ, на супрот 4,3% у САД. У раздобљу 2000-2005. године продуктивност у САД расла је двоструко брже него у ЕУ. Ова разлика се може објаснити значајно мањим развојем високо технолошког сектора у ЕУ. У додатку овоме, ЕУ има и недовољне иновативне способности. Упркос циљу од 3%, потрошња за ИР је стагнирала на око 1,9% од БДП, док је у САД нарасла до 2,6%, а у Јапану на 3,1% БДП, после 2000. године. Ова стагнација је забрињавајућа и због брзог пораста ИР потрошње у земљама у развоју, као што је Кина. Такође, део ИР трошкова финансиран од стране индустрије је нижи у ЕУ, него у САД, упркос фискалним подстицајима. ЕУ поседује само 25% броја патената по становнику у односу на САД. Чак 32% популације у САД има диплому или слично образовање, док у ЕУ тај постотак износи 19%. САД такође, улаже двоструко више новца у студенте од већине земаља ЕУ. Чињеница је и да европски просеци крију главне разлике између земаља у погледу раста индустријске производње и улагања у ИР. Коначно, удео капиталних инвестиција у БДП два пута је већи у САД него у ЕУ“.³²

На основу ових резултата, у Кокуоовом извештају прецизирано је, да се задрже дефинисани амбициозни циљеви и да се ради даље на њиховом остварењу. Захтевано је, такође, смишљено деловање у свим државама чланицама на пет приоритетних подручја:³³ 1) *стварање друштва знања*, 2) *јединствено тржиште*, 3) *стварање подстицајне пословне климе за развој предузетништва, приватне инвестиције и генерисање и валоризацију иновација*; 4) *изградња тржишта рада које ће јачати социјалну кохезију* и 5) *успостављање режима одрживог развоја*.

Десет година после успостављања *јединственог тржишта* спроведена су истраживања која су показала да би БДП у 2002. години био за 1,8% нижи, а запослености за 1,5% да тај пројекат није остварен у периоду 1992-2002. године. Процене показују да би трошкови неостваривања циљева Лисабонске стратегије били велики и да их је могуће квантификовати, посебно увидом у показатеље о све већем јазу између потенцијала раста ЕУ у поређењу са осталим спољнотрговинским партнерима.³⁴

³² Мићић, В., (2008), *Индустријска политика Европске уније*, Економски хоризонти, 10 (1-2), стр. 59 и 60.

³³ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020*. године, Београд.

³⁴ http://europa.eu.int/growthandjobs/pdf/SEC2005_385_en.pdf, (приступљено: 01.09.2014.)

ЕУ је 2004. и 2005. године донела велики број различитих предлога и докумената у циљу ревизије Лисабонске стратегије. Наиме, она је решила да повећа продуктивност, да побољша конкурентност, да више улаже у знање, иновације и уопште у људске ресурсе. На неки начин, Лисабонска стратегија је прерађена и била је више оријентисана на економски раст и запошљавање. У тој, прерађеној, верзији ЛС је прво тежила повећању стопе запослености, затим да се више улаже у истраживање и развој, да се изграде квалитетна радна места, да се инвестира у информационо друштво као и у друштво засновано на знању у свакој држави чланици.

У даљој реализацији циљева Лисабонске стратегије до 2007. године у ЕУ дошло се до следећих резултата:³⁵ 1. стопа запослености је повећавана за 1,4% (око 2.75 милиона нових радних места) и износи око 62,5%; 2. БДП има просечну стопу раста од 2,3% и 3. инвестиције у ИР износе 1,84% БДП.

Током 2008-2009. године финансијска и економска криза довела је до знатног пада привредних активности, чиме је на неки начин поништена већина остварених резултата уско везаних за лисабонске циљеве. Само у 2009. години, БДП на нивоу ЕУ пао је за 4%. У периоду од марта 2008. године до децембра 2009. године, незапосленост се повећала за 7 милиона, док је индустријска производња пала за 20%.³⁶

У погледу запослености до 2010. године остварена је стопа од око 65%, што је 5% мање од планираног. Повећање је постигнуто, пре свега, већим учешћем жена (59,1% у ЕУ-27 у 2008. са циљем од 60% у 2010.) и старијих (55-64 година – 44,7% у ЕУ-27 у 2007. години и циљем од 50% у 2010. години).³⁷ Међутим, дошло је до великог пораста атипичних облика запослености, то јест запослења са делимичним радним временом, на одређени период и слично. Регуларна запосленост која подразумева уплаћивање социјалних доприноса је потиснута на рачун несигурног запослења, у коме су могућности улагања у старост и даљег усавршавања ограничене.

Иако је сасвим сигурно остварен изванредан напредак у реализацији дефинисаних циљева, мора се истаћи да је Лисабонска стратегија, на неки начин, претрпела неуспех.

³⁵ Опширније о томе: COM (2007) 804final, Proposal for a Community Lisbon Programme 2008 -2010, European Commission, Brussels, http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimension-200712-annual-progress-report/200712-annual-report-community-programme_en.pdf

³⁶ European Commission, Europe 2020 – Background Information for the Informal European Council, http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/statements/pdf/20100210_3_en.pdf

³⁷ Fischer, S., Gran, S., Pusch, T., Steinberg, P., (2010), „EU 2020“ – Impulse für die Post-Lissabonstrategie, Friedrich Ebert Stiftung (FES), Berlin, str. 5.

Овај закључак произилази из чињенице да ЕУ није успела да постане најконкурентнија економија заснована на знању, а такође није успела да оствари задате циљеве у области истраживања и развоја, раста и запослености као и иновација.

Из тог разлога, размишља се и у правцу дефинисања нове Стратегије. Препорука за исту је да се досадашњи циљ економског раста допуни циљевима одрживости, запослености и социјалне кохезије. Тек комбинација економског раста са екологијом и социјалном кохезијом може довести до жељене одрживости. Како би се то остварило није довољно само радити на унапређењу јединственог тржишта, слободне трговине или конкуренције, већ је неопходна легислатива која штити социјалне и еколошке интересе. Морају се узети у обзир, такође, и нови изазови: економска и финансијска криза, демографски развој, задуженост јавних буџета, климатске промене и загађење околине. У погледу спровођења неопходно је поново размотрити инструменте и координацију.³⁸

3.2. Концепт нове индустријске политике Европске уније – Стратегија ЕУ 2020

Марта 2008. године на састанку Европског савета јавила се потреба за дефинисањем нове стратегије ЕУ за период после 2010. године. Наиме, Европски савет је у сарадњи са Комисијом, Саветом ЕУ и националним координаторима за Лисабонску стратегију предложио идеје о новој стратегији на основу анализе резултата Лисабонске стратегије.

Званична јавна расправа је почела 24. новембра 2009. године, када је Комисија објавила документ *Консултације о будућој стратегији ЕУ 2020* у којем је дала опште карактеристике будуће стратегије и позвала све заинтересоване да до 15. јануара 2010. године доставе своје предлоге.³⁹ Резултате јавне расправе Комисија је објавила 4. марта 2010. године у посебном документу.⁴⁰ Комисија је после разматрања предлога добијених од стране скоро свих земаља ЕУ и организација и држава ван ЕУ, израдила документ ***„Европа 2020: стратегија за паметни, одрживи и инклузивни раст“*** у

³⁸ Исто, стр. 19.

³⁹ Commission of the European Communities, COM (2009), Consultation on the future „EU 2020“ strategy, 647 final, Brussels.

⁴⁰ Детаљније о томе: European Commission, SEC (2010), Europe 2020 – public consultation, Overview of responses, 246 final, Brussels.

којој су, на свеобухватан начин, приказани најважнији елементи будућег програма, а Европски савет је исту службено усвојио 17. јуна 2010. године.

Од држава чланица ЕУ се очекује да Стратегијом *Европа 2020* дефинишу прецизно циљеве, као и одређене мере (инструменте) за остварење тих циљева у наредном периоду. За успешно спровођење предвиђених активности и реализацију дефинисаних циљева, државе чланице морају да имају подршку регионалних и локалних органа власти, синдиката, представника бизниса, разних професионалних удружења као и невладиних организација.

Стратегију *Европа 2020* карактеришу одређени елементи који су међусобно повезани а то су: три приоритетне области, пет главних циљева, седам водећих иницијатива, десет интегрисаних смерница, инструменти за праћење остваривања Стратегије, као и учешће и равноправна подела надлежности између земаља чланица ЕУ.

Нова стратегија представља визију како да се на најефикаснији начин обезбеде нова, сигурнија и безбеднија радна места, као и да се генерално побољша живот грађана који живе у земљама чланицама ЕУ. Као полазне основе стратегије Европа 2020 истичу се: а) наставак спровођења ЛС; б) излазак из финансијске и економске кризе; в) већа повезаност са осталим политикама ЕУ; г) јача финансијска помоћ и подршка; д) нови инструменти за реализацију циљева и истовремено јачање конкурентности ЕУ.

Поред полазних основа, стратегија Европа 2020 има три повезана приоритета:

а. Паметан раст - овим приоритетом наставља се оно што се Лисабонском стратегијом није остварило до краја, а то је изградња и развој економије засноване на знању и иновацијама. Истиче се улагање у научноистарживачки рад, квалитет образовања и усавршавање младих који се истовремено укључују на тржиште рада и стварање такозваног дигиталног друштва. Из овога произилазе три најважнија аспекта овог приоритета: образовање, иновативност и дигитално друштво. Све земље чланице ЕУ теже да имају што већи удео становништва са високошколском дипломом.

б. Одрживи раст – под овим приоритетом стратегије Европа 2020 комбинују се економски и еколошки интереси, јер се истовремено са ефикасним коришћењем ресурса и развојем зелених технологија јача конкурентност: „Одржив развој подразумева изградњу ресурсно ефикасне, одрживе и конкурентне економије,

искоришћавање потенијала лидерства ЕУ у такмичењу у развоју нових процедура и технологија, укључујући зелене технологије“.⁴¹

Тржиште ЕУ је доста напредовало и то захваљујући успешној трговини и повећаном извозу, међутим да би и даље просперирало неопходно је да повећа продуктивност и да обрати пажњу на зелену технологију.

У погледу климатских промена Европа 2020 садржи јасан став о потреби да се максимално искористе потенцијали нових зелених технологија. Повећање ресурсне ефикасности значи не само смањење емисија, већ и уштеду новца, подстицај економије и мању зависност од климатских ризика. Важан циљ је такозвана Енергетска сигурност – смањење зависности економије и индустрије од увоза нафте, гаса и других сировина из иностранства. Са друге стране, инвестирање у ефикасно и еколошко коришћење енергија значи стварање нових радних места: према изворима Комисије, остварење циљева од 20% обновљивих енергија до 2020. године и 20% енергетске ефикасности требало би да створе више од милион радних места.⁴²

Како би ЕУ могла да се суочи са изазовима преласка на ресурсно ефикасну економију уз већи степен коришћења обновљивих извора енергије, унапређења конкурентности и обезбеђења енергетске ефикасности, као и унапређења пословног окружења (посебно за МСП), неопходно је да у оквиру овог приоритета постоје следеће иницијативе „Европа ресурсне ефикасности“ и „Индустријска политика у доба глобализације“.

в. Инклузивни (свеобухватан, интегративни) раст – под овим приоритетом подразумева се: висока стопа запослености, инвестирање у образовање, усавршавање и стицање одређених квалификација (повећање вештина и знања људских ресурса), модернизација рада и услова за рад у предузећима, увођење социјалног система заштите људских ресурса.

Када се анализира запосленост, долази се до закључка да је стопа запослености у ЕУ (око 66%) нижа у односу на конкурентске земље (Јапан, САД – изнад 70%) које су високо котиране на међународном тржишту. Жене, млади, тек дипломирани студенти су највише погођени незапосленошћу.

⁴¹ European Commission, COM (2010), 2020, Communication from the Commission: Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth , Brussels, str. 12.

⁴² Исто, стр. 13.

У наредном периоду земље чланице ЕУ морају да побољшају, то јест да модернизују тржиште рада. Најпре, треба да обезбеде услове за запошљавање старијих жена, младих и особа са инвалидитетом. Поред обезбеђења неопходних услова за запошљавање, истовремено треба обезбедити све неопходне услове за квалитетан рад на радном месту и омогућити кадровима даље усавршавање.

Прокламује се стварање услова за успешне преласке у каријери, стицање квалификација, побољшање квалитета радног места, пропустљивост сегмената тржишта рада, борбу против структурне незапослености, активну интеграцију као и социјалну заштиту која је примерена и одржива. Зато се предлаже модернизација политике запошљавања, образовања и система социјалне сигурности.⁴³

Овим приоритетима треба додати и не мање важан краткорочни приоритет – излазак из финансијске и економске кризе.

Поред претходно поменутих приоритета, нова стратегија Европа 2020 кроз пет квантитативних циљева дефинише место и улогу ЕУ кроз 10 година:

а) запосленост – повећати стопу запослености 20-64 годишњака са садашњих 69% на најмање 75% (кроз веће учешће младих људи, старијих радника и неквалификованих раника);

б) истраживање и развој - инвестирати 3% БДП –а у истраживање и развој, пре свега, побољшати услове за инвестирање приватног сектора у ИР, такође развити нови индикатор за процену иновативности;

в) клима и енергија – смањити емисију гасова који изазивају ефекат стаклене баште за најмање 20% у поређењу са 1990. годином, односно 30% ако то услови дозвољавају. Повећати удео обновљиве енергије у потрошњи на 20%, као и повећати енергетску ефикасност за 20%.

г) образовање - смањити стопу ђака који напуштају школу са садашњих 15% на 10%, повећати удео 30-34 годишњака са завршеном високом школом са 31% на најмање 40%.

д) борба против сиромаштва – смањити број Европљана који живе испод националне границе сиромаштва за 25%, чиме би 20 милиона људи било ослобођено сиромаштва.⁴⁴

⁴³ Исто, стр. 16.

⁴⁴ Europäische Kommission, KOM (2010) 2020, Mitteilung der Kommission Europa 2020, Eine Strategie für intelligentes, nachhaltiges und integratives Wachstum, Brüssel, den 3.3.2010., str. 5.

Наведени циљеви су међусобно повезани и то на следећи начин: уколико се постигне циљ у области образовања то истовремено утиче на повећање стопе запослености, повећање ове стопе утиче на смањење сиромаштва. Модернизовани капацитети за истраживање, развој и иновације у комбинацији са ефикаснијим коришћењем ресурса повећавају конкурентност. Коришћењем унапређене технологије која штити животну средину, земље чланице се лакше боре са климатским променама. Све земље чланице ЕУ дефинишу национални програм реформи и сходно томе прилагођавају националне циљеве својим могућностима и условима.

Да би се испунили дефинисани циљеви треба да постоје одређене иницијативе:

Табела бр. 1 – *Европа 2020 – седам водећих иницијатива*

Интелигентни раст	Одрживи раст	Интегративни раст
<p>ИНОВАЦИЈЕ</p> <p><i>ЕУ – иницијатива „Унија иновације“ –</i></p> <p>која унапређује оквирне услове и расположивост финансијских средстава за истраживање и развој, са циљем да ојача ланац иновација и повећа инвестиције Уније.</p>	<p>КЛИМА, ЕНЕРГИЈА И МОБИЛНОСТ</p> <p><i>ЕУ – иницијатива „Европа ресурсне ефикасности“ –</i></p> <p>треба да допринесе одвајању економског раста од коришћења ресурса, тиме што ће се декарбонизовати економија, интензивирати употреба обновљивих енергија, модернизовати саобраћај и унапредити енергетска ефикасност.</p>	<p>ЗАПОСЛЕНОСТ И КВАЛИФИКАЦИЈЕ</p> <p><i>ЕУ – иницијатива „Агенда за нове квалификације и могућности запошљавања“</i></p> <p>треба да модернизује тржиште рада, тиме што ће се олакшати мобилност запослених и стицање квалификација током читавог живота, са циљем да се повећа стопа запослености и боље међусобно ускладе понуда и потражња на тржишту рада.</p>
<p>ОБРАЗОВАЊЕ</p> <p><i>ЕУ – иницијатива „Младосту у покрету“ –</i></p> <p>која усавршава образовне системе и чини европске универзитете атрактивнијим за студенте из читавог света.</p>	<p>КОНКУРЕНТНОСТ</p> <p><i>ЕУ – иницијатива „Индустријска политика у доба глобализације“ –</i></p> <p>треба да унапреди пословно окружење, нарочито за мала и средња предузећа, и изгради јаку и одрживу индустријску структуру која је конкурентна на интернационалном тржишту.</p>	<p>БОРБА ПРОТИВ СИРОМАШТВА</p> <p><i>ЕУ – иницијатива „Европска платформа за борбу против сиромаштва“</i></p> <p>Обезбеђује социјалну и територијалну кохезију, како би сви имали користи од раста и запослености, и људи који живе у сиромаштву и социјалној укључености могли да се активно укључе у друштвени живот.</p>
<p>ДИГИТАЛНО ДРУШТВО</p> <p><i>ЕУ – иницијатива „Дигитална агенда за Европу“ –</i></p> <p>Која убрзава ширење брзог интернета и омогућава домаћинствима и предузећима предности дигиталног јединственог тржишта.</p>		

Извор: Europäische Kommission, KOM (2010) 2020, Mitteilung der Kommission Europa 2020, Eine Strategie für intelligentes, nachhaltiges und integratives Wachstum, Brüssel, den str. 37.

У другој половини 2010. године, Савет ЕУ усвојио је *десет интегрисаних смерница* које треба да обезбеде реализацију пет стратешких циљева до 2020. године.⁴⁵ обезбеђивање квалитета и дугорочне одрживости јавних финансија; уклањање макроекономских дисбаланса; уклањање неравнотеже у Еврозони; оптимизовање истраживања и развоја и улагања у иновације, јачање троугла знања и ослобађање потенцијала дигиталне економије; ефикасније коришћење ресурса и смањење емисије гасова који изазивају ефекат стаклене баште; унапређење оквирних услова за предузећа и потрошаче и модернизација индустријске базе; повећање стопе запослености и уклањање структурне незапослености; образовање радне снаге чије квалификације одговарају захтевима тржишта рада, унапређење квалитета радног места и учења читавог живота; повећање ефикасности општег образовања и обуке на свим нивоима и олакшање приступа високошколским установама и борба против друштвене искључености и сиромаштва.

Интегрисане смернице састоје се из два дела. Први део представљају смернице о општим карактеристикама економске политике земаља чланица ЕУ, а други део чине одлуке Савета о политици запошљавања. Првих шест наведених смерница чине први део и односе се на Опште смернице економских политика држава чланица (engl. *Broad Economic Policy Guidelines* – BEPG), а преостале четири чине други део и односе се на смернице за запошљавање (engl. *Employment guidelines* – Egs).

4. Нова индустријска политика Републике Србије

Републици Србији је била потребна нова индустријска политика која је усклађена са стратешким циљевима нове индустријске политике ЕУ, дефинисаном Лисабонском стратегијом 2000. године и њеним ревизијама 2005. и 2008. године. Лисабонска стратегија је нарочито била намењена новим чланицама и потенцијалним чланицама ЕУ, како би им помогла да наставе започете реформе у индустрији, али и да достигну индустријске стандарде у ЕУ. Република Србија има задатак да унапреди (побољша) конкурентност индустрије, а то може да оствари само уколико усклади

⁴⁵ Europäische Kommission, SEK (2010) den 488/3, Empfehlung für eine Empfehlung des rates über die Grundzüge der Wirtschaftspolitik der Mitgliedstaaten und der Union Teil I der integrierten Leitlinien zu Europa 2020, KOM (2010) 193, Brüssel, str. 4.

циљеве своје нове индустријске политике са циљевима нове индустријске политике ЕУ.

4.1. Индустријска политика Републике Србије током прве деценије XXI века

Индустријска структура Србије, формирана током прве деценије XXI века, није довела до даљег напретка и развоја индустрије. То био тежак период за нашу земљу, наступила је криза која се јако лоше одразила на индустрију и на њен даљи развој. Наиме, у тој првој деценији XXI века, индустрија је била у потпуности запостављена и имала је изузетно ниско учешће у БДП-у.

Нови концепт развоја који се темељио на *приватизацији* индустријских капацитета у Србији довео је до још већег назадовања, што се првенствено одразило на текстилну и металску индустрију односно металургију. У том периоду је дошло до пропадања бројних предузећа која нису могла да се одупру јакој конкуренцији предузећа из иностранства и до отпуштања радника, што је условило нагли пад животног стандарда становништва. Због лошег поступка приватизације, индустрија је била на најнижем степену развијености.

Табела бр. 2 – *Приватизација прерађивачке индустрије 2002-2010. године*

Сектор/подсектор	Приватизовано		Реструктурирање		Поништени уговори		Преостала приватизација	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Прерађивачка индустрија	878	100	58	100	258	100	40	100
Прехрамбени производи, пиће и дуван	202	23,0	3	5,0	48	18,6	12	30,8
Текстил и текстилни производи, кожа и предмети од коже	91	10,4	7	11,7	44	17,1	2	5,1
Дрвна индустрија и папир	144	16,4	4	6,7	58	22,5	10	25,6
Хемијски производи, гума и пластика	66	7,5	6	10,0	17	6,6	3	7,7
Производи од осталих минерала	77	8,8	4	8,3	23	8,9	1	2,6
Метали и метални производи	116	13,2	6	10,0	24	9,3	2	5,1
Остале машине и уређаји	40	4,6	4	6,7	10	3,9	3	7,7
Електрични и оптички уређаји	68	7,7	6	10,0	10	3,9	7	17,9
Саобраћајна средства	38	4,3	17	28,3	16	6,2	-	-

Извор: РЗР, према: Влада Република Србија, (2011), *Стратегија развоја и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 9.

„Приватизацијом предузећа у прерађивачкој индустрији (878), остварен приход од 1,5 млрд. ЕУР (55% укупних приватизационих прихода) и реализоване инвестиције у вредности 953 мил. ЕУР (73% укупних инвестиција). Услед непоштовања уговорних обавеза (неплаћање рата, неодржавање континуитета производње, непоштовање инвестиционог и социјалног програма, располагање имовином супротно одредбама купопродајног уговора) поништено је 258 купопродајних уговора Агенције за приватизацију и купаца (44% укупних раскида)“.⁴⁶

Процес приватизације имао највише успеха на почетку самог приватизационог поступка, односно у почетним годинама транзиције, а да са протоком времена и услед актуелне кризе резултати су све негативнији (запосленост је мања, укупан приход и добит мањи, док је губитак знатно већи). 2009. године смањен број запослених за око 200.000 радника у односу на 2002. годину. Поред тога, у истом периоду дошло је и до смањења укупних прихода приватизованих предузећа за око 7%. Поред негативних ефеката процеса приватизације, постоје и неки позитивни ефекти досадашње продаје друштвеног капитала који се огледају у расту учешћа приватизованих предузећа у остварењу нето добити привреде, са 15,4% у 2002. години на 17,7% у 2009. години и смањењу учешћа у исказаном губитку са 22,2% на 15,3%.⁴⁷

Држава је покушала разним интервенцијама да заустави даљи пад индустријске производње, али све је у том тренутку било безуспешно. На пад индустријске производње и на пропадање индустрије највише је утицала повећана потреба за услужним делатностима. Зато је и у том периоду оствариван највећи део БДП-а у сектору услуга, који је и задржао тренд раста из претходног периода.

Подаци из табеле бр. 3 показују да је дошло до значајног пада БДВ-а (просечна стопа пада БДВ износи око -0,1%) у сектору индустрије, који није успео да оствари ни најмањи раст, за разлику од пољопривреде која је забележила позитиван раст у 2009. години. Међутим, након значајног пада у том првој деценији XXI века, 2010. године се индустрија благо опоравља и остварује раст БДВ у износу од 2,2 % (видети табелу бр. 4).

На индустријску производњу током 2009. и 2010. године утицао је велики број екстерних фактора, који су омогућили благи опоравак индустријске производње 2010.

⁴⁶ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 14.

⁴⁷ Министарство финансија, (2011), *Извештај о развоју Србије 2010*, Београд, стр. 34.

године када је дошло је до повећане тражње за одређеним производима црне и обојене металургије, производе прехранбене и хемијске индустрије и то од стране земаља ЕУ чије су индустрије у фази опоравка. То је, свакако, условило да се позитивне тенденције извоза производа домаће индустрије наставе и у наредном периоду.

Табела бр. 3. – *Привредни раст 2001-2009. године у %*

	2001-2009	
	Стопа раста	Допринос БДП
Пољопривреда	2,1	0,4
ИНДУСТРИЈА	-0,1	0,0
Прерађивачка индустрија	-0,4	0,0
Грађевинарство	6,3	0,2
Услуге	4,6	2,4
Трговина	10,8	0,9
Саобраћај и складиштење	3,1	0,1
Услуге смештаја и исхране	-1,1	0,0
Информисање и телекомуникације	16,2	0,6
Финансијске делатности и осигурање	6,3	0,2
Послови са некретностима	2,0	0,2
Стручне, научне и техничке делатности	3,4	0,1
Административне и помоћне услужне делатности	7,6	0,1
Бруто додата вредност делатности	3,5	3,1
Фисим	8,2	0,2
Бруто додата вредност	3,3	2,9
Нето порези на производе	7,6	1,1
Бруто домаћи производ	4,0	4,0

Извор: Министарство финансија, (2011), *Извештај о развоју Србије 2010.*, Београд, стр. 24.

Табела бр. 4 – *Привредни раст у 2010. у %*

	Стопа раста	Допринос БДП
Пољопривреда	-1,5	-0,2
Индустрија	2,2	0,3
Прерађивачка индустрија	3,4	0,4
Грађевинарство	-10,1	-0,3
Услуге	3,1	1,8
Трговина	1,3	0,1
Бруто додата вредност делатности	1,9	1,7
Бруто домаћи производ	1,8	1,8

Извор: Министарство финансија, (2011), *Извештај о развоју Србије 2010.*, Београд, стр. 24.

Како би се овај тренд опоравка индустрије наставио и како би индустрија заузела важну улогу у будућем привредном развоју, нужно је било применити нову Стратегију развоја индустрије. Важно је истаћи да ова нова Стратегија мора бити заснована на развоју науке, технике и технологије, као и повећању запослености и потпунијем искоришћењу производних капацитета.

После 2010. године, са новом Стратегијом, очекиване су значајне промене у индустријској структури, као и остварење најважнијег циља, а то је повећање животног стандарда становништва. Припремљен је, истовремено, и нови Концепт развоја Републике Србије до 2020. године – Србија 2020 (видети табелу бр. 5), који је, такође, у потпуности усаглашен са Стратегијом Европа 2020, који је од велике важности за приступање наше земље ЕУ.

Из табеле бр. 5 јасно се види, да је циљ у наредном периоду већа запосленост, као и повећан број становника са универзитетском дипломом, поред тога, очекује се веће улагање у знање и технологију и смањење сиромаштва становништва наше земље.

Табела бр. 5 – *Индикатори Европа 2020 – стање и циљеви развоја*

	ЕУ 2010	ЕУ 2020	Србија 2010	Србија 2020
Запосленост становништва од 20 до 64 (%)	68	75	49	65
Инвестиције у истраживање и развој (%БДП)	1,9	3,0	0,3	2,0
Учешће потрошње енергије из обновљивих извора у укупној потрошњи енергије (%)	16	20	12	18
Енергетска ефикасност (тоге/1000\$ БДП-а)	0,21	0,17	0,96	0,57
Популација 30-34 године са универзитетском дипломом (%)	31	40	21	30
Стопа сиромаштва (испод 60% медијане расположивог дохотка становништва)	16	12	17	14

Извор: *Европа 2020, РЗС*

4.2. Полазне основе и оквири нове индустријске политике Републике Србије

Индустријска политика Републике Србије подразумева политику убрзаног развоја индустрије. Свака земља па и наша, жели да дефинише такву политику која ће да омогући предузећима да се лакше суочавају са променама и конкуренцијом на

тржишту. Све те промене са којима се успешно или неуспешно суочавају предузећа, резултат су многих политичких дешавања, затим процеса глобализације, наглог развоја науке, технике и технологије, као и ефеката глобалне рецесије.

У савременим условима под утицајем приватизације и либерализације некада *класични концепт индустријске политике* трансформисан је у сасвим *нови модел* који представља директну подршку предузећима. Целокупна индустрија је ослоњена на нови модел и нове елементе индустријске политике.

Нова индустријска политика дефинисана је новом Стратегијом и политиком развоја индустрије за период од 2011-2020. године. Наведена Стратегија је јако важна Републици Србији у поступку приступања ЕУ. Наиме, она је усаглашена са индустријском политиком ЕУ, као и са циљевима нове Стратегије Европа 2020.

Да би се створила одржива и конкурентна индустријска структура, Републици Србији је била потребна ова Стратегија којом је дефинисан *нови концепт индустријске политике*, који је усмерен на процес конзистентног спровођења структурних реформи и који даје подршку постојећим и новонасталим предузећима. Суштина је, да се новом индустријском политиком конституише такво пословно окружење које ствара адекватне услове за дугорочни развој предузећа и омогућава несметани развој, имплементацију и валоризацију иновација.

Циљ је да се постојећим и будућим предузећима омогући несметано одвијање пословања без икаквих административних и других ограничења, која сасвим сигурно успоравају њихов развој. Сходно томе, држава треба кроз одговарајући институционални оквир и преко нове индустријске политике да олакша предузећима да повећају своју конкурентност како на домаћем, тако и на иностраном тржишту.

Савремени приступ индустријској политици акцентира два широка скупа нових индустријских политика:

(1) први скуп чине политике чији је циљ одређивање правила конкуренције или конкурентности, као што су правила о неконкурентном понашању, о заштити интелектуалне својине, међународна правила о светској трговини и сл.

(2) другу групу политика чине оне политике које за циљ имају успостављање и обезбеђивање оквирних услова за отварање нових предузећа или побољшање способности постојећих предузећа која су им неопходна да би учествовала у тржишној конкуренцији. Ту спадају политика истраживања и развоја и иновативности, политика

развоја технологије, усавршавање и образовање, политике које потпомажу стварање веза између предузећа, универзитета и надлежних локалних и регионалних тела, итд.⁴⁸

Када се говори о савременом концепту индустријске политике неопходно је истаћи и врло важан циљ овог концепта, а то је развој *иновативне привреде* и *креативног друштва*. За несметани развој Републике Србије, неопходно је да се развија и креативно друштво, иновативна привреда и образовање, јер се сматра да је то, на неки начин, кључ решења. Србија ће временом уочити да је неопходно да поседује сопствене ресурсе у области високих технологија, јер само на тај начин може да искористи одређене ефекте европске интеграције.

За развој иновативне привреде неопходни су одређени услови као и друштвено-економска основа за функционисање, врло једноставно то може да обезбеди креативно друштво, што истовремено представља и његову основну функцију. Функционисање како креативног друштва тако и иновативне привреде подразумева све већи степен образовања, стручности, знања и одређених вештина. Из тог разлога, сам процес образовања као и стицање нових знања и вештина постаје све дужи и комплекснији у нашој земљи.

У контексту претходно наведених чињеница, произилази да су „...феномени креативно друштво и иновативна привреда израз одређеног људског знања, односно специфични вид испољавања стваралачке снаге људског рада, визије живота и рада и мотива, спремности и храбрости да се руше препреке које ограничавају стваралаштво и његову економску валоризацију, али на институционално уређени начин, односно по јасним, прецизним и транспарентним правилима друштвене игре“.⁴⁹

Досадашњи модел индустријске политике потребно је било заменити новим, чији је главни фокус на индустријском расту који је извозно оријентисан. Акценат је да се новом индустријском политиком у периоду од 2011-2020. године, подстиче раст инвестиција, а да се са друге стране смањи потрошња на одређени ниво.

Кључни параметри у новом моделу индустријске политике 2011-2020. године су:⁵⁰ 1) повећање учешћа фиксних инвестиција на 25% у 2015. години и 28% у 2020. години (просечни годишњи раст од 9,7%), (2) смањење учешћа потрошње државе у

⁴⁸ Јакопин, Е. (2011). *Оквир нове индустријске политике Србије*, Економика предузећа, 59 (1-2), стр.80.

⁴⁹ Ацић, С., (2009), *Докторске студије као фактор изградње креативног друштва и иновативне привреде*, XV скуп трендови развоја: „Докторске студије у Србији, региону и ЕУ“, Копаоник, стр. 3.

⁵⁰ Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије*, Београд, према: Јакопин, Е. (2011). *Оквир нове индустријске политике Србије*, Економика предузећа, 59 (1-2), стр. 81.

БДП са 19% у 2010. години на 12,4% у 2020. години, (3) повећање учешћа извоза робе у БДП, са 20% у 2010. години на 47% у 2020. години, (4) значајно смањење дефицита текућих трансакција у платном билансу са 7% у 2010. години на 3,3% у БДП 2020. години.

Табела бр. 6 – *Нови модел индустријског раста 2011-2020*

Циљане варијабле	Просечна стопа раста (%)
БДП	5,8
Инвестиције	9,7
Унутрашња финална тражња	4,7
Потрошња	3,5
Извоз роба	14,2
Прерађивачка индустрија	7,3
Грађевинарство	9,7
Запосленост у прерађивачкој индустрији – укупан раст	18

Извор: Јакопин, Е., (2011), *Оквир нове индустријске политике Србије*, Економика предузећа, 59 (1-2), стр. 81.

Нови модел индустријске политике пошто је базиран на расту инвестиција, повећању извоза као и расту запослености, сасвим сигурно, може нашој земљи да помогне да до 2020. године постане равноправни члан ЕУ.

Како би се смањила несигурност и ризик за улагања инвеститора, за нашу земљу је од круцијалног значаја да постоје одређени услови: подстицајни амбијент за постојеће и будуће инвеститоре, ефикасан правни систем, ефикасан финансијски систем и финансијске институције, адекватна политика (монетарна и фискална), развијено тржиште рада и добри (коректни) односи између запослених и послодаваца, добра ситуација на политичкој сцени, итд.

И поред постојања неопходних услова, нови модел индустријске политике се суочава са ограничењима следеће природе: у Републици Србији дошло је до одређених социјалних проблема, типа смањење зарада, пад незапослености, пад животног стандарда, што умногоме успорава привредни развој, затим инфлација је на високом нивоу, спољни дуг наше земље је из године у годину све већи, што утиче на привредну стабилност, такође, инфраструктура привреде није изграђена, што може да направи велики проблем.

Сходно томе, нови модел индустријске политике Србије у наредној деценији условљава два, међусобно повезана, заокрета: први заокрет је структурног карактера са тежиштем на индустријском расту, инвестицијама и извозу, а други заокрет је усмерен

ка убрзању реформских процеса и европских интеграција. Кључ успеха лежи у стварању много атрактивнијег инвестиционог амбијента за улагања у секторе прерађивачке индустрије са високом додатом вредношћу.⁵¹

4.3. Стратегијске основе и циљеви нове индустријске политике

Нова индустријска политика је проактивног карактера и оријентисана је на: стварање повољног окружења које омогућава несметано одвијање пословања индустријских предузећа, процес структурног спровођења реформи и прилагођавања и обезбеђењу услова за повећање конкурентности индустријских производа и услуга.

Суштина нове индустријске политике Србије до 2020. године темељи се на динамичном развоју индустрије која може врло лако и без икаквих проблема да се уклопи у јединствено тржиште ЕУ. Наиме, макроекономска стабилност и одржив привредни раст у нашој земљи могуће је остварити само уз стабилан раст индустрије као и константни раст извоза производа и услуга са високом додатом вредношћу.

Као најважнији циљеви нове индустријске политике Србије наводе се:⁵² а) *динамичан и одржив индустријски раст и развој*; б) *проактивна улога државе*; в) *побољшање инвестиционог амбијента*; г) *јачање конкурентске способности српске индустрије*; д) *подстицање бржег развоја предузетништва*; ђ) *повећање и реструктурирање извоза*; е) *реформа образовног система у складу са потребама привреде*; ж) *активна и динамичка сарадња науке и индустрије*; з) *подстицање иновација, истраживања и развоја*; и) *нове инвестиције у нове производе*; ј) *реформа политике тржишта рада и политике запошљавања*; к) *балансираност стабилизационе, развојне и социјалне улоге државе*; л) *развој регионалних индустријских центара и регионалне пословне инфраструктуре*; љ) *побољшање енергетске ефикасности*; м) *заштита животне средине*.

а) *Динамичан и одржив индустријски раст и развој* – како би дошло до повећања животног стандарда становништва, смањења незапослености и сиромаштва, неопходно је да нова Стратегија буде усмерена на остваривање динамичног индустријског раста и развоја. „Без динамичног индустријског раста са просечном стопом раста прерађивачке индустрије од 7,3% није могуће остварити зацртан раст

⁵¹ Јакопин, Е. (2011). *Оквир нове индустријске политике Србије*, Економика предузећа, 59 (1-2), стр. 82.

⁵² Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 53.

БДВ од 5,8% просечно годишње, односно, од око 8000 ЕУР БДВ по становнику 2020. године, и тиме смањити јаз у нивоу развијености у односу на европске земље.

У табели бр. 7 види се да је индустријска производња у Републици Србији у јулу 2014. године била мања за 13% у односу на јул 2013. године, а у односу на просек 2013. године мања је за 9,4%. Индустријска производња у интервалу од јануара до јула 2014. године мања је за 3,2% у односу на исти период 2013. године.⁵³

Табела бр. 7 – *Десезонирани индекси индустријске производње*

<i>Република Србија</i>											<i>Ø2013=100</i>	
	<i>I</i>	<i>II</i>	<i>III</i>	<i>IV</i>	<i>V</i>	<i>VI</i>	<i>VII</i>	<i>VIII</i>	<i>IX</i>	<i>X</i>	<i>XI</i>	<i>XII</i>
<i>Индустрија, укупно</i>												
2013	97,4	97,3	96,1	97,6	98,3	100,4	104,3	102,8	103,4	103,0	101,7	98,2
2014	98,5	97,4	99,2	101,0	93,0	90,8	91,0					
<i>Прерађивачка индустрија</i>												
2013	96,8	97,8	96,7	99,7	99,5	100,1	101,8	100,9	102,8	104,3	103,2	96,1
2014	100,1	98,1	102,0	101,1	98,3	96,7	97,8					

Извор:<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/49/15/in10082014.pdf>
(приступљено: 26.09.2014.)

б) Проактивна улога државе. Предуслов који свака земља мора да испуни да би напредовала јесте да заузме одређену позицију на светском тржишту. Да би то учинила неопходно је да земља има одговарајућу индустријску производњу, односно производе задовољавајућег квалитета са прихватљивим ценама, како би се задовољиле потребе потрошача на светском тржишту. Међутим, нису све земље подједнако успешне приликом позиционирања на светском тржишту. Неке остварују одличне резултате, док друге видно заостају, иако имају приближно исту индустријску производњу. Дуго је постојала дилема зашто је то тако, и дошло се до врло једноставног одговора. Наиме, у земљама у којима *држава* има активну улогу, долази до остваривања позитивних резултата и до извесног напредовања. *Држава* је та која проналази оптимална решења у складу са правилима међународне трговине и на тај начин обезбеђује опстанак индустрије на светском тржишту.

в) Побољшање инвестиционог амбијента. Локалне самоуправе треба континуирано да раде на побољшању амбијента за пословање, да би обезбедиле већи прилив инвестиција, док се подршка Владе огледа кроз стварање правног оквира за

⁵³ <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/49/15/in10082014.pdf> (26.09.2014.)

отклањање препрека и превазилажења проблема. Наиме, улога државе је да кроз одговарајуће законске прописе ствара повољну инвестициону климу, како би се привукле инвестиције и остварио значајнији привредни раст.

За нашу земљу је врло значајна и Регионална мрежа за повољно пословно окружење у Југоисточној Европи, која обухвата више од 50 општина и градова. Институције у Србији, Хрватској, Македонији и БиХ формирале су поменути мрежу која представља прво заједничко тело које има за циљ да унапреди услове за рад постојеће привреде и да привуче нове инвестиције у поменуте четири земље.

з) **Јачање конкурентске способности српске индустрије.** Србија као европска земља која жели да повећа своју конкурентску способност треба да примени Стратегију конкурентности која се темељи на иновацијама. Према речима М. Портера, привреда вођена иновацијама своју конкурентску позицију на светском тржишту ствара сталним иновирањем производа који представљају најважнији фактор унапређења конкурентске предности индустрије. Зато је неопходно да земља користи предности савремене технологије и да одржава конкурентску способност на што дужи рок.

д) **Подстицање бржег развоја предузетништва.** Европска комисија је објаснила предузетништво као структуру изграђених ставова и процес обликовања и развоја економске активности кроз мешавину преузимања ризика, креативности и/или иновација са добрим управљањем у оквиру нове или постојеће организације.⁵⁴

Улога предузетништва у економском развоју је јако важна и све више добија на значају у Србији. Циљ наше земље је да подстиче бржи развој предузетништва и да на тај начин побољша и унапреди пословно окружење за пословање МСП. Иначе, развој сектора МСП је један од битнијих фактора у процесу прикључења Србије ЕУ. Србија је још 2003. године прихватила примену Европске повеље о малим предузећима, коју су већ 2009. године замениле Актом о малим предузећима. Када је наша Влада уочила да су МСП покретачи економског развоја, усвојила је Стратегију развоја малих и средњих предузећа и предузетништва за период 2003–2008. године, што је представљало добру полазну основу за усвајање Стратегије развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008–2013. године. Циљ наведене Стратегије је развој

⁵⁴ Commission of the European Communities COM (2003) 27 final, Green Paper Entrepreneurship in Europe, Brussels, str. 6.

предузетничке економије, засноване на знању и иновативности, која ствара снажан, конкурентан и извозно оријентисан сектор МСП, али и значајно доприноси повећању животног стандарда у Србији. Примена Стратегије у наредном периоду треба да омогући стварање ефикаснијег и флексибилнијег окружења за пословање сектора МСП, уравнотеженост броја МСП и подстицање бржег развоја тог сектора. Наиме, ова Стратегија је у потпуности усклађена са Законом о малим предузећима, документом који је усвојила Европска комисија у јуну 2008. године.

Када се направи упоредна анализа показатеља пословања МСП у Србији и ЕУ, види се да Србија доста заостаје и да је ниво конкурентности МСП доста нижи у односу на ЕУ. Према извештају Светског економског форума о глобалној конкурентности за 2013. годину, Србија се налази на 101. месту од 148 земаља покривене истраживањем.

Табела бр. 8 – *Позиција Србије у глобалној конкурентности у односу на земље региона*

	Албан ија	БиХ	Хрват ска	Грчка	Мађар ска	Македо нија	ЦГ	Руму нија	Србија	Слова чка	Руму нија
2007	3,48	3,55	4,20	4,08	4,35	3,73	3,91	3,97	3,78	4,45	4,48
2008	3,55	3,56	4,22	4,11	4,22	3,87	4,11	4,10	3,90	4,40	4,50
2009	3,72	3,53	4,03	4,04	4,22	3,95	4,16	4,11	3,77	4,31	4,55
2010	3,94	3,70	4,04	3,99	4,33	4,02	4,36	4,16	3,84	4,25	4,42
2011	4,06	3,83	4,08	3,92	4,36	4,05	4,27	4,08	3,88	4,19	4,30
2012	3,91	3,93	4,04	3,86	4,30	4,04	4,14	4,07	3,87	4,14	4,34
2013	3,85	4,02	4,13	3,93	4,25	4,14	4,20	4,13	3,77	4,10	4,25

Извор: World Economic Forum (WTF – 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013)

Како би у нашој земљи дошло до стварања повољније пословне климе за развој предузетништва, морају се преузети неке важне мере које би створиле такозвано предузетничко друштво. Само кроз развој сектора МСП и предузетништва могуће је остварити стабилан и континуиран економски раст.

ђ) *Повећање и реструктурирање извоза.* Стратегија индустријског развоја Србије од 2011. до 2020. године полаже наду у развој прерађивачке индустрије, пре свега, аутомобилске и прехранбене од којих се очекује да обезбеде стабилан раст производње и извоза. Како се истиче у Предлогу Стратегије и политике развоја индустрије Србије од 2011. до 2020. године, највећа очекивања усмерена су на аутомобилску индустрију која би на крају тог периода требало да генерише више од петине укупног раста извоза прерађивачке индустрије.

У Стратегији се експлицитно наглашава да је основни циљ извозно оријентисаног модела раста повећање удела робног извоза у БДП од 47,1% до 2020. године.

На раст извоза прерађивачке индустрије утиче производња прехранбених производа и пића (око 12%), хемијска индустрија, затим производња основних метала (11%) и фармацеутска индустрија. Влада Републике Србије је усвојила предлог Стратегије и политике развоја индустрије и одређене промене које се односе на извоз. Промене се конкретно односе на раст удела производа средњих технологија у укупном извозу (сектор машина и транспортних уређаја), уз одређени пад удела производа базираних на ресурсима.

е) **Реформа образовног система у складу са потребама привреде.** У Републици Србији је 2009. године донет Закон о основама система образовања и васпитања којим је постављен темељ модернијем систему образовања (предшколско, основно и средње образовање). Поменути Закон доноси неке промене како у школама, тако и у захтеваним компетенцијама наставника. Када говоримо о реформама образовног система и о високом образовању у последњих 10 година, треба поменути Болоњски процес. Сам процес је довео до битних промена, како домаће легислативе, тако и Закона о универзитету и многих других промена. Србија је на неки начин морала да прихвати исти, због формирања Европске зоне високог образовања. Наша земља има право учешћа у свим програмима ЕУ који су намењени образовању. Врло активно учествује у ТЕМПУС програму, као и у *Erasmus Mundus* програму.

Од 2014. године, у ЕУ почиње нови циклус различитих програма који се односе на образовање и усавршавање младих. Уколико Србија испуни одређене услове које намеће ЕУ по питању образовних институција, владиних институција, невладиних организација, моћи ће равноправно са осталим земљама чланицама ЕУ да учествује у програмима ЕУ.

ж) **Подстицање иновација, истраживања и развоја.** Уколико Република Србија жели да постане чланица ЕУ треба да формулише своје циљеве, иницијативе, инструменте, планове, механизме који се односе на иновације, истраживања и развој. Када се говори о подручју иновација, истраживања и развоја, битно је нагласити да је овде јако важна и значајна улога Владе. Наиме, она ствара све неопходне услове за развој иновационог амбијента у земљи. Може, такође, да омогући међународну сарадњу у области истраживања, развоја и иновација. Она првенствено треба да

подстиче и охрабри иновације, да убрза промене, да унапреди домаћу конкуренцију, да обезбеди примену одређених стандарда, да смањи трговинске баријере и да избегава претеране интервенције на тржишту.

Према најновијем Извештају Европске Комисије⁵⁵, постоји ипак иновациони заостатак Србије, она се налази на 29 месту од 34 европске земље, односно припада последњој групи земаља са скромним системом иновација и још скромнијем њиховом утицају на привреду. Земље су груписане у иновационе лидере (Швајцарска, Шведска, Данска, Финска и Немачка), следбенике у иновацијама и умерене иноваторе.

з) **Нове инвестиције у нове производе.** Нову индустријску политику треба усмерити ка новим производима и ка новим инвестицијама.

Приоритетни циљ нове индустријске у наредном периоду биће свакако економски опоравак земље и стварање услова за одржив привредни раст и то на бази привлачења нових инвестиција у нове производе и извоза који обезбеђује побољшање тренутног стања на тржишту рада и пораст животног стандарда.

Србија инсистира на делатностима које стварају нове производе са додатом вредношћу. Управо те делатности су јако атрактивне за стране инвеститоре који врло радо улажу у нашу земљу. Зато је врло важно да постоји добар пословни амбијент који охрабрује инвеститоре и обезбеђује привлачење страних директних инвестиција.

и) **Реформа политике тржишта рада и политике запошљавања.** Србија мора да усвоји одређене препоруке које се директно односе на политику запошљавања, уколико жели да повећа запосленост у наредној деценији, у складу са очекивањима ЕУ.

а) Најпре, треба ревидирати политику флексибилности, уз проналажење одговарајућег односа између сигурности запослених и флексибилности запошљавања и отпуштања; б) потребно је кориговати постојећи Закон о раду који има доста недостатака; в) неопходна је реформа образовне политике и њена већа повезаност са захтевима тржишта рада. Ова реформа подразумева повећање вештина и знања радне снаге, како би се она што успешније прилагођавала модернијим технологијама; г) унапредити услове за рад као и квалитет самих послова; д) потребно је да се у року од три године значајно повећа учешће активних мера у БДП на отприлике 0,4%, са могућношћу благог повећања у другој половини наредне деценије; ђ) услед велике незапослености

⁵⁵ Commission of the European Communities, (2011), Innovation Union Scoreboard, The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation /1 February 2011/, према: Јакопин, Е., (2011), *Оквир нове индустријске политике Србије*, Економика предузећа, 59(1-2), стр. 86.

и према препоруци Стратегије Европа 2020, треба смањити пореско оптерећење нижих зарада. Управо то смањење пореског оптерећења утицало би на потпуну елиминацију секундарног тржишта рада и на креирање послова у области социјалне неге.

ј) **Балансираност стабилизационе, развојне и социјалне улоге државе.** Стратегија указује како је неопходно пронаћи одговарајућу меру између развојне, стабилизационе и социјалне улоге државе уз постојање одговарајућег социјалног програма. Она ће се у првој фази (до 2015. године) спроводити у оквиру завршетка приватизације и реструктурирања индустрије уз значајан социјални трошак: тешко наслеђе претходног периода, негативни ефекти глобалне рецесије, велики проценат сиромашних, и даље присутни вишкови запослених, још увек веома скроман ниво стандарда већине становништва, незадовољство великог броја грађана који себе сматрају губитницима у транзицији. Све то има своју цену кроз притисак на укупну потрошњу, односно на унутрашњу и спољну стабилност.⁵⁶

к) **Развој регионалних индустријских центара и регионалне пословне инфраструктуре.** У Стратегији развоја индустрије истиче се да је неопходан развој пословне инфраструктуре, и управо је у оквиру ове Стратегије дата прва мапа субјеката пословне инфраструктуре. Држава ће у наредном периоду морати одговарајућим мерама да подстиче развој индустријских центара.

л) **Побољшање енергетске ефикасности.** Србија мора да уложи пуно у развој енергетског сектора, јер ће на тај начин истовремено да утиче и на смањење сиромаштва. Сам енергетски систем је јако осетљив на метеоролошке утицаје, што упућује на проблеме сигурности снабдевања енергијом. У Србији је енергетска ефикасност која утиче директно на конкурентност привреде нижа од просека ЕУ. Међутим, у нашој земљи постоји доста потенцијала за унапређење исте и то у области енергетских перформанси појединих објеката као и крајње потрошње.

Повећање енергетске ефикасности и коришћења обновљивих извора енергије дефинисани су као два главна приоритета (од укупно пет) у Стратегији развоја енергетике Републике Србије до 2015. године.⁵⁷

⁵⁶ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 55.

⁵⁷ Министарство рударства и енергетике Владе Републике Србије, (2004), *Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године*, Београд, стр. 12-13.

Најзначајнији циљеви енергетске политике у нашој земљи, биће усклађени са праксом и важећом регулативом ЕУ, у оквиру које повећање енергетске ефикасности, смањење штетних емисија гасова, као и коришћење обновљивих извора енергије, представља основу за одрживи социо–економски развој земље.

љ) *Заштита животне средине*. Република Србија ради на унапређењу система заштите животне средине у оквиру одређених друштвено-економских реформи. Обезбеђује услове за одговарајућу примену прописа у области животне средине, ту се посебно мисли на Закон о заштити ваздуха и Национални програм за постепено смањење годишњих максималних националних емисија загађујућих материја.

Током последњих година, дошло је до значајнијег загађења ваздуха, воде, испљивања природних богатстава, уништавања биљних и животињских врста, све је то последица људских активности. Иако, је наша земља усвојила многе Законе из области заштите животне средине, она је суочена са великим еколошким проблемима, управо због непоштовања истих, као и због недостатка Стратегије из ове области.

4.4. Претпоставке за остваривање циљева нове индустријске политике

За остварење амбициозно постављених циљева који су дефинисани Стратегијом развоја индустрије, потребно је да постоје одређене мере и претпоставке. Индустријска политика је повезана са многим другим политикама. „Све постојеће политике, мере и активности биће непрекидно и систематски кориговане и унапређиване у циљу подизања конкурентности српске индустрије, као и у складу са захтевима и обавезама које намеће статус кандидата и члана у ЕУ...“.⁵⁸ (слика бр.1)

Претпоставке које служе за остварење циљева нове индустријске политике не могу да се посматрају одвојено од претпоставки које стварају повољно пословно окружење, па с тим у вези оне у комплексу утичу на раст и конкурентност српске привреде.

Стратегија и политика развоја индустрије Србије обухвата следеће:⁵⁹

⁵⁸ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 66.

⁵⁹ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 67.

а) мере и активности за изградњу институционалног оквира и *пословног окружења* које треба да подстакну даљи развој индустрије и предузетништва, смањење или уклањање административних и других баријера а тиме и лакше пословање на српском тржишту;

Слика бр. 1 – *Индустријска политика Србије – повезаност са кључним политикама*

Извор: Влада Републике Србије, (2011), Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године, стр. 68.

б) подстицајне мере и активности за развој и финансирање конкурентних индустријских сектора и производа од националног значаја (Развојна банка Србије и др.);

в) мере и активности које као свој циљ имају јачање конкурентности и продуктивности српске индустрије, и то пре свега оне које подстичу развој друштва заснованог на знању и учење током читавог, примену иновација, истраживање и развој, развој и употребу ИКТ, које подижу конкурентност и обезбеђују боље функционисање тржишта;

г) развој предузетништва, односно сектора МСП, чији је циљ да се повећа удео овог сектора у БДП, олакша стварање и одржавање нових послова и охрабре грађане да отварају нова предузећа;

д) мере и активности чији је циљ јачање међународне димензије индустријске политике, што би олакшало приступ тржиштима других земаља а у исто време се створили повољни услови за раст директних инвестиција у српску индустрију и њене тешке везе са европским и регионалним ланцима и мрежама у прерађивачкој индустрији и подстакло интегрисање српских предузећа и њихових удружења у европске иницијативе, удружења и мреже;

ђ) мере које треба да обезбеде и подстакну одрживи регионални развој путем стварања услова који обезбеђују популаризацију и јачање предузетништва на читавој територији Србије, узимајући у обзир принципе и захтеве одрживог развоја;

е) неопходност боље координације између оних који стварају индустријску политику на националном, регионалном и локалном нивоу и укључивање представника индустрије и њихових удружења у процес израде и предлагање мера индустријске политике;

ж) спровођење процеса реструктурирања и приватизације, нарочито сектора и предузећа који су суочени са проблемима, негативним ефектима глобалне рецесије, као што су извозни сектори прерађивачке индустрије;

з) мере и активности за јачање и побољшање конкурентности појединих сектора кроз одговарајућу примену хоризонталних мера индустријске политике и неопходне корекције мера уподобљених сваком од сектора али које неће да ометају развој конкурентности осталих сектора.

Следи кратко образложење неких најважнијих мера неопходних за остваривање циљева нове индустријске политике.

1) Циљ нове индустријске политике је стварање атрактивног пословног окружења које ће бити подстицајно за: улагања у одређене секторе прерађивачке индустрије, побољшање конкурентности пословних субјеката, повећање технолошке иновативности и развој предузетништва.

Република Србија, кроз одговарајуће реформе и уз помоћ нове индустријске политике, хоће да унапреди постојеће пословно окружење како би повећала правну сигурност пословања и инвестирања у земљи. Реформе које спроводи су у складу са прописима ЕУ у циљу стварања што бољег пословног окружења. Да би се конкретним

реформама створило боље пословно окружење неопходно је да се: а) смање трошкови пословања и ризика, што је јако важно за привлачење нових инвестиција и за запошљавање кадрова; б) спроведе приватизација јавних предузећа у циљу повећања ефикасности њиховог пословања; в) смањи корупција која је јако заступљена на нашим просторима и која одбија стране инвеститоре; г) створе услови за равноправни третман свих учесника на тржишту, без обзира на њихову величину, економску моћ и конкурентност; д) улаже у развој научноистраживачког рада, као најважнијег интензивног фактора за развој индустрије. У будућности је јако важна иновациона делатност и примена свих нових научних и технолошких достигнућа; љ) улаже у систем образовања, како би се подигао ниво знања и вештина и повећала могућност прилагођавања високквалификованих кадрова потребама на тржишту рада; е) улаже у развој регионалне инфраструктуре и у јачање неких најважнијих инфраструктурних стубова развоја, како би се обезбедио равномерни регионални развој. Влада Републике Србије као и нека надлежна министарства обезбедиће неопходна средства за унапређење стања инфраструктуре (модерније саобраћајне, енергетске и телекомуникационе) у земљи.

2) За остварење циљева нове индустријске политике посебан значај има фискална политика, која утиче на смањење фискалног дефицита (од 4,5% у 2010. години на 1% у 2015. години) и то путем смањења јавне потрошње.

„Основни циљеви и приоритети фискалне политике у наредном периоду су: а) снижавање удела јавних расхода, фискалног дефицита и јавног дуга у БДП; б) јасна приоритизација капиталних/инвестиционих пројеката у којима ће држава имати улогу инвеститора и превођење других таквих пројеката на модел концесионог финансирања и јавно-приватних партнерстава; в) јачање пореске дисциплине која подразумева побољшање система наплате пореза и смањење сиве економије; г) разматрање, у средњем року, постепеног пребацивања тежишта пореске политике са намета на рад на друге изворе пореских прихода, и то искључиво на начин који би са сигурношћу био најмање билансно неутралан; д) јачање дугорочне фискалне одрживости кроз спровођење структурних реформи, посебно реформи јавног сектора“.⁶⁰

С обзиром да фискални дефицит, јавни дуг и трошкови финансирања све више расту неопходна је фискална консолидација, која може позитивно да утиче на

⁶⁰ Влада Републике Србије, (2013), *Фискална стратегија за 2014. годину са пројекцијама за 2015. и 2016. годину*, Београд, стр. 5.

привредни раст и да делује у оквиру одређених правила на приходној и расходној страни буџета и да, после одређеног времена, доведе до смањења фискалног дефицита. Сматра се да смањење фискалног дефицита као и мере фискалне консолидације, представљају једини прави пут ефикасног смањења и стабилизације јавног дуга у временском периоду од 2014. до 2016. године.

Како би дошло до смањења дефицита неопходне су неке промене како на приходној, тако и на расходној страни буџета. Наиме, на приходној долази до повећања прихода и то на основу: повећања стопе ПДВ, повећања акциза на дуван, смањује се број запослених у јавном сектору, смањује се сива економија итд. На другој то јест расходној страни долази до смањења расхода и то путем следећих мера: смањење расхода за робу кроз ефикаснију контролу набавки, смањење субвенција из буџета Републике Србије, ограничава се додатак на зараде запослених у јавном сектору и уводи се строжији систем обрачуна плата.

Мере фискалне консолидације омогућавају фискално и структурно прилагођавање које се остварује повећањем прихода, смањењем учешћа јавне потрошње у БДП, смањењем расхода (субвенција и позајмица) и повећањем привредне активности.

„Предвиђено фискално прилагођавање највећим делом извршиће се путем мера које утичу на смањење текуће јавне потрошње. Кретање плата запослених у јавном сектору и пензија, као највећих категорија јавне потрошње, биће ограничено рестриктивном индексацијом зарада и пензија чијом применом се постепено долази до релативног смањења учешћа ових расхода у БДП. Преостало потребно фискално прилагођавање биће спроведено смањењем дискреционих расхода, пре свега субвенција и буџетских позајмица. Да би се фискално прилагођавање спровело у потребном обиму предузеће се мере штедње на свим нивоима власти, како централном, тако и локалном, водиће се ефикаснији процес јавних набавки и редефинисати мере подршке привреде, како би се ограничена средства за фискалне подстицаје усмерила ка оним програмима подршке привреди који постижу најбоље резултате“.⁶¹

Мерама и инструментима монетарне политике Народна Банка Србије (НБС) помаже у остваривању циљева фискалне политике коју врло ефикасно спроводи Влада Републике Србије. Како би се у наредном периоду успоставила макроекономска

⁶¹ Влада Републике Србије, (2013), *Фискална стратегија за 2014. годину са пројекцијама за 2015. и 2016. годину*, Београд, стр. 6.

стабилност која подразумева нижу инфлацију, смањење фискалног дефицита, неопходна је координација монетарне и фискалне политике.

Монетарна политика је подједнако важна као и фискална политика за јачање стабилности финансијског система. Њен циљ је смањење инфлације као и флексибилни девизни курс који помажу земљи да лакше изађе из тренутне кризе.

Када говоримо о првом циљу монетарне политике, а то је нижа инфлација, треба истаћи да је НБС опредељена да инфлацију на средњи рок одржи на ниском и стабилном нивоу. С тим у вези, Извршни одбор НБС је 2013. године усвојио циљеве за инфлацију до краја 2016. године. Ти циљеви утврђени су као одређена вредност са минималним одступањем. То дозвољено одступање не би смело да прелази $\pm 1,5$ процентних поена за предвиђени период до краја 2016. године.

Према пројекцијама НБС, инфлација ће се до краја 2014. године вратити у границе дозвољено одступања од циља ($4 \pm 1,5\%$). То ће пре свега бити резултат постепеног ишчезавања дезинфлаторног утицаја цена хране, који је у претходном периоду био веома снажан, а у мањој мери и (очекиваног) повећања цене електричне енергије.

Као други циљ монетарне политике наводи се флексибилни девизни курс, који је 2013. године био под великим утицајем домаћих и глобалних фактора. „Флексибилан курс је омогућио Србији, као и једном броју транзиционих земаља, да удар кризе амортизује депресијацијом домаће валуте и тако спречи да се цео удар пренесе на велики пад производње.“⁶²

Депресијација динара на нашем тржишту резултат је мањег прилива СДИ, као и повећане тражње наших предузећа за девизама. Та потражња за девизама била је краткорочног карактера и односила се, углавном, на увоз енергената. Динар је знатно ослабио у јануару 2014. године, што је условило даље депрецијацијске притиске који се очекују и у наредном периоду због неповољне фискалне консолидације. „Вођена проценом да депрецијацијски притисци не одражавају дугорочну тенденцију, већ да су краткорочног карактера, НБС је од почетка године до средине марта на МДТ-у интервенисала продајом 820,0 млн евра. Од краја марта и током Т2 она је интервенисала само на страни куповине, и то укупном износу од 190,0 млн евра.“

⁶² Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 135.

И поред интервенције НБС, пад вредности наше валуте је условио реално смањење зарада запослених (просечна бруто зарада исплаћена у мају 2014. године износила је 60.966 динара, и у поређењу са априлом 2014. године, дошло је до реалног смањења за 3,6%) као и доходака, што води даље смањењу потрошње становништва.

4.5. Хармонизација нове индустријске политике Републике Србије са индустријском политиком Европске уније

Република Србија има за циљ да, у наредних неколико година, постане чланица ЕУ, па с тим у вези, неопходно је да води модерну и нову индустријску политику. Најпре, треба да створи атрактивно пословно окружење које ће омогућити ефикасно пословање индустријских предузећа и да уведе хоризонталну индустријску политику. Само на тај начин може да сачува своју индустрију и да спречи реалокацију индустријских предузећа која успешно послују.

Нова индустријска политика представља и инструмент да се Србија приближи развијеним земљама ЕУ. Наиме, иста омогућава бржи и лакши развој индустрије и може бити важан предуслов за јачање конкурентности саме индустрије.

„На основу искустава земаља кандидата за пуноправно чланство у ЕУ, али и садашњег стања у индустрији Србије, може се закључити да је за прилагођавање индустрије пословном окружењу и индустријским структурама ЕУ потребно урадити следеће: (1) завршити процес приватизације; (2) постићи већу усклађеност мера индустријске политике са захтевима везаним за заштиту животне средине; (3) већа улагања у истраживање и развој; (4) унапредити коришћење информационих технологија; (5) напустити праксу вертикалне и увести праксу опште и недискриминирајуће државне помоћи; (6) побољшати пословно окружење и (7) усвојити и спроводити правила ЕУ о тржишној конкуренцији“.⁶³

Искуства других земаља које су већ постале чланице ЕУ, указују да уколико нека земаља жели да постане равноправни члан ЕУ, неопходно је да усклади своју индустријску политику са индустријском политиком ЕУ. То значи да морају бити усклађени циљеви, инструменти и мере индустријске политике земље потенцијалног кандидата за чланство у ЕУ са циљевима, инструментима и мерама индустријске политике ЕУ. Све ово наводи да је неопходна конвергенција наше нове индустријске

⁶³ Мићић, В. (2009), *Србија и индустријска политика ЕУ*, Индустрија, 37(1), стр. 127.

политике са новом индустријском политиком ЕУ дефинисаној према Лисабонској стратегији. Лисабонска стратегија као и њени циљеви су јако важни за нашу земљу и неопходно је спровођење исте уколико желимо достићи индустријске стандарде ЕУ.

Поред већ поменуте Лисабонске стратегије за будуће чланице ЕУ, укључујући и нашу земљу важна је и Стратегија Европа 2020, која умногоме помаже да се убрзају започети реформски процеси у тим земљама.

„Стратегија Европа 2020 није релевантна само унутар ЕУ, већ нуди значајан потенцијал земљама кандидатима и нашим суседима и помаже им да убрзају своје реформе. Проширење простора на којем се примењују правила ЕУ креираће нове могућности како за ЕУ тако и за њене суседе.“⁶⁴

Стратегија Европа 2020 може да буде катализатор реформи у Републици Србији. Тако иста може да: а) помогне да се лакше идентификују циљеви као и инструменти за остварење истих, и наравно да се у појединим областима одреде приоритети за остварење циљева; б) омогући да се прате позитивна искуства других земаља, а то значи да се сагледају коришћени документи, планови и програми који су усклађени са ЕУ; в) омогући да Србија користи програме и фондове ЕУ.

У будућности од суштинског значаја је да наша земља озбиљно прихвати и спроведе Стратегију Европа 2020 као свој национални програм. Само на тај начин може да се приближи ЕУ и другим развијеним земљама. Поред тога, Србија као и остале државе потенцијални кандидати за чланство у ЕУ, морају да усвоје неколико докумената од стратешког значаја (Предприступни економски програм; Национални стратешки референтни оквир; Стратешки кохерентни оквир; Заједнички меморандум о социјалном укључивању и Заједнички меморандум о приоритетима политике запошљавања) који су усклађени са приоритетима у ЕУ, и који су истовремено у функцији остваривања дефинисаних циљева Стратегије Европа 2020.

Поред поменутих документата, важни су и финансијски инструменти ЕУ који ће чланицама ЕУ и оним будућим чланицама ЕУ, помоћи да остваре циљеве дефинисане Стратегијом Европа 2020. Ови инструменти у одређеном смислу утичу на програме прекограничне сарадње Србије са чланицама ЕУ (у периоду од 2007-2013. године, Република Србија има могућност да учествује у 6 програма прекограничне сарадње са суседним државама – Мађарском, Бугарском, Румунијом, Хрватском, Босном и

⁶⁴ European Commission, COM (2010) 2020, Europe 2020 – a strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Brussels, 3 March 2010, str. 23.

Херцеговином и Црном Гором и 2 програма транснационалне и међурегионалне сарадње–ИПА Јадранском програму и Програму Југоисточне Европе⁶⁵), као и на учешће Србије у следећим програмима ЕУ⁶⁶: *FP7* (седми оквирни програм за истраживања, технолошки развој и огледне активности); *CIP* (оквирни програм за конкурентност и иновативност); *EIP* (програм за предузетништво и иновације); *MEDIA 2007*; *LIFE +* (посебан финансијски инструмент за подршку спровођењу одређених аспеката политике ЕУ у области заштите и унапређења животне средине); *PROGRESS* (нови програм за запошљавање и социјалну солидарност који финансијски подржава имплементацију циљева ЕУ у области запошљавања и социјалне политике).

⁶⁵ Европски покрет Србија, Friedrich Ebert Stiftung, (2011), ИПА - Инструмент за претприступну помоћ ЕУ 2007-2013, Београд, стр. 24., <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/09-ipa.pdf>

⁶⁶ Европски покрет Србија, (2009), Програми Европске заједнице, Београд.
<http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/09-programi-evropske-zajednice.pdf>

Други део

ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА – САВРЕМЕНИ ОБЛИЦИ ИНТЕРНОГ ОРГАНИЗОВАЊА ПРОИЗВОДЊЕ У ИНДУСТРИЈИ

Развој науке, технике и технологије, потреба за сталним развојем привреде, подела рада у међународним размерама и стално суочавање произвођача одређених производа са произвођачима истих (или сличних) производа на међународном тржишту, намећу потребу предузећима за доношење заједничких одлука о битним питањима као што су: производна оријентација предузећа, усавршавање технологије и асортимана производње, развој научноистраживачког рада и примена његових резултата и др.⁶⁷

Наведена, као и многа друга важна, питања могу се решавати самостално у сваком предузећу, независно од других. Међутим, у таквим условима добијени резултати нису адекватни уложеним напорима за решавање тих питања и могу да дају ефекте супротне очекиваним. Због тога је рационалније да се поменута питања решавају заједничким напорима већег броја заинтересованих предузећа. При томе, то се успешније може остварити у условима постојања чвршће повезаности (интерног повезивања - интеграције) између таквих предузећа кроз различите облике *пословне инфраструктуре*.⁶⁸

1. Пословна инфраструктура – појам и значај

1.1. Пословна инфраструктура – дефинисање и историјски развој

Пословна инфраструктура представља појам, који је у савременим условима веома актуелан и чест. Међутим, у домаћој и страниј литератури, као и у званичним документима, не постоји једна општеприхваћена дефиниција, која би на јединствен начин објаснила овај термин. Штавише, постоји већи број различитих дефиниција, које са мање или више прецизности, објашњавају ову актуелну област:

⁶⁷ Глигоријевић, Ж., (2014), *Економика индустрије*, Ниш, стр. 279.

⁶⁸ Исто, стр. 279.

а) Драгиша Мијачић под **пословном инфраструктуром** подразумева „мрежу институција и организација које пружају услуге потенцијалним предузетницима, предузетницима или малим и средњим предузећима за развој њихових пословних капацитета (људских, организационих, маркетиншких, и сл.) или пружају услуге физичког простора за обављање пословних делатности“.⁶⁹

б) Према *Извештају о развоју Србије у 2011. години - пословна инфраструктура* је систем институција за подршку развоју предузетништва кроз пружање стручних услуга предузетницима приликом започињања и развоја сопственог бизниса: услуге пружања информација, консултација, менторског рада, обуке у различитим областима од значаја за вођење послова, смештаја и складиштења итд.⁷⁰

в) У Стратегији и политици развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године, **пословна инфраструктура** је препозната као инструмент за интензивирање привредног развоја кроз процес привлачења инвестиција, а тиме и повећања запослености, повећања конкурентности пословања и територијалне конкурентности.⁷¹

У последњих пар деценија **пословна инфраструктура** постала је централна и кључна идеја повећања конкурентности и напредовања у Републици Србији. За развој пословне инфраструктуре, биле су заслужне многобројне међународне организације, институције и агенције, које су имале за циљ даљи напредак и развој земље. Управо је развој пословне инфраструктуре у Србији подржан од стране важних институција и организација, као и програма ЕУ, од којих су најважнији:

а) програм LEDIB из Данске који се реализује на територији града Ниша - програм који има за циљ да створи основне услове и да да подршку за развој малих и средњих предузећа (МСП). „Влада Републике Србије потписала је крајем 2006. године с Владом Краљевине Данске Меморандум о разумевању којим се Републици Србији, кроз спровођење Програма локалног економског развоја на Балкану (програм *LEDIB*), пружа бесповратна помоћ. До краја маја 2014. године, средства *Програма LEDIB* користило је 178 малих и средњих предузећа и предузетника, у укупном износу од 146, 5 милиона динара“.⁷²

⁶⁹ Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 8.

⁷⁰ Министарство регионалног развоја и локалне самоуправе Републике Србије, (2012), *Извештај о развоју Србије 2011*, Београд, стр. 40.

⁷¹ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд.

⁷² http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_4.html (02.11.2014.)

б) Циљ УСАИД-а (*USAID*) је да подржи Србију у намери да оствари своју визију и да се прикључи ЕУ. УСАИД сарађује са многим нашим МСП из области индустрије, са циљем да им помогне у побољшању квалитета производа, бољем наступу на тржишту (домаћем или међународном) и повећању продуктивности. Подршка овог програма је јако битна у условима развоја конкурентног пословног окружења које нуди најбоље услове да се предузећа модернизују и повећају своју ефикасност.

в) Влада Краљевине Норвешке преко програма *ЕНТРАНС* имала је за циљ да створи повољне услове за стварање пословног амбијента неопходног за успешно пословање и повећање иновативности и конкурентности предузећа у нашој земљи, као и повећање животног стандарда становништва.

У многим документима помиње се пословна инфраструктура која има изузетно велики допринос за развој МСП и за јачање њихове међународне конкурентности. Наша земља има за циљ да МСП, током времена, постану извозно оријентисан и међународно конкурентан сектор. Уколико дође до остварења овог циља, Србија ће имати вишеструке користи: равномернији регионални развој, виши животни стандард становништва, већи степен запослености и велике шансе за интеграцију у ЕУ.

Значајно је напоменути да не постоји један званични документ који се бави искључиво пословном инфраструктуром. О њој се, напротив, говори у више различитих стратегија:⁷³

а) Први документ који на јединствен начин дефинише циљеве развоја пословне инфраструктуре и инструменте за остваривање истих у будућности је *Национална стратегија привредног развоја од 2006. до 2012. године*.⁷⁴

б) Поред претходне стратегије битна је и *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа* за период 2008-2013. године. Наиме, иста даје велику подршку за развој МСП који представљају покретаче економског развоја земље и најважнији фактор у процесу европских интеграција Србије.

⁷³ Види 3. део дисертације.

⁷⁴ „Кључни развојни циљ Србије, дефинисан у Националној стратегији привредног развоја Србије до 2012. године, је веће благостање становништва. За остварење тог циља Србија своју стратегију привредног развоја мора првенствено да усмери на подизање регионалне конкурентности, смањење незапослености и сиромаштва. Овај циљ захтева ефикасно спровођење свих транзиционих и реформских процеса који могу да активирају регионалне развојне потенцијале земље – људске, материјалне и природне – и да допринесу да привреда Србије постане привлачна за бржи развој домаћег приватног сектора и већи долазак иностраног капитала.“ <http://www.fefa.edu.rs/files/pdf/StudijeIstrazivanja/16RegionalniRazvoj.pdf> (05.11.2014.)

в) Као подршка за реализацију *Стратегије за развој малих и средњих предузећа и предузетништва 2003-2008. године*, и Националне стратегије привредног развоја 2006-2012. године наводи се *Програм развоја пословних инкубатора и кластера 2007-2010.* „Циљ Програма је стварање нових радних места, отварање нових предузећа и повећање конкурентности кроз развој предузетника, предузећа и институција за подршку сектору МСП у Републици Србији.“⁷⁵ Програм на јединствен начин промовише МСП и даје подршку за развој пословних инкубатора, кластера и технолошких паркова.

г) *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период 2007–2012.* године је први стратешки развојни документ из области регионалног развоја у Србији који има за циљ поспешивање полицентричног регионалног развоја Србије преко политике предузетништва и политике развоја МСП у Србији које су у функцији смањења неједнакости у регионалном развоју кроз „...бољу економску повезаност региона (кластерско удруживање и повезивање предузећа, формирање пословно-технолошких инкубатора у локалним самоуправама и научно-технолошких паркова у универзитетским центрима).“⁷⁶

1.2. Изражајни облици– елементи пословне инфраструктуре

Развој индустрије у савременим условима карактерише све оштрија конкуренција између предузећа на тржишту, интензиван технолошки развој, све већи захтеви купаца у погледу квалитета производа, захтеви и притисци за заштитом и очувањем човекове околине, итд. Успешно пословање и опстанак, у таквим условима, намеће потребу да се индустријска предузећа (пре свега, мала и средња), на одређеном подручју, *повезују кроз поједине облике пословне инфраструктуре* и то: *инкубаторе, кластере, као и оснивањем индустријских и слободних зона и научно-технолошких паркова.*⁷⁷

Пословна инфраструктура је врло важна за једну земљу јер омогућује привредни раст, даје велике могућности за оснивање и развој МСП, самим тим утиче

⁷⁵ Министарство привреде Републике Србије, (2006), *Програм за развој пословних инкубатора и кластера за период 2007-2010*, Београд, стр. 3.

⁷⁶ Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 6.

⁷⁷ Глигоријевић Ж., (2014), *Економика индустрије*, Ниш, стр. 283.

на већи прилив страних директних инвестиција и увођење модернијих технологија у заједницама (регионалним и локалним).

Развој пословне инфраструктуре одвија се кроз мапирање, изградњу и опремање индустријских зона, индустријских паркова, пословних инкубатора, кластера, логистичких и бизнис центара и туристичке инфраструктуре.

1) **Пословни инкубатори** - представљају веома важан инструмент пословне инфраструктуре. Они су, током времена, еволуирали, а то значи да са протоком времена смањују период на који издају пословни простор привредним друштвима, предузетницима или иновационим организацијама, али и проширују палету својих услуга које нуде поменутиим станарима. То значи да од њиховог настанка па до данас, релативно се смањује период инкубације, а истовремено се повећава број услуга које нуде, и то све са циљем стварања успешнијег пословања заснованог на знању.

Законом о иновационој делатности су предвиђене следеће услуге које могу пружати пословно-технолошки инкубатори и научно-технолошки паркови:⁷⁸ коришћење пословног простора за рад, који може бити опремљен намештајем, опремом и инсталацијама; коришћење заједничких пословних просторија које служе за пословне састанке и друге сврхе; секретарске услуге; административне услуге; књиговодствене и рачуноводствене услуге; услуге рекламе и продаје; услуге пословног саветовања; телекомуникационе и информационе услуге; услуге пословног планирања; услуге финансијског саветовања; услуге обуке и тренинга; финансијске услуге и техничке и друге услуге.

Циљеви инкубатора су велики и у највећој мери зависе од окружења где су основани, као и од захтева средине. Тако се као најзначајнији циљеви истичу: унапређење предузетничке културе у локалној заједници и региону, креирање нових послова и пакета нових услуга, снажан утицај на раст и развој локалне привреде, итд. Поред циљева, битна је и њихова улога коју имају у једној земљи. Каква ће улога инкубатора бити зависи првенствено од развојне фазе земље у којој се они тренутно налазе. Односно од тога колико је земља развијена у којој се исти налазе.

У нашој земљи инкубатори су извозно оријентисани, из простог разлога што је Стратегија развоја Србије заснована на извозу. При томе, треба нагласити да је Влада Републике Србије усвојила децембра 2006. године Програм за развој пословних

⁷⁸ Службени гласник РС бр. 110/2005, 18/2010, *Закон о иновационој делатности*, Београд.
http://www.va.mod.gov.rs/documents/dokumenti%20i%20propisi/zakon_o_inovacionoj_delatnosti.pdf, стр. 9. (приступљено 21.02.2015.)

инкубатора и кластера у Републици Србији 2007 - 2010. године. Овим програмом Влада је предвидела да ће јачањем пословних инкубатора и кластера на регионалном и локалном нивоу да се успостави „трајна инфраструктура“ за МСП, као и предузетништво, и све то у циљу повећања конкурентности у нашој земљи.

Пословни инкубатори се јављају као важан део институционалне и пословне инфраструктуре за подршку развоја сектора МСП, током времена, концепт пословних инкубатора је еволуирао, као и значај сектора МСП као инструмента развоја тржишних економија.

2) *Индустријски кластери* – посебно важан облик пословне инфраструктуре су кластери. Искуство земаља ЕУ говори да се конкурентност појединих грана може значајно повећати повезивањем предузећа у кластере, нарочито у зрелим и традиционалним индустријским гранама. Неопходност развоја кластера је препозната од стране институција ЕУ, које су на различите начине подржале многобројне пројектне иницијативе у Србији. Поред тога, развој кластера је препознат као једна од мера за развој конкурентности. Развој кластера су значајно допринеле и многе међународне развојне агенције и организације својим програмима подршке.⁷⁹

Када се говори о развоју кластера, искуства Републике Србије и земаља Западног Балкана су више него скромна. Наиме, иако постоји мали број кластера у Србији, чак су и они развијени без јасних правила, организације, визије и мисије. Можда један од разлога, зашто је то тако, управо, неразумевање појма кластера, као и његовог значаја за развој региона.

Кластери су изузетно значајни за развој региона и утичу на повећање њихове конкурентске предности на глобалном тржишту. Велика, средња и мала предузећа често нису у могућности да изађу на тржиште, зато што нису у могућности да испуне све захтеве тог тржишта. Из тог разлога, неопходно је да се предузећа удружују у кластере и да се на тај начин много сигурније наступи на тржишту и да се повећа додатна вредност њиховог производа који је у овом случају заједнички.

Удруживање може донети широк спектар користи предузећима, која се удружују, као и привреди уопште. Неке од њих су:⁸⁰ 1) повећани нивои стручности; 2)

⁷⁹ Максимовић, Љ., Мићић, В., (2014), *Пословни кластери као начин за подстицање економске делатности – примери у локалној привреди града Крагујевца*, Стање и перспективе економског развоја града Крагујевца, стр. 151.

⁸⁰ Арсић, Љ., Цветковић, К., Премовић, Ј., (2012), *Кластери кључ конкурентности малих и средњих предузећа*, Међународна научна конференција, Менаџмент 2012, Младеновац, стр. 35.

способност предузећа да удруже комплементарне снаге и да уговарају радове већег обима за које се појединачно не би могли надметати у јавном конкурсy: 3) потенцијал за производњу на велико који се може реализовати кроз специјализовану производњу, кроз заједничку набавку сировина или кроз заједнички маркетинг; 4) јачање друштвених и осталих неформалних веза, што води ка стварању нових идеја и нових предузећа; 5) бољи проток информација у оквиру кластера, што на пример може омогућити финансијерима да препознају добре предузетнике, а пословним људима да нађу добре испоручиоце услуга; 6) омогућавање развоја инфраструктуре услуга: професионалних, правних, финансијских и др.

Из ових наведених користи види се да повезивање предузећа у кластере као и сам развој кластера, може имати велику и важну улогу у остварењу привредног развоја, као и унапређења конкурентности земаља у развоју. Предузећима, била она мала или средња, неопходна је подршка, и у том случају важна су три стуба: финансијска средства, институционални оквир и правна регулатива.

Концепт кластера прихваћен је као једно од могућих решења за опстанак МСП, као и покретач иновација и привредног развоја⁸¹. Кластери представљају један од могућих одговора процесу глобализације и неуједначеном регионалном расту и развоју. Удруживање може да снизи трошкове пословања, преко обједињених набавки, заједничких испорука, заједничког наступа, дељења трошкова обуке, транспорта, маркетинга и сл.⁸²

Кластери као начин и модел развоја МСП и њихове конкурентности, интензивније се развијају у земљама са дужом традицијом и у земљама са искуством у развоју малог бизниса, са развијеним институцијама, где постоји висококвалификована и образована радна снага.

Развој кластера је најефикаснији пут за подизање економије региона на виши ниво. Савремено пословање се заснива на брзини, квалитету, флексибилности, иновацијама, повезаности и изградњи критичне масе капитала и производног/услужног потенцијала. Овај нови стил пословања захтева тимски приступ на локалном нивоу – кластер приступ. Кластери су посебно важни за индустрије у развоју и за земље у развоју. У многим земљама развој кластера је прихваћен као основна стратегија

⁸¹ Porter, M. E., (1990), *The competitive advantage of nation*, London, Macmillan.

⁸² Ђорђевић, Д., Урошевић, С., Цвијановић, Ј., (2010), *Улога кластера у унапређивању конкурентности текстилне и одевне индустрије у Републици Србији*, Индустрија 38 (2), Економски институт, Београд.

економског развоја, а *M. Porter* наглашава да су „...кластери основа продуктивне, нове економије“.⁸³

3) **Слободне зоне** – су трећи изражајни облик пословне инфраструктуре који представља грађевински уређен и комунално опремљен простор, који се користи од стране великог броја предузећа и предузетника, при чему усклађен и заједнички приступ омогућује коришћење простора, као и административних, финансијских, техничких, комуналних услуга и других услуга, остварујући на тај начин знатно ниже трошкове пословања.

Развој слободних зона је планска, дугорочна активност која је усмерена на подстицање привредног развоја и запошљавања на територији једне земље, уз постојање опремљеног простора и других видова подршке, који омогућавају бржи, ефикаснији привредни развој појединих предузећа у конкретној зони.

Како би се наставио позитиван тренд привлачења страних инвеститора, раст и развој домаћих предузећа, неопходно је било формирати одређени број слободних зона. Наиме, развој тих слободних зона неће бити само мера за привлачење страних инвеститора, већ на неки начин и подстицајна мера и за домаћа предузећа, као и за домаће инвеститоре. У истим се, углавном, одвија производња, трговина и обезбеђују се услуге логистике, и у последњих пар година и услуге здравственог старања. Разним погодностима и олакшицама, као што је ослобађање од плаћања царина, увозних и пореских дажбина, инвеститори се врло лако привлаче да послују у слободним зонама.

Слободне зоне треба посматрати и као један од инструмената у реализацији нове индустријске политике, која промовише више важних економских циљева. Међу тим циљевима, као најважнији наводе се: повећање запослености, реструктурирање производње, повећање продуктивности и ефикасности у економији, повећање извоза, унапређење самог технолошког процеса производње и развој МСП.

4) **Научно-технолошки паркови.** Пословна инфраструктура поред пословних инкубатора, индустријских кластера и слободних зона обухвата и научно-технолошке паркове.

Научно-технолошки парк представља комунално опремљен простор (земљиште или зграде) који пружа неопходну инфраструктуру предузећима која се баве

⁸³ Арсић, Ј., Цветковић, К., Премовић Ј., (2012), *Кластери кључ конкурентности малих и средњих предузећа*, Међународна научна конференција, Менаџмент 2012, Младеновац, стр. 33.

напредним технологијама, дизајном софтвера, производњом електронике и слично.⁸⁴ Циљ је да се заинтересованим предузећима омогући да буду окупљени на једном месту, под једним истим кровом и да у сталној међусобној корелацији подстичу развој науке, технике, технологије, предузетништва и иновативности.

У многим развијеним земљама, као и земљама у развоју, научно-технолошки паркови и слободне зоне прихваћени су као механизми за подстицање и унапређење развоја индустрије. Наиме, помоћу њих инвеститори много лакше долазе до дозвола за изградњу простора, где ће се обављати индустријска производња, као и многе друге научно-истраживачке делатности.

За развој слободних зона и научно–технолошких паркова посебно је важно питање оптимизирања активности и деловања на регионалном и локалном нивоу.⁸⁵ Чињеница је, да је до изградње и развоја слободних зона и научно-технолошких паркова дошло са циљем унапређења конкурентности пословања, смањења регионалних неравномерности и подстицања регионалног развоја многих делатности и подсектора, и то рационалнијим управљањем простором једне земље.

Неопходност утврђивања правног оквира за научно - технолошке (индустријске) паркове и „превођење“ слободних (индустријских) зона у научно-технолошке (индустријске) паркове је препознато од стране *Просторног плана Републике Србије 2010 - 2020. године* као један од приоритета до 2014. године.⁸⁶ Поред тога, Просторни план, такође, предлаже и следеће приоритете, који су у потпуности у складу са налазима из ове анализе: утврђивање институционалног оквира за вођење активности и функционисање индустријских паркова; регулисање рада националног тела које ће се бавити планирањем, развојем, стратешким и оперативним питањима развоја индустријских паркова; дефинисање принципа партнерства јавног и приватног сектора; дефинисање динамике и приоритета суфинансирања државних буџетских средстава у изградњу или опремање индустријских зона и индустријских паркова; стратешки план развоја индустријских паркова и слободних зона и утврђивање локација – размештаја индустријских зона, индустријских паркова и слободних зона; акциони план за реализацију индустријских зона и индустријских паркова у коме се прецизирају

⁸⁴ Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 35.

⁸⁵ Pace, G., (2000), *Policies for location of Industrial districts in Italy and Israel: a comparative perspective*, Consiglio Nazionale delle ricerche, Napoli, Working Paper 10, str.1. (www.irem.na.cnr.it)

⁸⁶ Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, (2011), *Просторни план Републике Србије 2010-2020. године*, Београд, стр. 244.

акциони и динамички план активности, институције за регулацију и спровођење, механизми, партнерства, секторски и територијални приоритети, као и програм имплементације овог Просторног плана.

Табела бр. 9 – *Компарација елемената пословне инфраструктуре*

<i>Научни паркови и инкубације</i>	<i>Разлика у односу на инкубације</i>
<p>Научни парк</p> <ul style="list-style-type: none"> - повезан са образовним или истраживачким институцијама; - пружа инфраструктуру и услуге подршке за пословне субјекте, посебно некретнине и пословне просторе; - обавља технологију преноса функција; - спроводи економски развој функција; - садржи велике већ основане пословнице; - често укључује инкубиране нове фирме; - усмерен на одређену индустрију, често ИКТ или ширег опсега. 	<p>Инкубатори</p> <ul style="list-style-type: none"> - пословни инкубатори се фокусирају на нове компаније које ће напуштати пословне инкубаторе када буду спремне („дипломирају“)
<p>Кластери и инкубације</p> <p>Кластер је:</p> <ul style="list-style-type: none"> - географска концентрација – просторна близина; - специјализација, усмерење према језгру (сржи) активности; - вишеструки актери, укључујући предузећа, јавне власти, академске заједнице, припаднике финансијског сектора и сарадничке институције тржишне борбе или сарадње; - располаже критичном масом за постизање потребне унутрашње динамике; - унутар кластера животни циклус предузећа је са дугорочним перспективама; - иновација – технолошке, пословне или организационе промене у кластеру. 	<p>Разлике у односу на инкубације</p> <p>Инкубатор</p> <ul style="list-style-type: none"> - као и код научних паркова „дипломирање“ није циљ кластера. Кластери су по дефиницији усредсређени на одређени смер специјализације, на одређени сектор или подсектор индустрије. - неки кластери, укључујући пословне инкубације, али то није тако често као код научних паркова.
<p>Пословно развојне услуге и инкубација</p> <p>Пословно развојне услуге и Саветодавни центри</p> <ul style="list-style-type: none"> - услуге за мала предузећа и пословно заинтересоване и обично обезбеђују: - информације; - тренинг; - савете; - већина варијанти се ослања на приватни сектор услуга уз координирање. 	<p>Разлика у односу на инкубације</p> <p>Инкубатор</p> <ul style="list-style-type: none"> - пословна инкубација је више фокусирана на интензивне и селективне услуге за проценат фирми које имају тежњу и потенцијал раста. Ово је само мали део свих пословних подухвата.

Извор: Ахметагић, Е., Harmath, Р., (2008), *Инкубатори знања у теорији и пракси*, Montenegrin Journal of Economics N°8, Подгорица, стр. 42.

Научно-технолошки паркови и слободне зоне доста се разликују од других изражајних облика пословне инфраструктуре, и, на неки начин, не постоји повезаност са индустријским кластерима и пословним инкубаторима. Оно што их, евидентно, разликује јесу предуслови који мора да постоје да би један научно-технолошки парк настао и функционисао, што у случају функционисања инкубатора и кластера није

неопходно. Потребно је, пре свега, окружење где постоји стручни потенцијал, затим ресурси (лабораторије) и инфраструктура (енергија, путеви) за развој активности које се базирају на новим технологијама, простор који је опремљен за поменуте активности и последње, али не и најмање битно, неопходно је да постоји интерес тржишта, предузетника, друштвене заједнице за услугама и производима научно – технолошког парка.

2. Пословни инкубатори као елемент пословне инфраструктуре

2.1. Појам и класификација пословних инкубатора

Постоји велики број дефиниција пословних инкубатора и оне се разликују по томе да ли већи нагласак стављају на важност физичког аспекта инкубатора (обезбеђење пословног простора, заједничко коришћење опреме и друге инфраструктуре) или на друге аспекте пружања услуга, које су се развиле са најновијом генерацијом инкубатора.⁸⁷

а) Једна од најкраћих, али можда и најпрецизнијих до сада датих дефиниција, потиче од аутора Rice-а и Matthews-а и гласи: „Бизнис инкубатор је институција чија је сврха развој *start-up* предузећа.“⁸⁸

б) *Хелсиника радна група* дефинисала је пословне инкубаторе 1998. године као: место на којем су новоосноване фирме концентрисане на ограниченом простору. Њихов циљ је да побољшају могућности за раст и стопу опстанка ових фирми, обезбеђивањем зграде са свом пратећом техничком опремом (телефакс, компјутери, итд.), као и подршку менаџмента и пост-продајног сервиса. Њихова главна предност је локални развој и отварање радних места.⁸⁹

в) „Пословни или инкубатори малог бизниса представљају организовани начин формирања малих предузећа у коме учествује већи број различитих субјеката, почев од владе, регионалних и локалних органа власти, преко финансијских институција, великих предузећа (донатора), комора, агенција и асоцијација малог бизниса, научних институција (универзитети и институти), заинтересованих бизнисмена, предузетника и

⁸⁷ Zimmerer, T., Scarborough, N., (2002), *Essentials of Entrepreneurship and Small Business Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey.

⁸⁸ Rice, M., Matthews, J., (1995), *Growing New Ventures*, Creating New Jobs, Quorum Books, str. 38.

⁸⁹ European Commission Enterprise Directorate-General, (2002), Final Report – *Benchmarking of Business Incubators*, Centre for Strategy & Evaluation Services, str. 4.

стручњака других професија – неопходних за истраживање и развој, трансфер знања у технологију и технологије у нове производе (научници, иноватори, пројектанти, инжењери, технолози, економисти и др.)“.⁹⁰

г) Према извештају „*Benchmarking of Business Incubators*“ пословни инкубатор се дефинише као организација која покреће и систематизује процес стварања успешног предузећа, тако што му пружа обимну и интегрисану подршку, укључујући простор, услуге пословне подршке, могућности кластерисања и умрежавања. Обезбеђујући својим клијентима услуге на бази „све на једном месту“ и омогућујући снижавање општих трошкова, бизнис инкубатори значајно повећавају преживљавање и раст новооснованих компанија. Успешан инкубатор ће генерисати стабилан проток нових послова са надпросечним запослењима и потенцијалима за стварање богатства. Разлике у власничким циљевима за инкубаторе, критеријуми за улазак и излаз из инкубатора, конфигурација просторија и услуга ће разликовати једну врсту бизнис инкубатора од друге.⁹¹

д) У *Закону о иновационој делатности* инкубатори су дефинисани као „...привредна друштва чија је основна делатност стављање на располагање, уз накнаду, пословног простора, административних, техничких и других услуга новооснованим привредним друштвима, најдуже пет година од њиховог оснивања. Права и обавезе корисника услуга и пословно-технолошког инкубатора уређују се међусобним уговором. Сви субјекти који користе услуге пословно-технолошког инкубатора стичу статус станара пословно-технолошког инкубатора.“⁹²

ђ) Пословни инкубатор је привредно друштво које ставља на коришћење пословни простор, административне, техничке и друге услуге, углавном новооснованим привредним друштвима, потенцијалним предузетницима или иновационим организацијама, чиме се омогућава да почетак њихове делатности не буде оптерећен великим улагањем у инфраструктуру, већ се сва потребна средства могу усредсредити на пословну и иновациону делатност, ради што бржег пласмана нових производа и услуга на тржиште.⁹³

⁹⁰ Достић, М., (2002), *Менаџмент малих и средњих предузећа*, Сарајево, стр. 125-175, према: Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 135.

⁹¹ European Commission Enterprise Directorate-General, (2002), *Final Report Benchmarking of Business Incubators*, Centre for Strategy&Evaluation Services.

⁹² Службени гласник РС бр. 110/2005, 18/2010, *Закон о иновационој делатности*, Београд, стр. 8.

⁹³ Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 9.

е) „Подузетнички инкубатори окупљају мале подузетнике који тек почињу пословати или су у фази раста и развоја и немају властити простор. Управо инкубатори омогућавају подузетницима кориштење пословног простора по врло повољним увјетима (без најамнине или уз смањену најамнину) ограничен број година. Осим пословног простора, корисницима су на располагању пословна инфраструктура, интелектуалне и пословне услуге и др. Након раздобља инкубације требало би постати самостални и препустити мјесто у инкубатору другом предузећу“.⁹⁴

Данас у свету постоји много различитих модела и типова инкубатора. Они морају бити део шире стратегије или програма економског развоја, као и програма за развој сектора малог бизниса (у земљама у развоју), где су се показали као најефикаснији и допринели убрзаном развоју истог.

Према класификацији Економске комисије УН за Европу (*United Nations Economics Commission for European – UNECE*) инкубатори се деле на следеће типове: класични бизнис инкубатори/бизнис центри, индустријски паркови/зоне, технолошки и научни паркови и виртуелни бизнис инкубатори.⁹⁵

(1) *Инкубатори општег типа* то јест класични (традиционални) инкубатори – тип инкубатора, који је остварио најбржи раст у САД, и настао је као резултат сарадње и иницијативе локалне самоуправе, регионалних власти и неких невладиних институција, а све у циљу обезбеђења најповољнијег пословног простора за новонастала предузећа, како би иста обављала многобројне услужне делатности. Наиме, они обезбеђују малим новооснованим предузећима на почетку пословања просторије, комплетну инфраструктуру и услуге које могу да побољшају њихову способност да покрену и ефикасно воде своје пословање током тог почетног периода настанка (током раног развојног периода).

(2) *Инкубатори високе технологије* – представљају сасвим нове типове пословних/бизнис инкубатора. Технолошки и научни паркови, пословни иновациони центри развијају се у близини или унутар универзитетских центара или научних института, а све у циљу стварања и комерцијализације нових технолошких иновација.

⁹⁴ Лончар, Ј., (2008), *Индустријске, слободне и пословне зоне – појам, значење и фактори локације*, Геоадриа Вол.13, број 2 (13/2), Географски одсек, ПМФ, Загреб, стр.196.

⁹⁵ Економска комисија УН за Европу (UNECE), <http://www.unece.org/industry/sme/incubator.hrm>. према: Илић, М., (2006), *Пословни инкубатори и кластери као модел развој малих и средњих предузећа у индустрији*, Индустрија, 34 (3), стр. 69.

(3) *Технолошки-научни паркови* – представљају кластере високе технологије, који врло ефикасно обезбеђују читаву лепезу услуга високошколским, научним установама, као и МСП који се налазе у оквиру парка. Исти се, најчешће, оснивају у близини технолошких факултета и института, јер на тај начин обезбеђују различите погодности новонасталим предузећима. Најпре, обезбеђују високостручне кадрове, заједничко коришћење производних ресурса, лакши приступ потребним пословним информацијама, коришћење базе података и научне литературе неопходне за праћење најновијих достигнућа у науци, техници и технологији, и дају велику подршку приликом организовања научних скупова и сајмова.

4) *Виртуелни инкубатори* – пружају услуге у сајбер свемиру и спајају предузећа са другим предузећима, купцима, добављачима, оперативним менаџментом виртуелних инкубатора и то путем електронске размене података односно путем модерних информационих и комуникационих технологија. Виртуелни инкубатори су временом постали један од најуспешнијих и најатрактивнијих начина да се подржи *hightech* и иновације МСП. Исти се разликују од других типова инкубатора и имају благу предност, имајући у виду да пружају подршку многим предузећима без обзира на њихов географски положај.

Циљ ових инкубатора је, пре свега, помоћ и подршка новооснованим предузећима која имају значајне потенцијале раста. Они су врло често познати у домаћој и иностраној литератури и као инкубатори „без крова“ јер предузећима не пружају пословни простор и услуге у канцеларији испод тржишне цене. Најчешће су фокусирани на повећање знања из области маркетинга и менаџмента свим члановима инкубатора, затим на пружање других услуга, као што су техничке услуге, обезбеђивање неопходних финансијских средстава, трансфер технике и технологије итд.

Виртуелни инкубатор има неколико важних предности, на пример: може омогућити формирање тима на даљину уз помоћ видеоконференција, и на тај начин смањити потребу за физичким састанцима. Технологија која се користи може омогућити такозване неформалне састанке у различитим просторијама (*cafferoom* просторијама) које представљају виртуелне просторије односно састајалишта. Управо те просторије могу да користе више инкубатора, само под условом да су инсталиране *webcamere* које омогућавају да се емитују звук и слика. Поменуто *cafferoom* просторије

омогућавају да се нађу сарадници на даљину и да се оствари одлична комуникација и нова сарадња на међународном нивоу.

5) *Интернет инкубаторски центри* – представљају инкубаторе високе технологије и у већини случајева су организовани као посебни профитни центри, у посебно опремљеним просторијама, где се користи интернет за различите намене. Исти нису имали пуно успеха у високо развијеним земљама и нису остварили очекиване резултате. „Примера ради, у око 900 инкубатора који послују у ЕУ отвори се годишње око 30 хиљада нових радних места и још око 10 хиљада кроз посредне ефекте са трошком од око 4.500 € по радном месту. Чак 85% фирми у инкубатору успешно преброди почетну фазу свог пословања. Пример Мађарске показује да основаних 30 инкубатора успешно послују, у Пољској их има 56, у Чешкој 24, у Словенији 13. Подршка станарима у пословном инкубатору траје 3-5 година да би се постигла оптимална одрживост.⁹⁶

Поред претходно наведене класификације постоји и једна, најприменљивија, подела у складу са критеријумима за пријем и циљевима пружања услуга, у којој се пословни инкубатори могу разврстати у две основне групе:⁹⁷

(1) *Вишенаменски (мешовити) пословни инкубатори* – у којима могу бити примљена сва предузећа која задовољавају основне тржишне и технолошке стандарде, то јест критеријуме за улазак станара које дефинише сваки инкубатор посебно;

(2) *Специјализовани пословни инкубатори* – који су усредсређени на одређену групу пословних делатности, на пример: информационе и телекомуникационе технологије, креативне технологије, али и услуге, производња и слично.

Ова подела указује да пословни инкубатори, у свом називу, имају и такозвану одредницу која се односи на основну делатност инкубације. Због тога, у литератури, наилазимо на различите називе као што су: производни, пословно-иновациони, пословно-технолошки, услужни инкубатори и сл.

Табела бр. 10 – *Карактеристична подела инкубатора у свету*

	<i>Контекст и обележја</i>	<i>Снаге</i>	<i>Изазови</i>
	- Обухвата предузећа са високом стопом раста у низ сектора - за предузећа која се	- могу да се ускладе са регионалним и националним стратегијама, генеришу и	- где су нови конкурентни сектори са делатностима у развоју. - време за постизање

⁹⁶ Ђокић, Г., Симић, С., (2012), *Фактори (не) успјеха дјеловања бизнис инкубатора у земљама у транзицији*, 10. Међународни научни скуп - Синергија 2012, Бијељина, стр. 516.

⁹⁷ Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 11.

<p>Мешовита портфолија пословне инкубације</p>	<p>усклађују са генералном стратегијом регионалне или националне конкурентности</p> <ul style="list-style-type: none"> - могу постојати у срединама недовољне предузетничке активности 	<p>нова подручја конкурентне способности и осигуравају место за иновације у том погледу.</p> <ul style="list-style-type: none"> - у срединама где постоји мало предузетничке активно-сти, могу укључити опширне „прединкубације“ и образо-вне активности предузетни-цима и предузећима. 	<p>учинка и обима може бити дуго.</p> <ul style="list-style-type: none"> - у случају неразвијеног предузетништва, привла-чење клијената са високим потенцијалом раста може бити изазов, а можда неће бити могуће постићи ниво потребан за подршку пословног инкубатора.
<p>Технолошка пословна инкубација</p>	<ul style="list-style-type: none"> - циља компаније са високим растом технологије. - захтевају оснивање јаке инфраструктуре технологије и људског капитала. - где је ова инфраструктура слаба и људски капитал је слаб, захтева активности опсежне преинкубације. - могу постојати у економијама у транзицији. 	<ul style="list-style-type: none"> - може бити економски ресурс који привлачи и развија истраживања и развој и пословних вештина - могуће развити нове технологије као извор конкурентних капацитета. 	<ul style="list-style-type: none"> - може доћи до размера подухвата која прелази почетну фазу предузећа. (Због недостатка финансијских средстава и тешкоћа уласка на међународна тржишта).
<p>Пословне инкубације са универзитетским односима</p>	<ul style="list-style-type: none"> - често, универзитети или академске институције имају улогу оснивача. Извори ресурса су истраживање, стручност, простор и/или средства. - типично циља технолошке фирме, али може да сарађује са другим секторима. 	<ul style="list-style-type: none"> - прилика да се премости јаз између истраживања и комерцијализације, технолошки трансфер, итд. - приступ интелектуалном власништву и потенцијал за развој конкурентних пословних формација. - често пружа финансијску стабилност инкубатору. 	<ul style="list-style-type: none"> - може креирати „културне“ напетости, ако су академски стручњаци добри истраживачи, али слаби менаџери, или ако се Универзитет превише бирократски понаша или има аверзију према ризику.
<p>Пољопривредно business инкубације</p>	<ul style="list-style-type: none"> - циљна предузећа су у пољопривредном сектору - циљ је комерцијализовање иновативне праксе или трансформација предузећа из сектора спорог раста у бржи. 	<ul style="list-style-type: none"> - често имају значајан привредни и социјални утицај, побољшањем опстанка заједница, - могу имати у фокусу пољопривредну технологију или комерцијализацију. 	<ul style="list-style-type: none"> - захтевају вештине развоја заједнице и пословних вештина развоја. - може бити великих изазов за улазак на тржишта изван локалних заједница.
<p>Друштвено пословне инкубације</p>	<ul style="list-style-type: none"> - употреба предузетништва и иновација као механизма за социјални утицај. - заступа предузетнике који могу бити обесправљени или где су истакнуте илегалне 	<ul style="list-style-type: none"> - може бити покретачка снага за привредни и социјални развој, за промене појединаца, породице и заједнице. - брзо развија ефективне моделе и методе. 	<ul style="list-style-type: none"> - могу захтевати знатна улагања у људски капитал и активности „пред-инкубације“ без гаранције за дефакто почетак у раној фази пословне инкубације. - „ефекти“ социјалних

	економије. - може се фокусирати на друштвено вредне производе и услуге.		учинака су тешко мерљиви.
Технолошки паркови	- дизајниран за убрзавање раста релативно старијих предузећа. - фокус на опсег технолошких фирми, али може бити циљ и одређене индустрије. - инкубација се може користити као начин откривања нових клијената.	- откривена од стране јавног и приватног сектора као извор економских утицаја. - може бити тачка фокусирања за иновацију и предузетништво, привлачење талената, идеја и финансијских ресурса.	- потребна је дисциплина да би се фокусирало на раст посла, да пословни модел буде одржив, иако критична маса не стоји на располагању. - где послови застаревају тешко ће се мерити резултати инкубације ван показатеља трошковне ефикасности, прихода на инфраструктурна улагања.
Удружења и мреже инкубатора	- циља инкубаторске организације за чланство и колективне активности. - може заговарати у промовисању предузетништва и иновација, посебно у привредама у којима ови још не преовладавају. - често играју значајну улогу у учењу и обуци и обезбеђењу мреже за чланове.	- могу бити утицајне у укључивању МСП сектора у националне и регионалне конкурентне стратегије. - могу бити важне за развој капацитета инкубатора и њихових клијената и друге заинтересоване стране, нпр. политичарима.	- у неким случајевима јавља се тешкоћа обезбеђења довољних средстава.

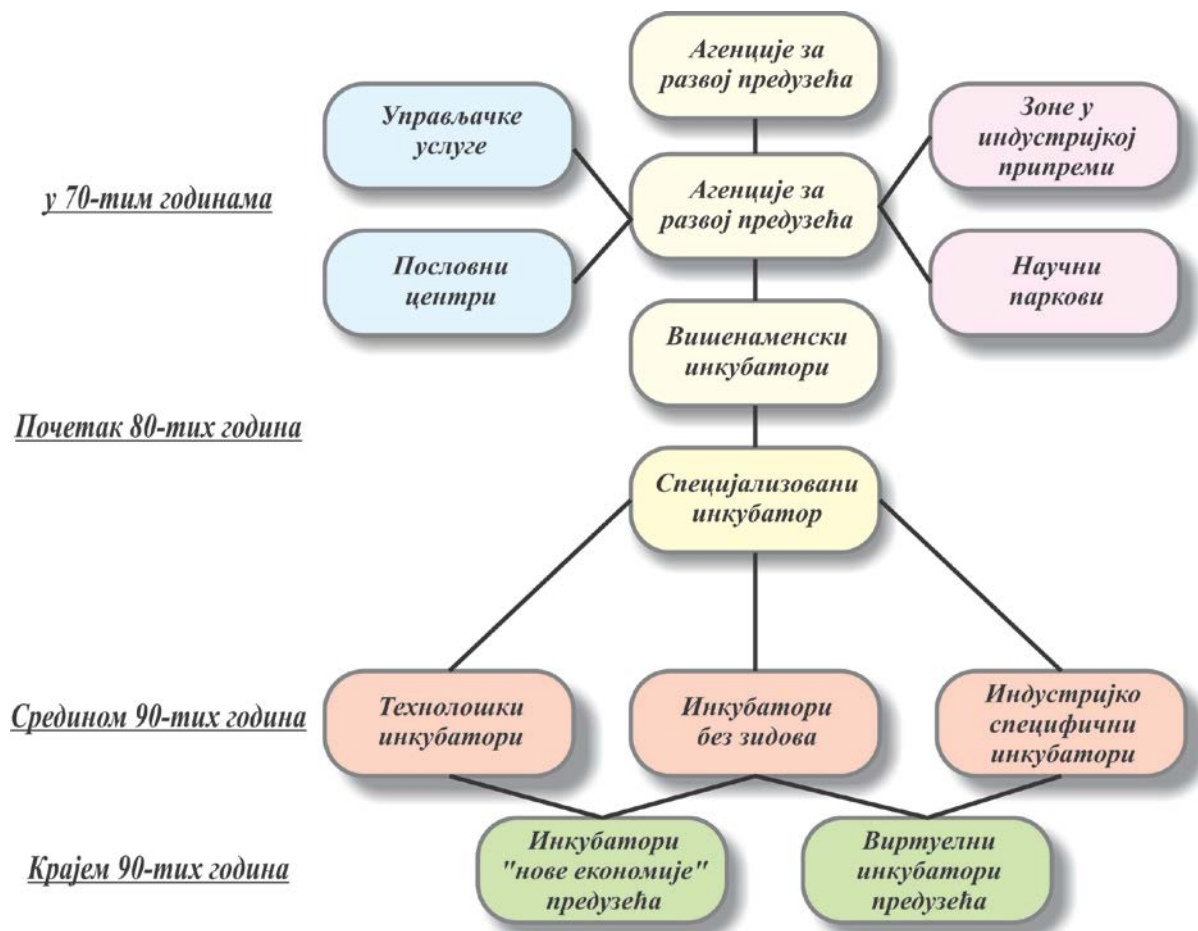
Извор: <http://www.idisc.net/en/Article.38689.html>, према: Ахметагић, Е., Harmath, Р., (2008), *Инкубатори знања у теорији и пракси*, Подгорица, стр. 39.

2.2. Оснивање и циљеви развоја пословних инкубатора

Термин „пословни инкубатор“ користи се и за описивање широког ранга организација, које на један или други начин, помажу предузећима да развијају своје идеје, од старта преко комерцијализације до лансирања новог предузећа. Шири појам овог термина обухвата технолошке центре, научне паркове, пословне и иновационе центре, организације које немају ниједну физичку локацију, и због тога се концентришу на управљање подршком предузећу (инкубатори без зидова), такозване „нова економија“ инкубаторе и много других модела.⁹⁸ На наредној слици видимо процес оснивања и формирања нових типова инкубатора у временском хоризонту.

⁹⁸ European Commission Enterprise Directorate-General, (2002), *Final Report Benchmarking of Business Incubators*, Centre for Strategy&Evaluation Services, стр. 3.

Инкубатори представљају веома значајан и важан део и инструмент пословне инфраструктуре који пружају повољно пословно окружење за развој МСП, максимално се трудећи да новонасталим предузећима обезбеди све неопходне ресурсе, услуге и помоћ која им је неопходна на почетку пословања.

Слика бр. 2 – Оснивање и формирање нових типова инкубатора у временском хоризонту

Извор: European Commission Enterprise Directorate-General, (2002), *Final Report Benchmarking of Business Incubators*, Centre for Strategy&Evaluation Services, str. 3.

Инкубатори су се први пут формирали у САД, користећи јапански модел организовања предузећа којим се подстицао развој малих породичних предузећа, локално формираних. Први инкубатори у Европи успостављени су почетком 80-тих година у Енглеској и Немачкој. Занимљив је пример Берлина, где је новембра 1983. године започео са радом први бизнис инкубатор у Немачкој – Берлински центар за иновације и нова предузећа.⁹⁹

⁹⁹ Веселиновић, П., (2003), *Утицај институционалних решења на развојне токове националне економије*, Београд, стр. 95.

Данас се број пословних инкубатора у свету процењује на око 5000, од којих је преко 1000 у Азији, око 1000 у Северној Америци, нешто мање (око 900) у Европи и остатак на осталим континентима. Пословни инкубатори се окупљају у 60 националних и регионалних асоцијација од којих су најважније Национална асоцијација пословних инкубатора (*National Business Incubation Association*), која окупља преко 1900 чланова из 60 земаља света, највише из САД. Највећа асоцијација пословних инкубатора у Европи је Европска мрежа пословних и иновационих центара (*European Business&Innovation Centre Network*) која окупља преко 240 чланица из Европске уније и 11 из других земаља. У Србији је активна мрежа бизнис инкубатора Србије која окупља све пословне инкубаторе у нашој земљи.¹⁰⁰

Главни разлози, као и најважнији циљеви оснивања пословних инкубатора су: промоција трансфера резултата универзитетских истраживања у практичну употребу; практична употреба резултата универзитетских истраживања као подршка оснивачима нових предузећа; подршка оснивању нових, иновативних предузећа са потпуно новим и квалитетним производима и услугама; коришћење иновативног потенцијала многих градских истраживачких установа у циљу побољшања регионалног и привредног развоја; креирање нових и модерних радних места у новим предузећима, као и у постојећим МСП путем иновација односно активног иновативног приступа; и мотив да се учествује у неким новим и профитабилнијим пословним подухватима.

Из овога произилази да је основни циљ оснивања пословних инкубатора као такозваног „оруђа“ за унапређење развоја предузетништва, развој и подршка оснивању и развоју нових МСП, отварање радних места и развој нових идеја и технологија. Зато су и најуспешнији они инкубатори који имају јасан став о томе, да они постоје да би подстакли раст запослености, а не да би субвенционисали мање ефикасна предузећа.

Многа новонастала МСП у почетку свог рада имају проблеме у виду недостатка почетног капитала, недовољног искуства у управљању предузећем, непознавања домаћег и међународног тржишта, тако да им је неопходна подршка пословних инкубатора. Инкубатори треба да им обезбеде неопходне услове за несметано функционисање и обављање делатности у циљу остваривања позитивних резултата. Као и да им пруже следеће услуге: правне, административне, рачуноводствене, финансијске, заједничко коришћење опреме, нижи закуп за радне просторије и остале

¹⁰⁰ Мијачић, Д., (2011), *Анализа пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 10.

услове неопходне за успешно пословање са нижим трошковима и значајном уштедом капитала.

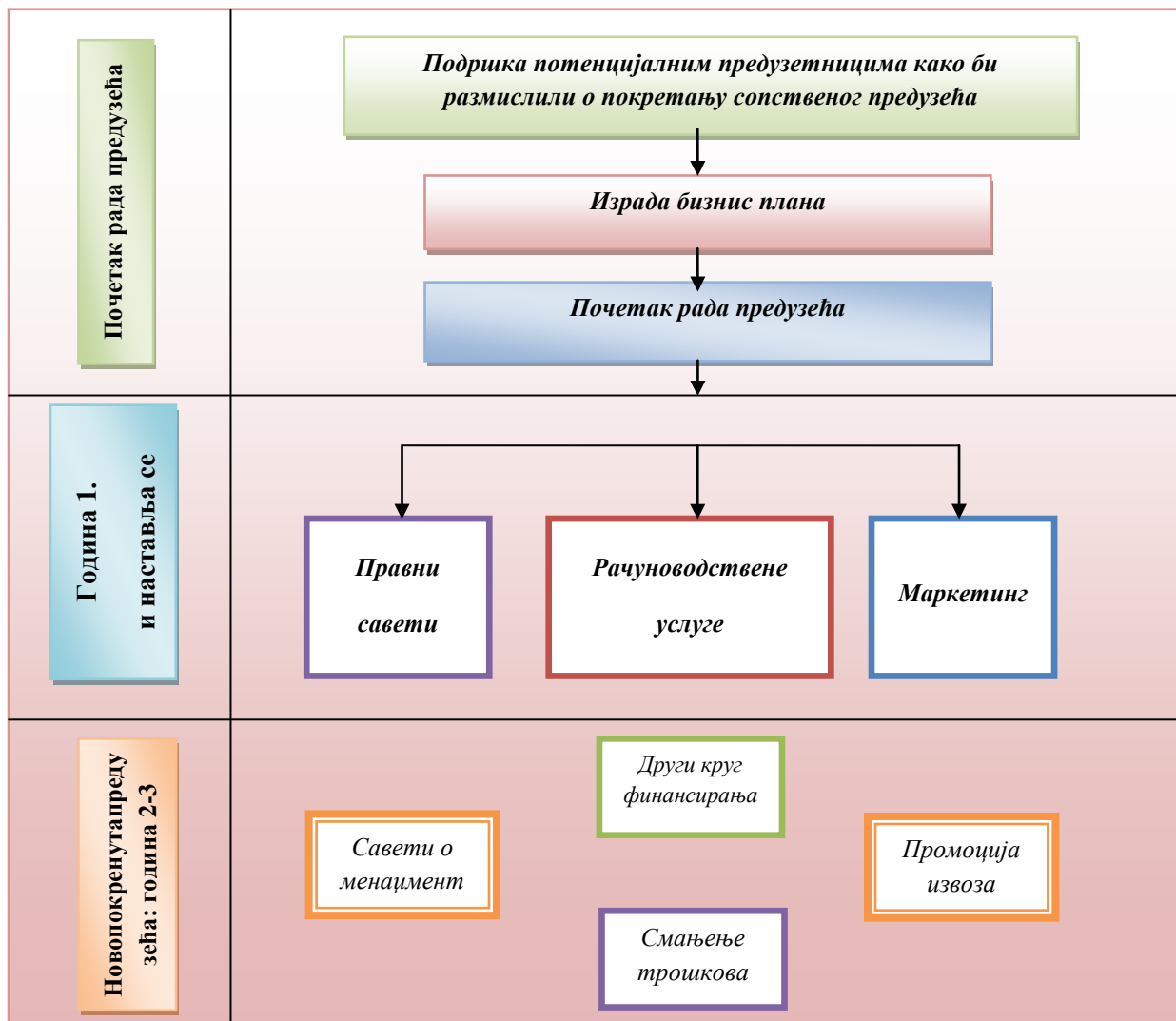
Инкубатори, углавном, пружају следеће услуге: обезбеђују *пословни простор* уз одговарајућу цену закупа и пружају услуге коришћења заједничких просторија и инфраструктуре, као што су: сале за конференције, сале за састанке, рецепцију са пратећим особљем, као и *опрему* (канцеларијску – интернет приступ, коришћење фотокопир апарата, факса, скенера, итд); финансијске савете као и *финасијску помоћ* (обезбеђују им коришћење банкарских кредитних линија или коришћење средстава из државних инвестиционих фондова); *техничку и пословну помоћ* (инкубатори су врло често повезани са научноистраживачким универзитетима и омогућавају различита истраживања, као и имплементацију добијених резултата у новооснованим предузећима); *комуналне услуге* (подразумевају коришћење електричне енергије, плина, телефона по знатно повољнијим условима. Чињеница је, да заједничко коришћење воде, енергије и плина у значајној мери појефтиније пословање предузећа и утиче на успешније пословање истих); *пословне услуге* (подразумевају саветовања приликом планирања пословних подухвата, као и приликом доношења одлуке о финансирању истих, услуге промоције, итд. Ове услуге су изузетно важне за успешно и квалитетно пословање предузећа, јер смањују ризик и трошкове у току самог пословања).

Пословни инкубатори омогућавају пословно окружење новим предузећима тако што обезбеђују просторије, инфраструктуру, услуге и повољности које могу побољшати њихову способност да воде своје пословање у раној фази развоја. Предузећа у просеку остају 2,5 до 3 године у пословном инкубатору и пролазе кроз следеће фазе:¹⁰¹ пред-инкубациони период регистрација и оснивања предузећа; период развоја и раста унутар пословног инкубатора; пост-инкубациони период праћења и подршке предузећима која су напустила инкубатор.

„Да би се остварио развој инкубатора потребно је претходно испунити читав низ услова: а) центри за развој малог бизниса, при одговарајућим научним, државним или приватним институцијама, или заинтересовани појединци, треба да формулишу нове профитабилне програме који би се реализовали у инкубатору; б) држава на свим нивоима (савезном, регионалном и локалном) треба да обезбеди базну инфраструктуру

¹⁰¹ Министарство привреде Републике Србије, (2006), *Програм за развој пословних инкубатора и кластера у Републици Србији*, Београд, стр. 29.

и донесе читав низ директних и индиректних подстицајних мера; в) спонзори и донатори (велика предузећа) треба да помогну развоју малог бизниса; г) банке, владине и невладине финансијске институције треба да буду спремне да прихвате и финансијски прате развој малих фирми као чланова инкубатора и д) власници инкубатора треба да испоље менаџерску способност и предузетничку иницијативност у комуницирању и пословној сарадњи са непосредним окружењем (између предузећа у инкубатору) и екстерном окружењу (домаћем и иностраном)¹⁰².

Слика бр. 3 – Услуге пословних инкубатора

Извор: Влада Републике Црне Горе, Дирекција за развој малих и средњих предузећа, (2005), *Формирање бизнис инкубатора*, Подгорица, стр. 13.

¹⁰² Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 136.

Само оснивање инкубатора врши се према одређеној процедури у осам корака и то: ¹⁰³ (1) *вршење процене тржишта нових предузећа* – идентификовање потражње и потреба за пословном подршком и дефинисање „циљне групе популације“ – или пословних циљева инкубатора; (2) *идентификовање терена/локације* – наћи одговарајућу локацију и извршити процену погодности објекта (вода, енергенти, телефонске линије, струја, паркиралиште), затим ставити на располагање и простор за „one-stop-shop“ (место за пружање саветодавних услуга), управу објекта и пословне састанке; (3) *бирање менаџера инкубатора* – он је један од најважнијих фактора будућег успеха инкубатора. Како би пословни инкубатор дуго опстао, неопходно је да менаџер створи позитивно пословно окружење, као и повољну пословну културу; (4) *припрема бизнис плана* – план треба да дефинише: правила рада инкубатора, услуге које ће инкубатор пружати, и стратегију маркетинга; (5) *прављење споразума о финансирању*; (6) *довршење уређења локације инкубатора* – овај корак захтева учешће и менаџера инкубатора и пословног саветника, јер ће од њих зависити будући успех инкубатора; (7) *идентификовање станара – закупника инкубатора*; (8) *потписивање уговора о закупу*.

Према процедури америчке Савезне агенције за мали бизнис (*Small Business Administration - SBA*) оснивање инкубатора обавља се у две фазе и више корака: ¹⁰⁴ а) *почетна фаза* обухвата шест корака и б) *фаза успешне имплементације* обухвата четири корака.

Почетна фаза обухвата следеће кораке:

- **првим кораком** утврђују се радне групе које могу бити: (а) *водећа спонзорска група или група иницијатора* (успешна предузећа и предузетници, удружења малих предузетника, локалне и регионалне коморе, локална влада, центри за развој МСП, стручни консултанци, научни институти и факултети), (б) *локална радна група* одговорна за планове и њихову имплементацију и (в) *радне групе у окружењу* за подршку и публицитет (које се састоје од утицајних пословних људи, важнијих чланова локалне власти и других лобиста);

¹⁰³ Влада Републике Црне Горе, Дирекција за развој малих и средњих предузећа, (2005), *Формирање бизнис инкубатора*, Подгорица, стр. 5.

¹⁰⁴ Илић, М., (2006), *Пословни инкубатори и кластери као модел развоја малих и средњих предузећа у индустрији*, Индустрија, 34 (4), стр. 73.

- **други корак** представља дефинисање циљева развоја и пројектног задатка инкубатора од стране радног тима. Пројектни задатак представља спецификацију потенцијалних активности неопходних за оснивање инкубатора.

- **трећи корак** представља анализу локалне економске базе која обухвата: (а) прикупљање и анализу информација о другим инкубаторима, њиховом положају, развоју и функционисању; (б) анализу локалне економије на бази испитивања водећих индустрија, радне снаге, потенцијалних могућности запошљавања; (в) анализу локалних предузећа која могу бити интересантна за будућу сарадњу и (г) процену понуде и тражње на локалном тржишту.

- **четврти корак** се односи на оцену могућих подстицаја малом бизнису у инкубатору;

- **пети корак** обухвата приказ прелиминарног финансирања извођења студије и

- **шести корак** представља преглед извештаја других података.

Фаза успешне имплементације инкубатора обухвата следеће кораке:

- **првим кораком** врши се идентификација, избор и оцењују предности локације; **други корак** представља развој плана управљања; **трећи корак** односи се на финансирање рада инкубатора (финансирање прелиминарних и припремних активности, главног садржаја важних за подстанаре у инкубатор центру); **четвртим кораком** дефинишу се и имплементирају стратегије маркетинг концепта инкубатора.

Kmetz наводи препоруке за оснивање бизнис инкубатора у земљама централно-источне Европе и југоисточне Европе истичући, при томе, да „...треба стриктно дефинисати циљеве бизнис инкубатора, одредити изворе капитала/средства финансирања, дефинисати улогу менаџера бизнис инкубатора, као и услуге које ће пружати бизнис инкубатор, те ограничити број корисника бизнис инкубатора уз ваљану селекцију. За успјешан рад бизнис инкубатора веома је важно и његово умрежавање, како у оквиру интерних тако и спољних умрежавања. Такође и координација на локалном или регионалном нивоу је један од претпоставки успјешности у будућем раду бизнис инкубатора.“¹⁰⁵

¹⁰⁵ Kmetz L, J., (2006), *Business Incubators for CEE and CIE*, University of Delaware Newark, DE USA, str. 10-13. према: Ђокић, Г., Симић, С., (2012), *Фактори (не) успјеха дјеловања бизнис инкубатора у земљама у транзицији*, 10. Међународни научни скуп са Синергија 2012, Бијељина, стр. 518.

ЕУ подстиче развој и умрежавање пословних инкубатора и то у најразвијенијим земљама ЕУ. Њихов циљ је био стварање нових радних места и производа веће употребне вредности.

Табела бр. 11 - *Кључни партнери у успостављању бизнис инкубатора у ЕУ*

Партнери	Број	%
<i>ЕУ и/или друге међународне агенције</i>	36	13,4
<i>Држава / Локална самоуправа</i>	68	25,3
<i>Компаније, банке, и друге организације из приватног сектора</i>	56	20,8
<i>Универзитети и друге истраживачко-развојне организације</i>	44	16,4
<i>Заједница и организације на добровољној основи</i>	34	11,5
Укупно	269	100

Извор: *Benchmarking of EU Incubators*, Centre for Strategy&Evaluations Services, EC February 2002.

Слика бр. 4 - *Предузетничке мреже значајне за предузећа у инкубатору*

Извор: Влада Републике Црне Горе, *Дирекција за развој малих и средњих предузећа*, (2005), *Формирање бизнис инкубатора*, Подгорица, стр. 12. <http://nasme.me/wp-content/uploads/2013/09/Formiranje-biznis-inkubatora.pdf>

Да би предузећа успешно функционисала у инкубатору неопходно је да се успостави организациони систем како је приказано на претходној слици.

У зависности од циљева, као оснивачи или иницијатори оснивања пословних инкубатора јављају се најчешће: универзитети, организације за привредни развој, профитне организације, локалне самоуправе, као и конзорцијуми одређених организација. Као основни задатак оснивача инкубатора јесте да укључи и друге партнере у све фазе настанка, као што су: концепт инкубатора, анализа тренутног стања, припрема и израда бизнис плана, имплементација, запошљавање и обука кадрова, као и неке додатне активности. Та блиска сарадња, управо, између комплементарних организација је од суштинског значаја за успешно пословање инкубатора. Основу те успешне сарадње чине прецизно дефинисана улога и одговорност сваке организације, које се дефинишу још на почетку оснивања инкубатора.

За успех пословних инкубатора не постоји јединствена формула. Постоје само, у ствари, неки важни и кључни елементи од којих зависи успех или неуспех пословања истих. Важна је, пре свега, управа инкубатора и оснивач инкубатора (који мора да поседује предузетничке вештине и знање). Инкубатор мора да изврши правилан избор станара, којима треба да пружи сву неопходну помоћ и подршку при развоју, затим да се придржава свих принципа, критеријума и правила пословања инкубатора и да на време препозна потенцијалне проблеме у пословању. Уколико све то испуни загарантован је успех инкубатора. За успех инкубатора, такође, важне су и услуге у виду пословног саветовања. Оне укључују израду пословног плана и праћење његовог извршења, као и различите врсте финансијских услуга. Поред поменутих услуга, врло важна је и локација инкубатора. Препоручује се да он буде лоциран у предузетничком окружењу, и да по могућству буде повезан са истраживачким сектором (научноистраживачким институцијама). Већина инкубатора је услужног карактера, а у развијеним земљама углавном се развијају у области ИТ сектора, биотехнологије, медицинских истраживања, роботике и зелене технологије. Сматра се да је људски фактор управо генератор будућег успеха.

Највећи допринос пословања пословних инкубатора су здрава предузећа. Иста развијају нову иновативну технологију помоћу које се производе висококвалитетни производи и услуге, и имају изузетно позитивно дејство на целокупно окружење.

Пракса показује да је за успех инкубатора неопходна подршка и помоћ државе, регионалних агенција, пословних центара и шире друштвене заједнице. Неопходан је плански приступ и подршка републичких и локалних власти. Држава константно

подстиче њихов развој и утиче на остварење позитивних резултата, који су видљиви тек после пар година. Користи које се остварују од успешних пословних инкубатора, сасвим сигурно су већи од трошкова, у многим развијеним земљама.

Препоруке за успешан рад пословних инкубатора у земљама у развоју:¹⁰⁶

- пре фазе оснивања пословних инкубатора неопходно је да се уради *студија изводљивости*, која чини темељ за програм рада инкубатора, а у складу је с реалним стањем у локалној/регионалној економској заједници и стварним потребама будућих корисника бизнис инкубатора;

- приликом оснивања пословних инкубатора треба решити питање будућег финансирања, на начин самосталног рада и иступања на тржишту, у смислу његове самоодрживости, јер уколико то није урађено како треба, такав инкубатор је унапред осуђен на неуспех;

- привремени начин финансирања инкубатора је субвенција трошкова од стране локалне/регионалне заједнице у првих годину дана, јер они обично буду и сувласници (суоснивачи). Наредна фаза је самостално, тржишно оријентисан и креиран приход пословног инкубатора који омогућава несметани рад;

- програм рада треба континуирано да се прилагођава потребама клијената и тржишта, јер висока флексибилност у раду инкубатора је изузетно битна;

- инкубатори поседују изузетну базу стручних људи, почевши од оних који су запослени у инкубатору, па до спољних сарадника – стручњака из разних области, односно експерата/консултаната и тренера;

- оснивачи пословних инкубатора треба да поставе реална очекивања од његовог будућег рада, а који се могу реално мерити не само квантитативним, него и квалитативним индикаторима, како би се оправдало су/финансирање од стране локалне и регионалне економске заједнице у почетном периоду, а тако и других сувласника у крајњој инстанци самих корисника бизнис инкубатора.

¹⁰⁶ Ђокић, Г., Симић, С., (2012), *Фактори (не)успјеха дјеловања бизнис инкубатора у земљама у транзицији*, 10. Међународни научни скуп - Синергија 2012, Бијељина, стр. 519.

3. Кластери као значајан елемент пословне инфраструктуре

3.1. Дефинисање индустријских кластера

У економској литератури кластери се помињу још од 1990. године, када је *Michael Porter* објавио своје познато дело „*The Competitive Advantages of Nations*“.¹⁰⁷ О кластерима су писали и говорили и многи други познати теоретичари, али је његов допринос био највећи. „Porter истиче значај кластера за повећање конкурентске позиције предузећа на домаћем и међународном тржишту. Он их дефинише као географску концентрацију међусобно повезаних предузећа, специјализованих добављача, давалаца услуга, фирми из сродних делатности, и са њима повезаних релевантних институција (на пример: универзитети, агенције за стандардизацију, туристичка и трговинска удружења), који у одређеним областима међусобно конкуришу, али и сарађују.“¹⁰⁸

Кластери су јако битни, будући да омогућавају предузећима да постану продуктивнија и иновативнија, као и конкурентнија, у односу на период када су пословале самостално и одвојено. Термин индустријски кластер, понекад се замењује и термином Портеров кластер, што је сасвим разумљиво, узимајући у обзир чињеницу да је *Michael Porter*, први употребио и популарисао кластере.

Кластери су, у последњих неколико година, постали један од кључних појмова у многим новим развојним иницијативама, стратегијама и политикама како у Европи, тако и у читавом, глобалном свету.¹⁰⁹ Наиме, свуда у свету предузећа имају тенденцију да се окупљају у кластере, и то много раније него што је појам кластера ушао у економску литературу. У основи овог појма налази се кооперација, као заједничко деловање најмање два предузећа, у циљу повећања пословног учинка, односно остваривања синергијског ефекта – када је заједнички учинак већи од збира појединачних учинака. Наиме, предузећа нису изоловани ентитети, већ у обављању својих активности остварују интеракције са клијентима, добављачима, конкуренцијом

¹⁰⁷ Porter, M., (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, New York, Free Press.

¹⁰⁸ Porter, M., (1998), *Clusters and the New Economics of Competition*, New York, Harvard Business Review, str. 77-78.

¹⁰⁹ Драгичевић, М., Обадић, А., (2006), *Регионални кластери и ново запошљавање у Хрватској*, Зборник радова Економског факултета у Загребу, N⁰3, стр. 17.

и јавним институцијама. да квалитет веза и систем односа које предузеће успоставља са другим субјектима, свакако, може битно да утиче на његову конкурентску предност.¹¹⁰

Снажне конкурентске предности у глобалној економији леже, углавном, у локалним стварима – знању, односима, мотивацији – разликама које конкуренти не могу лако копирати, а које се најбоље могу развијати кроз кластере. У том смислу, и сама дефиниција кластера истиче у први план значај локалне средине, значај повезаности чланица и географске омеђености, и поред растућих процеса глобализације и све бржег развоја такозване виртуелне економије.¹¹¹

Кластер, који се развија на некој локацији, зависи од пословног окружења. Како је овај појам врло широк, *Michael Porter* је 1990. године увео „дијамант“ као аналитичко оруђе за објашњење пословне околине, то јест, окружења. Генерално посматрано, дијамант укључује четири елемента, и то: (1) факторе производње (физичку инфраструктуру, вештине и друго), (2) услове тражње (софистицираност локалних потрошача, производну и потрошачку регулацију), (3) стратегију и конкурентност (структура пореза, закони о конкурентности, стратегије конкурентности локалних компанија) и (4) присуство одговарајућих, подржавајућих индустрија. Ови елементи су међусобно повезани и делују на компаније и кластере. Наиме, они показују ефекте система, у којем најслабији елемент скоро увек има најјачи утицај на укупни квалитет. Дијамант се може користити и за анализу квалитета пословног окружења на регионалном и националном нивоу.¹¹²

„Искуство и знање у развоју кластера из ЕУ и света, указују да је концепт кластера важан део пословне инфраструктуре и инструмент политике локалног и регионалног економског развоја, развоја малих и средњих предузећа (МСП), подстицања конкурентности и иновативности“.¹¹³

Правилно дефинисање кластера зависи од делатности и сегмената у којима предузећа и компаније делују, функције које обављају и стратегије које користе. Кластери се могу јавити у различитим делатностима, секторима, подсекторима,

¹¹⁰ Бошковић, Г., Костадиновић, И., (2011), *Кластери малих и средњих предузећа – кључ економског развоја*, Савремени трендови у Европској унији: импликације за Србију, Тематски зборник – Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија, стр. 59.

¹¹¹ Исто, стр. 59

¹¹² Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2013), *Индустријски кластери као развојна шанса: искуство Србије и земаља у окружењу*, Антикризне политике и посткризни процеси: изазови економске науке, Ниш, стр. 396.

¹¹³ Максимовић, Љ., Мићић, В., (2014), *Пословни кластери као начин за подстицање економске делатности – примери у локалној привреди града Крагујевца*, Стање и перспективе економског развоја града Крагујевца, стр. 159.

областима, групама и групацијама индустрије, или на нивоу малих локалних фирми (ресторани, продавнице или пољопривредни произвођачи). Они се могу формирати у развијеним и неразвијеним земљама, у градским и руралним подручјима, на више географских нивоа (у земљи, међу регионима у држави или међу регионима између суседних држава, у ширим градским подручјима, у градовима). Неки кластери се састоје, пре свега, од МСП, други укључују велике и мале фирме, трећи укључују универзитете, високошколске и научноистраживачке установе.¹¹⁴

У литератури се наводе различите дефиниције, које на врло конструктиван начин објашњавају шта су кластери и чиме се они баве. „Дефиниције зависе од контекста посматрања и сврхе. Са економске тачке гледишта, главни циљ је боље разумевање конкуренције и раста, док се друге дефиниције могу фокусирати на различите циљеве, као што су обезбеђивање правних основа за финансирање или референтног модела за статистичка мерења“.¹¹⁵ С тим у вези, када се говори о појму кластера, треба рећи да он још увек није довољно прецизно и јасно дефинисан у мање развијеним земљама, као и у нашој земљи.

а) Једна од Портерових кратких дефиниција наглашава да су кластери критичне масе предузећа и институција на једном месту, необичног конкурентског успеха у одређеним пољима.¹¹⁶

б) Према Портеру *кластер* је група међусобно повезаних компанија и одговарајућих институција лоцираних у близини, које се баве одређеном делатношћу, а повезују их заједничке карактеристике и комплементарност.¹¹⁷

в) „Кластери представљају специфичан облик умрежавања предузећа и других подупирућих организација којима се шире бројне економске и некономске предности и јача социјални капитал у оквиру заједница у којима се они развијају“.¹¹⁸

г) Кластери се најчешће дефинишу као групе сродних и просторно блиских фирми, организација и институција, које препознају заједнички интерес и које се међусобно подржавају: (1) подстичући креативну енергију за систематско

¹¹⁴ Мићић, В., (2010), *Кластери – фактор унапређења конкурентности индустрије Србије*, Економски хоризонти, 12 (2), стр. 60.

¹¹⁵ European Commission; Europe INNOVA; PRO INNO Europe, (2008), *The Concept of Clusters and Cluster Policies and Their Role for Competitiveness and Innovation: Main statistical results and Lessons Learned*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, str. 9.

¹¹⁶ Porter, M., (1998), *Clusters and the New Economics of Competition*, Harvard Business Review, str. 78.

¹¹⁷ Porter, M., (2008), *О конкуренцији*, ФЕФА, Београд, стр. 202.

¹¹⁸ Драгичевић, М., Обедић, А., (2013), *Кластери и политике развоја кластера*, Загреб, Свеучилишна тискара д.о.о., стр. 15.

унапређивање процеса у ланцу производње, пласмана и иновирања производа, (2) у циљу стицања и одржавања конкурентске предности.¹¹⁹

д) Управа за државну помоћ за истраживање, развој и иновације, дефинише кластере као "групацију независних предузећа – иновативни приступ, мала, средња и велика предузећа, као и истраживачке организације – које послују у одређеном сектору и региону, дизајнирани да стимулишу иновативне активности, кроз промовисање интензивне интеракције, размену објеката, размену знања и стручности и ефективно доприносе трансфер технологије, умрежавање и ширење информација међу предузећима у кластеру.¹²⁰

д) Индустијски кластер представља скуп индустријских предузећа у региону која међусобно сарађују и која су хоризонтално и вертикално повезана, а, такође, индустријски кластер чине и чврсте везе између купаца и продаваца, као и економске институције које подржавају њихов развој. Обзиром да индустријски кластер чине, углавном, извозно оријентисане фирме, он региону доноси ново богатство и доприноси његовом економском развоју.¹²¹

ђ) У ширем смислу, кластери се могу дефинисати као група предузећа са сродним економским циљевима и институцијама, које се налазе у близини једна друге, и достигле су потребан ниво за развој стручности, услуга, ресурса, добављача и вештина. Заједнички елемент већине дефиниција кластера је чињеница да представљају концентрацију једне или више области у оквиру једног региона, као и повезивање и сарадња између компанија и институција.¹²²

е) Кластери као „...скуп економских активности господарских субјеката, институција, земљописно концентрисаних (локално или регионално), који су успоставили формалне или неформалне односе између себе, хоризонталне и

¹¹⁹ Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2007), *Механизам унапређења конкурентности индустрије*, Ниш, стр. 109.

¹²⁰ European Commission; Europe INNOVA; PRO INNO Europe, (2008), *The Concept of Clusters and Cluster Policies and Their Role for Competitiveness and Innovation: Main statistical results and Lessons Learned*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, стр. 9, детаљније о томе: *Community Framework for State Aid for Research and Development and Innovation*, which is published in the Official Journal of the European Union (2006/C 323/01) of 30.12.2006.

¹²¹ Stimson, R., Stough, R., Brian, R., (2006), *Regional Economic Development – Analysis and Planning Strategy*, New York, стр. 242, према: Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2007), *Механизам унапређења конкурентности индустрије*, Ниш, стр. 109.

¹²² European Commission; Europe INNOVA; PRO INNO Europe, (2008), *The Concept of Clusters and Cluster Policies and Their Role for Competitiveness and Innovation: Main statistical results and Lessons Learned*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, стр. 9, детаљније о томе: Report of the US Council on Competitiveness (2007) *Innovation America - Cluster-Based Strategies for Growing State Economies*.

вертикалне, и наклоност индустријског сектора преко којег размјењују информације, знање и робу ради израде заједничког производа“.¹²³

ж) У процесу функционисања, кластер се најчешће испољава као спој и скуп пословних субјеката и других институција, којима није наметнута повезаност. Кластер негује специфичности предузећа и омогућава да предузеће изабере ниво и врсту сарадње у кластеру, као и да дефинише којим делом пословне активности улази у кластер, а са којим делом функционише самостално.¹²⁴

Оно што кластере чини атрактивним за носиоце економске политике јесу могућности за колективну ефикасност која произилази из позитивних екстерних економија, ниских транспортних трошкова и заједничке акције. Зато бројне дефиниције кластера додају неке карактеристике основној дефиницији кластера, просторног концентрисања фирми, и фокусирају се на екстерне ефекте и интеракције:¹²⁵ низводне и узводне везе (*forward and backward linkages*) између фирми унутар кластера, позитивни екстерни ефекти који произилазе из постојања локалног обиља квалификованог рада и привлачења купаца, интензивна размена информација између фирми, институција, и појединаца у кластеру чиме се омогућава настанак креативног миљеа, заједничка акција у правцу креирања локалних предности, постојање диверсификованих институционалних инфраструктура које подржавају специфичне активности кластера, социо-културни идентитет створен од заједничких вредности и учвршћен локалним миљеом који олакшава поверење.

3.2. Основне карактеристике кластера

У савременим условима развоја све значајнији је тренд повезивање МСП у кластере. Сталне промене које се дешавају на глобалном тржишту, раст конкуренције, као и промене у пословању многих предузећа, подстичу исте да се удружују у кластере и да, на тај начин, буду конкуренти великим предузећима. Кластери су све значајнији јер утичу на напредовање и бољитак МСП у сваком погледу. МСП се лакше суочавају

¹²³ Хорват, Ђ., Ковачевић, В., (2004), *Clusteri – пут до конкурентности*, Загреб: ЦЕРА ПРОМ д.о.о., стр. 15.

¹²⁴ Максимовић, Љ., Мићић, В., (2014), *Пословни кластери као начин за подстицање економске делатности – примери у локалној привреди града Крагујевца*, Стање и перспективе економског развоја града Крагујевца, Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 152.

¹²⁵ Здравковић, М., (2006), *Агломерације и токови међународне трговине* – докторска дисертација, Београд, стр. 156.

са променама које су, евидентне, у данашњем променљивом окружењу. Предузећа, исто тако, која се удружују у кластере лакше се суочавају са конкуренцијом, из простог разлога, зато што постоји заједничко улагање, сарадња и подршка локалних институција. Наиме, чланове кластера повезују поред заједничких улагања и сарадња, као и заједнички интереси везани за набавку, продају, радну снагу и технологију.

„Кластери, дакле, настају, пре свега, због неопходности опстанка малих и средњих предузећа. Кроз своје удруживање, ова предузећа имитирају рад великих предузећа, при чему задржавају правну и пословну самосталност. Тиме кластери постају конкуренти или сарадници великих пословних система. На овај начин, мала и средња успевају да задрже своју тржишну позицију и остварују одржви раст и пословање“.¹²⁶

Постојање конкуренције и кооперације, истовремено, једна је од важнијих карактеристика постојања кластера. Ови процеси се паралелно одвијају на различитим нивоима и између различитих учесника. Интензивна кооперација, као и динамична конкуренција изузетно су важне за даљи развој кластера. Велика међузависност свих чланова кластера и бржа дифузија знања доприноси остваривању синергетског ефекта на нивоу сваког појединачног члана, али и кластера као целине.¹²⁷ Способност кластера да се прилагоде променама на тржишту утиче на њихов даљи развој. Кластери морају да прате конкуренцију, да упоређују резултате и да имају контролу, како би избегли рањивост, као и слабост у конкурентској борби.

Значај кластера је наглашен и када је реч о повећању конкурентске позиције на домаћем и међународном тржишту¹²⁸. Наиме, како би мала и средња предузећа подигла ниво своје конкурентности на један виши ниво, потребно је да сарађују и са другим малим и средњим предузећима, да прате потребе и захтеве потрошача и да користе савремену технологију у циљу производње висококвалитетних производа, који се јављају као све већа потреба потрошача. Предузећа, такође, груписана у кластере

¹²⁶ Бошковић, Г., Јовановић, А., (2009), *Утицај кластера на конкурентност и регионални развој индустрије*, Економске теме 47 (1), Ниш, стр. 111.

¹²⁷ Porter, M., (2010), *Local, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy: Economic Development Quarterly*, 14 (1): str. 15-34.

¹²⁸ Porter, M.E., (1998), *Clusters and the New Economics of Competition*, New York, Harvard Business Review, str. 77-78.

имају компаративну предност, која се заснива на њиховој специјализацији, кооперацији, већој флексибилности и диверзификацији.¹²⁹

Кластери се заснивају на добровољној сарадњи, где чланови задржавају своју самосталност, при чему је кооперација кључна карика у постојању и даљем развоју истих. Кластери не настају путем директива, они се формирају као иницијатива њихових будућих чланица са својим потребама и интересима.¹³⁰ Пословна сарадња омогућава да предузећа, са једне стране, превазиђу своје слабости, а са друге им помаже да буду „...флексибилна, у циљу брзог реаговања на сигнале са тржишта“.¹³¹

Под појмом „пословне сарадње“ између предузећа, подразумевају се све активности, које се предузимају ради остваривања заједничких циљева и интереса¹³², односно „...заједничка реализација одређених задатака, које предузећа која сарађују не могу самостално испунити“.¹³³ Сарадња предузећа, такође, „.....подстиче удруживање средстава између мањих предузећа, које им омогућава да развију нове производе и такмиче са већим предузећима“¹³⁴

Кластери омогућавају својим члановима успешнији, иновативнији и продуктивнији наступ на тржишту, што је умногоме лакше, него да се појављују као самостални ентитети на истом. Чланови, такође, имају много бољи приступ запосленима (које успешно мотивишу и стварају им пријатну радну атмосферу), добављачима, институцијама и важним информацијама за даље пословање.

Као основне карактеристике кластера истичу се: велика међузависност свих чланова кластера; ступање у стратешка партнерства са купцима и добављачима у циљу остваривања синегетског ефекта, како на нивоу кластера као целине, тако и на нивоу сваког појединачног предузећа; исти имају животни циклус који се састоји из неколико фаза: ембрионска, фаза раста, фаза зрелости па све до фазе распада; сам развој кластера

¹²⁹ Глигоријевић, Ж., Костадиновић, И., (2012), *Индустријски кластери: важна полука механизма за унапређење конкурентности индустрије*, Наука+пракса бр. 15, ГАФ, Ниш, стр. 11.

¹³⁰ Scheer, G., Zallinger, L., (2008), Кластер менаџмент - Б приручник, израђен у оквиру „Програма подстицаја развоја кластера у Србији“, Министарства економије и регионалног развоја Републике Србије и Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Београд, стр. 18.

¹³¹ Бошковић, Г., Јовановић, А., (2009), *Утицај кластера на конкурентност и регионални развој индустрије*, Економске теме 47 (1), Ниш, стр. 111.

¹³² Heavy, C., Murphy, E., (2012): A proposed cooperation framework for organisations and their leaders, *Management Decision* 50 (6), Emerald Group Publishing Limited, Bradford (993-1000)

¹³³ Holtbrügge, D., (2004), *Management of International Strategic Business Cooperation: Situational Conditions, Performance Criteria, and Success Factors*, *Thunderbird International Business Review* 46 (3), John Wiley & Sons, Inc., Hoboken. str. 255-274.

¹³⁴ O'Donnell, A., (2014), *The Contribution of Networking to Small Firm Marketing*, *Journal of Small Business Management* 52 (1), Blackwell Publishing Inc., Malden (164-187).

је под утицајем одређених карактеристика (демографске, културолошке, привредне) региона; број кластера расте са повећањем степена привредне развијености, као и са унапређењем конкурентности индустрије; чланови кластера нису једни другима конкуренти, већ заједничким снагама задовољавају потребе различитих партнера.

Компаније и институције које су повезане у кластере имају и неке значајне заједничке карактеристике.¹³⁵ Једна од значајнијих карактеристика односи се на близину локације, што значи да сви учесници кластера морају бити довољно близу у простору. Друга значајна карактеристика су међусобне повезаности, што значи да њихове активности морају имати заједнички циљ, а наредна се односи на интеракцију, што значи да су сви учесници близу и да је неопходна њихова активна интеракција. Четврта карактеристика је критична маса, односно да је неопходан довољан број учесника, који ће имати значајан утицај на целокупно пословање компанија.

Основна сврха повезивања МСП у кластере огледа се у мноштву различитих погодних прилика за размену знања и искуства између предузећа. Наиме, предузећа која су повезана у кластере у међусобној сарадњи остварују комуникацију на вишем нивоу, долазе до потребних информација и нових идеја и имају могућност да користе материјалне и људске ресурсе чланица кластера, што доприноси стварању вишег квалитета производа/услуга.

Оно што одликује кластере и што им даје још већи значај на тржишту у односу на друге облике повезивања предузећа јесте: разумевање важности кооперације; чврста повезаност предузећа повезана у кластере; добра комуникација између субјеката у кластерима (у смислу да се лакше и брже решавају пословни проблеми, лакше се долази до иновација и побољшава се конкурентност на међународном тржишту); кластери пружају многе олакшице свим пословним субјектима, који не би могли да раде самостално, из многобројних разлога. Олакшице су резултат сарадње кластера и привредних субјеката, као и важних јавних институција, које им омогућавају лакше истраживање, обуке, тренинге и друге услуге.

Поред поменутих предности, циљ свих предузећа која се удружују у кластере је стварање и повећање могућности, које су им биле недоступне или тешко оствариве, док су самостално наступали на тржишту. Кластери могу да остваре јако добре резултате на тржишту, само ако предузећа имају поверења једни у друге, и ако

¹³⁵ Ketels, C., Örjan, S., (2006) *Clusters in the EU-10 New Member Countries*. Stockholm: Center for Strategy and Competitiveness.

добровољно обављају све послове, без неких додатних притисака са стране (јавне институције или предузећа ван кластера).

На конкурентном и променљивом тржишту, привредни субјекти морају стално да прате жеље и потребе купаца и да се прилагођавају свим њиховим променама. Када се исти удруже у кластер, све је много лакше, информисани су о свим променама у окружењу, лакше се усклађују расположиви капацитети са захтевима за новим, квалитетнијим производима и услугама.

Будући да сви елементи пословне инфраструктуре имају своје добре и лоше стране, ни кластери нису изузетак. Као најважније предности удруживања предузећа у кластере наводе се: повећање обима производње; побољшање квалитета производа; повећање извоза; уштеда у трошковима; предузећа која се удружују у кластере јачају на тај начин и људске капацитете, присутан је виши ниво специјализације, дифузија знања, већа флексибилност (лакше управљање променама у окружењу); бољи амбијент за иновативне активности, развој и сарадњу (кооперацију); лакше се решавају проблеми са којима се сусрећу током пословања и праве се мањи пропусти приликом доношења неких важних одлука, захваљујући бољој размени информација.

Захваљујући наведеним предностима, које се најпре, огледају у међусобној повезаности, сарадњи и размени знања, информација и искуства, предузећа која су чланови кластера могу остваривати импресивније резултате од истих која наступају самостално на тржишту и нису спремна на било какав вид сарадње.

Кластери позитивно утичу на целокупно пословање предузећа, као и на њихов положај на тржишту, с обзиром да долази до повећања продуктивности и ефикасности предузећа чланица. Чињеница је, да се предузећа повезују у кластере ради стварања заједничке користи, побољшања тренутног положаја на тржишту и повећања стабилности.

Поред наведених предности, јављају се и нека ограничења и препреке, које негативно утичу на пословање кластера. Као можда најважнија препрека за успешно пословање кластера истиче се недостатак финансијских средстава за кооперацију, затим недостатак поверења у кооперационе партнере, то јест, у било који вид кооперације са другим институцијама, недовољно знања и стручности потенцијалних партнера, као и превише нереалних очекивања, уколико се ступи у кооперациони однос.

У савременим условима МСП се суочавају са одређеним ограничењима, као што су: пад нивоа извоза, смањење стопе запослености, повећање дуга према иностранству (иностраним партнерима) и смањење могућности за реализацију неких важних развојних пројеката. Врло често се постављају питања како МСП могу да пронађу начин за решавање тих проблема, како могу да испуне све захтеве, које од њих очекује домаће и међународно тржиште. Најчешћи и најбољи одговор на ово питање пружа процес повезивања, удруживања МСП у кластере. Оно што кластери могу да пруже МСП, а што је њима од изузетне важности јесте: капитал, који је неопходан за улагања, квалитет и иновативност производа, брзину, која је неопходна за прилагођавање променама на тржишту, флексибилност, која им омогућава што дужи опстанак на све захтевнијем тржишту. Кластери, такође, пружају велику подршку и омогућавају им улазак на међународно тржиште, где могу да понуде своје производе и остваре значајније резултате, које самостално не би били у стању да остваре.

Кластери су означени као најрелевантнији микроекономски фактор који утиче на развој региона, а економски развој региона у ЕУ је повезан са нивоом снаге кластера. Око 38% запослених у ЕУ ради у предузећима која су чланице неког кластера, што кластере чини неизоставним делом економске реалности у ЕУ.¹³⁶

3.3. Типови кластера и стратегије развоја кластера

Кластере карактерише двострукост, у смислу да: (1) представљају функционално дефинисане системе међуповезаних активности и (2) просторно дефинисане системе сличних и повезаних активности. У складу са тим, једна од могућих категоризација кластера прави разлику између функционално повезаних система, познатих као *индустријски кластери*, и просторних групација сличних и повезаних предузећа и индустрија, познатих као *регионални или локални кластери*.¹³⁷

Индустријске кластере чине учесници, активности и ресурси, који су повезани ради заједничког развоја, производње и продаје производа и услуга. Чињеница је, да исти нису ограничени на урбане зоне, већ имају за циљ да обухвате шири опсег,

¹³⁶ СЕС-Commission of the European communities, (2008), The concept of clusters and cluster policies and their role for competitiveness and innovation: Main statistical results and lessons learned, Commission Staff Working Document, Brussels.

¹³⁷ Бошковић, Г., Костадиновић, И., (2011), *Кластери малих и средњих предузећа – кључ економског развоја*, Савремени трендови у Европској унији: импликације за Србију, Тематски зборник – Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија, стр. 60.

покривајући на тај начин читаве државе или нације. Циљ ових кластера је јачање конкурентности у оквиру различитих сектора.

Индустријски кластери повећавају продуктивност предузећа и групација у свом саставу, и тиме утичу на стварање додате вредности путем:¹³⁸ (1) приступа специјализованим материјалним факторима и запосленима, то јест у поређењу са алтернативама трансакциони трошкови су нижи; (2) приступ информацијама и њихово акумулирање у кластеру; (3) комплементарност која повећава продуктивност тиме што олакшава активности учесника кластера и њихову бољу усклађеност; (4) приступ институцијама и јавним добрима; (5) кластери подстичу већу продуктивност предузећа конкурентским притисцима и поређењима учесника у кластеру.

На основу овога закључује се да кластери имају бројне предности за један регион, као и за земљу у целини: „...развој вишег нивоа конкурентности; повећан извоз; позитивно реструктурирање индустрије; раст производње и подстицање економије обима; стварање оквира за сарадњу и заједничке активности; већа разноликост процеса, производа и врста рада; повећан број радних места и приступ специјализованој радној снази; боље образована радна снага и погоднији услови за њен живот и рад; расположивост и приступ мрежи информација, података и других ресурса знања; боље управљање знањем и иновацијама; приступ специјализованим снабдевачима; развој предузетништва и сектора МСП; усмеравање и координирање употребе ограничених ресурса; интеграција с другим кластерима; развој и унапређење квалитета инфраструктуре и локалне средине, и оживљавање традиционално неразвијених региона“.¹³⁹

Регионални или локални кластери представљају просторне агломерације предузећа и других субјеката који обављају исте или сличне економске активности, стварајући базу која ефикасно подстиче ефекат ширења знања и креирање различитих форми учења и прилагођавања. Они су јако значајан инструмент за промовисање конкурентности, као и раста новог запошљавања у једној земљи. Ове кластере чине МСП, а њихов успех зависи од географске близине. За разлику од регионалних кластера, постоје и кластери који су просторно ограничени и који су више оријентисани на технички прогрес и иновације.

¹³⁸ Porter, M., E., (2008), *О конкуренцији*, ФЕФА, Београд, стр. 215-227, према: Мићић, В., (2010), Кластери – фактор унапређења конкурентности индустрије Србије, Економски хоризонти 12 (2), стр. 64.

¹³⁹ Мићић, В., (2010), *Кластери – фактор унапређења конкурентности индустрије Србије*, Економски хоризонти 12 (2), стр. 65.

Поред индустријских и регионалних кластера, постоје и *иновативни кластери*. То су кластери који се константно развијају и прилагођавају променама у окружењу. Ови кластери истражују могућности изван својих тренутних граница, комбинујући унутрашњу снагу, флексибилност, стабилност и смисао за управљање. У снаге које покрећу иновативне кластере обично се сврстава: креирање нових предузећа и технолошка диверсификација, креирање мреже између учесника унутар кластера и формирање кластера.¹⁴⁰

Lana Hopkinson кластере класификује према већем броју критеријума: (1) према фазама развоја на: „ембрионски“, „утврђен“, „зreo“, (2) према дубини кластера на: „дубок“, „плитак“, „непознат“, (3) према динамици запошљавања на: „раст“, „опадање“ и „стабилан“ кластер код кога се запосленост креће у распону $\pm 10\%$ и (4) према географској важности кластера на: регионалне, националне, интернационалне.¹⁴¹

Најједноставнија класификација кластера је на: (1) *хоризонталне кластере* – партнери на истом нивоу у ланцу стварања додатне вредности који користе заједничко тржиште, технологију, природне ресурсе, и радну снагу; (2) *вертикалне кластере* – повезују предузећа из индустрије и других делатности у ланац стварања вредности; (3) *регионални кластери* – партнери из регионалног индустријског сектора; (4) *кластери у браниши* – партнери у специфичном пољу деловања; (5) *предузетнички кластери* – партнери МСП и предузетништва и (6) *међународни кластери* – преклапајуће индустријске мреже кластера.¹⁴²

Полазећи од аспекта специјализације и географске усмерености, кластери могу бити: (1) *извозно и инвестиционо оријентисани кластери*; (2) *локалне индустрије и кластери* који не конкуришу другим локацијама, и (3) *локалне афилијације конкурентских фирми*, чије се матичне фирме налазе на неким другим локацијама, а које првенствено задовољавају потребе локалног тржишта.¹⁴³

У савременим условима све актуелнији су *креативни кластери*. Наиме, они су један од облика подршке развоју предузетништва, заснован на повезивању различитих

¹⁴⁰ Nordfors, D., (2003), The Competitiveness Institute 6th Global Conference: Innovative Clusters – A New Challenge, Gothenburg, Sweden.

¹⁴¹ Hopkinson, L., (2003), *Inovacioni klasteri*, Non-inancial Assistance to SMEs in Serbia, према: Илић, М., (2006), *Пословни инкубатори и кластери као модел развоја малих и средњих предузећа у индустрији*, Индустрија, 34 (4), стр. 78.

¹⁴² Hopkinson, L., (2003), *Inovacioni klasteri*, Non-inancial Assistance to SMEs in Serbia, према: Мићић, В., (2010), *Кластери – фактор унапређења конкурентности индустрије Србије*, Економски хоризонти 12 (2), стр. 62.

¹⁴³ Porter, M., E., (2008), *О конкуренцији*, ФЕФА, Београд, стр. 229-230.

субјеката који делују у домену креативних индустрија на локалном нивоу и у којима се ствара адекватна средина која стимулише креативне активности и стваралаштво. Оснивање истих, као и јачање њихове умрежености доприноси решавању социјалних проблема, унапређењу инфраструктуре, економском развоју, повећању броја нових радних места, туризма и обнови градске средине.¹⁴⁴

Сабо (*Sabo*) наводи да кластери могу бити организовани као:¹⁴⁵

- *велики кластери*, који настају као резултат удруживања компонената више предузећа, а у које се укључује и наука, банке и просвета;

- *кластери који настају удруживањем предузећа из читавог репродукционог ланца вредности*, у циљу обезбеђења што боље конкурентске позиције, удружених на страном, али и на домаћем тржишту;

- *кластери који настају као удружење, савез конкурената*, како би организовала заједнички наступ на страном тржишту, и овде се, пре свега, акценат удруживања ставља на организовање заједничких маркетиншких и комерцијалних активности;

- *кластери који имају за циљ сталан, перманентан процес иновација у технологији и производњи*, који за последицу имају постизање боље конкурентске позиције на тржишту чланица кластера.

Приликом оснивања кластера неопходно је да се испоштују различите процедуре и стратегије, које представљају основне претпоставке за остваривање циљева, који се очекују њиховим оснивањем. Свака држава има различит приступ развоју кластера, разликују се стратегије и политике развоја кластера, али без обзира на то, потребно је да се остваре и други услови, који су неопходни за њихов развој: постојање предузетничке културе и амбијента, безусловна подршка великих предузећа, политичка подршка у окружењу, постојање јаке научне базе на универзитима и у другим научно-истраживачким институцијама, способност чланица кластера да привуку стручну и квалификовану радну снагу, постојање потребних пословних просторија, инфраструктурних објеката и производних хала.

¹⁴⁴ Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2013), *Индустријски кластери као развојна шанса: искуство Србије и земаља у окружењу*, Антикризне политике и посткризни процеси: изазови економске науке, Ниш, стр. 399.

¹⁴⁵ Sabo, A., (2004), *Најбоља пракса у инкубацији бизниса у новим земљама ЕУ и транзиционим земљама*, Београд, МТЦ, стр. 49.

Кључно питање у сарадњи предузећа унутар кластера је дефинисање заједничких циљева. Само уколико се исти дефинишу, може да се планира спровођење постављених задатака развоја кластера и да се предузму све потребне активности и мере. Треба напоменути да дефинисање циљева представља стратешки задатак менаџмента и циљеви треба да буду мерљиви и остварљиви. Циљеви кластера су разноврсни и најчешће зависе од очекивања, захтева, потреба и жеља предузећа која су повезана у кластере. При томе, издвајају се неки који су просто типични за већину кластера, а то су: повећање извоза, подстицање и побољшање иновативних активности, заједничка набавка, заједничка промоција, заједничко стручно усавршавање кадрова и др. С тим, што треба имати у виду да се актуелност ових циљева мења и врло често долази до преформулисања, као и дефинисања нових циљева.

С тим у вези постоје и јасно дефинисани циљеви постојања кластера:¹⁴⁶ а) успостављање, развој и коришћење заједничке мреже чланица ради лакше комуникације, размене информација као и доступности базе података; б) формирање заједничке стратегије при утицају на обуку кадрова и систем образовања, као и утицаја на политичке одлуке битне за рад кластера; в) олакшавање процеса увођења и развоја иновација и нових технологија и г) ширење кластера односно увођење нових фирми, као и повезивање са сродним кластерима.

Када су прецизно утврђени циљеви, може да се формулише *Стратегија кластера*. Иста је од круцијалног значаја, с обзиром да се њоме одређују неопходне мере, као и пут ка остварењу циљева. Да би стратегија била успешна то јест дала добре резултате, потребно је да у њеном формулисању учествују сва предузећа унутар кластера.

Када говоримо о Стратегији развоја кластера, треба рећи да, постоје разлике у формулисању и имплементацији исте, и оне директно зависе од разлика које постоје у степену развијености региона, као и нивоа укључености државе у процес развоја МСП. Држава може својим подстицајним програмима да буде на неки начин катализатор развојних процеса, али она не дефинише стратегију развоја кластера, као ни облике организовања.

¹⁴⁶ Воларев, Т., (2010), *Приручник за оснивање кластера у Републици Србији*, Београд, стр. 10.

Стратегија кластера, у начелу, треба да садржи следеће делове, односно поглавља:¹⁴⁷ анализу конкурентске ситуације у појединим секторима; структурну SWOT анализу (макро ниво, средњи ниво и микро ниво); анализу трендова (тржишта и технологије); међународни benchmarking; анализу потенцијала кластера; визију кластера; циљеве кластера; дефинисање спектра активности кластера; организациону структуру; стратегију имплементације (по корацима); мониторинг и евалуацију (M&E); акциони план.

Као важан део у Стратегији издваја се SWOT анализа, помоћу које се сагледавају шансе, претње, снага и слабости предузећа унутар кластера. На основу ове и других анализа, може да се формулише стратегија, која се касније операционализује у оквиру акционог плана. Сам развој Стратегије је у већини случајева врло скуп и дуготрајан посао и на њему треба радити константно.

За развој Стратегије кластера препоручују се следећи кораци:¹⁴⁸ *корак бр. 1* – одредити представнике предузећа („clusterpreneure“); *корак бр. 2* – са свим предузећима и партнерима спровести стратешку радионицу; *корак бр. 3* – формирање главног тима/радне групе за развој Стратегије; *корак бр. 4* – развој Стратегије; *корак бр. 5* – спровођење даљих стратешких радионица са свим члановима кластера (повратна информација); *корак бр. 6* – израда коначне верзије Стратегије кластера; *корак бр. 7* – сва предузећа кластера усвајају коначну стратегију.

Пошто је Стратегија кластера утврђена, она се мора претворити у конкретне мере и активности. Користан инструмент за имплементацију Стратегије је акциони план, на основу којег се операционализују циљеви и мере, који су формулисани у стратегији. До акционог плана долази се тако што се из циљева Стратегије изводе конкретне активности које се, затим, додељују одређеним особама одговорним за њихово спровођење.¹⁴⁹

Програми развоја кластера заснивају се на већ познатим стратегијама, са незнатним разликама на које утичу разни видови подршке који долазе из окружења (пореска политика, правна регулатива, информациона подршка, едукативна активност),

¹⁴⁷ Scheer, G., Zallinger, L., (2008), Кластер менаџмент - А приручник, израђен у оквиру „Програма подстицаја развоја кластера у Србији“, Министарства економије и регионалног развоја Републике Србије и Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Београд, стр. 20.

¹⁴⁸ Scheer, G., Zallinger, L., (2008), *Кластер менаџмент - А приручник, израђен у оквиру „Програма подстицаја развоја кластера у Србији“*, Министарства економије и регионалног развоја Републике Србије и Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Београд, стр. 23.

¹⁴⁹ Исто, стр. 24.

као и разни видови подстицања сарадње између предузећа и њихових асоцијација у оквиру саме мреже кластера. Према томе, на разлике у формулисању и имплементацији стратегије развоја кластера утичу разни облици подршке који долазе из окружења, различит степен развијености регија и ниво укључености влада у овај модел развоја МСП, као и разни подстицаји који се јављају унутар мреже.¹⁵⁰

У новијој литератури посебна пажња посвећује се кластерима као *стратегујама* раста регионалних економија. Обично се, при томе, препоручују следеће *стратегује* или њихове комбинације и то: *оригиналне кластер стратегије*, *пресађене* (трансплантиране) *стратегује* страних предузећа и *хибридне стратегије*. Свака од наведених стратегија има своје предности, али и недостатке.¹⁵¹

Оригиналне стратегије захтевају економску базу, способну да, по дубини и ширини, промовише развој идентификованог кластера и то информационом подршком, порастом интеракције међу локалним фирмама, прилагођавањем инфраструктуре и развојем неопходног радног и кадровског потенцијала. *Пресађене (трансплантиране) кластер стратегије* заснивају се на коришћењу искустава и подршке страних компанија или важнијих добављача и других фирми из пословног окружења. Ове стратегије често користе удружене ефекте страних инвеститора и домаћих локалних фирми. *Хибридне стратегије* заснивају се на комбинацији претходне две стратегије, на успешном коришћењу искустава и финансијске подршке страних инвеститора и предности домаћих локалних снага и фирми. Успешно окупљање страних и домаћих партнера често чини основу развоја кластера.¹⁵²

У развоју стратегија најважнију улогу имају потребе клијената (предузећа која чине кластер). То значи да треба прецизно одредити специфичне циљеве, као и потребе и активности предузећа кластера, који треба да се обухвате обухвате стратегијом.

Кластери су изузетног значаја за индустрије у развоју, односно за земље у развоју, укључујући и нашу земљу. У многим земљама је развој кластера прихваћен као основна стратегија економског развоја. Кластери су, како истиче *М. Porter*, основа продуктивне, нове економије. Кластер производи позитивне ефекте, који утичу и на предузећа која се у њему налазе, и на цео регион где се исти налази, у смислу да

¹⁵⁰ Илић, М., (2004), *Стратегија регионалног развоја Србије*, Крагујевац.

¹⁵¹ Lagendijk, A., Charles, D., (1999), *Clustering as a New Growth Strategy for Regional Economics*, Local Partnership, Clusters and SME Globalisation, OECD, према: Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 143.

¹⁵² Глигоријевић, Ж., Костадиновић, И., (2012), *Индустријски кластери: важна полука механизма за унапређење конкурентности индустрије*, Наука + пракса, ГАФ, Ниш, стр. 9.

омогућава: (1) већи број радних места; (2) квалификовану радну снагу; (3) већу разноликост процеса, производа и рада; (4) дифузију технологије; (5) смањење залиха материјала и компоненти; (6) ниже трошкове набавке; (7) специјализоване услуге; (8) проширење тржишта и прилике за нове пословне везе; (9) извођење већих инвестиционих пројеката у региону и сл. У зависности од карактеристика предузећа учесника и региона, кластери постављају своје приоритете, наиме, користе ресурсе свог региона и формирају формалне везе које омогућавају остварење заједничких циљева.¹⁵³

Формирањем кластера, поред позитивних ефеката, који су наведени, а које остварују предузећа повезивањем у кластере, остварују се и шири позитивни ефекти на целом подручју где се они налазе и функционишу.

3.4. Функционисање и организациона структура кластера

Формирање, то јест изградња кластера представља веома сложен и дуготрајан друштвено-економски процес. Кластери нису нешто што може бити брзо креирано и произведено. За изградњу кластера потребно је време, и то врло често и неколико година, и то све у циљу формирања једног успешног кластера. Најпре, је потребно да се направи *стратегија* њиховог развоја и да се, повремено, спроводе одређене промене. Иначе, сам процес формирања кластера обухвата различите фазе, од којих су најзначајније следеће четири и то: (1) идентификовање потенцијала за настајање кластера; (2) истраживање тржишних промена; (3) процена адекватности добављача и (4) идентификовање економске основе индустрије.¹⁵⁴

Stjuart Rozenfeld, један од аутора из ове области, у свом делу „*Водич за гувернере у развоју економије кроз кластере*“ из 2002. године каже: „Они који одлучују о пословним политикама требало би да запамте да се кластери узгајају, не стварају се. Већина најуспешнијих кластера у свету се нису развили кроз срећан сплет околности, већ само постављањем јаким темеља. Јавна политика може бити катализатор раста, али

¹⁵³ Бошковић, Г., Костадиновић, И., (2011), *Кластери малих и средњих предузећа – кључ економског развоја*, Савремени трендови у Европској унији: импликације за Србију, Тематски зборник – Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија, стр. 60.

¹⁵⁴ Глигоријевић, Ж., Костадиновић, И., (2012), *Индустријски кластери: важна полука механизма за унапређење конкурентности индустрије*, Наука+пракса бр. 15, ГАФ, Ниш, стр. 7.

најчешће сасвим случајно и ретко са намером да покрене кластер. Раст највећих кластера водила је потражња на тржишту и предузетнички дух¹⁵⁵.

На основу позитивних искустава развијених земаља, кластери се формирају у више корака и фаза.¹⁵⁶ У првом кораку мери се утицај појединих индустријских грана на привредни раст, одређују се водеће индустријске гране (стар гране) које имају највећи утицај на привредни раст и развој. У другом кораку позиционирају се водеће привредне гране будућих кластера на домаћем и иностраном тржишту. Даље се снимају фирме у оквиру делатности и одређује стар фирма, а у четвртом кораку врши се избор стратегије прављења мреже.

Повезивањем предузећа у кластере ствара се могућност за повећањем њихове конкурентности, иста лакше излазе на нова тржишта, и имају једноставнији приступ финансијским изворима пословања (кредити, фондови). Финансирање кластера је можда најзначајнији фактор одрживости и њиховог даљег развоја. Сам опстанак кластера се обично суочава са ограничењима у приступу повољним изворима финансирања и на тржишту новца и на тржишту капитала, у смислу услова и цене њиховог коришћења. У развијеним земљама примењују се за сада најсофистицираније форме власничког и тржишног повезивања кластера, фондова, банака, великих компанија на тржиштима капитала.

Кластер функционише тако што истиче и негује све специфичности предузећа (чланице кластера) и омогућава им да сами изаберу врсту и ниво сарадње у кластеру, имајући то у виду, произилази да та повезаност никако није наметнута, нити су предузећа приморана на такву врсту сарадње. Чланице кластера процењују на основу локације (земљиште, климатски услови), доступности сировина, близине научно-истраживачких институција, као и важног тржишта, специјализоване радне снаге, да ли им одговара такав вид сарадње и да ли на тај начин остварују веће користи, него да послују самостално на тржишту.

Постоји неколико заједничких елемената у начину функционисања кластера, и они морају бити организовани на најбољи могући начин:¹⁵⁷

¹⁵⁵ Andreozzi, В., (2005), *Приручник о развоју кластера*, Пројекат промоције запошљавања, Министарство за рад, запошљавање и социјалну политику Републике Србије, Београд, стр. 11.

¹⁵⁶ Јоветић, С., Илић, М., (2005), *Пословни кластери као нови модели укључивања малог бизниса и европске интеграције*, Међународни скуп „Процеси интеграције у Европи“, Економске теме, Економски факултет, Ниш, стр. 223-232.

¹⁵⁷ Ђириковић, Е., (2013), *Кластер организација као фактор конкурентности малих и средњих предузећа*, Транзиција 15 (31), стр. 6.

а) *основна пословања* – пословања која су најзначајнија у кластеру, кроз која се кластер највише остварује и путем којих исти има највеће бенефите од корисника који су изван кластера.

б) *потпорна пословања* – пословања која директно или индиректно помажу реализацији основних пословања. Овде спадају добављачи сировина, компоненти, специјализованих машина, као и друге услужне фирме, финансијске/брокерске фирме, адвокати, дизајнери, маркетинг и односи са јавношћу. Генерално, ове фирме су углавном високо специјализоване и физички су смештене близу фирми које чине основна пословања.

в) *интелектуална потпорна инфраструктура* – у кластерима који врхунски функционишу основна и потпорна пословања не раде одвојено, изоловано. У успешним кластерима учествују многи чланови локалне заједнице (универзитети, локалне школе, локалне трговачке и професионалне асоцијације, центри за економски развој и многи други), који подржавају активности кластера и заправо су кључни актери у њима. Квалитет интелектуалне потпорне инфраструктуре, као и степен тимског рада у оквиру ње, чине веома важан фактор у развоју кластера, као и ефикасности кластера.

г) *физичка потпорна инфраструктура* – овде су присутни елементи физичке инфраструктуре, чији квалитет, у најмању руку, мора бити на истом нивоу или чак и бољи од конкуренције, а чине их: путеви, луке, стовариште, уређене депоније, комуникационе мреже и сл.

За успешно функционисање кластера важни су следећи фактори:¹⁵⁸ основа успешности предузећа у складу са њиховим производним перформансама, приступом тржишту и иновативношћу; јасна очекивања и усмереност на корист као основу активног учешћа партнера у кластеру и активностима кластера; спремност на активну размену знања што се, пре свега, односи на такозвани „tactic knowledge“; изградња и развој узајамног поверења као основе; активно учешће свих партнера у управљању мрежом, координирању активности кластера и интерном и екстерном повезивању (менаџмент кластера); организовани заједнички јавни и тржишни наступи (кластер ПР и дистрибуциони систем).

¹⁵⁸ Глигоријевић, Ж., Костадиновић, И., (2012), *Индустријски кластери: важна полуа механизма за унапређење конкурентности индустрије*, Наука+пракса бр. 15, ГАФ, Ниш, стр. 7.

Поред наведених, важни су и следећи фактори: а) груписање пословања; б) обучавање радне снаге; в) трансфер технологије; г) трансфер знања, д) конкуренција између предузећа и њ) социјална инфраструктура.¹⁵⁹

Свака земља има различите начине организовања предузећа у кластере. Већина кластера у ЕУ настала је на бази једноставног договора (споразума) о заједничком раду и сарадњи, као и истраживању свих могућности за дугорочну сарадњу између чланова кластера, током првих година постојања. За њихово иницијално деловање на тржишту поред поменутог договора, односно споразума између предузећа која се повезују у кластер, значајнији су и други начини за организовање кластера. Наиме, са развојем кластера и са развојем тржишног пословања, и све бољим и сигурнијим наступом на иностраним тржиштима, исти се трансформишу у правцу формирања привредне асоцијације или конзорцијума.

Успех кластера, као и њихова организациона структура зависи од избора потенцијалних партнера. Чињеница је, да избор истих је један од тежих послова и некада је потребан дуг временски период како би се пронашли партнери. Када се пронађу партнери, наредни врло важан корак је да се дефинишу права и обавезе партнера, такође, важно је да се успоставе правила сарадње, да се дефинишу очекивања и захтеви, и да се да се на основу тога прецизно донесу важне одлуке за будући развој кластера.

Организациона структура кластера је од круцијалног значаја за њихово функционисање. Само уколико је иста добро постављена, ако је једноставна, флексибилна, ефикасна, транспарентна и оперативна, кластери могу да повећају користи својих предузећа. „Исто тако, организациона структура мора бити интегративна и довољно отворена да укључи велики број различитих конкурентских партнера и учесника, а истовремено довољно ексклузивна и селективна да осигура стабилне кооперационе структуре и квалитет предузећа, која чине кластер.“¹⁶⁰ Наиме, она мора бити тако постављена да кластер може да се суочи и да се прилагоди променама на конкурентском тржишту.

¹⁵⁹ Andreozzi, B., (2005), Приручник о развоју кластера, Пројекат промоције запошљавања, Министарство за рад, запошљавање и социјалну политику Републике Србије, Београд, стр. 6.

¹⁶⁰ Scheer, G., Zallinger, L., (2008), *Кластер менаџмент - А приручник, израђен у оквиру „Програма подстицаја развоја кластера у Србији“*, Министарства економије и регионалног развоја Републике Србије и Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Београд, стр. 41.

Добро постављеном организацијом одређују се надлежности унутар самог кластера. На тај начин се лакше обављају послови, и једноставније се размеђују информације и подаци између различитих одељења и предузећа, која су део кластера.

У сваком случају препоручује се да се статутом утврди *организациона структура кластера*, коју треба да потпишу сва предузећа и која ће представљати обавезујућу основу сарадње у кластеру.

Организациона структура треба да буде једноставна и да на тај начин омогући бољу и ефикаснију сарадњу унутар кластера, као и да подстакне кластере да се више оријентишу ка предузећима, која га чине. С тим у вези, уколико кластери испуне све конкретне захтеве својих предузећа, односно уколико омогуће да иста повећају своју продуктивност, добит и ефикасност, као и да остваре конкурентску предност на тржишту, утолико ће њихова атрактивност бити већа.

Када говоримо о организационој структури кластера, неопходно је, најпре, да истакнемо њихове партнере са карактеристикама: (1) *Вертикални ланац* – једно велико предузеће или скуп/групација сличних предузећа, који формирају вертикални ланац фирми или институција; (2) *Хоризонтални ланац* – индустрије које користе заједничке канале набавке и продаје, или производе комплементарне производе и пружају услуге, као и додатно кластеризоване делатности на страни понуде, које користе сличне производне факторе и технологије; (3) *Институције* – непроизводне институције које кластерској организацији обезбеђују посебне вештине, технологију, информације, капитал или инфраструктуру; (4) *Држава* – веома битан актер кластерске организације је и држава на различитим нивоима извршне власти и њена регулаторна тела.¹⁶¹

3.5. Кластери и управљање иновацијама

У свету у коме се тржишта, производи, технологије, прописи, па и читава друштва изузетно брзо мењају, богатство природним ресурсима више не одређује конкурентност предузећа, региона и држава, већ њихова способност да створе и искористе напредно знање. Ово ново стање друштва често се означава као друштво знања и оно почива на могућности и способности да се створи ново знање, и да се кроз

¹⁶¹ Andreozzi, В., (2010), *Развој кластера*, Београд: Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, стр. 10.

иновације производа, услуга и процеса трансформише у економску вредност и богатство.¹⁶²

Као неопходан чинилац развоја јавља се иновативност. Наиме, она увек води ка новим решењима, новим идејама, новим видовима пословања, и то посебно у сектору малих и средњих предузећа. Као основна конкурентска предност сваког савременог предузећа је његова способност да иновира у свом пословању. Генерално, иновативност предузећа има за резултат предност у односу на конкуренцију, а остварена конкурентска предност има за резултат повећање профита, што је и основни циљ сваког савременог предузећа.¹⁶³

У сваком предузећу неопходан је организовани и применљив развој који ће резултат имати нови иновативни производ или услугу, која је конкурентна на тржишту. Врло често иновације захтевају много мања улагања, а постижу много веће резултате. Предузетници морају да размишљају о новим процесима, новим начинима рада, као и о новим производима, посебно у периоду кризе и транзиције. Њима није циљ само да опстану на тржишту, већ да нижом ценом, квалитетнијим производом или услугом, унапреде постојећу тржишну позицију. На тај начин долазе до нових идеја, нових послова, који доносе и нова радна места. Будућност малих и средњих предузећа, која се удружују у кластере је управо у развоју пословања базираних на знању. Предузеће које буде у стању да понуди ресурс квалитетног интелектуалног капитала, сигурно ће наћи партнере на тржишту. Управо је најтраженија роба, као и услуга она која је базирана на иновативности и на знању.¹⁶⁴

„Истраживања праксе развијених земаља показују да је за мала и средња предузећа један од кључних фактора унапређења иновационих капацитета укључивање у различите врсте мрежа, посебно *кластера* и то иновационих. Иновације у свим областима, ефикасно коришћење и трансфер знања су кључни за успешан развој иновационих мрежа. Успех повезивања условљен је: ефикасношћу процеса у мрежи, структуром мреже, односно њеном густином, репутацијом и способностима предузећа да искористе предности умрежавања“.¹⁶⁵

¹⁶² Huggins, R., Izushi, H., (2002), World Knowledge Competitiveness Index 2002: Benchmarking the Globe' s High performing Regions, Cardiff: Robert Huggins Associates.

¹⁶³ Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2015), *Значај унапређења конкурентности сектора МСПП за развој привреде Републике Србије*, Економске теме 53 (2), стр. 265.

¹⁶⁴ Исто, стр. 265

¹⁶⁵ Swaminathan, V., Moorman, C., (2010), Marketing Alliances, Firm Networks and Firm Value Creation, *Journal of Marketing*, 73 (September): 52-69, према: Станковић, Ј., Ђукић, С., Младеновић, И., Поповић,

У већини развијених земаља иницијативу у формирању кластера дају водећа предузећа, која углавном имају све потребне ресурсе за обављање своје делатности. Кластери у тим земљама су покретачи новог запошљавања, повећавају конкурентност и иновативност предузећа повезаних у кластере, као и међусобно поверење између њих. С тим у вези, закључује се да су иницијативе за развој кластера од изузетне важности за развој привреде.

Повезивањем предузећа у кластере показало се, у пракси, као веома ефикасан инструмент за јачање конкурентности и иновативности привреде. Из тог разлога, јако је важно развијати политику подстицања и формирања кластера, у чему могу сасвим сигурно да помогну позитивна искуства држава чланица ЕУ.

Европска комисија прихватила је концепт кластера као важан покретач конкурентности и иновативности на подручју целе Европе, јер је помоћу кластера лакше постићи интеракцију између повезаних предузећа, образовних институција, истраживачког и развојног сектора, јавног сектора итд. Управо из разлога што кластери омогућавају стварање синергијског савеза између великог броја партнерских предузећа и пратећих институција, много је лакши развој иновација, за разлику од предузећа која делују самостално. У транзиционим привредама начин настанка кластера разликује се од развијених земаља, мада је заједнички именитељ у свим привредама исти, а то је нужност и неизбежност процеса кластеризације, као јединог пута повећања конкурентности и иновативности предузећа и регија.¹⁶⁶

Кластери играју важну улогу у постизању националне конкурентности. Успешан кластер може да створи потребну основу за сарадњу између предузећа, њихову специјализацију, затим да унапреди јавно-приватно партнерство, да подстакне купце и добављаче и да убрза *иновације*. У отвореним привредама (захваљујући савременим технологијама, страним директним инвестицијама, комуникацијама, итд.), кластери својим развојем доприносе повезивању економије два или више региона у оквиру земље или више региона из више земаља.¹⁶⁷

А., (2011), *Унапређење пословне конкурентности предузећа засновано на иновацијама*, Економске теме 49 (4), стр. 573.

¹⁶⁶ European Commission: Europe INNOVA; PRO INNO Europe (2008), *The Concept of Clusters and Cluster Policies and Their Role for Competitiveness and Innovation: Main statistical results and Lessons Learned*, Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.

¹⁶⁷ Глигоријевић, Ж., Костадиновић, И., (2012), *Индустријски кластери: важна полука механизма за унапређење конкурентности индустрије*, Наука+пракса бр. 15, ГАФ, Ниш, стр. 10.

„У циљу побољшања перформанси, смањења трошкова и све значајнијег „утврђеног географског порекла“ локација у процесу развоја кластера игра једну од врло важних улога. У фокусу нове конкурентности налази се и иновација као значајан извор диференцијације и тржишног успеха. Услед моментума, близина партнера и интензитет иновација, јавља се све већи број могућности за иновације, што представља одређену врсту позитивног притиска“.¹⁶⁸ Постојећи триангл у оквиру кластера, влада-привреда-наука формира такозвани мост за јефтиније и лакше увођење иновација, и то у оним областима који ће сасвим сигурно утицати на повећање продуктивности или ефикасности читаве привреде.

„У динамичком и променљивом свету иновације су услов да би нека фирма или сектор могли да се развијају. Фирма или сектор који не иновира, тежи да нестане. Према томе, иновација укључује „стварање“ производних активности, предузећа или сектора и „деструкцију“ неких који већ постоје. У неразвијеним земљама иновације утичу на развој нових активности као резултат технолошке револуције и растућу тражњу за неким услугама. Иновације утичу и на повећање извозне оријентације предузећа која су служила увозној супституцији“.¹⁶⁹

Заједнички иновативни напори су изузетно значајни за предузећа у оквиру кластера. Када предузећа споје своје истраживачке потенцијале, на много лакши начин могу да обезбеде финансирање истраживања и развоја и да омогуће примену резултата тих истраживања у што краћем року. Иновације се у већини случајева не односе само на истраживање и развој, већ и на нове и квалитетније производе, процесе у предузећу, као и организационе облике. И исте су далеко успешније, ако се остваре заједничким снагама, то јест сарадњом предузећа, као и њиховом способношћу да привуку капитал и радну снагу. Такође, врло важну улогу имају истраживачки центри и универзитети у смислу образовања и усавршавања потребних кадрова и подршци иновацијама. С тим у вези, кластери су у могућности да стално уводе нове производе, унапређују квалитет постојећих производа и на тај начин су увек корак испред конкуренције.

Држава би требало да подстиче МСП, која су усмерена ка иновацијама. Потребна је њена подршка, како финансијска, тако и институционална, приликом повезивања МСП са научно-истраживачким институцијама. Иновације заједно са

¹⁶⁸ Деспотовић, Д., Илић, В., Новаковић, И., (2013), *Растући значај политике иновација у управљању савременим развојем*, Економика 59 (1-3), Ниш, стр. 117.

¹⁶⁹ Марјановић, В., (2015), *Структурне промене и структурна трансформација у савременој развојној економији*, Економске теме 53 (1), Ниш, стр. 80.

знањем доприносе остваривању конкурентских предности и значајан су извор тржишног успеха. Зато је од круцијалног значаја да држава схвати значај иновација и да помогне МСП.

Потребно је да предузећа у оквиру кластера стално иновирају и уводе нове и квалитетније производе на тржишту (домаћем или међународном). Исто тако, неопходно је да воде рачуна о ценама својих производа, да не буду веће од цена производа конкуренције, и да квалитет истих буде на задовољавајућем нивоу, то јест у складу са потребама потрошача. Овакав начин наступа на тржиштима успева само предузећима која су иновативна, флексибилна и која поседују потребан ниво тржишног „know how“. Међутим, све је мање иновативних предузећа која могу да се изборе са све јачом конкуренцијом и променљивим условима на тржишту, и која могу да буду међу најбољима на свим подручјима. У том смислу, глобализација наводи таква предузећа на сарадњу и на решење свих проблема, као и на бољи и сигурнији наступ на тржиштима. Наиме, предузећа у условима глобализације све више су упућена једна на друге и та кооперација међу њима постаје кључни фактор будућег успеха. На тај начин и настају кластери, који стварају могућности и прилике иновативним предузећима да побољшају свој положај како на домаћем, тако и на међународном тржишту. Зато се и иновативнији приступ производњи (и чешће увођење иновација), као и повећање обима производње квалитетнијих производа може навести као предност и велика корист која настаје повезивањем предузећа у кластере.

„Оно што би неразвијене земље одвојило од прага неразвијености, јесу такозване „дубоке“ иновације, које су плод производног искуства и домаћег Р&Д (R&D). Само комбинација дубоких иновација са динамичком економијом обима и јаким комплементарношћу могу довести до „креативног реструктурирања“ и повећања апсорпције рада у динамичким активностима са великом продуктивношћу“.¹⁷⁰

Када се посматра Србија, види се да је она иновативна, али исто тако и даље доста заостаје за просеком ЕУ-27. Србија користи скромне потенцијале (ресурсе и инфраструктуру), али постиже запажене резултате на тржишту. Као најважнији потенцијал којим располаже су свакако људски ресурси, као и истраживачки систем (истраживачки центри, универзитети). Имајући то у виду, она у будућности може остварити значајније резултате, али само под условом да прихвати стандарде ЕУ, да

¹⁷⁰ Марјановић, В., (2015), *Структурне промене и структурна трансформација у савременој развојној економији*, Економске теме 53 (1), Ниш, стр. 81.

убрза изградњу институција и инфраструктуре и да унапреди политичку стабилност. Затим, потребно је универзитетима, као и научно-истраживачким институцијама дати одговарајући простор и омогућити им економски и технолошки развој. Они треба временом да постану извор нових знања и идеја за постојећа и нова предузећа и то у области науке, технике и технологије.

Према подацима из Извештаја Global Entrepreneurship Index 2015 (Глобални индекс предузетништва¹⁷¹), Република Србија је у 2014. години рангирана на 78. месту у групи од 130 земаља обухваћене овим извештајем, и на претпоследњем 38. месту у групи од 39 европских земаља. Према овом међународном индикатору квалитета предузетништва и иновација, који је у великој мери условљен индивидуалним и институционалним факторима, Република Србија има компаративну предност у вештинама које поседују почетници у бизнису, будући да се у овом сегменту бележе највеће вредности. Међутим, недовољан ниво интернационализације сектора МСП, низак степен увођења нове технологије, мања склоност ка преузимању ризика и недовољна прилика за покретање нових предузећа, представљају изражене слабости које су определиле знатно нижи ранг Републике Србије међу земљама региона, али и света.

3.6. Улога државе у иницирању кластера

МСП се повезују у кластере покушавајући да, на тај начин, надокнаде све оно што им недостаје, а то су: финансијска средства, стручни кадрови, нова знања, савремена технологија итд. Међутим, будућност опстанка кластера била би доста неизвесна, уколико у процесу формирања истих не би учествовала држава. Наиме, без њене неизмерне подршке у виду пореских олакшица, подстицајних средства и закона (који подстичу развој кластера), сам процес формирања и даљи развој кластера био би отежан у условима све веће конкуренције на тржишту.

Држава треба суштински да подржи стварање неопходних услова за развој успешних кластера. Наиме, овде се, пре свега, мисли на стварање стабилног

¹⁷¹ „Глобални индекс предузетништва пружа детаљан поглед на предузетнички екосистем нација, комбиновањем индивидуалних података са институционалним компонентама.....Овај композитни индекс индивидуалних и институционалних података за сваку земљу представља корисно оруђе креаторима економске политике за разумевање предузетничких предности и слабости њихових привреда, и омогућавајући им притом да имплементирају политике које подстичу продуктивно предузетништво“ - Zoltán, Ács, J., Szerb, L., Autio, E., (2014) Global Entrepreneurship Index 2015, Washington, D.C.: The Global Entrepreneurship and Development Institute, USA, str. 2.

макроекономског окружења; развој саобраћајне и тржишне инфраструктуре; развој истраживачко–развојних институција, професионални консалтинг, базе знања, развој система и институција за стандардизацију квалитета, осигурање кредита и др.¹⁷² Основна улога државе огледа се у: активном стварању повољних пословних прилика, правног и институционалног оквира; дефинисању стратегије развоја кластера, као и утицају на све факторе који директно или индиректно утичу на њихов развој. За несметано функционисање, као и развој истих битне су и развојне политике.

Држава настоји да на најефикаснији начин помогне и учествује како у настајању, тако и у даљем развоју кластера. Држава, државне институције, као и локални органи власти, такође, желе да пруже адекватну подршку развоју кластера у циљу остваривања одређених економских предности које исти доносе региону. Региони у којима су развијени кластери имају далеко бољи животни стандард становништва, које живи у њима, као и стабилнији економски развој. Из тог разлога, поменути органи власти доносе нове мере подршке развоју кластера, који се налазе на том подручју. Примена истих зависи од ситуације у окружењу, али и од саме сарадње чланица кластера, органа власти и других актера у том региону (на том подручју).

Држава, агенције, асоцијације, привредне коморе и невладин сектор имају врло важну улогу у процесу изградње, као и у пословању кластера. Ово из разлога што је за њихово формирање, као и функционисање потребно доста улагања, што без помоћи државе и других актера не било изводљиво, нити успешно.

Изградња кластера је прогресиван процес, који захтева континуирано усавршавање знања. При томе, у превазилажењу потешкоћа до којих долази у том процесу, важну улогу треба да одигра држава, као и водећи привредни актери који учествују у настајању и пословању кластера.¹⁷³

Подршка државе може бити у виду закона који стимулишу развој кластера, пореских олакшица и подстицајних средстава, али и кроз развој капацитета за подршку кластерима – формирање стручних тимова за помоћ и праћење пословања кластера, организовање обуке запослених у кластеру и партнерским организацијама.¹⁷⁴

¹⁷² Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2013), *Индустријски кластери као развојна шанса: искуство Србије и земаља у окружењу*, Антикризне политике и посткризни процеси: изазови економске науке, Ниш, стр. 394.

¹⁷³ Глигоријевић, Ж., Костадиновић, И., (2012), *Индустријски кластери: важна полука механизма за унапређење конкурентности индустрије*, Наука+пракса бр. 15, ГАФ, Ниш, стр. 11.

¹⁷⁴ Крстић, Б., (2011), *Конкурентске стратегије и финансирање развоја малих и средњих предузећа*, Бар: Факултет за пословни менаџмент, стр. 222.

Удруживање предузећа у кластере и сам развој кластера има једну можда од најважнијих улога у остваривању привредног развоја и повећања конкурентности и иновативности земаља у развоју, на њиховом путу према ЕУ. Зато је неопходно предузећима која се удружују у кластере пружити максималну подршку и заштиту, и обезбедити им најпре, правну регулативу, институционални оквир и финансијска средства за несметано функционисање.

Држава може одговарајућим иновативним моделима услуга (један од познатијих је модел „*One-stop-shops*“), партнерствима и многим подстицајним и напредним програмима да подстакне и убрза развој кластера, али их не може формирати то јест у буквалном смислу речи „градити“. За несметано функционисање кластера, такође, неопходна је подршка државне администрације, без које би све било много теже и са много више ограничења.

Поједини аутори, из ове области, заступају став да се кластери спонтано организују и појављују, те да улога државе није у томе да покушава да изгади кластере, зато што је то скоро немогуће урадити. Оно што је могуће, то је да се ојачају већ постојећи кластери, и то на најразличитије начине. Први корак у том процесу био би: (1) истраживање у циљу одређивања степена развоја појединачног кластера; следећи кораци су: (2) утврђивање потреба и (3) креирање мера потребних за унапређење рада кластера. У том смислу, ангажовање јавног сектора може бити крајње креативно, посебно када је у питању превазилажење одређених слабости постојећих кластера.¹⁷⁵

4. Слободне зоне као елемент пословне инфраструктуре

4.1. Појам, мисија и циљеви слободних зона

Слободне зоне су, временом, привлачиле велику пажњу бројних теоретичара, како у Европи, тако и у свету. Међутим, и поред тога, нема јединствене дефиниције, која би одредила појам, значај и улогу истих у привредном развоју једне земље.

У литератури, како домаћој, тако и иностраној, наилазимо на различите дефиниције које објашњавају сам појам слободних зона:

¹⁷⁵ Бошковић, Г., Јовановић, А., (2009), *Утицај кластера на конкурентност и регионални развој индустрије*, Економске теме 47 (1), Ниш, стр. 115.

а) Слободне зоне и слободна складишта су делови царинског подручја Заједнице или простори који се налазе у том подручју, у којима, због увозних дажбина и увозних мера трговинске политике, за робу из Заједнице сматра се да није у царинском подручју Заједнице, под условом да није стављена у слободан промет (дефинитивно оцарињена) или да над њом није спроведен неки други царински поступак, или да није коришћена или утрошена по неким другим условима, а не под условима који су утврђени царинским прописима. Роба из Заједнице, самим тим што се смешта у слободну зону или слободно складиште, испуњава услове, предвиђене законом Заједнице којим се регулишу посебне области, за примену мера које се обично примењују код извоза робе.¹⁷⁶

б) Европска комисија (ЕК) дефинише слободне зоне, у оквиру своје царинске политике, као специјална подручја у оквиру царинске територије ЕУ. На робу пласирану у зони се не плаћа царина. Када се у зону увози роба из земаља ван ЕУ (роба ван Заједнице), ПДВ и акцизе се не плаћају док се роба не извезе из слободне зоне у ЕУ (када постане роба „Заједнице“) или употреби у Зони, као на пример, за производњу.¹⁷⁷

в) Слободне зоне су географска подручја у којима Владе нуде подстицаје, који се разликују од стандардне политике земље домаћина, компанијама које послују у том региону. С обзиром на природу ових подстицаја, често се за ове зоне каже да функционишу као „центри економског раста“, у том региону или чак и изван његових граница.¹⁷⁸

г) Слободне зоне су простор у који улази роба ослобођена царинских дажбина намењена производњи и извозу, где су инвеститорима понуђени различити видови подстицаја, као што су ослобађања од пореза, либералне радне погодности и уступци пословног окружења.¹⁷⁹

д) Слободне зоне су простори то јест делови територије Србије који су посебно физички одређени и означени, и на коме се обављају различите делатности и у којима се примењује стимулативни режим пословања који се првенствено огледа у повлашћеном царинском третману, пореским ослобађањима и симплифицираном

¹⁷⁶ Council Regulation (EEC) NO. 2913/92 OF 12 October 1992: према Костић, Д., (2008), *Слободне производне зоне и индустријски паркови*, Зајечар, стр. 15.

¹⁷⁷ Willemijn de Jong, (2013), *Establishing Free Zones for regional development*, Briefing Library European Parliament – Europa, str. 2. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing_/2013/130481/LDM_BRI\(2013\)130481_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing_/2013/130481/LDM_BRI(2013)130481_REV1_EN.pdf)

¹⁷⁸ Исто стр. 1

¹⁷⁹ Haywood, C. R., (2000), WEPZA, Free Zone in the Modern World CFATF Meeting, Aruba.

административном процедуром. Другим речима, слободне зоне подразумевају одређене области где важе посебни услови рада, посебан режим привређивања, уз значајне погодности, олакшице и стимулације у циљу производње робе, која је првенствено намењена за извоз.¹⁸⁰

ђ) Дефиниција слободне зоне дата је у члану 2, став 1, Закона о слободним зонама, где се каже да је „слободна зона део територије Републике Србије који је посебно ограничен и означен, на коме се обављају делатности под условима утврђеним Законом о слободним зонама, а које подразумевају бесцаринско пословање приликом извоза производа који се производе унутар слободне зоне“.¹⁸¹

е) Индустијска (слободна) зона се односи на испарцелисано грађевинско земљиште опремљено неопходном комуналном инфраструктуром, укључујући унутрашњу мрежу путева, снабдевње водом, канализацијом, струјом и телекомуникацијама и намењено продаји или рентирању у циљу постизања индустријског развоја.¹⁸²

ж) Слободна зона је простор искључен из царинске територије једне државе, на коме се обављају привредне активности. Односно, то је посебно ограђен и означен део територије неке државе на коме се привредне активности обављају под либералнијим спољнотрговинским, царинским, пореским и другим условима. Оне представљају логистичке центре који обједињују услуге по систему све на једном месту – производња, складиштење, утовар и истовар робе, транспорт, шпедитерске услуге, скраћене царинске и поједностављене административне процедуре.¹⁸³

з) Слободна зона је јасно ограничен простор који представља енклаву слободне трговине у царинском и спољнотрговинском режиму неке земље, где индустријска предузећа која претежно производе за извоз уживају одређени број пореских и финансијских подстицаја.

и) Слободна зона подразумева одређено подручје, простор где важе посебни услови рада и посебан режим управе, кретања боравка, привређивања, уз знатне

¹⁸⁰ Привредна комора Србије, (2014), *Слободне зоне*, Центар за привредни систем, стр. 4.

<http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/Odbor%20za%20privredni%20sistem/INFORMATOR%20%202014.pdf>.

¹⁸¹ Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 35.

¹⁸² Исто, стр. 35.

¹⁸³ Национална агенција за регионални развој, (2014), *Да покренете, растете и успете у малом бизнису – слободне зоне*, Предузетнички сервис, <http://www.preduzetnickiservis.rs/sr/slobodne-zone/slobodne-zone/>, приступљено: 04.03.2015.

повластице и погодности, а уз адекватан режим царинског надзора која, најчешће, уз дате погодности и олакшице производи робе за извоз.¹⁸⁴

ј) Појам слободне зоне датира од пре пар векова и везан је за повластице које су различити трговци добијали од земље домаћина. Слободна зона је слободна територија, која је ограђени простор који ужива царинску екстериторијалност земље где се налази, и, при томе, представља за домаће тржиште иностранство, иако је део домицилне државе. У данашње време, имајући у виду, извоз као приоритет земаља у развоју, слободне зоне се све више шире и сматра се да се 25% светске трговине реализује преко слободних зона.¹⁸⁵

к) Под појмом економских слободних зона подразумевају се специјалне зоне у којима се нормалне трговачке баријере, као што су царине на увоз и извоз, не примењују. Те зоне привлаче послодавце те смањују сиромаштво и незапосленост, те стимулишу економију на подручју где су основане.¹⁸⁶

Мисија слободних зона је, да у једној земљи створи повољни пословни амбијент са најповољнијим условима, који ће омогућити успешније пословање са модернијим профитабилнијим програмима и уз веће ангажовање страног капитала. Такав амбијент, управо, може имати вишеструке користи за земљу домаћина. Ту се конкретно мисли на остварење веће добити, као и задовољење интереса, најпре државе (која игра велику улогу у развоју слободних зона), корисника зоне и целокупне привреде.

Слободне зоне, истовремено, представљају и ефикасно средство за привлачење нових страних директних инвестиција, што самим тим утиче и на повећање извоза и девизног прилива; затим утичу на отварање нових радних места и на смањење незапослености, тако што се активира незапослена домаћа радна снага и омогућавају трансфер знања, искуства, технике и технологије, што врло позитивно утиче на целокупно окружење у функцији равномерног регионалног развоја.

Мисија постојања слободних зона, исто тако, је да омогући и унапреди савремени развој домаће производње у једној земљи уз многобројне повластице, како би се побољшала спољнотрговинска размена. Зоне треба да створе услове за модерну

¹⁸⁴ Нешић, Б., (1990), *Слободне и царинске зоне у бившој Југославији и свету са законским прописима и коментаром*, Београд, стр. 11.

¹⁸⁵ <http://institute-ei-ic.org/wp-content/uploads/2013/04/SLOBODNE-ZONE.pdf>, приступљено 05.03.2015.

¹⁸⁶ Лончар, Ј., (2008), *Индустријске, слободне и пословне зоне – појам, значење и фактори локације*, Геоадриа, Вол. 13, бр.2, Загреб, стр. 192.

домаћу производњу, уз могућност употребе најсавременије технике и технологије уз одговарајуће царинске погодности и олакшице.

Слободне зоне могу бити ефикасне, само уколико испуне своју мисију и обезбеде све неопходне услове који омогућавају остваривање профита, добити у циљу задовољавања потреба и интереса корисника зоне, државе и целокупне привреде. Затим, потребно је да постоје и услови за успешно пословање – инфраструктура, технички услови, уредно одржавање и обезбеђење потребног простора, услови за несметано обављање делатности у зони, такође, неопходно је и да се концентришу потребе и услуге на једном месту кроз логистичке центре и кроз одговарајући сет услуга у логистици.

Циљеви и мисија слободних зона могу се остварити само ако постоје најповољнији услови за пословање истих. Институционални и економски услови омогућавају да се остваре значајни резултати у току пословања слободних зона и тако задовоље интереси државе, целокупне привреде и корисника зоне и то преко: ангажовања иностраног капитала; увођења нових, модернијих и профитабилнијих производних програма; запошљавања већег броја радне снаге; припреме и стварања новог повољнијег пословног амбијента за несметано функционисање зона; повећања извоза и девизног прилива и побољшања спољнотрговинске размене.

Од изузетног значаја за постизање циљева слободних зона, поред обезбеђења поменутих услова је и правилно постављен концепт праћења и подршке развоју зона и то на државном нивоу. Једино активна улога државе и стална сарадња могу да доведу до остварења изузетно добрих резултата. Постоје добри примери у свету, где уз помоћ формираних посебних државних институција може доћи до остварења истих. Тако у Египту, постоји Агенција за слободне зоне, у САД - Савезно тело за праћење рада слободних зона *NAFTZ (National Asociation Of Foreing Trade Zones)*, у Турској – Подсекретаријат за слободне зоне. У нашој земљи формирана је Управа за слободне зоне, која активно обавља послове промоције, развоја, контроле и надзора ~~нетих~~ зона.

Један од основних циљева формирања слободних зона је убрзани економски, привредни и свеукупни развој, као и повећање запослености, при чему за остварење истих, неопходно је постојање Закона о слободним зонама. Наиме, Закон треба да дефинише неопходне услове за пословање, као и подршку државе која има велики утицај на развој зона и на усаглашавање осталих законских и подзаконских решења, која директно или индиректно утичу на пословање слободних зона. За несметани

развој и успешно пословање неопходна је снажна подршка и ослонац државе, која пружа различите погодности и бенефиције. Најпре их ослобађа од увозних царина и пореза (ПДВ), такође, ослобађа их прописа који се тичу минималних плата запослених, услова рада и социјалних трошкова, затим, обезбеђује им неопходно јефтино земљиште уз неки минимални закуп, инфраструктуру, као и услуге на локалном нивоу (вода, струја, грејање).

Остали циљеви формирања слободних зона могу бити веома специфични. У основи, окренути су повећању упослености, директних страних инвестиција, спољнотрговинске размене и државних прихода, као и развоју индустрије, истраживања, развоју сервиса, образовања и логистике, индустријске дисперзије; коришћењу домаћих материјала у производњи; повећању технолошког нивоа производње и образовања радне снаге. Циљ слободних зона је и индиректни ефекат на шире окружење преко сарадње предузећа из зоне са домаћим предузећима из залеђа. То утиче на повећање општих знања коришћења високих технологија, know-how, укључивање домаће индустрије из окружења у процесе у зони преко пружања услуга, продаје сировина, капиталних добара, услуга оплемењивања, или производњом различитих полупроизвода. Ово има ефекте на домаћа предузећа у смислу повећања капацитета и запошљавања нове радне снаге.¹⁸⁷

Поред наведених циљева, као врло важан циљ оснивања слободних зона истиче се и лакше укључење у међународне привредне токове¹⁸⁸ и развој логистичких центара за лакшу комуникацију и пословање са светским тржиштем.

4.2. Оснивање и фактори развоја слободних зона

а) Оснивање слободних зона захтева сагледавање бројних правних извора, као и анализу утицаја разних друштвено-економских фактора. Пре него што оснивач зоне (локална самоуправа, привредно друштво или предузетник) одлучи да оснује зоне, потребна је израда *Студије изводљивости*. Она обухвата детаљну анализу окружења (друштвено-економског, правног, институционалног...), анализу тржишта (анализа тражње, процена будућег развоја тржишта, анализа конкуренције), и анализу техничких услова (утицај на околину, просторно-урбанистички услови и планови).

¹⁸⁷ Костић, Д., (2008), *Слободне производне зоне и индустријски паркови*, Зајечар, стр.18.

¹⁸⁸ Циљ оснивања слободних зона не заснива се само у обављању међународне трговине, већ се ставља акценат на обављање и повећање индустријске производње и то извозно оријентисане.

Након ове анализе, свака држава националним законом регулише начин оснивања слободних зона, посебне услове рада и режим привређивања уз значајне погодности, олакшице у циљу производње робе, која је у већини случајева намењена за извоз. На тај начин, корисници зона ослобођени су мера економске политике које важе изван те зоне.

Процес оснивања слободне зоне у Републици Србији дефинисан је *Законом о слободним зонама* (Службени гласник РС, бр.62/2006) и *Царинским законом* (Службени гласник РС, број 18/10), као и подзаконским актима донетим на основу ових закона. Поједина питања која дотичу рад слободних зона уређена су посебним законима, који уређују друге области, попут пореза, девизног система, изградње, осигурања, итд.¹⁸⁹

б) Нарочито важно питање када је реч о оснивању слободних зона је ко ће бити оснивач, то јест ко ће да управља истом и ко ће да обавља послове везане за оснивање и управљање слободном зоном. Са правне тачке гледишта, то може бити директно локална самоуправа преко неких организационих јединица, али, исто тако, и привредно друштво (ПД), односно предузетник.

Локална самоуправа у нашој земљи, према важећим прописима може да оснује слободну зону и да је искористи као ефикасан инструмент сопственог развоја. Наиме, то је веома комплексан задатак за локалну самоуправу, јер са собом носи бројне изазове правног, финансијског и организационог карактера.

Поред оснивача, неопходно је одредити и подручје деловања слободних зона. У нашој земљи привредно друштво (ПД) за управљање слободном зоном подноси захтев¹⁹⁰ за давање сагласности за одређивање подручја зона Влади и то преко Управе за слободне зоне и Министарства финансија.

Истовремено, прилаже се *елaborат* о постојању економске оправданости за одређивање подручја зоне са посебним освртом на процену страних улагања, процену очекиваних ефеката, а нарочито у погледу производње робе и пружања услуга, запошљавања и трансфера савремених технологија, уз навођење делатности која ће се

¹⁸⁹ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији 2011-2016*, Београд, стр. 7.

¹⁹⁰ Захтев за давање сагласности за одређивање подручја зоне треба да садржи: назив, седиште и ПИБ оснивача зоне, назив, седиште и ПИБ ПД за управљање зоном, податке о оснивачком капиталу, назив зоне и подручја зоне са одређеним границама, елаборат о постојању економске оправданости за одређивање подручја зоне са проценом страних улагања, очекиваних ефеката, запошљавања и трансфера савремених технологија, навођење делатности које ће се обављати итд. – Привредна комора Србије, (2014), *Слободне зоне*, Центар за привредни систем, стр. 5.

обављати у зони; прилаже се *доказ* да оснивачи слободне зоне имају право својине, односно закупа или право коришћења на земљишту на коме се обрађује подручје слободне зоне. После тога, добија се мишљење органа локалне самоуправе о оправданости оснивања слободне зоне.¹⁹¹

Локална самоуправа треба да омогући да се одређено земљиште које је предвиђено за оснивање слободних зона уреди и тако да својом инфраструктуром и уз друге могућности и подстицаје буде атрактивно за стране инвеститоре, који би ту уложили свој капитал.

Оснивање слободних зона свакако подразумева јасан правни статус земљишта на коме се иста оснива. За све трансакције у вези земљишта (хипотека, закуп.....) потребна је сагласност Дирекције за имовину. Често се у пракси јављају сметње у вези са земљиштем (нерешени својинско-правни односи, дугорочни закупи.....). Поред ових проблема, јавља се и проблем намене земљишта, уколико се слободна зона оснива на земљишту, које је намењено као пољопривредно. У том случају треба да постоји поступак за превођење тог пољопривредног у непољопривредно земљиште.

Оснивање слободне зоне у нашој земљи је економски оправдано ако:¹⁹² планирани обим инвестиционог улагања прелази износ од 3.000.000 € од чега у првој години прелази износ од 1.000.000 €; план запошљавања лица код привредног друштва за управљање зоном и код корисника зона предвиђа запошљавање најмање 100 лица у прве две године; подручје зоне се налази на недовољно развијеним подручјима Републике Србије; планирани обим производње робе и пружања услуга у зони, продаја те робе и услуга и тржишта на која ће се роба и услуге пласирати показују позитиван ефекат на спољнотрговински биланс Републике Србије; обављањем планираних привредних делатности у зони позитивно се утиче на развој привредних субјеката који послују ван слободне зоне.

Успех многих слободних зона зависи од објективних и субјективних фактора, као и унутрашњих и спољашњих. Поред фактора на успех утичу и разне политичке и економске ситуације. Разлика између унутрашњих и спољашњих фактора је у томе, да ли се на њих може утицати или не.

¹⁹¹ Министарство финансија Републике Србије, Управа за слободне зоне, <http://www.usz.gov.rs/osnivanje.php>, приступљено 23.03.2015.

¹⁹² Исто.

Спољашни фактори су:¹⁹³ географски положај и прометна повезаност са светом; техничка опремљеност саобраћајница и превозних средстава; политичко-економска отвореност земље и њена важност у међународној размени; међународни углед земље и постојаност економског система; стимулативне мере економске политике за извозну оријентацију; јефтина радна снага; тржиште и тржишни фактори.

Унутрашњи фактори су: избор локације за зону; избор квалитетних програма за рад у зони; организација рада у зони; пословна политика зоне; пословно повезивање оснивача и корисника зоне; сарадња зоне са локалним властима.

Поред претходно наведених фактора, као најважнији фактори успешног пословања слободних зона истичу се:

1) *географски положај земље* – зоне се најчешће оснивају на главним пунктовима близу аеродрома, лука и индустријских центара. Јако је важно да зоне располажу свим услугама комуналне инфраструктуре и да имају задовољавајућу сарадњу са окружењем (ближа и даља околина);

2) *добра организација и вешто управљање слободним зонама* – како би исте дале успешне резултате, неопходно је брзо и ефикасно извршавати послове и пружати услуге корисницима зоне. Важна је добра сарадња и усаглашеност свих корисника, такође, у циљу брзог реаговања, уколико дође до неких сметњи у функционисању зоне.

3) *повластице (привилегије, бенефиције)* – велики број земаља у развоју, као и наша земља, дају огромне повластице (смањење трошкова пословања корисника зоне и надоканада свих ризика насталих у току пословања) зонама, у циљу повећања њихове конкурентности и успешности пословања.

4) *економске везе са окружењем* – у савременим условима, предузећа у оквиру зона све се више оријентишу на модерну производњу, која захтева набавку савремене опреме, материјала, ангажовање већег броја квалификованих кадрова, тако да, с тим у вези, неопходна је стална сарадња као и пословно-техничке везе са предузећима из окружења.

¹⁹³ Лончар, Ј., (2007), *Развој и значење слободних економских зона*, Загреб.
<http://www.geografija.hr teme/stanovnistvo-i-gospodarstvo/razvoj-i-znacenje-slobodnih-ekonomskih-zona/>,
приступљено 23.03.2015.

4.3. Врсте слободних зона

У теорији и пракси, врло често, се користе различити називи слободних зона. С тим у вези, поставља се једно врло практично и логично питање: да ли је термин слободне зоне најприхватљивији, поред сијасет других термина који се врло често користе у научној и стручној литератури у свету и код нас? Прецизан одговор на ово питање је врло тешко дати, али постоје стручна мишљења да је за сада ово најприкладнији и најадекватнији термин, с обзиром да постоје бројне привилегије и повластице, то јест исти указује да постоји извесна врста слободе за све активности које се обављају унутар тих зона, без икаквих ограничења.

Ове зоне сусрећемо у свету под различитим именима: Customs zone, Customs free zone, Duty-free export processing zone, Export free trade zone, Free economic zone, Industrial export processing zone, Joint enterprise zone итд.¹⁹⁴

Ти називи не представљају различита имена за исту ствар, већ указују на различите концепте слободних зона у зависности од њихове намене и врста погодности које пружају у пословању.¹⁹⁵

Треба узети у обзир да свака земља има свој термин који користи да означи слободну зону, и то из разлога што не постоји, као што је већ истакнуто, јединствени термин. Међутим, без обзира који се од претходно наведених термина користи, чињеница је да они имају исту суштину, а то је да изражавају олакшице, погодности,

¹⁹⁴ Ђурковић, С., (1993), *Интегралност развоја слободних зона и цестовно-жељезничких терминала у Хрватској*, Промет (Зборник радова), 5, 107-111.

¹⁹⁵ Различити облици су се развили у последњих десетак година. Сви они тешко се могу тачно разврстати под заједничким називима, али, уз апстраховање појединих мање важних особина, овде је извршена следећа подела: слободне зоне – *Free Zones*, слободне трговачке зоне – *Free Trade Zones*, иностране трговачке зоне – *Foreign Trade Zones*, трговачке зоне – *Trade Zones*, слободне трговинске зоне – *Free Trade Zones*, логистички трговачки центри – *Logistical Free Trade Zones*, слободне луке – *Free Ports*, царинске зоне – *Customs Free Zones*, бесцаринске зоне – *Duty Free Zones*, индустријске слободне зоне – *Industrial Free Zones*, индустријске извозне зоне – *Industrial Export Processing Zones*, зоне слободне производње – *Free Production Zones*, извозне производне зоне – *Export Processing Zones*, слободне извозне зоне – *Export Free Zones*, индустријске зоне у Мексику – *Maquiladoras*, повлашћене извозне зоне – *Privileged Free Zones*, слободне економске зоне – *Free Economic Zones*, специјалне економске зоне – *Special Economic Zone*, зоне заједничког улагања – *Joint Enterprise Zones*, зоне заједничког предузетништва – *Zone of Joint Enterprenership*, производне зоне – *Enterprise Zones*, научни и технолошки паркови – *Science Parks & Technological Free Zones*, индустријски паркови – *Industrial Parks*, *Offshore Centres*, туристичке, медицинске и школске зоне – *Tourist, hospital (medical) and educational Free Zones*, интернет град – слободна зона – *Internet city free zones*, инкубатори развоја – *Incubator, Virtual Free Zone* (садашњи привредни успон у е-трговини, „b2b“, чија активност ствара виртуалну слободну зону, отвара проблем испоруке и складиштења робе, који може бити решен тако што ће тржиште бити организовано у слободним зонама близу корисника, а то умногоме може смањити цене испорука и складиштења). (Костић, Д., (2008), *Слободне производне зоне и индустријски паркови*, Зајечар, стр. 31.)

привилегије које се остварују при производњи робе у зонама, која је првенствено намењена извозу.

Евидентно је, да се слободне зоне разликују од земље до земље, наиме, мисли се на различиту улогу, задатак, привилегије, овлашћења која се нуде, као и разлога због кога се исте оснивају. Оне су постигле значајне резултате и то посебно у земљама у развоју. Прва слободна зона основана је 1958. године у Ирској (Shannon), а у друга у Индији (Кандла). Основна сврха постојања слободних зона у земљама у развоју је да се путем страних директних инвестиција и модерних технологија, унапреди производња, као и квалитет производа, повећа извоз и девизни прилив, повећа запосленост радне снаге и да се тако унапреди међународна конкурентост.

Постоје различите врсте слободних зона у свету. Велики допринос класификацији слободних зона дала је организација *ILO (International Labour Organization)*:¹⁹⁶ и иста је зоне поделила на: *трговинске* (као што су Hong Kong (China), Singapore, Bahamas freeport, Batam, Labuan, Macao); *производне* (специјалне економске зоне – China (јужне провинције, укључујући Hainan i Shenzhen); *индустријске слободне зоне* – Ireland, Taiwan (China), Malaysia, Dominican Republic, Mauritius, Kenya, Hungary и корпорацијске зоне – Indonesia, Senegal) и *сервисне* (информатичке производне зоне – India-Bangalore, Caribbean; финансијске сервисне зоне – Bahrein, Dubai, Caribbean, Turkey, Cayman и комерцијалне слободне зоне – Jebel Ali, Colon, Miami (USA FTZ) Mauritius, Iran).

Најновију поделу слободних зона извршила је *WEPZA (World Economic Processing Zones Association)*, формирана од стране Уједињених нација као најстарије и највеће удружење слободних зона. Она даје следећу интересантну класификацију¹⁹⁷: а) мале зоне, б) велике зоне, в) специфичне индустријске зоне и г) зоне специјалних особина.

а) *Мале зоне* – су оне зоне, на које се обично помисли када се помену зоне, и за њих нису везане неке необичне потешкоће или неразумевање прописа. Могу заузимати површину од неколико квадратних миља до неколико хиљада хектара. Већина заузима око 50-500 хектара и окружене су оградом. Карактеристично за ове зоне јесте то да инвеститори у њима имају седиште, како би користили све повољности за пословање, и у њима постоји смештај за раднике.

¹⁹⁶ ILO, (2003), Types of zones: An evolutionary typology 1996-2004., Updated by AV, Approved PB/CDH

¹⁹⁷ Haywood, R., (2000), Free Zones in the Modern World, World Economic Processing Zones Association, Evergreen, Colorado, USA, str. 3.

б) *Велике зоне* – представљају зоне које су потпуно другачије од претходне врсте. Простиру се на око 31000 км² и могу имати милионску популацију. Већина ових зона обухвата и мале зоне са специјалним наменама. Кинеске специјалне економске зоне су биле једне од првих великих зона и имале су фантастичан успех, тако да су се јављали бројни покушаји копирања.

в) *Специфичне индустријске зоне* – основане су са циљем пружања подршке развоју привредних делатности и услуга, као и специфичних индустрија – текстилна, нафтна, гасна, банкарска, електронска индустрија. Ове зоне су специфичне по томе што компаније које улажу у њих могу бити лоциране било где, а да користе све повластице и олакшице зоне. Као пример за ову врсту зона наводе се многе познате offshore банкарске зоне и Индијска зона накита, која је врло популарна.

г) *Зоне специјалних особина* или *специјалне зоне* – инвеститори који желе да улажу у ову врсту зоне, морају да испуне специфичне критеријуме, као што су: да користе модерну технологију, да остварују прописани проценат извоза и да испуне очекивања везана за инвестирање. Најпознатије зоне овог типа налазе се у Мексику, као и научно технолошки паркови у Дубаи-у.

Табела бр. 12 – *Типови слободних зона са примерима у репрезентативним земљама*

Мале зоне	Велике зоне	Специфичне индустријске зоне	Зоне специјалних особина
Комерцијалне	Специјалне економске зоне	Банкарске	Maquiladoras програм
Индустријске	Насељене зоне	Осигуравајуће	Технолошки паркови
Мешовите	Мулти-индустријске	Зоне игара на срећу	Инкубатори развоја
Извозно производне	Хотелске	Туристичке	Извозне фабрике
Сервисне		Текстилне	Усмерене претежно упошљавању
Корпоративне/урбане		Информатичке	Усмерене претежно инвестирању
Доминиканска Република, САД, Египат, Кенија, Европа итд.	Кина, Источна Европа, Централна Азија, Русија, Судан, Северна Кореја	САД (New York), Бангладеш, Индија, Кајманска Острва, Бермуда, итд.	Мексико, Шри Ланка, Тунис, Индија итд.

Извор: Haywood, R., (2000), *Free Zones in the Modern World*, World Economic Processing Zones Association, Evergreen, Colorado, USA, str. 3.

Европска унија разликује следеће врсте слободних зона:¹⁹⁸

а) Контролни тип I – слободна зона функционише до неког обима као слободно складиште, и узима се у обзир да зона није објекат, него географска локација. Ово значи да је зона ограђена област, физички заштићена оградом или зидом. Сва роба пласирана у овој области аутоматски је обухваћена режимом слободне зоне, а улаз и излаз проверавају царински инспектори, такође проток путника мора да се одвија по одређеним специфичним прописима.

б) Контролни тип II – слободне зоне функционишу на врло сличан начин као царинска складишта. За разлику од контролног типа I, физичка контрола не постоји при улазу и излазу, већ код пописа робе од стране компанија, присутних у овој области. Ово даље значи да роба подлеже различитим олакшицама које постоје у слободним зонама. Данас, Европска унија је домаћин 56 слободних зона - типа I и 18 - типа II. Међутим, наступајућа имплементација модернизованих царинских закона ће имати значајан утицај на њих.

Постоји још једна класификација слободних зона и то у четири групе¹⁹⁹: а) слободне трговинске зоне (поновни извоз трговинске робе), б) извозне зоне (извоз робе са додатом вредношћу), в) специјалне економске зоне (мултисекторски приступи економским активностима у оквиру зоне), и г) индустријске зоне (специфичне економске активности које се обављају у зони). Оно што све слободне зоне на свету, а процењено је да их има више од 2700, имају заједничко је то да формирају једну означену зону у којој царински прописи земље домаћина за увоз и извоз не важе, већ су замењени, често, много либералнијим правилима. Међутим, у контексту слободних зона, ове трговинске олакшице нису циљ саме по себи, већ се често користе за промоцију економског развоја региона у којем се налазе, или специфичну индустрију, такође и за повећање запослености. За те намене, слободне зоне најчешће нуде шири спектар олакшица, а не само царинске аранжмане, за привлачење компанија у регион, као што су на пример разна пореска ослобађања, велики број услуга, поједностављена административна процедура, модернизација царинске управе, обезбеђивање адекватне инфраструктуре. Да би се олакшало њихово функционисање, слободним зонама најчешћесе бави посебан Владин орган.

¹⁹⁸ Willemijn de Jong, (2013), *Establishing Free Zones for regional development*, Library of the European Parliament, str. 2.

¹⁹⁹ Исто, стр. 1.

Постоје и ове модерне врсте слободних зона у свету:²⁰⁰ а) банкарске слободне зоне, б) туристичке слободне зоне, в) информационе зоне (телезоне), г) научно-технолошки паркови, д) транзитне зоне, љ) зоне предузећа, и е) комплексне слободне зоне.

а) *Банкарске слободне зоне* – настале су почетком 60-их година XX века, и то углавном у развијеним земљама. Исте представљају место у којем различите банке обављају своју делатност и то искључиво у еврима, то је један услова ове зоне. Најпознатија места у којима су ове зоне биле актуелне су: Хонг Конг, Сингапур, Луксембург, Панама, Карипске земље, а развиле су се и у Лондону и Манили. Са порастом међународне размене и светског промета капитала, као и стварањем глобалних тржишта, ове зоне добијају све већи значај.

б) *Туристичке слободне зоне* – оснивају се у развијеним земљама у циљу развоја ексклузивног (елитног) туризма. Исте су познате по томе што нуде квалитетан боравак туристима и испуњавају њихове најзахтевније прохтеве. Тако да је богата клијентела увек задовољна њиховим разноврсним и најквалитетнијим услугама.

в) *Информационе зоне (телезоне)* – формиране су 80-их година XX века у Доминиканској Републици и на Јамајци, и то уз помоћ великих америчких телекомуникационих корпорација, као снажне подршке јавних власти. Исте прикупљају све важне информације, обрађују их и анализирају, пружају телемаркетиншке услуге и уводе информационе системе у одређеним предузећима, хотелима и банкама.

г) *Научно-технолошки паркови* – настали су после II светског рата у развијеним земљама, и то у: САД – где су најпознатији Сицилијска долина у Калифорнији и Цеста 128 Бостон (Massachussets) и Research Triangle Park у Каролини. Врло брзо развиле су се и у неким европским земљама, најпознатији су: Antipolis код Нице, Сорбона у Паризу, Louvainu у Белгији, Cambridgeu у Великој Британији и др. Оно по чему су они карактеристични јесте употреба високе технологије у сарадњи са факултетима у циљу креирања сасвим нових висококвалитетних производа за светско тржиште.

д) *Транзитне зоне* – су јако специфичне зоне, налазе се у лукама и углавном се у њима привремено складишти роба земаља које немају море. Оне могу бити основане за потребе других земаља, али, исто тако, могу се користити и за транзит сопствене робе.

²⁰⁰ Лончар, Ј., (2008), *Индустријске, слободне и пословне зоне*, Геоадриа, Вол. 13, бр. 2, стр. 197.

Најпознатије зоне овог типу су: Трст за Аустрију, Буенос Аирес за Парагвај, Ђенова за превоз робе из Швајцарске.

ђ) *Зоне предузећа* – представљају зоне запошљавања и настале су у мање развијеним земљама. У њима се стимулишу одређене предузетничке иницијативе и одређеним повластицама утиче се врло позитивно на пораст привредне активности и запослености радне снаге. Настале су прво у Великој Британији, Белгији и Француској и карактеристично је да су углавном оријентисане на домаће тржиште.

е) *Комплексне слободне зоне* – основане су у Хонг Конг-у и Сингапуру. У овим зонама се обављају више врста делатности као што су: индустријске, банкарске, трговачке, туристичке делатности, које се међусобно допуњују, а све то у циљу повећања укупног промета зона.

Претходно наведене врсте зона представљају модерне облике прилагођавања класичних слободних градова, лучких и трговинских зона великим технолошким, економским и политичким променама у свету. Генерално посматрано, сврставају се у спољнотрговинску, а не прометну делатност.²⁰¹

4.4. Предности оснивања и пословања у зонама

Слободне зоне су из дана у дан све популарније и њихова улога у развоју многих земаља у развоју је све већа. Зоне су за врло кратко време постигле значајније резултате и захваљујући њима многе земље су оствариле бољитак у сваком погледу.

Креатори нове индустријске политике у савременим условима придају велики значај развоју слободних зона као важном елементу *пословне инфраструктуре*. Управо из тог разлога, је и њихова улога све већа, и оне су у последњих двадесетак година постале толико популарне, тако да свака земља има мотив да оснива исте.

Када се говори о земљама у развоју, мисли се и на Србију која се налази на вратима ЕУ²⁰² и раскрсници коридора бр. 10 и бр. 7, на Балканском полуострву и представља везу између источне и западне, северне и јужне Европе. На тај начин,

²⁰¹ Жувела, И., (1997), *Развој и успешност слободних зона*, Прометни зборник, 35, стр. 11-37.

²⁰² Треба нагласити да је коришћење подстицаја у слободним зонама мера која је временски ограничена. Дан уласка у ЕУ је тренутак када се мора укинути део примењених подстицаја. Директне државне финансијске субвенције неће бити дозвољене, осим регионалних подстицаја које не забрањује ни Светска трговинска организација (*World Trade Organisation – WTO*). Осим ослобађања од ПДВ-а остали порези се морају поново увести. Међутим, тада неће то бити тако важно, уколико је у међувремену испуњен циљ привлачењем директних инвестиција, уколико је извршен трансфер нових технологија, едукована радна снага и повећана упосленост. (<http://selecta-me.blogspot.com/2012/05/iskoristiti-prednosti-slobodnih-zona.html>)

привредним друштвима која послују у оквиру слободне зоне на територији Републике Србије олакшан је приступ тржишту ЕУ.

Оно што је посебно важно за земље у развоју, је чињеница да слободне зоне могу, такође, довести и до трансфера технологије из компанија које послују у зони и ефекта преливања знања које оне користе. За привлачење компанија у слободним зонама, Влада често користи неколико следећих олакшица: прва и најважнија, компаније се могу привући могућношћу да складиште увезену робу по бенефицираним царинским аранжманима. Одлагање плаћања пореза све док се роба заиста не употреби или поново извезе, може допринети cash-flow-у у оквиру компаније; следећа предност за компаније је другачији порески режим у зони, а који се највише односи на пореске олакшице за доходак који се остварује на нивоу компаније или доходак запослених и порез на додату вредност на робу (ПДВ); треће, непореске олакшице, као што су јавне стипендије за развој људских ресурса и истраживање и развој су значајне за компаније, као и промовисање земљишта и објеката испод тржишне стопе, од стране власти; још једна битна предност је унапређена инфраструктура, нарочито за оне слободне зоне које су лоциране у или близу лука и аеродрома.²⁰³

Слободне зоне представљају важан сегмент развоја и напретка сваке земље, која у ближој будућности жели да оствари модеран и убрзан развој, и као такве постају покретачка снага развоја привреде. Оснивањем и развојем истих подстиче се конкурентна привреда, чији је основни циљ повезивање у европски и глобални систем такозваног тржишног такмичења.

Једна од основних идеја постојања и оснивања слободних зоне је: пружати велике погодности у области фискалне политике у комбинацији са додатним стимулацијама на локалном и државном нивоу. Само тако могу настати адекватна места за привлачење страних инвеститора, за повећање запослености радне снаге и убрзања развоја једне земље.

За сваку земљу важан је *Закон о слободним зонама*, доношењем истог лакше се уводи нова техника и технологија, као и опрема, подстичу се страна улагања, долази до модернизације и индустријског развоја земље, као и до бржег запошљавања. У истом су наглашене посебне олакшице као и обавезе везане за делатности које се обављају у слободним зонама. За све кориснике важне су пореске олакшице, увоз опреме без

²⁰³ Willemijn de Jong, (2013), *Establishing Free Zones for regional development*, Briefing Library European Parliament – Europa, стр. 2. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130481/LDM_BRI\(2013\)130481_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130481/LDM_BRI(2013)130481_REV1_EN.pdf)

царине, као и то да нема пореза на остварену добит. Као важна предност пословања у зонама, такође, наводи се и то, да су домаћи и инострани капитал потпуно изједначени и да се без икаквих проблема остварена добит може да пренесе у другу земљу. Управо је, ова предност привукла многе стране инвеститоре да улажу свој капитал у пословање слободних зона.

У циљу развоја слободних зона, као и укупне привреде једне земље, такође, и ради привлачења страних инвеститора, зоне морају да: подстичу развој малог и средњег предузетништва; утичу на развој иновативне производње; подстичу и воде рачуна о што већем извозу; ефикасно користе домаће ресурсе и да поспеше савремени развој домаће производње уз многобројне повластице и олакшице; утичу на развој кластера; исто тако, утичу на развој људских ресурса и да омогуће запошљавање истих у свим делатностима.

Развој слободних зона је врло тешко одржати уколико исти не прати и квалитетно школство, односно образовање кадрова, јер генерално посматрано, образовање представља велику корист, како за слободне зоне, тако и за привреду као целину. Чињеница је, да су квалитетни и стручни кадрови важно за убрзани и квалитетан привредни развој, а нарочито за обављање неких делатности, које до доласка страних инвеститора и компанија нису имале неки приоритет.

Као најважније предности пословања у слободној зони наводе се:²⁰⁴

а) *Фискалне погодности* – ослобађање од плаћања ПДВ-а на унос добара у слободну зону, као и пружање превозних и других услуга у вези са уносом добара; ослобађање од плаћања ПДВ-а на промет добара и услуга у слободној зони; ослобађање од плаћања ПДВ-а на промет добара између корисника две слободне зоне; ослобађање производних корисника плаћања ПДВ-а на потрошњу енергената; ослобађање од појединих пореских оптерећења за директне стране инвестиције.

б) *Царинске погодности* – ослобођења од плаћања царине и других увозних дажбина за робу која је намењена обављању делатности и изградњи објеката у слободној зони (репроматеријал, опрема, грађевински материјал);

в) *Ефикасна администрација у слободној зони (One Stop Shop)*- корисницима слободних зона на располагању су следеће логистичке услуге по повлашћеним ценама:

²⁰⁴ Национална агенција за регионалних развој, (2014), *Да покренете, растете и успете у малом бизнису*, Предузетнички сервис, <http://www.preduzetnickiservis.rs/sr/slobodne-zone/slobodne-zone/>

организација транспорта, претовар, утовар, шпедитерске услуге, агенцијске услуге, услуге осигурања и реосигурања, банкарски послови и друго.

г) *Једноставна и брза царинска процедура* – у свакој слободној зони налази се царински реферат; царинска процедура у слободним зонама је поједностављена.

Табела бр. 13 – *Најважније погодности у слободним зонама*

ПОГОДНО СТИ	Мале зија	Кор еја	Филипи ни	Шри Ланка	Јама јка	Трини дад	Домини кана	Кина	Маури цијус
Пореска ослобађања	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА
Пореска одлагања	8-10 год.	5 год.	4-6 год.	5-15 год.	-	-	15-20 год	1-5 год.	20 год.
Царинска ослобађања	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА	ДА
Слободан трансфер профита	-	-	ДА	ДА	ДА	-	ДА	ДА	ДА
Једноставне процедуре	ДА	ДА	ДА	-	ДА	-	-	ДА	ДА

Извор: Светска банка (World Bank), www.worldbank.org

Наведене погодности пословања у зонама у значајној мери утичу на привлачење како домаћих, тако и страних инвестиција. Исте привлаче савремену технику и технологију и истовремено омогућавају отварање нових радних места и утичу на повећање запослености (запошљава се домаћа радна снага и користе се домаћи ресурси), и упошљавају висококвалификоване кадрове, на тај начин може драстично да се смањи одлазак младих, талентованих и образоаних кадрова из наше земље, што умногоме побољшава целокупни привредни положај земље у развоју.

5. Научно – технолошки паркови као елемент пословне инфраструктуре

5.1. Основне карактеристике и дефиниције научно–технолошких паркова

Научно-технолошки паркови почели су са развојем 50-их година XX века, а своју експанзију доживели су 70-их и 80-их година XX века. Први научно-технолошки парк (НТП) на *Standford University* у САД основали су 50-их година XX века талентовани стручњаци који су истраживали у лабораторијама.²⁰⁵

У Европи научни паркови су се појавили током раних 70-их година. Првенци су били *Heriot – Watt University Research Park* и *Trinity College Cambridge, Science Parky* Великој Британији, *Louvain-la-Neuve* у Белгији и *Sophia Antipolis* и *ZIRST Grenoble* у Француској. Ови пројекти су следили примере из САД-а и, углавном, су своју активност темељили на изнајмљивању земље једном власнику.²⁰⁶

Научно-технолошки паркови су 80-их година XX века највише били заступљени у развијеним земљама као што су: Аустралија, Канада, али и у земљама које су биле мање развијене у то време: Малезија, Кина, Бразил, Индија и др.

Евидентно је, да највише научно-технолошких паркова има у САД. У средњој Европи (Немачка, Аустрија), најчешће, преовладава једна врста технолошког центра, док су у Белгији, Холандији, Великој Британији и Скандинавији актуелни научни паркови или центри. У Француској су карактеристични центри са комплексима скупих зграда високих вредности, у којима се налазе не само истраживачки и универзитетски институти, мала и средња иновативна предузећа, већ и многе друге институције културног и спортског карактера. Они се најчешће називају технополисима.

Научно-технолошки паркови широм света еволуирају још од почетка развоја покрета, средином 80-тих година. Табела бр. 14 базирана на истраживању Фајола²⁰⁷ (*Fayoll-a*) показује како је и у САД и у Француској дошло до значајних промена у активностима, које предузимају научно-технолошки паркови, још од почетка покрета 50-тих година, а у Европи, нарочито у Француској од 1969. године.

²⁰⁵ *Станфорд* научни парк простире се на површини од 200 хектара и исти је специфичан по томе што представља мали део индустријске зоне, чији се ефикасни развој заснива на коришћењу високе технологије.

²⁰⁶ Жувела, И., (1993), *Знанствено-технолошки паркови – покретач регионалног развоја*, Зборник радова, Економски факултет, Ријека.

²⁰⁷ Fayolle, A., Lamine, W., Mian, S., (2011), *Building Modern Regional Innovation Platforms: Evidence from the US and French STP Models*, IASP Conference, Copenhagen.

Табела бр. 14 – *Еволуција (развој) модела научно-технолошких паркова у САД и Француској (после Фајола (Fayolle-a), 2011)*

	САД		Француска	
	Типови / карактеристике	Развој	Типови / карактеристике	Развој
Модели пре 1990. године	Самосталне парцеле као целине. Фокусирају се на постојећа запошљавања. Ограничена сарадња са универзитетима и истраживачким лабораторијама. Ограничена помоћ и услуге. Недостатак инкубатора /иновационих центара. Већином технолошки модели.	почео је са истраживачким парком у Станфорду (Stanford-у) 1951. године, до 1979. године било је 20 паркова, а до 1989. године 127 паркова (највећи раст у тој деценији).	Модел у облику „технопола“ у почетној фази тражења идентитета.	отпочео је са Sofia Antipolis парком 1969. године, и Inovalee парком 1972. године, да би до 1989. године било 20 паркова
Модели после 1990. године	налазе се у оквиру развојних и истраживачких лабораторија и универзитета. Фокусирају се на повезивање и умрежавање. Присутни су и инкубатори и иновациони центри. Добија се провизија за извршене услуге за предузетнике.	до краја 1999. године, било је 159 истраживачких паркова	налазе се у оквиру развојних и истраживачких лабораторија и универзитета. Фокусирају се на повезивање и умрежавање. Непостојање инкубатора, јачају локалну економију	до краја 1999. године било је 49 оваквих паркова
Модели од 2000. године до данас	подршка предузетништву, мањи акценат на запошљавање. Јако је заступљено повезивање и умрежавање (чак и глобално). Користе се за различите намене (комерцијалне / стамбене) Покретачи локалне економије.	према истраживањима из 2002. године, постојало је 179 оваквих паркова, 2005. године – 195 паркова, А према истраживању из 2007. године, 174 универзитетских истраживачких паркова.	постојање јавних инкубатора. Фокусирају се на развој предузетништва и трансфер технологије. Фокусирају се на пружање финансијске подршке. Баве се развојем заједничких (колаборативних) пројеката.	према истраживањима из 2010. године, постојало је 49 научно-технолошких паркова, 28 јавних инкубатора, 36 европских центара за предузетништво и иновације, и 8 кластера.

Извор: Fayolle, A., Lamine, W., Mian, S., (2011), Building Modern Regional Innovation Platforms: Evidence from the US and French STP Models, IASP Conference, Copenhagen.

Када се говори о развоју научно-технолошких паркова, треба поменути и истраживање које је спровео Allen.²⁰⁸ Ово истраживање донело је новине у приступу описивања промена у развоју научно-технолошких паркова још од 80-тих година. Он је разрадио концепт „генерација“ научно-технолошких паркова, а нарочито се бавио карактеристикама треће генерације научно-технолошких паркова, узимајући у обзир сва мишљења о томе шта чини један научно-технолошки парк ефективним и покретачем економског развоја региона. Три различите генерације имају следеће карактеристике:

а) Прва генерација научно-технолошких паркова који су основани почетком и током 80-их година, одликују следеће карактеристике: добро уређен комплекс зграда; сарадња са једном или више високо научних институција. Већина научно-технолошких паркова је повезана са једним универзитетом, а неки и са више њих; активна сарадња са овим институцијама, чиме се подстиче трансфер технологије, али само међу компанијама лоцираним у парку.

б) Друга генерација научно-технолошких паркова основана је 90-тих година XX века. Многи научно-технолошки паркови ове генерације помажу компанијама, тако што их финансирају и организују обуку и тренинг за све запослене. Они, такође, омогућавају компанијама да имају лакши и сигурнији приступ потребним ресурсима.

Друга генерација научно-технолошких паркова има све позитивне стране прве генерације и плус:²⁰⁹

- подршку у виду инфраструктуре за отпочињање и ране фазе пословања. Најчешће се јавља у облику инкубатора и менторства, заједно са још неким услугама подршке. У зависности од тога шта је доступно у локалној инфраструктури, научно-технолошки парк може, такође, да развије и обезбеди и друге мере као што су: „пословни анђели“, програми за отпочињање бизниса, предузетничке обуке, итд.

- проактивне мреже за подршку иновација. Ове мреже креирају научно-технолошки парк у складу са захтевима клијената. Ове мреже се развијају у складу са потребама компанија према универзитетима, истраживачким и технолошким организацијама, технолошким добављачима. Често се у ту сврху организују разне радионице и спроводе семинари, на којима се људи повезују око заједничког интереса. Међутим, права моћ ових мрежа је у њиховој способности да идентификују и реше

²⁰⁸ Allen, J., (2007), Third Generation Science Parks, Manchester Science Parks, Manchester, UK.

²⁰⁹ Исто.

технолошке проблеме за сваки посао појединачно. Већина научно-технолошких паркова, којима се добро управљало у првој генерацији развили су се у научно-технолошке паркове друге генерације.

в) Као што је истакнуто, *Allen* је највише пажње посветио парковима треће генерације. Она је дефинисана и настала 2006. године, када је поменути професор John Allen објавио открића и ставове до којих су дошли уважени академски истраживачи и стручњаци (директори, програмери, консултанти) у једној радионици у Манчестеру. Трећа генерација ових паркова поседује све позитивне карактеристике друге генерације, али се од ње разликује у начину организације, настанка и конструкције. Наиме, они су конструисани тако да се створи једно погодно окружење и простор, који су повољни за несметани развој високог нивоа иновативности и креативности.

Овакви научни паркови би привукли и друге компаније и на тај начин би се створио одређени микс организација и људи, који би побољшао продуктивност процеса коришћења знања, претварајући то знање у производ или услугу и износећи га на тржиште. Најпознатији научно-технолошки паркови треће генерације су: Research Triangle Park (RTP) у Северној Каролини (САД), Sophia Antipolis (Француска) и St John's Innovation Centre (Велика Британија). Сви су јако активни у стимулисању локалне и регионалне економије, постајући битна карика у регионалном пословном иновационом систему. Главни недостаци са којима се ова три парка сусрећу су ти што се у претходним генерацијама ових паркова није водило рачуна о њиховој локацији, као и дизајну зграде, тако да се подстиче међусобна сарадња и промовисање формалне и неформалне интеракције. Ипак они садрже неке облике сарадње, што су и кључне карактеристике треће генерације НТП.²¹⁰

У савременим условима, научно-технолошки паркови су све популарнији у земљама Југоисточне Европе и у земљама у развоју. И у Србији је овај инструмент пословне инфраструктуре све више заступљен и има тенденцију даљег раста и развоја.

На њихову појаву и убрзани развој утицала је научно-технолошка револуција, као и све већа повезаност науке и индустрије. До данас и код нас и у свету има више различитих облика научно-технолошких паркова. Сваки облик има своје специфичности у зависности од функције које има. Постоје они чија је основна функција: подршка и развој МСП, која користе модерну технологију; развој нових производа и услуга и реализација (имплементација) научноистраживачких пројеката.

²¹⁰ Allen, J., (2007), *Third Generation Science Parks*, Manchester Science Parks, Manchester, UK.

Генерално посматрано, свим научно-технолошким парковима главни и основни задатак је унапредити иновативне активности, утицати на појаву што већег броја иновација на тржишту и помоћи комерцијализацију резултата научних истраживања (научноистраживачког рада). Наиме, паркови су као и инкубатори најефикасније средство за комерцијализацију поменутих резултата, као и пут ка ефикаснијем и бржем реструктурирању индустрије, смањењу незапослености, ефикаснијем коришћењу и даљем развоју интелектуалних потенцијала, као и бржем регионалном развоју.

Научно-технолошки паркови су, исто тако, врло важни за опстанак и развој савремене индустрије. За целокупну привреду је њихов развој од суштинског значаја, јер подстичу развој МСП, која користе модерну (високу) технологију, што утиче истовремено на убрзани привредни развој утемељен на знању.

У савременим условима, знање представља покретач целокупног привредног и друштвеног развоја. „Под утјецајем знаности убрзано се и радикално мијењају техничке основе и технологије производње, доминацију добива знање и инвентивност на рачун сировина, енергије и физичког рада. Примејном нових технологија (микроелектронике, биотехнологије, оптичке електронике, генетског инжењеринга и сл.) мијења се начин производње, побољшава се квалитет производа, расте продуктивност рада, смањују се трошкови производње и слично. Мијења се мјесто и улога човјека у производном процесу, особито карактер његових дјелатних функција, тако да изравно судјеловање у технолошким процесима надомјешта умно дјеловање, као што је пројектирање, програмирање, контрола и слично“²¹¹.

Знање, као и нове технологије не само да позитивно утичу на сам процес производње, већ делују и на остале области као што су: образовање људских ресурса, култура, здравство, финансије, управљање на нивоу предузећа. Такође, исти утичу и на развој привреде у целини, као и на повећање извоза. „Нова производња базирана на технолошким иновацијама ствара могућности за брже запошљавање високообразованих радника, који даље дају импулсе новим технолошким иновацијама и динамизирању господарског развоја. Укратко, примијењено технолошко знање мијења средства за рад, развија производне снаге и отвара нове могућности за рјешавање друштвених развојних проблема“²¹².

²¹¹ Зекић, З., (2007), *Менаџмент – подузетничка технологија*, ЕФРИ, Ријека, стр. 20.

²¹² Gates, В., (1999), *Poslovanje brzinom misli*, Izvori, Zagreb.

Научно-технолошки паркови представљају кластере високе технологије, који обезбеђују читав низ услуга високошколским, научноистраживачким установама и малим и средњим производним организацијама лоцираним у оквиру парка, да би се одржале на тржишту истраживачко-развојних послова, брже напредовала и постала препознатљива на тржишту знања. Ове услуге најчешће се састоје у: изнајмљивању земљишта или зграда припремљених за високотехнолошко пословање, пружању заједничке логистике и подршке, помагању новоформираним предузећима у фази оснивања и првим годинама развоја. Оснивају се у оквиру или близини техничких и технолошких факултета/универзитета и института, који су предузетнички усмерени и повезани са привредом чиме омогућују: бржи контакт новооснованих предузећа са универзитетом у циљу обезбеђења и обуке високостручног кадра, заједничко коришћење производних ресурса, пружање маркетиншке подршке и разних облика саветодавних услуга и асистенција (при уговарању послова, заштити интелектуалне својине, изради студија изводљивости и бизнис планова, при закупу, набавци и/или увозу опреме, набавци софтвера, изнајмавању станова за персонал), услуге умрежавања са другим инкубаторима и владиним сервисима (што је од посебне важности за виртуелне инкубаторе), лакши приступ специјализованим подацима и пословним информацијама, универзитетској библиотеци и њеним сервисима (коришћење базе података, литературе и средстава за праћење савремених достигнућа у науци и технологији), лакши контакт са потенцијалним корисницима услуга/производа, помоћ у организацији стручних скупова и наступа на сајмовима и изложбама.²¹³

Као најважније карактеристике научно-технолошких паркова наводе се:

- а) научно-технолошки паркови (НТП) повезани су са универзитетима, научним институтима, образовним институцијама;
- б) обезбеђују сву неопходну опрему и технологију која је потребна компанијама, које се налазе у оквиру парка;
- в) пружају различите услуге почев од простора (сале за конференције), телекомуникација, затим олакшава и убрзава трансфере технологија разних истраживачких институција и института високог образовања и предузећа;

²¹³ Шенк, В., Новак, Л., Деспотовић, М., (2004), *Приручник за трансфер технологије и студија о научно-технолошким парковима*, Стилос, Нови Сад, стр. 101-103, према: Илић, М., (2006), *Пословни инкубатори и кластери као модел развоја малих и средњих предузећа у индустрији*, Индустрија, 34 (4), стр. 70.

г) пружају неопходне финансијске и правне савете, везане за улагања, за зајмове, за интелектуалну својину, маркетинг....

д) подстичу привредни развој региона у коме се налазе;

ђ) помажу домаћој индустрији, како би она била конкурентнија на глобалном тржишту;

е) привлаче доста младих и способних стручњака, којима се омогућава да спроведу своје предузетничке идеје у дело;

ж) подстичу истраживање и развој и стварају везу између знања и иновација, пословања и тржишта;

з) стварају изузетно повољно пословно и креативно окружење и утичу на смањење незапослености, отварањем нових радних места.

и) да би научно-технолошки паркови функционисали неопходно је да се обезбеде средства за финансирање истих. Као важни и потенцијални финансијери јављају се: националне службе за запошљавање, банке, удружења предузетника, привредне регионалне коморе и страни партнери.

ј) научно-технолошки паркови представљају веома важан фактор привредног развоја једне земље. Исто тако, стварају услове за повећање животног стандарда становништва и воде ка друштву општег благостања.

3. Често се поставља питање, шта је то научно-технолошки парк (НТП)? Како би се лакше дошло до одговора, наводимо следеће дефиниције:

а) Званична дефиниција усвојена од стране Међународног удружења научних паркова (ИАСП) у фебруару 2002. године гласи: „Научно-технолошки парк је организација којом управљају специјализовани професионалци, чији је основни задатак да повећају благостање заједнице, промовишући културу иновативности и конкурентности удружених предузетника и истраживачких институција. За постизање ових циљева, научно-технолошки парк стимулише и управља протоком знања и технологија између универзитета, И&Р институција, МСП/компанија и тржишта; он олакшава креирање и раст на иновацијама заснованих компанија кроз инкубационе и spin-off процесе и обезбеђује услужне сервисне услуге у циљу повећања додате вредности заједно са услугама високо-квалитетног амбијента и опреме у НТП“.²¹⁴

²¹⁴ IASP International Board, 6 Februar 2002, <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/science-technology/university-industry-partnerships/science-and-technology-park-governance/concept-and-definition/>, приступљено: 09.05.2015.

б) Научно-технолошки парк је привредно друштво које у оквиру дефинисаног простора пружа инфраструктурне и стручне услуге високошколским установама, научноистраживачким и иновационим организацијама, као и високотехнолошким и средњетехнолошким привредним друштвима у одређеној научној, истраживачко-развојној или производној групацији с циљем њиховог повезивања и што брже примене нових технологија, стварања и пласмана нових производа и услуга на тржишту.²¹⁵

в) „Појмом технолошког парка означава се свака структура која развија формалне и оперативне свезе с једним или више свеучилишта, истраживачких центара или других установа високог образовања, а сврха јој је потицати стварање и развој индустрија утемељених на знању. Њихову појаву и убрзано ширење увјетовала је знанствено-технолошка револуција и с њом повезана потреба повезивања знаности и индустрије. До данас је развијено више организацијских облика технолошких паркова. Свима њима темељни је задатак подупирати иновативне активности и комерцијализација резултата знанствених истраживања“.²¹⁶

г) Технолошки (истраживачки или научни) паркови представљају инфраструктурно опремљен простор у смислу земљишта, зграда, комуналне инфраструктуре и стручних услуга (логистичка подршка) ради подстицаја привреди у смислу повећања конкурентности и то, пре свега, кроз обезбеђивање најсавременијих услова за пословање предузећа. Оваква врста паркова омогућава повезивање стручњака и предузетника који желе базирати своје пословање на новим технологијама ради комерцијализације знања и остваривања високог профита. Технолошки паркови имају директан ефекат на развој предузећа, али и ефекте на укупну заједницу, и то, пре свега, кроз нова радна места, повећање прихода становништва, повећање пореских прихода за локалну самоуправу и регион, и слично.²¹⁷

д) *Lluís Sanz*, председник IASP асоцијације са седиштем у Малаги (Шпанија) за њих каже: „Научно-технолошки парк представља простор, физички или имагинарни, којим управља специјализовани професионални тим који обезбеђује услужне сервисе и који има за циљ повећање конкурентности региона или територије на бази

²¹⁵ Сл.гласник РС, бр. 110/2005 и 18/2010, Закон о иновационој делатности, члан 23, стр. 8.

http://www.va.mod.gov.rs/documents/dokumenti%20i%20propisi/zakon_o_inovacionoj_delatnosti.pdf

²¹⁶ Брунско, З., (1995), *Технолошки паркови и њихова улога у gospodarству Републике Хрватске*, Економска мисао и пракса, бр. 2, Дубровник, стр. 321.

²¹⁷ Ауторски тим, (2014), *Програм развоја АП Војводине 2014-2020*, Нови Сад, стр. 158.

http://www.region.vojvodina.gov.rs/upload/Program_razvoja_AP_Vojvodine_2014_2020_3891.pdf

стимулисања културе квалитета и иновативности удруженог бизниса и истраживачких институција. Они организују трансфер знања и технологија из ових извора ка компанијама и тржишту активно креирајући нове и одрживе иновативно базирани компаније кроз инкубациони и spin-off процес и пружа друге услуге са додатном вредношћу, заједно са високим квалитетом простора и објеката“. Научно технолошки парк је „најбољи алат“ и „најкраћи пут“ за регионални развој.²¹⁸

Научно-технолошки парк представља опремљен простор са комплетним услугама, управљан од стране компетентних стручњака, који организују трансфер знања и технологије и пружају помоћ у развоју компанија базираних на знању и технолошко-интензивним активностима.

5.2. Најважнији кораци за оснивање научно – технолошких паркова

Научно-технолошки паркови су изузетно популарни у данашње време, а то произилази из чињенице да њихово оснивање има различите користи за локалну самоуправу, али и за цео регион. Они доприносе индустријском и привредном развоју и врло су значајни, како за високо развијене земље, тако и за земље у развоју, укључујући и нашу земљу. Без правног оквира којим се обезбеђује повољна пословна клима и без одговарајуће и квалитетне радне снаге, као и инфраструктуре, улагање у научно-технолошки парк сматра се узаладним и без користи. Изузетно је важно узети у обзир чињеницу да научно-технолошки парк јесте значајан, али не и довољан, као и једини инструмент за привлачење страних инвеститора и нових заинтересованих предузећа.

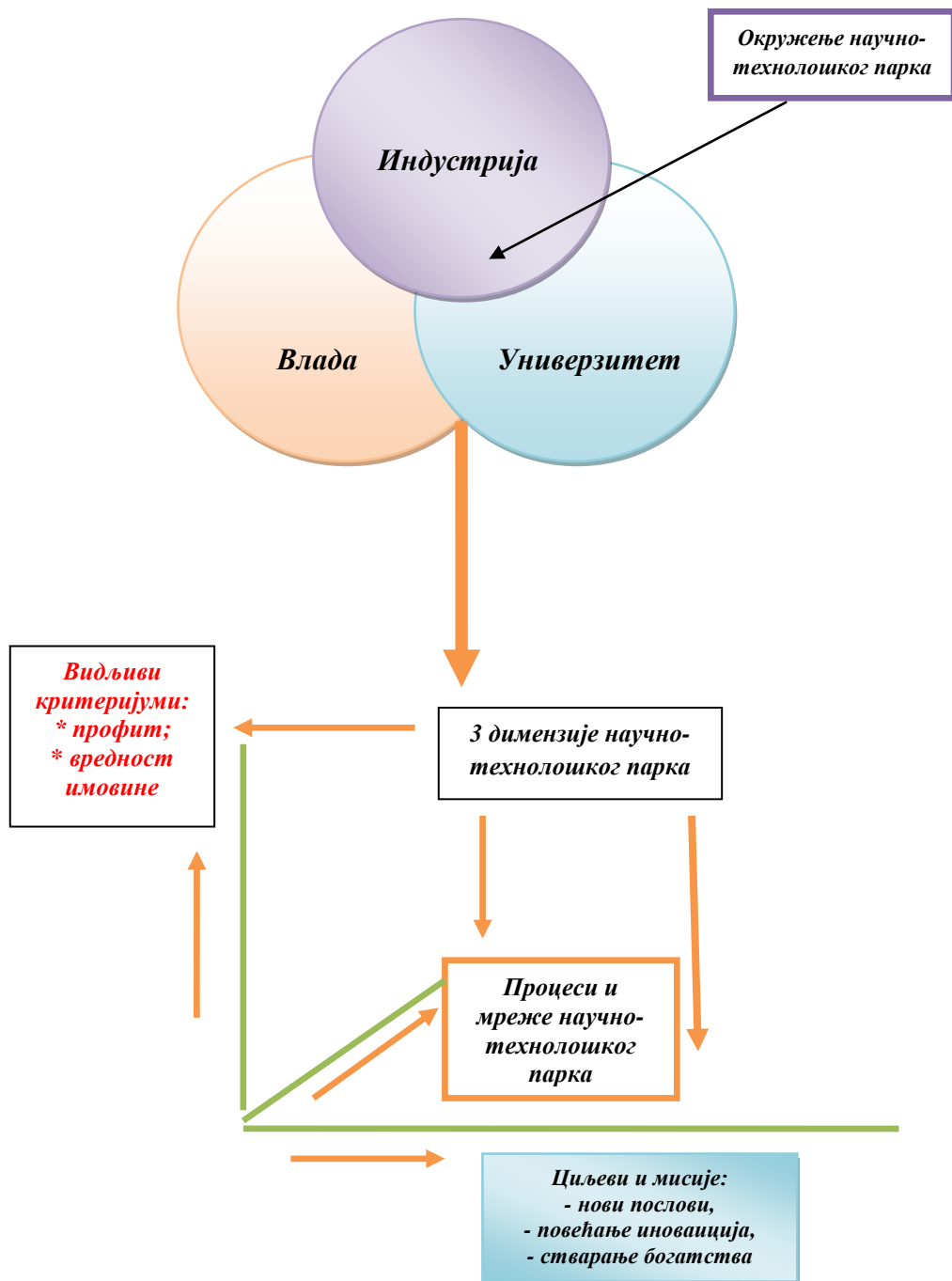
1. *Услови за оснивање научно-технолошких паркова* - како би дошло до оснивања парка неопходно је да буду испуњени услови за оснивање истог. Најпре, неопходно је да се обезбеди одређена површина (од 3-10 хектара), где ће се лоцирати парк; регулисан статус земљишта – оснивач мора да поседује право коришћења земљишта; инфраструктура – вода, електрична енергија, гас, путеви, телефон, интернет и све остало што је неопходно за функционисање парка; капацитет парка – свака земља одређује минимални број корисника и број запослених у оквиру парка; финансијска средства и креативни и способни људи су поред претходно наведених услова можда и

²¹⁸ Ringlever, J., (2012), Assessment of Technology Parks: a University case – an empirical study about Technology Parks in Mexico, University of Twente, str. 13.

најважнији за несметано функционисање и развој научно-технолошких паркова. Неопходно је, такође, да постоји и научноистраживачки центар који се бави истраживањем (фундаменталним, примењеним и развојним) и да постоје стручњаци за високу технологију (то су најчешће висококвалификовани кадрови који су мотивисани да креирају нове производе, које ће пласирати на тржишту). И последњи услов, али не мање важан јесте постојање банкарских институција које су спремне да инвестирају у развој програма високих технологија и у сам развој научно-технолошких паркова.

2. *Критеријуми за оснивање научно-технолошких паркова* - Allen²¹⁹ је 2006. године дефинисао осам критеријума за креирање и оснивање успешног научно-технолошког парка. Сви су релеватни, али четири посебно: а) научно-технолошки парк није и не може стајати самостално. Дубоко је повезан и учествује у имплементацији националних и регионалних економских политика; б) повезивање и умрежавање на свим нивоима су есенцијални за научно-технолошке паркове; в) научно-технолошки паркови су се у почетку сматрали, углавном, физичким локацијама које се користе за научна истраживања. Крајем XX века, многи су сматрали да је локација мање битна и фокусирали су се на „мозак“, а не на цигле. У XXI веку поново се као кључно истиче окружење, не као циљ сам по себи, него као помоћ процесу кративности, интеракције и иновација. г) научно-технолошки парк би требало гледати као шансу за клијенте, то јест заинтересоване стране, а не само као дестинацију. Наведени критеријуми потврђују да је основна сврха научно-технолошких паркова да буду покретачи и да подстичу процес иновација, блиско сарађујући са владиним органима, такође, марљиво радећи и градећи мреже, коришћењем изграђеног окружења, и то све у циљу побољшања процеса иновација.

²¹⁹ European Commission, (2013), *Setting up, Managing and Evaluating EU Science and Technology Parks*, An advice and guidance report on good practice, str. 33, 34.

Слика бр. 5 – *Окружење научно-технолошког парка и његове унутрашње димензије*

Извор: Rowe, D., (2011), Accelerating Client Growth – the strategic route to STP sustainability and regional economic Development, IASP World Conference, Copenhagen.

Наведени критеријуми су илустровани на наредној слици бр. 5²²⁰ почевши од почетног концепта спирала, према којој је научно-технолошки парк проактивни

²²⁰ Rowe, D., (2011), Accelerating Client Growth – the strategic route to STP sustainability and regional economic Development, IASP World Conference, Copenhagen.

учесник, који се ослања на ресурсе универзитета (базе знања) и владе, којима се уносе иновације у пословни сектор, који за узврат поспешују економски развој. Доња половина дијаграма показује да сам парк мора да уравни тежину добитке од јавног економског развоја, да би био одржив дужи временски период. Трећа димензија научно-технолошког парка обухвата његово умрежавање и програме, који су механизми за стварање добитака економског развоја, а истовремено су и битан део за постизање одрживости, диференцирањем на тржишту некретнина, не би ли привукао и задржао клијенте. Оно што добри научно-технолошки паркови покушавају да постигну кроз умрежавање и програме је развој матрице односа међу стејкхолдерима, тако да све у локалној економији функционише савршено. Трансформација знања и идеја у иновације и континуирано формирање нових компанија које експлоатишу те иновације.

3. *Кораци за оснивање научно-технолошких паркова* - у наредној табели детаљно је приказан опис корака за оснивање научно-технолошког парка, као и опис улога и задатака важних институција и особа одговорних за оснивање истог.

Табела бр. 15 – *Методологија оснивања научно-технолошких паркова*

Кораци	Активности	Излазни документ/ резултат	Рок	Одговорност	Коментар
1. Доношење одлуке	<i>На основу Стратешког плана за ЛЕР, уз неопходан консензус заједнице, усвајање од стране Скупштине ЛС</i>	<i>Званична одлука о оснивању научно-технолошких паркова</i>	<i>1 месец по усвајању СП за ЛЕР од стране Скупштине општине</i>	<i>Градonaчелник/Савет за економски развој (СЕР)</i>	<i>Анализа потражње</i>
2. Именовање Радне групе за оснивање научно-технолошког парка	<i>Именује је градonaчелник (помоћник градonaчелника задужен за привреду, шеф Канцеларије за ЛЕР, начелник Одељења за урбанизам, начелник Одељења за финансије, директор Дирекције за изградњу града, директори ЈКП)</i>	<i>Именована радна група (РГ)</i>	<i>2 недеље</i>	<i>Градonaчелник/КЛЕР</i>	<i>Знање, искуство и стручност у области ЛЕР, урбанизма и финансија</i>

<p>3. Студија изводљивости</p>	<p>Студија изводљивости ће дефинисати локацију, испитати тржиште и финансијске потребе, и препоручити најбољи финансијски модел</p>	<p>Завршена студија изводљивости</p>	<p>3 месеца</p>	<p>Спољни консултант и/или јавно предузећа</p>	
<p>4. Процена локације</p>	<p>Прелиминарна процена локације (гринфилд/браунфилд): 4.1.1. Грађевинско земљиште (ГЗ) 4.1.2. Приватно земљиште (пољопривредно) које треба пререгистровати као ГЗ 4.2. Процена Генералног Плана (ГП) (промене важећег ГП и/или припрема и усвајање новог) 4.3. Детаљно планирање</p>	<p>Урбанистичка и имовинска документација припремљена у складу са законом као основа изградње парка</p>	<p>2 године</p>	<p>ЈКП / Дирекција за изградњу /Одељење за урбанизам / КЛЕР</p>	
<p>5. Управљање научно-технолошким парком</p>	<p>5.1. Шеф КЛЕР је одговоран за управљање НТП у сарадњи с Дирекцијом за изградњу, Одељењима за урбанизам и имовинско-правне послове 5.2. Научно-технолошки парк – постојеће ЈП може бити надлежно за управљање НТП или се може основати ново ЈП у ову сврху</p>	<p>Успостављена управа НТП</p>	<p>3 месеца</p>	<p>Градonaчелник /Скупштина ЈС/ Пословна заједница</p>	<p>Радна група ће бити задужена за развој НТП и дефинисаће модел управљања НТП. Орган управе НТП ће бити одговоран за питања маркетинга и Функционисања</p>
<p>6. Куповина земљишта и/или предуговори с приватним власницима и/или уговори с приватним инвеститорима</p>	<p>Ако општина не поседује земљиште: 1. Општина мора да купи земљиште преко Дирекције за изградњу, или 2. Општина мора да припреми и потпише предуговоре, или 3. Општина мора да припреми и потпише уговоре са приватним инвеститорима</p>	<p>Прибављено земљиште за НТП</p>	<p>6 месеци</p>	<p>Градonaчелник/ Радна група за НТП/ КЛЕР/ Одељење за имовинско-правне послове</p>	<p>ЈС мора да припреми критеријуме за куповину земљишта</p>

<p>7. Припрема пројекта за инфраструктурно опремање НТП</p>	<p>Техничка и визуелна припрема пројекта: 1. Дефинисати и припремити модел будућег НТП и одредити парцеле за велике, средње и мале станаре; 2. Дефинисати и припремити инфраструктуру (вода, канализација, путеви, грејање, осветљење, гас, струја, телекомуникације, интернет, паркинг)</p>	<p>Припремљена техничка и пројектна документација</p>	<p>5 месеци</p>	<p>Републичка и локална ЈКП / Дирекција за изградњу / Одељење за урбанизам</p>	
<p>8. Изградња инфраструктуре у научно-технолошком парку</p>	<p>У студији изводљивости ће бити дефинисани финансијски ресурси за опремање НТП примарном инфраструктуром</p>	<p>Изграђена инфраструктура у НТП</p>	<p>8 месеци</p>	<p>Републичка локална ЈКП / Дирекција за изградњу/ Грађевинска предузећа</p>	<p>Потенцијални финансијски ресурси су: 1. Буџет града/општине; 2. Кредити од комерцијалних банака; 3. Буџет републике (нпр. НИП); 4. Приватни капитал; 5. Донатори (нпр. ЕУ ИПА фондови)</p>
<p>9. Сертификација научно-технолошког парка</p>	<p>Циљ је осмислити, припремити и оценити „стандардни“ НТП који се може понудити на тржишту инвестиција. НТП ће бити оцењиван и сертифициван са становишта инвеститора, односно његових техничких и финансијских потреба (трошкови, олакшице, инфраструктура)</p>	<p>Сертификација НТП</p>	<p>2 месеца</p>	<p>Спољни консултант/ СИЕПА/ МЕРР/ Пословна заједница</p>	

<p>10. Маркетинг и промоција НТП</p>	<p>Шеф КЛЕР је одговоран за управљање и маркетинг НТП у сарадњи са Дирекцијом за изградњу, Одељењима за урбанизам и имовинско-правне послове</p> <p>КЛЕР (Маркетинг, Интернет страница, брошуре, сајмови, контакти са инвеститорима и локалном пословном заједницом, припрема пакета олакшица, итд.)</p> <p>Дирекција за изградњу (Одабир НТП, зонирање, изградња, разматрање неопходне инфраструктуре с инвеститорима, итд.)</p> <p>Одељење за имовинско-правне послове (правна питања, припрема и потписивање уговора)</p>	<p>Редовне активности на промоцији и маркетингу НТП</p>	<p>Континуирани процес</p>	<p>КЛЕР у сарадњи са Дирекцијом за изградњу и Одељењима за урбанизам и имовинско-правне послове</p>	
---	---	---	----------------------------	---	--

Извор: <http://www.skgo.org/bz/data/7%20Methodologies%20%20Metodologije/SER/IP%20Methodology%20SER.pdf>, приступљено: 26.05.2015.

Корак 1. – доношење одлуке – када локална самоуправа (ЈС) одлучи да инвестира у изградњу новог научно-технолошког парка (НТП), та одлука мора бити заснована на претходном истраживању о потреби за оснивањем истог. Испитује се и истражује физичко окружење и врши се анализа демографске и привредне структуре. Поред физичког, испитује се и пословно окружење (врши се испитивање најуспешнијих послодаваца и привредника, како би се дошло до правих информација о пословном окружењу).

Уколико се установи да постоји потреба и да ће таква одлука довести до конкретних резултата, приступа се изградњи парка и одлучује се који ће тип научно-технолошког парка бити доминантан. На тај начин привлачи се велики број домаћих и страних инвеститора, који све више инвестирају у савремену технологију.

Када се одлука о оснивању научно-технолошког парка донесе, неопходно је успоставити блиску сарадњу између институција које учествују у оснивању истог. Овде се конкретно мисли на представнике општинских управа, дирекције за изградњу, одељења за финансије и урбанизам, као и јавних комуналних предузећа.

Корак 2. – именованье радне групе за оснивање научно-технолошки парка - од стране председника општине именује се тим, који учествује у оснивању научно-технолошког парка. Тим чине стручњаци из различитих области, који поседује све неопходне вештине и знања за утврђивање оправданости оснивања парка. Тим најчешће чине: шеф КЛЕР, шеф одељења за финансије, шеф одељења за урбанизам, директори јавних комуналних предузећа, директор Дирекције за изградњу, као и представници локалне заједнице. За све важне одлуке које доноси тим неопходна је блиска сарадња и координација између локалних и републичких институција.

Корак 3. – Студија изводљивости (тржишна и финансијска анализа) – како би дошло до оснивања и развоја научно-технолошког парка неопходна је исрпна тржишна и финансијска анализа. Наиме, потребно је испитати локацију, где се планира изградња истог, као и анализа целокупног окружења. На основу те анализе одлучује се о величини и типу научно-технолошког парка, који ће да се изгради, као и процењује се какав ће утицај имати на животну средину, о којој се води посебна брига. Поред испитивања окружења, потребно је испитати и тржиште и сагледати: понуду радне снаге, друштвену инфраструктуру, тражњу за индустријским објектима, утицај на животну средину. Иако је тржишна анализа јако значајна и има велики утицај на оснивање научно-технолошког парка, треба поменути и узети у обзир и не мање важну финансијску анализу. Потребно је извршити анализу трошкова и користи, и да се на основу тога процени да ли се уопште исплати изградња научно-технолошког парка. Ова анализа, такође, подразумева да се тачно утврди колико је капитала потребно да се отпочне са изградњом и колики се трошкови очекују, затим неопходно је утврдити каква ће структура капитала и финансирања бити потребна и да ли постоји ризик за финансирање.

Корак 4. – процена локације - за успех једног научно-технолошког парка од круцијалног је значаја одабир праве локације. Исти су најчешће лоцирани у близини великих саобраћајница, аеродрома, пловних река, као и железница. Локација зависи од типа самог парка. Уколико је парк мањи (око 5 хектара), углавном је лоциран у мањим руралним подручјима. За велике паркове (и до 100 хектара) припрема се посебна гринфилд (greenfield) локација и у оквиру истих предузећа запошљавају и до 2000 радника.

Приликом избора локације треба узети у обзир неке факторе, који имају велики утицај на сам избор: добро, поуздано и адекватно снабдевање електричном енергијом,

гасом и грејањем, водом...; близина и приступачност аеродромима, железници и главним саобраћајницама; могућност прераде отпадних вода на постојећи систем или евентуално изградња новог. Поред ових, треба узети у обзир и еколошке факторе, а то значи одабрати локацију која има најмање штетно дејство на животну средину.

Корак 5. – управљање научно-технолошким парком - постоје две варијанте или два начина управљања научно-технолошким парком:

а) научно-технолошким парком најчешће управља домаће привредно друштво или неко страно друштво, које се јавља као власник или као купац земљишта у научно-технолошком парку. Страно друштво углавном управља научно-технолошким парком тако што издаје или продаје земљиште и објекте. Научно-технолошки парк је увек под контролом привредног друштва, које се јавља као управљач и оно им пружа све потребне и додатне услуге (одржавање инфраструктуре, развој нових, модернијих и квалитетнијих производа, услуге маркетинга, администрација, као и однос са јавношћу, који је можда и најважнији за успешно функционисање парка).

б) шеф КЛЕР-а (Канцеларија за локални економски развој) има велику одговорност када је реч о управљању научно-технолошким парком. И он то чини у сарадњи и координацији са другим институцијама (Дирекција за изградњу и јавно комунална предузећа (ЈКП), Одељење за имовинско-правне послове, Одељење за урбанизам). КЛЕР има највећу улогу у преговорима са потенцијалним инвеститорима, који су спремни да уложе одређену своту новца у парк. Олакшавајућа околност за потенцијалне инвеститоре је управо чињеница да КЛЕР нуди пакет разноврсних олакшица, које разматра и усваја Скупштина ЛС. КЛЕР поред пружања олакшица и спровођења различитих активности, предлаже и оснивање пословног удружења, које пружа сијасет различитих услуга предузећима у оквиру парка.

Корак 6. – прибављање земљишта и/или преговори са приватним власницима и/или уговори са приватним инвеститорима - земљиште намењено научно-технолошком парку је најчешће у власништву Локалне самоуправе (ЛС) или приватних власника. Уколико је земљиште у власништву приватних власника, обавља се купопродаја и то директно или преко посредника. После уобичајених преговора око куповине, ЛС потписује преговоре са власницима земљишта, како би се осигурала да ће сви власници да продају земљиште, и како би се избегла могућност да после завршене купопродаје ЛС поседује земљиште без кључне или неке друге парцеле.

ЛС поседује студију изводљивости на основу које тачно зна до које максималне цене може да приушти куповину земљишта намењеног за научно-технолошки парк.

Корак 7. – припрема пројекта за инфраструктурно опремање научно-технолошког парка - после утврђене локације неопходно је извршити инфраструктурно опремање самог парка. Ово није нимало лак и једноставан задатак и инвеститори приликом извршавања истог морају да узму у обзир одређене стандарде за процену и планирање. Приликом инфраструктурног опремања, поред уважавања поменутих стандарда, треба истовремено, водити рачуна и о потребама и очекивањима предузећа која ће се уселити у научно-технолошки парк. Овај корак, такође, подразумева да се одреде посебне парцеле за мале, средње и велике станаре и да се припреми инфраструктура (грејање, гас, струја, осветљење, вода, канализација, интернет, паркинг....).

Корак 8. – изградња инфраструктуре у научно-технолошком парку - овај корак је можда и један од најважнијих и постоје две опције приликом изградње научно-технолошког парка:

1) поједине ЛС пре изградње прикупљају сву потребну техничку документацију и траже потенцијалне инвеститоре, како би са њима потписале уговор. Тек након потписаног уговора инфраструктура се прилагођава њиховим потребама и отпочиње се са изградњом.

2) постоји друга група инвеститора којима више одговара већ инфраструктурно опремљено земљиште. У овом случају ЛС одмах по добијању свих потребних дозвола приступа инфраструктурном опремању локације без чекања на потенцијалног инвеститора.

Изградња инфраструктуре у научно-технолошком парку зависи и од финансијских средстава којима располаже ЛС. Најчешће се користе: кредити од комерцијалних банака, средства донатора и спонзора и средства која бесповратно даје држава. Држава даје ова средства само у случају ако је инвеститор познат, јер сматра да је тада ризик мањи. У финансирању, такође, могу да учествују и приватни инвеститори што је за ЛС можда и најбоље решење са једне стране, док са друге стране то и није тако добро, јер тако она губи контролу над привлачењем инвеститора.

Корак 9. – Сертификација научно-технолошког парка - основни циљ ЛС је да привуку инвеститоре који ће бити спремни да уложе у научно-технолошки парк. У ту сврху ЛС желе да створе најбоље услове на инвестиционом тржишту, зато и улажу

доста средстава у изградњу и опремање парка, како би парк био припремљен за потенцијалне инвеститоре.

Научно-технолошки парк биће оцењиван од стране тих потенцијалних инвеститора и они ће сагледавати следеће њихове битне карактеристике: величину земљишта, која мора бити најмање 3,5 хектара (како би могли несметано да изграде објекте и да обезбеде будући развој); терен (испитује се (не) погодност – ризик од поплава, клизишта); испитује се ко је власник земљишта и строго се води рачуна да исти није пред банкротством или да можда нема неки судски спор; сагледава се локација парка и узима се у обзир капацитет инфраструктуре и какав је саобраћајни приступ, који је од изузетне важности за процену инвеститора.

Корак 10. – Маркетинг и промоција научно-технолошког парка – маркетинг научно-технолошког парка почиње оног тренутка када се јави потреба да се привуку директне стране инвестиције. За сваки научно-технолошки парк постоје заинтересована предузећа, али постоје и неки критеријуми који мора да се испуне пре самог пријема нових нових предузећа. Најпре, сагледава се тип технологије који се у предузећу користи, затим број радних места, која ће се отворити и могућност употребе локалних ресурса.

КЛЕР (Канцеларија за локални економски развој) овде игра најзначајнију улогу и она има највећу одговорност, када је реч о промоцији научно-технолошког парка. Промоција подразумева разноврсне брошуре, каталоге, интернет страницу, сајмове, директни контакт инвеститора и понуду различитих пакета олакшица).

5.3. Циљеви оснивања научно-технолошких паркова

Данас у свету постоји више стотина научно-технолошких паркова, који су формирано од стране универзитета, државе, научних института и локалне самоуправе и углавном се јављају као непрофитабилне организације. Најчешће представљају комбинацију технолошког парка, пословног инкубатора и иновационог центра, који су врло често повезани са неким универзитетом или научним институтом.

У пракси постоје различити називи за научно-технолошке паркове и то: научноистраживачки парк, истраживачки парк, технолошки парк, инкубаторски парк, иновацијски парк, индустријски парк, бизнис парк, научни парк, технополис, итд. Ови различити називи се врло често користе, како би се направила разлика у промоцији

истих. Врло често се назив технолошки парк користи у САД, док се назив научни парк одомаћио у Европи. У суштини који год назив да се употреби, реч је о технолошким парковима, јер се има у виду чињеница да свака област људског привређивања има и своје специфичне технолошке законитости. Конкретно, технолошки парк је оријентисан на производњу и истраживање.

Независно од назива који се користи у литератури и пракси, као и од услова у пословном окружењу, као најважнији циљеви оснивања научно-технолошких паркова истичу се:²²¹

1. Стварање повољних услова за убрзање научно-технолошког развоја у најразвијенијим и најнапреднијим научноистраживачким гранама производње уз помоћ најуспешније комерцијализације научних истраживања, и то на основу међусобних веза између науке и индустрије. На тај начин се стварају могућности за модернизацију индустријске производње и развија се истовремено нови стил трајне сарадње између науке и индустрије, такође гради се преко потребна научноистраживачка инфраструктура за бржи трансфер научних резултата у све гране привреде и друштвених делатности.

2. Убрзање процеса реструктурирања индустрије и читаве привреде, што се постиже модернизацијом традиционалних индустријских грана, сталним увођењем иновација, ширењем високих технологија и стварањем нових индустријских грана. Паркови су врло погодан организациони облик који даје не само почетни подстицај сузбијању технолошког конзерватизма и инерције, већ располажу и са модерним и стимулативним инструментима за изградњу рационалнијег технолошког и пословног система у свим кључним секторима привреде и друштвених делатности.

3. Убрзање економског и друштвеног развоја региона, активирање и боље коришћење локалним природним, интелектуалним и финансијским изворима, стварање регионалне, научне, прометне и комуникационе инфраструктуре и укључивање региона у националну привреду, светско тржиште и међународне научне, технолошке и пословне стандарде. При томе, они значајно доприносе и већем запошљавању локалне радне снаге, као и повећању њихове квалификационе структуре и иновативности.

²²¹ Жувела, И., (1993), *Знанствено-технолошки паркови*, Зборник радова Економског факултета у Ријеци, бр. 11, стр. 107.

4. Активирање предузетничког духа и иницијативе, већа отвореност пословних односа предузећа са њиховим домаћим и иностраним партнерима, као и са научним и образовним установама, и подизање пословне културе и етике на виши ниво.

Поред наведених циљева постоје и други циљеви оснивања научно-технолошких паркова, који се разликују од државе до државе, то јест зависе од степена развијености једне земље. Међутим, постоје и циљеви који су заједнички за све земље и представљају главни или основни разлог оснивања истих а то су: развој потребне инфраструктуре, која је од круцијалног значаја за ефикасно пословање постојећих компанија у оквиру парка; долазак великих страних компанија из области информационо-комуникационих технологија (ИКТ) у регион где се оснива научно-технолошки парк; сарадња постојећих компанија са страним компанијама из области ИКТ, у циљу реализације већих пројеката, које реално постојеће компаније појединачно не би могле да реализују до краја; запошљавање већег броја стручњака, који учествују у поменутих пројектима; развој људских ресурса и подстицање иновација; упоредо са развојем ИКТ, треба утицати на развој техничких факултета у региону, где постоји парк; развој домаћег тржишта софтвера, као и развој телекомуникационе инфраструктуре; подстицање оснивању нових предузећа; повећање извоза ИКТ производа и софтвера.

Као главни циљеви оснивања научно-технолошких паркова издвајају се:

а) увођење нових производних делатности (које се базирају на истраживањима и знањима, која су доступна на универзитетима, факултетима и другим центрима истраживања). Научно-технолошки паркови се углавном налазе на локацији која је погодна за истраживања, али, исто тако, у оквиру истог се налази велики број стручњака који поседују сву потребну опрему и информације за истраживање.

б) изградња пословно-стамбене инфраструктуре представља изузетно важан циљ у процесу формирања, али и даљег развоја научно-технолошких паркова. На тај начин се стварају повољни услови за рад и функционисање парка, ствара се пријатни амбијент, који омогућава да кадрови у оквиру парка несметано обављају свој посао и да временом дође до њиховог напредовања, што ће се свакако одразити и на даљи развој парка.

Интересантна је чињеница, да у оквиру парка углавном раде млади и талентовани кадрови, који имају нове идеје, које у комбинацији са провереним

светским искуствима, реализоване кроз менаџмент научно-технолошког парка, могу да допринесу да се остваре импресивни резултати у оквиру истог.

в) изградња инфраструктуре модерних предузећа и њихов улазак у научно-технолошки парк. Предузећа се труде да привуку значајне инвестиције у оквиру парка, али ће то зависити од могућности проналазка специјализованих добављача, који би, сасвим сигурно, осигурали развој без икаквих проблема и застоја.

г) створити повољно пословно окружење уз бољу комуникацију између институција високог образовања. Многим механизмима научно-технолошког парка могу да се остваре боља истраживања као и дизајнерски, образовни и други процеси у оквиру различитих институција и компанија, на тај начин остварује се знатно боља комуникација између истих и ствара се свест о могућностима коришћења ресурса на најбољи могући начин. Паркови се труде да развију и да унапреде заједнички рад. Нови модел научно-технолошког парка представља за сада визију, али постоје реалне шансе да се она и оствари. Наиме, исти потенцирају да истраживачи са универзитета и истраживачи који су запослени у индустрији, треба да раде заједно и да се допуњују, само на тај начин постоје реалне шансе за остварење позитивних резултата.

Остваривање свих претходно наведених циљева научно-технолошких паркова подразумева стварање повољне пословне климе, која је привлачна за домаће и стране инвеститоре, као и за пружање неопходне подршке и помоћи у оснивању МСП, применом различитих модела заједничких улагања.

5.4. Изградња и функционисање научно – технолошких паркова

Изградња научно-технолошког парка (НТП) има стратегијски значај за привредни и свеукупни развој једне земље. Научно технолошки паркови подстичу технолошке промене, као и нове инвестиције, дају значајну подршку новим предузетницима и пружају неопходну помоћ новооснованим МСП. Све то у значајној мери утиче на развој региона у којима настају, значајно смањује незапосленост и утиче на пораст животног стандарда становништва.

Научно-технолошки паркови могу значајно допринети трансформацији и расту региона у успешног покретача знања, али ову промену не могу да спроведу сами или без помоћи. Научно-технолошки парк функционише тако што омогућава усклађивање регионалних ресурса да успешно подстичу развој ИТ компанија. Доприносе критичној

маси услуга и других механизма који постоје у региону, олакшавају умрежавање и размену између локалних универзитета, истраживача, инжењера и предузетника и зато су битан део у развоју локалне заједнице. Кључ успеха научно-технолошких паркова је провизија од не-монетарних вредности везаних за истраживање и развој (близина универзитета или велике истраживачке лабораторије, присуство великих организација или концентрација других локалних активности везаних за истраживање и развој) и доступност пословних услуга које поспешују развој компанија које су у улози клијента научно-технолошког парка.²²²

У земљама у развоју научно-технолошки парк се показао као одличан инструмент за привлачење страних директних инвестиција и за улагање у производне капацитете. Предност Републике Србије у привлачењу страних директних инвестиција може се значајно увећати или смањити у зависности од темпа и брзине развоја научно-технолошких и индустријских паркова.

За успешно функционисање, за успешан рад научно-технолошког парка врло важно питање је управо географска локација. Опште је познато да Србија има изузетно повољан географски положај у односу на друге земље. Тако да она поседује значајне предности за привлачење страних инвеститора, који су спремни да улажу у нашу земљу и у развој научно-технолошких паркова. Добра локација може, итекако, да убрза сам инвестициони процес, јер може да одговори потребама инвеститора, с једне стране, док с друге стране неадекватна локација наводи инвеститоре да своје пословање наставе ван научно-технолошког парка, и на другој бољој локацији.

Поред поменуте географске локације за оснивање, изградњу и комплетно функционисање јако је битно сагледати доступност: главних саобраћајница (путних, железничких), аеродрома, речних лука, добављача за набавку неопходне опреме и материјала, локалних тржишта и квалификоване радне снаге.

Изградња научно-технолошког парка - приликом саме изградње парка највећу одговорност има ЛС, наиме, иста ангажује бројне приватне фирме у циљу изградње научно-технолошког парка. Изградња може да се одвија у два правца: прво, ЛС може да одлучи да се одједном опреми велики број парцела или с друге стране, може поступак изградње да врши поступно и да припрема парцелу по парцелу. Начин на који се врши изградња зависи од неколико фактора, најпре, од расположивих

²²² European Commission, (2013), Setting up, Managing and Evaluating EU Science and Technology Parks, An advice and guidance report on good practice, str. 41.

финансијских средстава, којима се располаже за развој парка, од интересовања инвеститора, као и од потреба средине.

Поред фактора који утичу на изградњу парка, од суштинског значаја је и питање финансирања изградње научно-технолошког парка. Држава обично учествује својим подстицајима и олакшицама (бесповратна помоћ, пореске и царинске олакшице) у изградњи истог, али ту су и подстицаји које даје ЛС (сопственим прописима могу инвеститоре да ослободе плаћања пореза или да утичу на његово смањење). Наиме, подстицаје и олакшице које нуди ЛС разликују се од земље до земље и свакако да су јако значајни за изградњу парка и да временом постају све значајнији и разноврснији, и самим тим изградња парка врши се све брже и лакше.

Финансирање парка подразумева све трошкове око припреме изградње, саме изградње, адаптације и функционисања. Трошкови се разликују од парка до парка, висина трошкова зависи од тога да ли постоји простор, то јест изграђена инфраструктура за заинтересована предузећа или је тек треба изградити. У већини случајева се употребљавају некоришћени простори и приступа се њиховој адаптацији. Поред наведених трошкова, неопходно је поменути и средства која су неопходна за финансирање запослених у оквиру предузећа. Ту се као потенцијални финансијери јављају: страни партнери, локални партнери и инвеститори (предузетници, банке), национална служба за запошљавање, привредна комора и локална заједница која то финансира из својих фондова за развој.

Научно-технолошки паркови захтевају значајна средства финансирања, током њиховог развоја, у циљу постизања значајнијег успеха. После одређеног временског периода, већина њих почиње да враћа уложена средства, кроз приходе од рентирања и накнада за услуге, као и кроз процењену вредност имовине. Међутим, у већини случајева, научни паркови се не развијају само из финансијских разлога, него и због бројних других циљева. Ако би се посматрала само финансијска страна, могуће је предузети акције које ће привући већу стопу приноса и много повољнију равнотежу односа ризик/повраћај. Научно-технолошки паркови могу постати јако комерцијални, али да би се достигла та фаза, неопходно је жртвовати краткорочне резултате, како би

се на дуги рок развио производ, који је одржив и како би се постигли знатно шири циљеви.²²³

Када је реч о финансирању парка од круцијалног значаја је да заинтересоване стране сарађују као финансијери. Поред тога, неопходно је да сви учесници у изградњи парка имају исте или сличне ставове, јасно дефинисан и прецизан програм, као и добру комуникацију са будућим партнерима.

Функционисање научно-технолошког парка – научно-технолошки парк представља скуп услужних капацитета, који заинтересованим инвеститорима могу понудити основне и потребне услове за производњу савремених производа, применом најсавременије технике и технологије. Најпре, исти обезбеђује инвеститорима физичку инфраструктуру, а затим различитим услугама олакшава њихов рад, што доводи до остварења позитивних резултата и успешног пословања. Генерално посматрано, научно-технолошки паркови су створили све неопходне услове за интензиван развој земље.

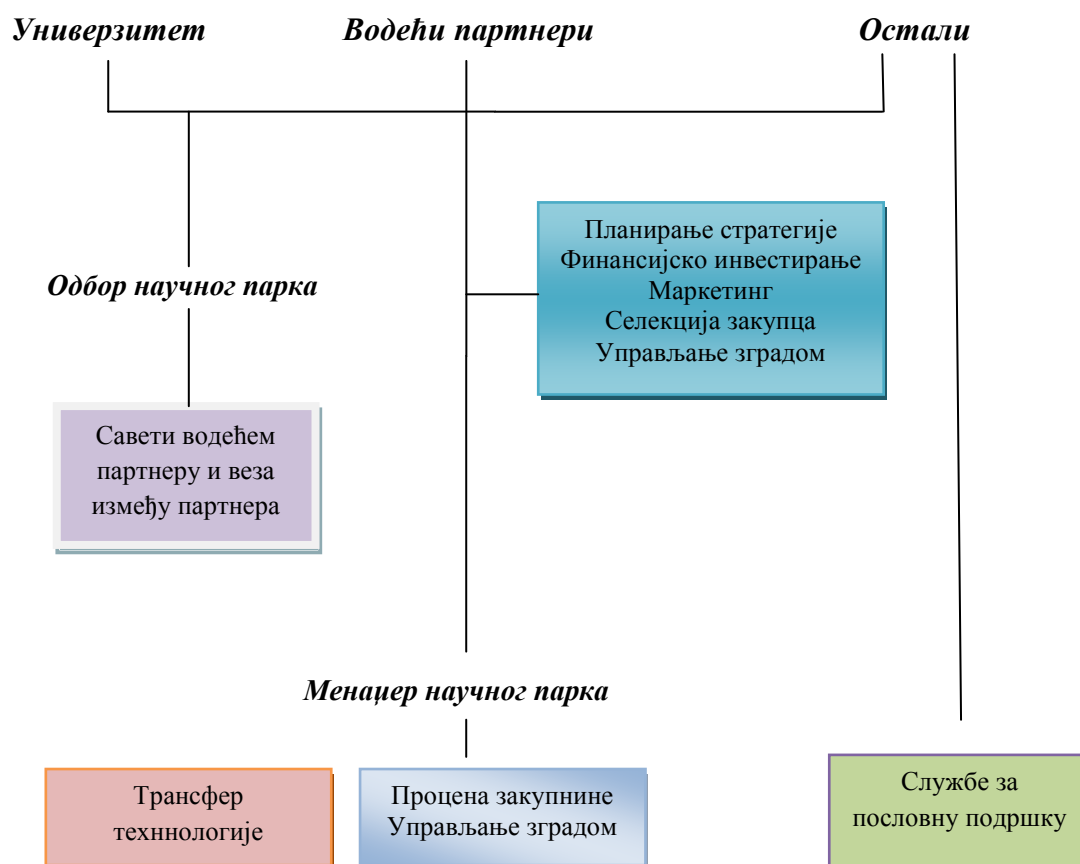
Када говоримо о функционисању парка значајну улогу има оснивач парка. Наиме, он је задужен за одржавање комплетне инфраструктуре и квалитета истог, такође, мора да води рачуна и о услугама које се нуде у оквиру парка. Чињеница је, да је његова одговорност велика, имајући у виду, да он одлучује о: условима које заинтересоване стране морају да испуне како би ушле или изашле из парка, о закупу или продаји парцеле и објеката унутар парка. Стога, оснивач парка потписује уговор са заинтересованим странама то јест са будућим корисницима парка, и на тај начин се прецизно дефинишу права и обавезе обеју страна.

Умногим земљама није случај да истраживачко-развојне и научне институције буду једини оснивачи научно-технолошког парка. У већини случајева, јавља се већи број оснивача, који уз могућност обезбеђења финансијских средстава, потребног земљишта и комплетне инфраструктуре, омогућавају и покрећу развој истог. У складу са тим, као оснивачи могу да се јаве: државни органи, универзитети, предузећа, националне научне институције, истраживачко-развојне институције, приватни сектор, трговинске, индустријске и привредне коморе, банке и друге финансијске институције. Уколико постоји већи број оснивача, неопходан је уговор, у коме ће бити прецизирана

²²³ European Commission, (2013), Setting up, Managing and Evaluating EU Science and Technology Parks, An advice and guidance report on good practice, str. 66. http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/10157/47822/stp_report_en.pdf

права, као и обавезе. Уговор је, такође, јако важан и око правилне расподеле профита између поменутих оснивача.

За успешан рад научно-технолошког парка неопходно је основати Управни одбор парка, који је одговоран организацији високог образовања (универзитет, научна институција), која одређује стратегију парка, одлучује о критеријумима уласка корисника у парк, пружа пословну подршку истом и помаже му у извршавању свих неопходних послова у току пословања, доноси одлуке везане за трансфер технологије и улагање, као и даљи развој парка.

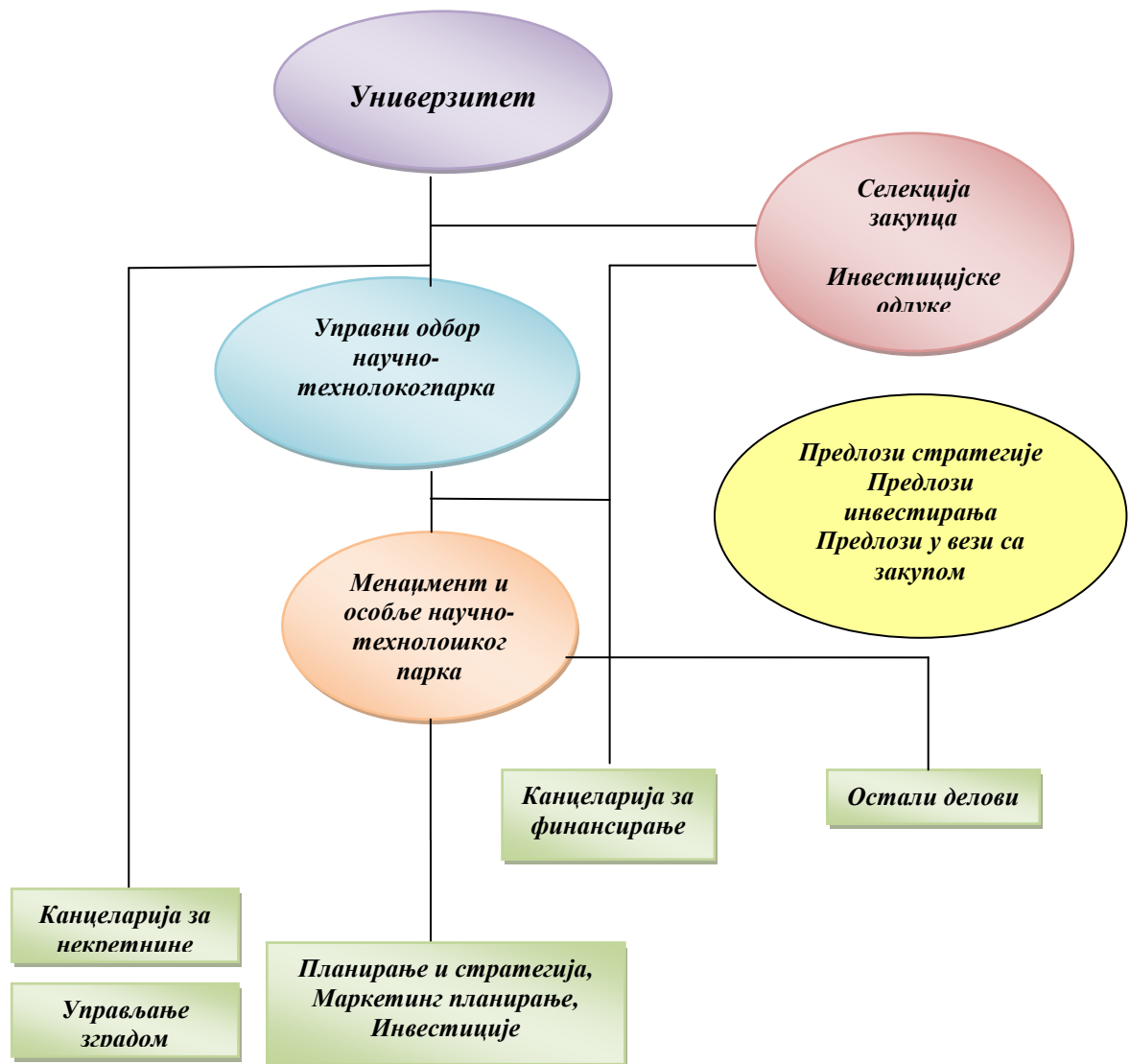

Слика бр. 6 – *Шема организације научно-технолошког парка*

Извор: Žuvela, I., (2005), *Preduzetnički menadžment*, Ekonomski fakultet, Rijeka.

Један од услова за успешно функционисање научно-технолошког парка је добро постављена организациона структура парка. Она није идентична код свих паркова, и разликује се од земље до земље и није једном заувек дата. Уколико је организациона структура добро постављена, (а то ће се десити ако настане кооперацијом више

оснивача, и уколико се узму у обзир њихови циљеви и приоритети, као и очекивани резултати), онда ће новац, земљиште, технологија и сви остали неопходни инпути бити искоришћени на прави начин и допринеће остварењу жељених резултата. На наредној слици бр. 7 приказана је организациона структура једног научно-технолошког парка.

Слика бр. 7 – *Организациона структура научно-технолошког парка*

Извор: Žuvela, I., (2005), *Preduzetnički menadžment*, Ekonomski fakultet, Rijeka.

Трећи део

ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА КАО ОСНОВА НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Да би пословна инфраструктура била ефикасна и ефективна у подршци новој индустријској политици Републике Србије, потребно је да држава и њени креатори економске политике створе погодан амбијент и услове за развој ове инфраструктуре. Један од неопходних услова за њен развој је адекватна правна регулатива и низ стратешких документа који би регулисали ову област, тако да се овде посебна пажња поклања следећим законима који су донети у нашој земљи: Закон о слободним зонама, Закон о просторном плану Републике Србије и Закон о иновационој делатности. Осим тога, анализирају се следећа стратешка документа Републике Србије неопходна за развој пословне инфраструктуре: Стратегија и политика развоја индустрије, Стратегија регионалног развоја, Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа, Стратегија подстицања и развоја страних улагања, Стратегија развоја слободних зона и Стратегија научног и технолошког развоја.

1. Полазни услови за развој пословне инфраструктуре

1.1. Развојни процеси у индустрији Србије у претходном периоду и основни правци развоја индустрије у наредном периоду

Индустрија као водећа привредна делатност у већини земаља утицала је позитивно на њихов развој, и на запошљавање већег броја радноспособног становништва. Захваљујући њој многе земље су достигле висок степен развоја и сада су високо индустријски развијене земље, где је и даље *индустрија* њихова основна покретачка снага. Многе мање развијене земље труде се да развију сопствену индустрију и да достигну степен развијености развијених земаља.

„Индустрија је утицала на промену економске и социјалне структуре становништва, допринела је технолошком развоју и опредељујуће је утицала на обим и структуру спољнотрговинске размене. Идеја о оваквом путу развоја, који се назива

индустријализација, постала је веома распрострањена и широко прихваћена. Индустријализација је постала основни метод развоја, циљ и средство материјалне и економске политике којим се доприноси општем привредном развоју“.²²⁴

И поред веома високих стопа раста индустрије и привреде, које су оствариване у већем делу послератног развоја, Србија и даље припада кругу најсиромашнијих земаља Европе. Физички обим индустријске производње у 1990. години је повећан за 11,4 пута у односу на ниво производње у 1955. години. Због санкција међународне заједнице у последњој деценији XX века, тромесечног бомбардовања 1999. године, али и потпуно погрешног концепта развоја индустрије у текућој фази српске транзиције, ниво индустријске производње у 2005. години је био свега за 5,4 пута виши него 1955. године.²²⁵ (видети табелу бр. 16)

Табела бр. 16 – *Физички обим индустријске производње и стопе раста ДП индустрије наше земље – (%)*

Године	Индустријска производња	Године	Стопе раста ДП
1955	100	1953-1960	14,0
1965	367	1961-1970	8,5
1975	473	1971-1980	8,2
1985	1045	1981-1990	1,0
1990	1143	1953-1965	13,4
1998	588	1966-1980	7,1
2000	503	1953-1990	7,7
2005	536	1991-2005	-3,9

Извор: Савић, Љ., (2009), Српска индустријализација за XXI век, Индустрија 37 (1), стр. 9.

Крајем XX века Србија се нашла у дубокој кризи, од које се ни дан данас није у потпуности опоравила. Многи догађаји у том периоду (санкције, хиперинфлација, бомбардовање.....), као и престанак сарадње са међународном заједницом, оставили су далекосежне последице на будући развој индустрије. „Због санкција међународне заједнице и прекида нормалних економских веза са иностраним партнерима, српска индустрија је претрпела највећу штету. За свега три године, ниво индустријске производње из 1990. године је смањен на трећину, а извоз индустрије је скоро у

²²⁴ Глигоријевић, Ж., Илић, М., Бошковић, Г., (2008), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 88.

²²⁵ Савић, Љ., (2007), *Collapse of the Serbian Industrialization – Message for the Future*, International Conference „Contemporary Challenges of Theory and Practice in Economics Policy and the Development of Serbia, Економски факултет, Београд.

потпуности обустављен. Услед санкција покидане су прилично развијене техничко-технолошке везе, због чега је Србија на старту XXI века за светом заостајала три технолошке генерације, односно више од 30 година“.²²⁶

У односу на развијене земље, просечна стопа раста српског БДП-а од 5,4 одсто у периоду 2001-2008. године (до почетка економске кризе) је била релативно висока. У исто време просечна стопа раста БДП-а у НР Кини је износила 10 одсто. У односу на околне и водеће земље у транзицији, раст српског БДП-а је био динамичнији, али је и поред тога Србија једна од ретких земаља у транзицији, која још увек није прешла предтранзициони ниво из 1989. године, достигавши у 2010. години свега 60 одсто БДП-а из веома далеке 1989. године.²²⁷

Индустрија Србије оптерећена је бројним структурним слабостима, њена структура не може да одговори на глобалне захтеве савременог тржишта XXI века, ослањајући се на образовне идеологије из прошлог века. Корени структурних неусклађености индустријског система су вишеструки и дубоки. Вишедеценијски колективистички уређен систем државне интервенционистичке стихије, створио је привредни несклад, индустријски систем био је у нескладу са тржиштем, није био способан да реагује на тржишне сигнале. Транзициони процеси и глобална рецесија само су оголили структурни проблем индустрије Србије.²²⁸

После 2001. године привредна структура Србије је измењена у корист сектора услуга²²⁹, који има највеће учешће у стварању БДП-а и запослености. Доминантно место сектора услуга довело је до тих значајних промена у структури привреде. Наиме, дошло је до смањења учешћа индустрије у стварању БДП-а и заправо то смањење учешћа индустрије и пораст учешћа сектора услуга довели су до процеса деиндустријализације наше привреде²³⁰. Главни узроци деиндустријализације били су,

²²⁶ Jefferson Institute, (2003), *Конкурентност привреде Србије*, Београд: према: Савић, Љ., (2009), *Српска индустријализација за XXI век*, Индустрија 37 (1), стр. 9.

²²⁷ Републички завод за развој, (2009), *Конкурентност и структурне промене 2009.*, Београд, стр. 2; према: Савић, Љ., Бошковић, Г., (2011), *Утицај светске економске кризе на развој српске привреде*, Индустрија 39 (4), стр. 92.

²²⁸ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 8.

²²⁹ Главне компоненте раста сектора услуга засноване су на: (1) расту домаће тражње (високо учешће личне и јавне потрошње), (2) приливу страног капитала, (3) расту спољне задужености, која је 2009. године достигла 22,5 млрд. евра или 75% БДП-а, (4) расту фискалног и спољно-трговинског дефицита, и (5) високом нивоу инфлације. – Мићић, В., Зеремски, А., (2011), *Деиндустријализација и реиндустријализација привреде Србије*, Индустрија 39 (2), стр. 53.

²³⁰ Процесу деиндустријализације у Србији у великој мери су допринели нереалан девизни курс и прецењен динар, прерана и претерана спољнотрговинска и финансијска либерализација, застарела

најпре, дубока криза у индустрији наше земље и структурна неранотежа, која се јавила због лоших структурних реформи. „Процес деиндустријализације се, практично, може испољити као: (1) релативно смањење учешћа индустрије у друштвеном производу, при чему је раст индустријске производње спорији од раста укупног друштвеног производа на рачун других делатности, првенствено услуга; (2) стагнација раста новододате вредности индустрије, уз благи или умерени раст друштвеног производа или (3) пад новододате вредности индустрије, уз раст или стагнацију друштвеног производа. У Србији је заступљен други и трећи појавни облик деиндустријализације, при чему многи аналитичари овај процес везују за процесе транзиције привреде и промене власничке структуре. Међутим, деиндустријализација Србије је отпочела пре више од двадесет година, када транзиција привреде још увек није била ни на помолу“.²³¹

Кретање производње у индустрији довело је до драстичног смањења учешћа индустрије у структури БДП-а, у периоду од 2001-2009. године. Управо за динамичан раст БДП-а привреде Србије у том периоду најзаслужнији је био сектор услуга са просечном стопом раста 6,9%. Сектор услуга је диктирао темпо и висину стварања БДП-а. Најбржи раст остварили су сектори саобраћаја и телекомуникација (16,9%), трговине (11,0%), и осигурања и финансијског посредовања (9,1%).²³²

Стопе раста индустрије у периоду од 2001-2009. године показале су високе осцилације и биле су врло нестабилне. На основу табеле бр. 17 види се да је просечна стопа раста индустрије износила око 0,5%. Индустрија је највећи раст остварила 2004. године од 7,1%, а највећи пад бележи 2009. године и он износи 12,9%. Ескалација кризе је наступила у последњем кварталу 2009. године, када су месечне стопе пада индустријске производње износиле и преко 25 одсто. У 2010. години индустријска производња се делимично опоравила, али је остварени раст још век врло низак и изразито нестабилан.²³³

техника и технологија, порушени капацитети током агресије НАТО-а, неререформисан јавни сектор, висок политички ризик, низак прилив страних директних инвестиција али, свакако, и погрешан концепт приватизације привреде. - Бошковић, Г., (2011), *Нужност извозно-оријентисане стратегије реиндустријализације Србије*, Економске теме 49 (2), стр. 241.

²³¹ Бошковић, Г., (2011), *Нужност извозно-оријентисане стратегије реиндустријализације Србије*, Економске теме 49 (2), стр. 237.

²³² Републички завод за статистику, (2010), Београд, према: Мићић, В., Зеремски, А., (2011), *Деиндустријализација и реиндустријализација привреде Србије*, Индустрија 39 (2), стр. 53.

²³³ Савић, Љ., Бошковић, Г., (2011), *Утицај светске економске кризе на развој српске привреде*, Индустрија 39 (4), стр. 95.

Табела бр.17 – Структура БДП-а Србије, 2001-2009. година, у %

Сектори	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Пољопривреда, лов, шум.вод. и рибарство	13,7	13,3	12,2	13,3	12,0	14,4	9,8	10,1	10,6
Индустрија	21,6	21,2	19,9	19,6	18,7	18,7	17,2	17,3	15,9
Грађевинарство	3,3	3,0	3,3	3,1	3,0	3,1	3,2	3,2	2,7
Трговина на велико и мало	6,3	7,2	7,9	8,0	9,8	10,3	11,6	11,7	11,0
Саобраћај, складиштење и везе	7,0	7,2	7,8	8,2	9,6	11,8	13,2	14,1	15,6
Послови са некретнинама	13,7	14,1	14,1	13,2	12,9	12,8	12,3	12,3	12,9
Остале услуге	22,6	21,3	18,6	18,2	16,9	12,7	16,1	15,0	15,4
БДВ	88,2	87,3	83,8	83,6	82,9	83,8	83,4	83,7	84,1
Порези – субвенције на производњу	11,8	12,7	16,2	16,4	17,1	16,2	16,6	16,3	15,9

Извор: Републички завод за статистику, (2010), *Бруто домаћи производ у Републици Србији, у сталним ценама 2002. године*, Београд, према: Мићић, В., Зеремски, А., (2011), *Деиндустријализација и реиндустријализација привреде Србије*, Индустрија 39 (2), стр. 54.

У табели бр. 18 видимо да су прерађивачка индустрија и производња електричне енергије, гаса и воде имале просечну стопу раста од око 0,3%, док је вађење руда и камена имало просечну стопу пада од око 0,8%.

Табела бр. 18 – Стопа раста БДП-а у привреди и индустрији Србије, 2001 - 2009. година

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2001-2009
Привреда	5,6	3,9	2,4	8,3	5,6	5,2	6,9	5,5	-3,0	4,5
Индустрија – укупно	0,1	1,8	-3,0	7,1	0,8	4,7	3,7	1,1	-12,1	0,5
Вађење руда и камена	-12,8	1,6	0,8	-0,7	2,1	3,5	-0,6	3,6	-4,3	-0,8
Прерађивачка индустрија	0,7	2,7	-4,6	9,6	-0,7	5,4	4,3	0,8	-15,8	0,3
Елек. енерг. гас и вода	1,2	-1,7	2,3	-0,1	6,6	2,2	2,8	1,8	0,6	1,7

Извор: <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/dokumenti/saopstenja/nr40/nr40062009.pdf>, Републички завод за статистику (РЗС)

Ако се анализира кретање индустријске производње доминантних индустријских грана у периоду од 1980. до 2010. године²³⁴, (табела бр. 19) може да се

²³⁴ Министарство за финансије Републике Србије, (2010), Билтен јавних финансија, XI/2010., Београд, стр. 14 и 15. <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/drugastrana.php?Sifra=0015&izbor=odel&tab>, према: Савић, Љ.,

утврди да само неколико индустријских грана има већу индустријску производњу у односу на период пре тридесет година, што је заиста поражавајуће. Прехрамбена и дуванска индустрија оствариле су 2010. године приближно исти ниво производње као и давне 1980. године, што указује да наша земља има потпуно стагнантан развој индустрије. Не улаже много у развој индустрије, што је чини потпуно технолошки неефикасном и неконкурентном. Поред тога, узрок оваквог стања у Србији је пад инвестиција у основне производне фондове, смањење извоза, повећање увоза и пад тражње.

Табела бр. 19 – *Кретање индустријске производње доминантних индустријских грана у односу на 1998. годину*

	1980.	1990.	1998.	2000.	2005.	2008.	I-V/2010.
<i>Пр. прехрамбених производа</i>	110	116	100	95,6	106,6	117,5	108,3
<i>Пр. дуваниских производа</i>	135	115	100	111,3	129,7	140,2	128,2
<i>Пр. текстилних предива и тканина</i>	183	205	100	89,4	53,7	43,2	37,4
<i>Пр. коже и предмета од коже</i>	127	149	100	72,7	22,4	16,7	12,9
<i>Пр. одевних предмета и крзна</i>	223	199	100	70,8	36,2	34,1	24,5
<i>Прерада и производи од дрвета и плуте</i>	150	137	100	91,2	32,8	32,8	15,1
<i>Пр. целулозе, папира и прерађевина</i>	131	130	100	100,6	87,1	95,0	104,0
<i>Издавање, штампање и репродукција</i>	147	138	100	59,0	50,3	62,5	70,3
<i>Пр. кокса и деривата нафте</i>	102	92	100	47,7	123,6	121,8	98,0
<i>Пр. хемикалија и хемијских производа</i>	45	75	100	58,4	92,6	110,1	95,7
<i>Пр. производа од гуме и пластике</i>	39	39	100	84,7	118,7	121,8	100,4
<i>Пр. производа од осталих минерала</i>	124	76	100	91,2	82,6	84,0	63,4
<i>Пр. основних метала</i>	65	92	100	63,6	108,4	134,8	151,1
<i>Пр. металних пр. осим машина и уређаја</i>	228	195	100	93,6	91,1	113,6	92,4
<i>Пр. осталих машина и уређаја</i>	526	1361	100	77,2	61,6	67,1	50,1
<i>Пр. канцеларијских и рачунарских</i>			100	207,7	0,2	0,2	0,1
<i>Пр. других електричних машина</i>	108	98	100	84,6	97,5	118,6	101,5

<i>Пр. радио, ТВ и комуникационе опреме</i>	-	-	100	76,2	33,5	9,6	3,9
<i>Пр. прецизних и оптичких инструмената</i>	-	-	100	92,6	55,6	33,2	18,8
<i>Пр. моторних возила и приколица</i>	203	238	100	91,6	99,7	76,7	80,3
<i>Пр. осталих саобраћајних средстава</i>	-	-	100	61,7	41,2	72,5	65,9
<i>Пр. намештаја и сличних производа</i>	221	188	100	93,2	78,7	150,1	102,2
<i>Рециклажа</i>		200	100	52,8	42,5	67,4	84,3

Извор: Републички завод за статистику Србије (разне године), Статистички годишњак Србије, према: Бошковић, Г., (2011), *Нужност извозно-оријентисане стратегије реиндустријализације Србије*, Економске теме 49 (2), стр. 239.

Најактуелнији подаци исказани кроз индекс индустријске производње у Републици Србији за јануар 2016. године (слика бр. 8.), такође показују флукуације са тенденцијом опадања ове производње. Индустријска производња је у јануару 2016. године била већа је за 8,3% у односу на јануар 2015. године, али је била мања за 9,8% у односу на просек 2015. године. Уколико се ова производња посматра по секторима, у јануару 2016. године, у односу на јануар 2015. године, остварени су следећи резултати: у рударству је остварен раст од 8,3%, у прерађивачкој индустрији остварен је раст од 2,1%, а у сектору снабдевања електричном енергијом, гасом, паром остварен је раст од 23,7%. Републички завод за статистику од 1999. године не располаже подацима за АП Косово и Метохија, тако да они нису садржани у овом индексу индустријске производње.

Слика бр. 8. *Индекс индустријске производње у Републици Србији за јануар 2016. године*

Извор: Републички завод за статистику (2016), Статистика индустрије, Саопштење, Број 43 - год. LXVI, 29.02.2016., доступно на: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/03/84/in10022016.pdf> (11.04.2016)

Посматрајући претходни период долази се до закључка да је развој индустрије у Србији доста неуједначен и да има доста осцилација, и да наша земља није остварила завидне резултате. Један од резултата у привредном развоју Србије у претходних десетак година (чак и дуже) је *деиндустријализација*²³⁵, а један од очекиваних резултата у следећих десет година *реиндустријализација*. При просечном годишњем привредном расту од 5,4% (у преткризном периоду, 2001-2008. година), услуге су расле по стопи од 6,6%, а индустрија по стопи од само 1%.²³⁶

На основу свих ових индикатора, може се закључити да индустрија Србије није дала значајан допринос транзиционом привредном расту. Помањкање интензивнијег инвестиционог улагања у модернизацију опреме и унапређења технологије производног процеса, с једне, те незавршена приватизација и реструктурирање преосталих великих друштвених предузећа прерађивачке индустрије, великих јавних предузећа и инфраструктурних делатности, недовољно ефикасан процес ликвидације или стечаја, као и недовољно подстицање постприватизационог реструктурирање, с друге стране, кључна су ограничења за стварање нове ефикасније привредне структуре.²³⁷

Стратешки циљ Републике Србије је динамичан развој индустрије, који ће омогућити да се наша земља приближи ЕУ, али истовремено и да издржи велики конкурентски притисак, управо од чланица земаља ЕУ. Без динамичног развоја индустрије, просто је немогуће да се оствари макроекономска стабилност наше земље, што се истовремено негативно одражава и на извоз, и на платни биланс.

Влада Републике Србије се труди свим мерама да убрза опоравак српске привреде и индустрије, после кризе која је оставила велике последице на будући развој. Постоји више предлога за савладавање исте, али је можда најприхватљивији изнет у документу „Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020“, у коме кључну и најважнију улогу заузимају индустрија и извоз. На основу овог документа настао је и нови документ „Србија 2020: Концепт развоја Републике Србије

²³⁵ Процесу децентрализације у Србији у великој мери су допринели: нереалан девизни курс и прецењен динар, прерана и претерана спољнотрговинска и финансијска либерализација, застарела техника и технологија, порушени капацитети током агресије НАТО-а, неререформисан јавни сектор, висок политички ризик, низак прилив страних директних инвестиција али, свакако, и погрешан концепт приватизације привреде – Бошковић, Г., (2011), *Нужност извозно-оријентисане стратегије реиндустријализације Србије*, Економске теме 49 (2), стр. 241.

²³⁶ <http://www.vesti.rs/Ekonomija/Deindustrijalizacija-i-reindustrijalizacija.html>, приступљено: 29.11.2015.

²³⁷ Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020*, Београд, стр. 28, www.fren.org.rs

до 2020. године. Оба документа на свеобухватан и темељан начин разматрају досадашњи и будући развој Србије.

Као најважнији циљеви у „Посткризном моделу економског раста и развоја Србије 2011-2020“²³⁸ истакнути су: реструктурирање привреде, темељна реформа јавног сектора, раст извоза, отварање 400 хиљада нових радних места, раст продуктивности и конкурентности, раст инвестиција, побољшање амбијента за прилив страних инвестиција, што би све заједно требало да БДП по становнику у 2020. години повећа на 7,5 хиљада евра. У другом документу „Србија 2020“ као циљеви развоја истичу се: повећање боја запослених; унапређење људског капитала; инвестирање у знање и технологију; раст заснован на извозу и рационалној употреби енергије и социјално укључивање и смањење сиромаштва.²³⁹

Одрживост овог модела развоја ослања се на три групе претпоставки које су међусобно у знатној мери условљене:²⁴⁰ прво, прилагођавање у привредном систему, макроекономској политици и секторским политикама, концепцији убрзања привредног раста заснованој на замени потрошачког проинвестиционим сценаријем развоја и премештањем тежишта улагања ка разменљивим добрима. Посебно место у томе има реформа јавног сектора. Другу групу чине претпоставке које омогућавају приближавање ЕУ и убрзавање процеса учлањивања. Када је реч о економском окружењу, ова група претпоставки има и другу страну, а то је време опоравка светске привреде, од кога зависи раст нашег извоза и привредни развој ослоњен на извозну тражњу. Треће, ризик повезан са питањем одрживости спољног дуга и екстерне ликвидности.

Овај модел развоја је тешко остварити због превелике јавне потрошње, као и јачања притисака на исту. Очекивања да се буџетски дефицит значајно смањи нису била реална. У последњој години је смањен буџетски дефицит, али је он и даље велики и износи око 4,2% БДП-а. Смањење буџетског дефицита, према процени Фискалног савета, постигнуто је у највећој мери умањењем плата у јавном сектору и пензија и побољшањем наплате пореских прихода и неубичајено великим уплатама јавних

²³⁸ Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020*, Београд, према: Савић, Љ., Бошковић, Г., (2011), *Утицај светске економске кризе на развој српске привреде*, Индустија 39 (4), стр. 102.

²³⁹ Влада Републике Србије, (2010), *Србија 2020: Концепт развоја Републике Србије до 2020. године* (Нацрт за јавну расправу), Београд, стр. 18.

²⁴⁰ Детаљније о томе: Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 11.

предузећа и државних агенција у буџет.²⁴¹ Ограничење овог модела се, такође, огледа и у претпоставци да је за спровођење реиндустријализације и индустријске политике, планирано годишње издвајање од свега 1% БДП-а, што је у 2011. години износило 330, а 2020. године ће износити свега 520 милиона евра. Ова претпоставка је нереална, а средства су мала, уколико се жели развој ефикасне пословне инфраструктуре, отварање нових индустријских предузећа, радних места, раст индустријске производње и извоза.²⁴²

У 2011. години усвојена је *Стратегија и политика развоја индустрије Србије 2011-2020. године* и она је дефинисана у складу са новим моделом привредног раста Србије за период 2011-2020. У центру пажње Стратегије су извоз и инвестиције прерађивачке индустрије, као кључних генератора раста БДП у наредној деценији, јер без њиховог убрзаног раста и измене структуре цео модел привредног раста Србије није остварив. Један од елемената ове стратегије је стварање повољног амбијента за развој и унапређење пословне инфраструктуре која би подстакла отварање и умрежавање малих и средњих предузећа која би представљала окосницу будућег раста индустријске производње и реализације нове индустријске политике.

1.2. Развој малих и средњих предузећа

У последњој деценији XX века, сектор малих и средњих предузећа (МСП) је, захваљујући значајном повећању економске активности, заузео значајно место на развојној агенди многих земаља, посебно земаља у развоју и земаља у транзицији. Данас се с правом истиче да мала и средња предузећа представљају промотера економског развоја. Наиме, она промовишу приватну својину и предузетничке вештине, и доприносе значајном унапређењу националне конкурентности. Према мишљењу многих економиста и експерата, мала и средња предузећа су синоним за приватни сектор, и у фигуративном смислу за предузетништво. Њихова компаративна предност огледа се у њиховој флексибилности и могућности да се врло брзо адаптирају на промене и да задовоље све веће захтеве на тржишту.²⁴³

²⁴¹ Фискални савет, (2016), *Фискална кретања: годишњи извештај за 2015. годину и анализа текућих трендова*, Београд, стр. 4.

²⁴² Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 77.

²⁴³ Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2015), *Значај унапређења конкурентности сектора МСПП за развој привреде Републике Србије*, Економске теме 53 (2), стр. 254.

У ЕУ сектор МСП игра кључну у генерисању предузетничких знања, иновација и запослености. У Републици Србији која следи пут европских интеграција, сектор МСП је препознат као један од стубова економског развоја захваљујући остваривању макроекономске стабилности, креирању подстицајног пословног окружења, тако и изградњи система подстицања развоја овог сектора.²⁴⁴

Сектор малих и средњих предузећа и предузетника (МСП) представља све значајнији сегмент привреде Републике Србије, тако да већ неколико последњих година ови привредни субјекти представљају носиоце привредног раста и запошљавања у привреди Републике Србије и њен су најдинамичнији и најефикаснији део. Очекује се да ће овај сектор, уз СДИ, и у будућности представљати покретач развоја привреде Републике Србије и да ће бити основни креатор нових радних места.²⁴⁵

У Србији, у периоду од 2000. године до појаве првих ефеката светске финансијске и економске кризе 2009. године, сектор МСП је био најефикаснији и најконкурентнији сегмент привреде, међутим, он и даље значајно заостаје у односу на просек ЕУ. Учешће овог сектора у укупном броју предузећа и запошљавању у Србији је на нивоу просека ЕУ. Веће учешће које сектор МСП има у укупном промету БДВ и профиту, од просека ЕУ, првенствено је последица заостајања великих предузећа у Србији у односу на велика предузећа у ЕУ, а у много мањој мери је последица развијености овог сектора.²⁴⁶

Наша земља још увек заостаје у односу на земље ЕУ, што је сасвим разумљиво, уколико узмемо у обзир негативне последице светске финансијске и економске кризе, које су се одразиле на пословање сектора МСП и на привреду Србије. МСП најосетљивија су на промене у окружењу и зато се суочавају са многим проблемима (отежана наплата потраживања, већи ризик и трошкови улагања, мањи прилив инвестиција, смањена спољна и унутрашња тражња, повећан страх од неуспеха, лоша кредитна способност...) и управо су ови проблеми и утицали на њихов знатно слабији

²⁴⁴ Исто, стр. 255.

²⁴⁵ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 7.

²⁴⁶ Бошковић, Г., Костадиновић, И., (2011), *Кластери малих и средњих предузећа – кључ економског развоја*, Савремени трендови у Европској унији: импликација за Србију, Тематски зборник – Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија, стр. 56.

положај на тржишту и на успоравање динамике спровођења структурних реформи и укупне привредне активности.²⁴⁷

У циљу превазилежња поменутих проблема и ограничења која постоје током развоја МСП (правне и административне баријере, ограничен приступ финансијским изворима, недостатак ресурса неопходних за пословање, отежан приступ важним информацијама, недовољно знања из области менаџмента и непостојање адекватне институционалне инфраструктуре...), као и усклађивања са принципима које дефинише ЕУ, Влада Републике Србије доноси „Стратегију развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године“. Ова Стратегија је компатибилна са „Европском повељом о малим предузећима“ (*The European Charter for Small Enterprises*) и „Актом о малим предузећима“ (*Small Business Act*).

Република Србија је 2003. године приступила Европској повељи за мала предузећа. Европском повељом о малим предузећима дате су основне смернице за развој сектора МСП, а њихова конкретизација односно опредељење за прелазак са смерница на циљане активности садржано је у документу под називом „Акт о малим предузећима за Европу“ (*European Commission*), усвојеном 2008. године.²⁴⁸

Министарство привреде, односно Министарство економије и регионалног развоја, од 2003. године, у сарадњи са Европском комисијом и ОЕЦД-ом, оцењује спровођење ове повеље у земљама западног Балкана. На основу одређеног упитника Европске комисије, утврђује се Индекс политике МСП. Основни закључак оцене спровођења ове повеље на Западном Балкану из 2008. године је да је Србија доста напредовала, јер је веома брзо прешла из фазе одређивања стратешких циљева у фазу њихове реализације. Напредак Србије оцењен је укупном оценом 3,3 (од максимално 5). Области у којима је Србија остварила највећи напредак су: подршка иновативним

²⁴⁷ Смањена је стопа опстанка новоформираних МСП са 71,9% у 2007. на 61,7% у 2010. години. Током 2011. године, сваког месеца је око 3400 предузетника оснивало нове сопствене фирме (5000 месечно у 2007.). Од другог квартала 2011. јасни су знаци тзв. „W ефекта“ - обнављања рецесије на глобалном нивоу и у Србији. Тражња потрошача је додатно смањена, даље губљење пословног поверења је негативно утицало на доступност финансијске подршке, што је битно ограничило отварање нових и развој постојећих предузећа и радњи. Утицај светске економске кризе се неповољно одразио како на привредне субјекте у раној фази пословања, тако и на већ етаблиране фирме – има мање пословних могућности и теже је започети бизнис, што је код предузетника условило раст страха од неуспеха и нижа очекивања од резултата започетог пословног подухвата – Министарство регионалног развоја и локалне самоуправе, (2012), стр. 38.

²⁴⁸ Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2015), *Значај унапређења конкурентности сектора МСП за развој привреде Републике Србије*, Економске теме 53 (2), стр. 254.

предузећима и предузећима у оснивању, пружање пословних услуга и ширење информација на on-line основи, унапређење дијалога између јавног и приватног сектора о политици подршке МСП, итд.²⁴⁹

Захваљујући својој флексибилности, виталности, склоности ка предузимању иновативних и ризичних подухвата и већој могућности за специјализацију, МСП се супериорније од великих пословних система прилагођавају захтевима потрошача и динамичним променама у условима пословања на глобалном тржишту.²⁵⁰ Стога је неопходно креирати најбољи могући пословни амбијент (окружење)²⁵¹ за развој МСП и предузетништва. У том контексту, Република Србија је донела низ правних и стратешких докумената који регулишу област креирања ефикасне пословне инфраструктуре која би подстицала оснивање и развој МСП.

Постоји неколико принципа на којима се заснива Европска повеља о малим предузећима.²⁵² Први принцип подразумева да се прате нове тржишне потребе, што је од изузетне важности за пословање МСП; други принцип потврђује зашто су МСП толико значајна и зашто земље улажу у њихов развој, наиме, иста стварају нова радна места и представљају извор новог запошљавања; трећи, истиче њихов значај у подстицању социјалног и регионалног развоја, четврти указује да је предузетништво препознато као важна и продуктивна способност, на свим нивоима одговорности; пети принцип наглашава да сва успешна предузећа заслужују да буду правично награђена; шести узима у обзир да је повремене неуспех пропратна појава одговорних иницијатива и преузимања ризика, и мора се посматрати као прилика за учење и даље усавршавање; и последњи, али не мање важан, препознаје вредности које носе знање, посвећеност и флексибилност у новој економији.

²⁴⁹ Бошковић, Г., Костадиновић, И., (2011), *Кластери малих и средњих предузећа – кључ економског развоја*, Савремени трендови у Европској унији: импликација за Србију, Тематски зборник – Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија, стр. 57.

²⁵⁰ Бераха, И., Јашко, А., Бараненко, Е., (2011) EU and Serbia: SME Policy in times of crisis and beyond, Међународна научна конференција: *Serbia and the European Union: Economic lessons from the new member states*. Faculdade de economia Universidade de Coimbra. стр. 316.

²⁵¹ Стварање стимулативног пословног окружења, значи да се истовремено стварају повољни услови за привлачење страног капитала на домаће тржиште, што итекако ствара могућности за бржи развој МСП. Интересантна је чињеница да у земљама ЕУ, владе доносе прописе који су фокусирани на подршку МСП, као и на унапређење њихове конкурентности и даљег раста. – Радојичић, Ј., Костадиновић, И., (2015), *Карактеристике и значај банкарског кредитирања малих и средњих предузећа*, Антикризне политике и посткризни процеси: изазови економске науке, Ниш, стр. 252.

²⁵² Miles, N., Philpott, T., Bilić, Z., Richter, K., (2012), *Израда планова за подршку развоју сектора малих и средњих предузећа и предузетника на локалном нивоу*, Национална агенција за регионални развој, стр. 37.

Глобално егзистира око 40 милиона формалних МСП од чега је скоро 70% у земљама у развоју.²⁵³ МСП поседују флексибилност и способност брзог реаговања на промене чиме могу да олакшају и убрзају економски раст. Ова предузећа у развијеним земљама користе већу иновативност и стратегију освајања тржишне нише (високим квалитетом производа, флексибилношћу у задовољењу потреба потрошача и др.) као средство у тржишној борби са великим предузећима. МСП доприносе развоју друштва запошљавањем радника са нижом квалификацијом, обуком радника, дистрибуцијом дохотка и грађењем друштвеног капитала.²⁵⁴

Мала и средња предузећа представљају изузетну важну компоненту привреде ЕУ. У Унији постоје око 23 милиона МСП која запошљавају две трећине укупног приватног сектора и обезбеђују око 80% нових радних места. МСП имају исти, ако не и већи значај за Србију и чине 99% укупног броја постојећих предузећа која запошљавају више од две трећине укупног броја запослених. Поред тога, МСП у Србији чине око 46% извоза, 60% увоза и скоро 60% инвестиција приватног сектора у држави.²⁵⁵

У нашој земљи сектор МСП је значајно допринео привредном расту после 2000. године. Наиме, тада је дошло до пораста запослености, извоза и бруто додате вредности. Чињеница је да су МСП важан фактор на путу интеграције наше земље у ЕУ.²⁵⁶

Привреда Републике Србије је привреда МСП. Као што се може видети у табели 20, њихово учешће у укупном броју предузећа је нешто ниже од 100% (односно 99,8%), запошљавају близу 2/3 запослених у нефинансијском сектору, што је слично стању у ЕУ.²⁵⁷ Међутим, МСП учествују са око 30% у формирању БДП Србије за разлику од земаља ЕУ у којима овај сектор остварује преко 50% БДП и служи као основа за раст водећих извозно оријентисаних привредних грана.

²⁵³ Stein, P., Ardic, O. and Hommes, M. (2013), *Closing the Credit Gap for Formal and Informal Micro, Small, and Medium Enterprises.*, Washington DC: International Finance Corporation.

²⁵⁴ USAID, (2012), *Финансирање малих и средњих предузећа – Кључна питања и препоруке за Србију*, Београд: USAID – Србија.

²⁵⁵ Miles, N., Philpott, T., Bilić, Z., Richter, K., (2012), *Израда планова за подршку развоју сектора малих и средњих предузећа и предузетника на локалном нивоу*, Национална агенција за регионални развој, Београд, стр. 4.

²⁵⁶ Радојичић, Ј., Костадиновић, И., (2015), *Карактеристике и значај банкарског кредитирања малих и средњих предузећа*, Антикризне политике и посткризни процеси: изазови економске науке, Ниш, стр. 250.

²⁵⁷ Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој, (2014), *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд, стр. 8.

Табела бр. 20 – *Распоред малих и средњих предузећа*

Величина предузећа	Број	% учешћа
Предузетници	222.152	70,3
Микро	81.775	25,9
Мала	9.353	3,0
Средња	2.132	0,7
МСП	315.412	99,8
Велика	494	0,2
Укупно	315.906	100,0

Извор: Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој, (2014), *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд, стр. 8.

Сектор МСП и предузетника, и поред лошијих резултата у односу на претходне године, задржао је и у 2013. години релативно високо учешће у образовању основних показатеља пословања нефинансијског сектора привреде Србије: генерише око 2/3 запослености и промета, 54,1% БДВ и учествује са 43,2% у извозу нефинансијског сектора (видети табелу бр. *индикатори*). У 2013. години дошло је и до реалног пада БДВ од 8,5% у МСП сектору, мерено у сталним ценама из 2013. године (у целом нефинансијском сектору пад је био 5,6%), што је допринело смањењу учешћа сектора МСП у формирању БДВ нефинансијског сектора за 1,7%.²⁵⁸

Табела бр. 21. – Индикатори развијености МСП (сталне цене 2013. године)

	МСП		Велика		Нефинансијски сектор		Учешће МСП %	
	2012.	2013.	2012.	2013.	2012.	2013.	2012.	2013.
Број предузећа	317.162	315.412	506	494	317.668	315.906	99,8	99,8
Број запослених	782.026	768.550	420.019	416.394	1.202.045	1.184.944	65,1	64,9
Промет (мил. дин.)	6.133.460	5.713.857	3.246.360	3.167.978	9.379.820	8.881.835	65,4	64,3
БДВ (мил. дин.)	1.053.301	964.007	834.643	817.649	1.887.944	1.781.655	55,8	54,1
Извоз (мил. дин.)	537.799	519.075	514.745	683.722	1.052.524	1.202.797	51,1	43,2
Увоз (мил. дин.)	1.049.300	938.186	694.491	722.626	1.743.790	1.660.812	60,2	56,5
Робни биланс (мил. дин.)	-511.501	-419.111	-179.746	-38.904	-691.247	-458.015	74,0	91,5
Инвестиције (мил. дин.)	298.733	-	378.705	-	677.438	-	44,1	-

Извор: Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој, (2014), *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд, стр. 14.

²⁵⁸ Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој, (2014), *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд, стр. 13.

Посматрајући предузећа по величини, могло би да се закључи да није било драстичнијих промена у односу на претходну годину. Најбројнија су и даље микро предузећа (303.927) у сектору МСП, док МСП имају доминантну позицију посматрано према кључним показатељима (53,6% запослености, 60,8% БДВ, 60,9% промета, 76,1% увоза, 75,2% извоза).²⁵⁹

„Позитивне тенденције у економији Србије у 2013. години испољене су повећањем привредне активности, ниским нивоом инфлације, повећањем девизних резерви и СДИ, смањењем фискалног и дефицита текућег рачуна. Оствареној стопи раста БДП (2,5%) највише је допринео раст извоза, са доминантним учешћем извоза аутомобилске индустрије. На смањење дефицита текућег рачуна платног биланса (1,6 млрд. ЕУР или 5% БДП у 2013.), највише је утицало смањење спољнотрговинског дефицита. Фискални дефицит сектора државе смањен је са 6,5% БДП у 2012. години на 5,0% БДП у 2013. години“.²⁶⁰ Српска МСП још увек нису довољно окренута извозу. У укупном броју МСП извозници чине свега 4,3%, а учешће извоза у промету износи скромних 9,1%. И поред динамичнијег раста извоза у последњих неколико година, извоз по запосленом је мањи за 1/3 у односу на просек нефинансијског сектора.²⁶¹

Према подацима последњег Извештаја о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину²⁶², уочена су, како негативна, тако и позитивна кретања пословања сектора МСП у односу на 2012. годину. Основна негативна кретања пословања сектора МСП у односу на 2012. годину су: смањење броја МСП за 0,6%, смањење запослености сектора МСП за 1,7%, смањење пословне активности – остварени промет мањи за 6,8%, остварене изнадпросечне негативне стопе пословања (пад БДВ од -8,5% и профита за -15,4%), изнадпросечни пад кључних показатеља продуктивности (БДВ по запосленом мања за 6,9%, БДП по предузећу за 8,0%, БДВ по промету за 1,8%), смањење вредности спољнотрговинског промета за -8%, пад извоза МСП од -3,5%, изнадпросечно смањење увоза (-10,6% према -4,8% у нефинансијском сектору), задржана је неповољна тенденција секторске концентрације МСП са

²⁵⁹ Влада Републике Србије, (2014), *Стратегија за подршку развоју малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период 2015-2020. године*, Београд, стр. 14.

²⁶⁰ Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој, (2014), *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд, стр. 11.

²⁶¹ Влада Републике Србије, (2014), *Стратегија за подршку развоју малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период 2015-2020. године*, Београд, стр. 14.

²⁶² Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој, (2014), *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд, стр. 10.

апсолутном доминацијом прерађивачких делатности, регионалне диспропорције и даље су пренаглашене – ниво развијености сектора МСП мерен показатељем БДВ по запосленом у Београдском региону је за 2,0 пута продуктивнији у односу на Регион Јужне и Источне Србије.

Поред ових негативних, постоје и нека позитивна кретања која свакако утичу на пословање малих и средњих предузећа, међу којима се по значају истичу следећа:²⁶³ у односу на 2012. годину, расте број основаних (+2,0% - 8.825) и смањује се број угашених предузећа (-46,0% - 3.972), повећан број предузећа у спољнотрговинској размени – број извозника за 3,9%, број увозника за 1,6%, одржана задовољавајућа покривеност извоза увозом МСП – 55,3% и раст инвестиција од 19,0% и побољшање инвестиционе активности.

Према Извештају о пословању 2015. године, Србија је заузела 91. позицију то јест на средини поретка 189 земаља (77. позиција у претходном Извештају). Када се поредак 189 земаља сведе на нормализован ранг од 0 (најлошији) до 100 (најбољи), Србија је на 48. месту. Од европских земаља, Србија има бољу позицију једино од Босне и Херцеговине и Малте, што указује на још увек неповољан пословни амбијент, а према Извештају о конкурентности 2014-2015. године Светског економског форума Србија је у 2013. години најнеконкурентнија земља на европском континенту (101. позиција од 148 земаља), док је у 2014. години конкурентнија само од Албаније (94. од 144 земље).²⁶⁴

2. Правна регулатива за развој пословне инфраструктуре

2.1. Закон о слободним зонама

Слободне зоне представљају означени део територије Републике Србије, који је инфраструктурно опремљен уз постојање специфичних услова пословања, у циљу обављања разноврсних делатности, почев од производних, преко услужних уз различите олакшице и погодности. Имајући у виду историјски развој слободних зона, њихову еволуцију и популарност последњих деценија двадесетог века, неопходно је било да и наша земља дефинише Закон о слободним зонама („Сл. гласник бр. 62/06),

²⁶³ Исто, стр. 9.

²⁶⁴ Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој, (2014), *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд, стр. 12.

који регулише сва питања везана за оснивање, функционисање и развој слободних зона. Истим се утврђују погодности и повластице, које се пружају како домаћим, тако и страним инвеститорима. Циљ доношења овог закона је оптимално искоришћење домаћих извора, узимајући у обзир постојећу инфраструктуру и повољан географски положај, уз уважавање дугогодишње праксе и искуства развијених земаља, које су већ постигле завидне резултате развојем овог концепта.

„Држава се дуго опирала да инвеститорима одобри олакшице које зоне чине привлачним за улагања, али је то коначно учинила 2006. године усвајањем важећег Закона о слободним зонама. Компаније које у тим ограђеним просторима производе, не плаћају царину и порез на додату вредност на увезену опрему и репроматеријал, али ни на услуге и енергенте, а имају и поједностављене царинске процедуре. Услов је да инвестиција буде најмање три милиона евра, од чега милион мора бити инвестиран током прве године. Произведена роба у зонама сада је, пре свега, намењена извозу“.

„Нови Закон о слободним зонама у Србији („Сл. гласник бр. 62/06), у свим елементима поштује стандарде *Kyoto* конвенције²⁶⁵. Основни принципи које поставља *Kyoto* конвенција углавном се поштују у свим државама и код свих типова слободних зона. Зоне се разликују (уз подршку држава и националних законодавстава) у специфичним погодностима (различитим од зоне до зоне), које се надграђују на базичне које постављају *Kyoto* стандарди и које се могу сматрати минималним погодностима за пословање у слободним зонама“²⁶⁶

Законом о слободним зонама утврђују се услови за одређивање подручја и рад слободне зоне, делатности које се могу обављати у слободној зони, услови за обављање тих делатности и услови за престанак рада слободне зоне, као и оснивање, правни статус и надлежност Управе за слободне зоне.²⁶⁷ Овај Закон утиче на активно учешће органа локалне самоуправе, пружа могућност да се локална самоуправа појави и као оснивач зоне, такође, она даје подстицајне мере за ефикасније пословање унутар зоне. Најчешће, локална самоуправа даје мишљење о оправданости оснивања слободне зоне

²⁶⁵ *Kyoto* конвенција је споразум о упрошћењу и хармонизацији царинских процедура, који омогућава иста правила за све земље потписнице, као и лакши приступ робе на тржиште земаља чланица. Суштински принципи ревизије *Kyoto* конвенције су: укључење модерних концепата царинске процедуре и савремене трговине укључујући нове технологије, нови филозофију царинске контроле и спремност приватног сектора да сарађује са царином на обострану корист, (Костић, Д., (2008), *Слободне производне зоне и индустријски паркови*, Зајечар, стр. 24.)

²⁶⁶ Костић, Д., (2008), *Слободне производне зоне и индустријски паркови*, Зајечар, стр. 26.

²⁶⁷ Сл. Гласник РС, бр. 62/2006, *Закон о слободним зонама*, Београд, стр. 1. (члан 1)

<http://www.usz.gov.rs/files/propisi/ZAKONOSLOBODNIMZONAMA-cyr.pdf>

и утврђује да ли постоје реалне могућности за оснивање исте. Локална самоуправа има велика овлашћења када је у питању оснивање слободне зоне, наиме, она по убрзаном поступку обезбеђује грађевинску и употребну дозволу за изградњу одређених грађевинских објеката и успешно отклања сва ограничења и препреке уколико их има.

У Закону су утврђене основне одредбе везане за пословање слободних зона. У члану 3.²⁶⁸ овог Закона врло јасно стоји да права оснивача зоне, привредног друштва за управљање зоном и корисника зоне, која су утврђена истим, не могу бити умањена неким другим актом (прописом) или законом.

Сагласно члану 11 став 1. Закона о слободним зонама, привредна друштва за управљање слободном зоном дужна су да у року од 90 дана по истеку календарске године доставе Управи за слободне зоне годишње извештаје о пословању слободне зоне за претходну годину. На основу годишњег извештаја Управа за слободне зоне може да утврди приход привредног друштва, број корисника, укупан извоз и увоз робе и услуга у зони, колико је тачан износ страног капитала, број запослених, итд.

Влада једном годишње захтева од Министарства финансија извештај о пословању у свим зонама у Србији. Ако се истим утврди да се не постижу зацртани циљеви, који су утврђени елаборатом о постојању економске оправданости за одређивање зоне, ако привредно друштво прекрши члан 34. овог Закона²⁶⁹, или ако учини прекршај из члана 35.²⁷⁰, Министарство финансија може да предложи Влади да укине сагласност за одређивање подручја зоне.

Законом је одређено ко може да се јави у улози оснивача зоне: привредно друштво, као и друга домаћа и страна физичка и правна лица, који се једним именом називају корисници зоне. Најпре, корисници треба да обављају своју делатност на основу уговора (којим су врло прецизно утврђена и права и обавезе са привредним друштвом) и у складу са прописима, који треба у потпуности да се поштују. Корисници, исто тако, имају обавезу да достављају извештај о пословању зоне Управи за слободне зоне.

²⁶⁸ Сл. Гласник РС“, бр. 62/2006, Закон о слободним зонама, Београд, стр. 2. (члан 3) <http://www.usz.gov.rs/files/propisi/ZAKONOSLOBODNIMZONAMA-cyr.pdf>

²⁶⁹ Новчаном казном од 10.000 до 1.000.000 динара казниће се за прекршај привредно друштво за управљање зоном: 1) ако не донесе акт о условима под којима корисници зоне могу обављати делатност у зони; 2) ако у прописаном року не достави извештај о пословању у зони; 3) ако дозволи обављање делатности у зони којом се угрожава животна средина.

²⁷⁰ Новчаном казном од 10.000 до 1.000.000 динара казниће се за прекршај корисник - правно лице: 1) ако не води књиговодство за пословање у зони; 2) ако на захтев Управе за слободне зоне не достави извештај о пословању у зони; 3) ако обављањем делатности у зони угрожава животну средину; 4) ако не води прописану евиденцију о роби.

Законом је регулисано да корисник може слободно да обавља делатност и да пружа различите врсте услуга, само не сме да угрожава безбедност земље, здравље људи и животну средину. Чланом 16 се јасно истиче да су увоз и извоз робе и услуга слободни, једино се не може увозити и извозити роба чији је увоз или извоз из неког разлога забрањен. На увоз робе која је намењена обављању делатности у зони, не плаћа се царина и друге царинске дажбине. Међутим, уколико се роба произведена у зони стави у промет на територији наше земље, мора да се плати царина, као и друге увозне дажбине, које су законом предвиђене. Корисник мора да води тачну евиденцију о увозу и извозу робе, о роби која се користи у зони, и да омогући да се спроведу мере царинског надзора и контроле.

Законом је детаљно регулисана и улога Управе за слободне зоне, чија је улога јако значајна за обављање послова државне управе у области слободних зона. Она је формирана као орган управе у саставу Министарства финансија и почела је са радом 2008. године. Њен настанак представља важан корак за успешно функционисање зона. Наиме, Управа води националну политику развоја зона, припрема прописе у области пословања истих, организује и координира сарадњу државних органа, заинтересованих инвеститора и корисника зоне, и пружа помоћ уколико је она неопходна приликом примене програма развоја у слободним зонама.

Закон о слободним зонама има, као и сви остали закони своје предности и недостатке. Већина добрих страна Закона је истакнута, међутим, исти има и одређене недостатке, који ће се вероватно кориговати (отклонити) у изменама постојећег закона или дефинисањем новог, што је задатак Управе за слободне зоне у наредном периоду. Наиме, постојећим законом се не решавају сва питања која се тичу рада зона, већ се поједина разматрају у неким другим законима. Овде се конкретно мисли на питање пореза, односно пореских олакшица, које актуелним законом није регулисано, већ се примењују одредбе Закона о порезу на додату вредност, по којима се порез на додату вредност не плаћа на робу у слободним зонама.

2.2. Закон о просторном плану Републике Србије од 2010 -2020. године

Закон о просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године („Службени гласник РС“, број 88/10) је усвојен новембра 2010. године. Као саставни део Закона јавља се плански документ просторног планирања и развоја под називом *Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године*. Просторним планом Републике Србије од 2010. до 2020. године утврђују се дугорочне основе организације, уређења, коришћења и заштите простора Републике Србије у циљу усаглашавања економског и социјалног развоја са природним, еколошким и културним потенцијалима и ограничењима на њеној територији.²⁷¹ Осим тога, у Републици Србији планирана је израда десет регионалних просторних планова.

Према Закону о просторном плану утврђено је да Република Србија има изузетно осетљив геостратешки положај и има велики значај у саобраћајном повезивању Западне и Централне Европе са Блиским истоком и Југоисточном Европом. Положај наше земље је потпуно промењен и побољшан у последњих двадесет година на међународном плану. „Република Србија поново стиче независност и међународни правни субјективитет после више од 80 година, добија нове суседе и утврђује нове државне границе. Укупна дужина државне границе Републике Србије износи 2.358,3 км“.²⁷²

Табела бр. 22 – *Преглед дужине државне границе*

Дужина државне границе према	у км	У %
Мађарској	174,4	7,4
Румунији	546,5	23,2
Бугарској	367,1	15,6
Македонији	273,0	11,6
Албанији	111,1	4,7
Црној Гори	244,1	10,4
Босни и Херцеговини	382,8	16,2
Хрватској	259,3	10,9
УКУПНО	2.358,3	100,0

Извор: Сл. гласник РС, бр. 88/2010, *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године*, стр. 3.

²⁷¹ Сл. гласник РС, бр. 88/2010, *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године*, члан 1. Београд, стр. 1.

²⁷² Сл. гласник РС, бр. 88/2010, *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године*, Београд, стр. 3.

„Нова улога Републике Србије као транзитне земље омогућава јој да изградњом енергетских инфраструктурних система обезбеди бржи опоравак националне економије, као и да дистрибуцијом и употребом природног гаса повиси технолошки ниво привреде и тиме смањи негативне утицаје на животну средину. Поред јачања саобраћајних и енергетских веза, важно је развити и међурегионалне везе у области заштите природних и културних добара, туризма, као и заштите животне средине. Развијање међурегионалних веза подразумева претходно достизање вишег степена кохерентности и смањивање унутаррегионалних разлика, које могу бити озбиљна препрека за будући просторни развој Републике Србије“.²⁷³

Као слабост наше земље наводи се слаба регионална повезаност предузећа, недовољно постојање важних елемената пословне инфраструктуре (научно-технолошких паркова, слободних зона, кластера и пословних инкубатора), што представља можда један од главних узрока недовољне конкурентности малих и средњих предузећа и регионалне некохерентности, што умногоме утиче и на просторни развој Републике Србије.

„У погледу просторног развоја дугорочна визија Републике Србије је да буде: територијално утврђена и регионално уравнотежена, одрживог економског раста и конкурентна, социјално кохерентна и стабилна, инфраструктурно опремљена и саобраћајно приступачна, очуваног и заштићеног природног и културног наслеђа, квалитетне животне средине, и функционално интегрисана у окружење“.²⁷⁴

Да би Република Србија остварила визију неопходно је да: максимално искористи свој геостратешки положај у Европи, прецизно одреди своје границе, оствари добру сарадњу са суседима, ажурира информациони систем о простору, унапреди саобраћајне услове у подручјима у којима је мања приступачност у инфраструктурном и саобраћајном погледу.

Успешан просторни развој Републике Србије, односно постепено приближавање визији њеног просторног развоја захтева достизање серије основних циљева, међу којима су према свом значају равноправно најважнији следећи:²⁷⁵ (1) уравнотеженији регионални развој и унапређена социјална кохезија; (2) регионална

²⁷³ Исто, стр. 5.

²⁷⁴ Сл. гласник РС, бр. 88/2010, *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године*, Београд, стр. 25.

²⁷⁵ Сл. гласник РС, бр. 88/2010, *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године*, Београд, стр. 27. (Просторни план Републике Србије од 2010-2020. године).

конкурентност и приступачност; (3) одрживо коришћење природних ресурса и заштићена и унапређена животна средина; (4) заштићено и одрживо коришћено природно и културно наслеђе и предео; (5) просторно-функционална интегрисаност у окружење.²⁷⁶ Остварење постављених циљева просторног развоја је врло дискутабилно и неизвесно због економске кризе, могућих препрека за даљу интеграцију наше земље у ЕУ, социјалних и економских проблема и непостојања координираног законодавног оквира.

Просторним планом Републике Србије дефинисани су стратешки приоритети развоја до 2014/2015. године. Управо реализацијом истих може се достићи визија просторног развоја преко пет дефинисаних циљева. Као подршка реализацији и остварењу стратешких приоритета, као и подршка за праћење и оцењивање реализације Просторног плана Републике Србије (ППРС) помоћу информационог система за планирање и развој јавља се *Програм имплементације* који је утврђен Законом о просторном плану Републике Србије.

Влада Републике Србије на предлог Министарства надлежног за просторно планирање доноси *Програм имплементације Просторног плана* за период од пет година. „Програм рађен након доношења Закона о просторном плану Републике Србије (ППРС) представља облик такозване после-планске имплементације, чиме се на одређени начин контролишу планска решења и преиспитује њихова оправданост. На тај начин се отвара пут трајном планирању развоја Републике Србије који ће бити настављен израдом годишњих извештаја о стању просторног развоја Републике Србије“.²⁷⁷

Програм садржи нарочито:²⁷⁸ 1) приоритетне пројекте за остваривање просторног уређења; 2) динамику за уређење појединих просторних целина и приоритетних пројеката; 3) износе и изворе средстава за финансирање пројеката; 4) рок извршења пројеката; 5) одговорност за извршење пројеката; 6) показатеље за праћење промена стања у простору.

²⁷⁶ Сл. гласник РС, бр. 88/2010, *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године*, Београд, стр. 29.

²⁷⁷ Републичка агенција за просторно планирање, (2011), *Програм имплементације просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године* (за период од 2011. до 2015. године), Београд, стр. 5.

²⁷⁸ Исто, стр. 9.

Концепција просторне организације индустрије у Републици Србији заснива се на:²⁷⁹ а) уважавању нове индустријске политике усклађене са принципима европске индустријске политике, која је прилагођена нашим условима и приликама; б) јачању националне, субнационалне и индустријске конкурентности утемељене на економско-еколошком реструктурирању, потпунијем коришћењу знања, (еко) иновација и предузетништву; в) изградњи индустријске инфраструктуре као ефикасном средству за подстицај индустријског умрежавања (у традиционалним индустријским подручјима, као и у неразвијеним подручјима са одређеним потенцијалом). То подразумева, између осталог, и изградњу *индустријских зона, слободних зона, индустријских паркова, hi-tech паркова*; г) унапређењу доступности TENs путева, коридора, саобраћајне, ИКТ и друге инфраструктуре, доступности транспортним и логистичким терминалима, приступачности и повезивању са суседним регијама, подизању комуналне опремљености индустријских локалитета (*индустријских зона, индустријских паркова и слободних зона*); д) обезбеђењу доступности знању и регионалној и урбаној иновативној инфраструктури (високостручном и високообразованом кадру, универзитетима, иновационим центрима, потрошачима); ђ) развоју регионалних *индустријских кластера* у кључним секторима производње (аутомобилска индустрија, прехранбена индустрија, ИКТ, металски комплекс, фармацеутски комплекс); е) јачању и умрежавању функционалних веза произвођача, добављача, купаца, коопераната формирањем *регионалних кластера МСП* ради раста конкурентности и јачања територијалне кохезије; ж) активирању нових локалитета и увођењу нових просторних/локационих **модела индустријске и пословне инфраструктуре** (*индустријска зона, (еко) индустријски парк, технолошки парк, научни парк, слободна зона, „аеродромска зона развоја“, hi-tech агломерације, привредна/предузетничка зона, пословни инкубатор, регионални кластери МСП, лучке и мешовите зоне и др.*).

Као основни локациони модели индустрије у развојним зонама, коридорима и урбаним центрима су: *индустријске зоне, индустријски и технолошки паркови, слободне зоне (СЗ), бизнис инкубатори, кластери МСП, аеродромска зона развоја, логистички парк, терминали, привредне, мешовите, лучке зоне, и сл.* Врло је важно да се плански усмери изградња просторних модела ка индустријским градовима/центрима, ка стратешким зонама и коридорима X и VII, као и локацијама које су повезане TENs инфраструктуром. Када се говори о размештају индустријских зона (ИЗ) и

²⁷⁹Детаљније о томе у Закону о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године, стр. 241.

индустријских паркова (ИП) на територији наше земље, он се углавном заснива на: потенцијалима, али и ограничењима простора, постојећој просторној структури индустрије, и стратешким опредељењима развоја, просторне организације регионалног и урбаног подручја.²⁸⁰

Табела бр. 23 – *Планиране индустријске зоне и индустријски паркови у Републици Србији*

Област	Локација ИЗ и ИП по градовима/општинама	Област	Локација ИЗ и ИП по градовима/општинама
<i>Град Београд</i>	<i>Град Београд</i>	13. Поморавски	<i>Јагодина, Параћин, Свилајнац, Ђуприја*</i>
1. Севернобачка	<i>Б. Топола, М. Иђош, Суботица</i>	14. Борски	<i>Бор, Мајданпек, Неготин, Кладово</i>
2. Средњобанатска	<i>Зрењанин, Н. Бечеј, Н. Црња, Сечањ</i>	15. Зајечарски	<i>Зајечар, Књажевац</i>
3. Севернобанатска	<i>Ада, Кањижа, Кикинда, Н. Кнежевац, Чока, Сента</i>	16. Златиборски	<i>Ужице, Пожега, Пријепоље, Прибој</i>
4. Јужнобанатска	<i>Б. Црква, Вршац, Ковин, Алибунар, Опово, Ковачица, Пландиште, Панчево</i>	17. Моравички	<i>Чачак</i>
5. Западнобачка	<i>Сомбор, Апатин, Кула, Оџаци, Богојево*, Врбас*</i>	18. Рашки	<i>Краљево, Н. Пазар*, Тутин*</i>
6. Јужнобачка	<i>Н.Сад, Бечеј, Б. Петровац, Бач, Темерин, Тител, Беочин, Б. Паланка, Србобран</i>	19. Расински	<i>Крушевац, Ђићевац, Варварин, Трстеник</i>
7. Сремска	<i>Рума, Инђија, Ириг, С. Митровица, Шид, Пећинци, С. Пазова</i>	20. Нишавски	<i>Ниш</i>
8. Мачванска	<i>Шабац, Лозница, Богатић, Владимирци, Љубовија, Коцељева, М. Зворник</i>	21. Топлички	<i>Прокупље*, Куришумлија*</i>
9. Колубарска	<i>Ваљево, Лајковац</i>	22. Пиротски	<i>Пирот</i>
10. Подунавска	<i>Смедерево, Смедеревска паланка, Велика плана</i>	23. Јабланички	<i>Лесковац, Власотинце*</i>
11. Браничевска	<i>Пожаревац, М. Црниће, Жагубица, Жабари, Кучево, Голубац</i>	24. Пчињски	<i>Врање, В. Хан*, Сурдулица, Бујановац*, Прешево*</i>
12. Шумадијска	<i>Крагујевац, Лапово</i>		

Извор: Подаци МЕРР, НИП И РПК Србије, (2009), (на основу важећих планова, предлога и иницијатива општина), према: Закону о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године, (Сл. гласник РС, бр. 88/2010), стр. 243.

* Предлог ППРС (кохезиона варијанта), површина локалитета није утврђена и није укључена у укупан биланс

Локација индустрије је неопходна и у слободним зонама према постојећим планским решењима. У нашој земљи постоје слободне зоне у многим градовима

²⁸⁰ Сл. гласник РС, бр. 88/2010, Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године, стр. 242.

заједно са индустријским и научно-технолошким парковима, а у складу са условима из актуелне Стратегије развоја слободних зона у Републици Србији до 2015. године (о којој ће бити више речи). Неопходно је да слободне зоне и индустријски и научно-технолошки паркови буду лоцирани и у неразвијеним или мање развијеним подручјима наше земље и то у складу са политиком регионалног развоја и решењима Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године.

Као најважнији приоритети за реализацију индустријских зона (ИЗ) и индустријских паркова (ИП) до 2014. године били су: утврђивање институционалног оквира за функционисање индустријских паркова (ИП), утврђивање правног оквира за ИП, и превођење ИЗ у ИП, одређивање државних буџетских средстава за финансирање ИЗ и ИП, дефинисање стратешког плана развоја ИП и СЗ, размештај ИП и ИЗ, као и СЗ у развијеним и мање развијеним градовима, и неопходна подршка за развој кластера.

Законски оквир је просто неопходан кад је реч о изградњи и развоју индустријских зона, слободних зона, индустријских паркова, научно-технолошких паркова и кластера. Неопходна је, такође, и ефикасна регионална инфраструктура за развој кластера и као подршка пословању МСП и других јавних институција.

Поред законског оквира и других правних мера, важне су и економско-финансијске мере и подстицаји за развој, уређење и изградњу ИЗ, ИП и СЗ²⁸¹. Наиме, то су мере селективне државне интервенције у финансирању иновативних активности, помоћи у формирању и развоју кластера и изградњи капацитета индустријских зона (ИЗ), слободних зона (СЗ), научно-технолошких паркова (НТП) и индустријских паркова (ИП). Мере и подстицаји за територијални развој индустрије обухватају: подстицај индустрије применом Уредбе о условима и начину привлачења директних инвестиција, подстицај и подршка за пословање предузећима и корисницима ИЗ/ИП, СЗ и ИТП; мере активне политике запошљавања; повољну пословну климу, обуку кадрова и др.

Поред претходно наведених мера, не мање важне су и мере за лакше и једноставније добијања дозвола за изградњу према већ познатом принципу „све на једном месту“ (one stop shop), као добра и већа понуда парцела спремних за изградњу по повољним ценама.

²⁸¹ Детаљније о томе у Закону о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године, стр. 245.

2.3. Закон о иновационој делатности

Закон о иновационој делатности објављен је у Службеном гласнику Србије 12.12.2005. године, а допуне овог закона уследиле су 2010. и 2013. године. „Овим Законом уређују се основна начела, циљеви и организација примене научних сазнања, техничких и технолошких знања, инвентивности и проналазаштва, у функцији стварања и реализације, у односу на постојећу техничко-технолошку основу, нових и побољшаних производа, процеса и услуга, као покретача развоја Републике Србије“.²⁸²

За развој и унапређење иновационог система у нашој земљи било је надлежно тадашње Министарство за научно-истраживачку делатност и технолошки развој. Поменуто Министарство је одговорно и за спровођење иновационе политике, трансфер знања и технологије. Све је ово је дефинисано чланом 6 овог Закона. Оно што је карактеристично за ово Министарство за научно-истраживачку делатност и технолошки развој јесте да се унутар њега могу регистровати и одређене иновационе организације. Реч је о следећим организацијама: 1) развојно-производни центар²⁸³; 2) истраживачко-развојни центар²⁸⁴ и 3) иновациони центар²⁸⁵.

У циљу што бржег повезивања привреде са научним, истраживачко-развојним и иновационим сектором, Законом о иновационој делатности (као и Законом о научноистраживачкој делатности) су дефинисане организације за пружање инфраструктурне подршке иновационој делатности, и то: *пословно-технолошки инкубатор* и *научно-технолошки парк*.²⁸⁶ **Пословно-технолошки инкубатор** је привредно друштво које нуди пословни простор на коришћење (у трајању од пет година) уз одговарајућу накнаду новооснованим привредним друштвима или

²⁸² Службени гласник РС бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013, *Закон о иновационој делатности*, Београд, стр.

1.

²⁸³ Развојно-производни центар је иновациона организација која ствара иновације, примењује нове технологије, врши пласман производа, услуга и технологија, заснованих на сопственом иноваторском раду и развоју. (Службени гласник РС бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013, *Закон о иновационој делатности*, Београд, стр. 6. (члан 16)

²⁸⁴ Истраживачко-развојни центар је иновациона организација у којој се обављају примењена и развојна истраживања, стварају иновације и врши пласирање нових знања и технологија, у сопствену производњу и услуге или у производњу и услуге других привредних субјеката (члан 17).

²⁸⁵ Иновациони центар је иновациона организација у којој се на оригинални и систематски начин примењују сопствени и туђи научни резултати и савремени технолошки процеси ради стварања иновација, развоја прототипа, нових производа, процеса и услуга или побољшања постојећих у одређеној области и истовремено врши трансфер знања и технологија у производњу и услуге других привредних субјеката.(члан 19).

²⁸⁶ Влада Републике Србије, (2006), *Стратегија подстицања и развоја страних улагања*, Београд, стр. 48.

иновационим организацијама. На тај начин иновационе организације немају потребу да улажу у опремање инфраструктуре, већ се оријентишу на иновациону делатност и на пласман нових производа на тржиште. *Научно-технолошки парк* је врло актуелан у развијеним земљама и сврха њиховог оснивања је повезивање науке и привреде, а све у циљу несметаног стварања иновација и повећања конкурентности.

Према одредбама Закона о иновационој делатности, *научно-технолошки парк* је привредно друштво које у оквиру дефинисаног простора пружа инфраструктурне и стручне услуге високошколским, научноистраживачким и иновационим организацијама, као и високотехнолошким и средњетехнолошким привредним друштвима у одређеној научној, истраживачко-развојној или производној групацији, у циљу њиховог повезивања, ради што брже примене нових технологија, стварања и пласмана нових производа и услуга на тржиште.²⁸⁷

Научно-технолошки парк и *пословно-технолошки инкубатор* својим члановима обезбеђују све неопходне услове за рад и пружају различите врсте услуга. То су услуге рекламирања, услуге коришћења заједничких пословних просторија, то јест канцеларија за пословне састанке и конференције, услуге административне природе, телекомуникационе услуге, књиговодствене и финансијске услуге, и остале услуге неопходне истима за обављање своје делатности.

Влада Републике Србије углавном на предлог надлежног Министарства има обавезу да усвоји програм иновационе делатности за наредну годину, а то све у циљу да се да подршка: за развој нових производа, коришћењу савремене и нове технологије, као и за оснивање иновационих организација, које и обављају иновациону делатност.

Поред одговарајуће подршке битно је да Србија обезбеди и средства за финансирање иновационе делатности, што у крајњем случају треба да допринесе остварењу циљева иновационе политике. „Чланом 35 дефинисани су услови под којима се могу користити средства буџета Републике Србије за финансирање иновационе делатности: (1) да се иновациона делатност финансира коришћењем бесповратних буџетских средстава; (2) да средства буџета Републике Србије не буду већа од 50% неопходних средстава за реализацију појединих иновационих делатности и пројеката“.²⁸⁸

²⁸⁷ Исто, стр. 48.

²⁸⁸ Службени гласник РС бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013, *Закон о иновационој делатности*, Београд, стр. 13.

Законом о иновационој делатности основан је *Фонд за иновациону делатност* ради подстицања иновативности и обезбеђења неопходних средстава за финансирање иновационе делатности, и то кроз непосредну сарадњу са међународним организацијама, финансијским институцијама, приватним сектором. „Фонд и организације за подстицај иновација ће омогућити директно финансирање привредних друштава која могу да спроведу пројекат везан за развој производа, процеса или услуга, одабиром компетентних научноистраживачких организација“.²⁸⁹ Наиме, исти жели да помогне и МСП у развоју иновационе технологије, тако што омогућава да нова технологија стигне што пре до њих. Наиме, циљ овог Фонда је да подстиче стварање нових и јачање постојећих МСП широм Србије, уз промоцију, унапређење и развој иновационих технологија.

Фонд за иновациону делатност сваке године од оснивања подноси Министарству годишњи извештај о раду, односно о постигнутим резултатима, како би се на основу истог проценило стање иновационе делатности у Републици Србији.

У 2014. години *Фонд за иновациону делатност* је успешно наставио са имплементацијом *ИПА 2011 Пројекта подршке иновацијама у Србији*²⁹⁰ (*Innovation Serbia Project*), кроз успешно спровођење *Програма раног развоја*²⁹¹ (*Mini Grants Program*) и *Програма суфинансирања иновација*²⁹² (*Matching Grants Program*). Кроз ова два програма у 2014. години одобрено је финансирање за 12 нових иновативних пројеката у износу од 1,3 милиона евра.²⁹³ Поред тога, Фонд је током 2014. године интензивно радио и на припреми новог Пројекта подршке истраживању, иновацијама и

²⁸⁹ Влада Републике Србије, (2010), *Србија 2020: Концепт развоја Републике Србије до 2020. године*, Нацрт за јавну расправу. децембар, http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/145381/koncept_razvoja_srbije_do_2020.pdf

²⁹⁰ Циљеви овог пројекта су следећи: стварање иновативног предузетништва; стварање и унапређење иновационог система у Србији, који је од кључног значаја за побољшање конкурентности привредног сектора и перспективе економског раста Србије на дужи рок; допринос побољшању опште свести о улози технолошког развоја и иновација у привреди. (Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд, стр. 9.)

²⁹¹ Циљ програма раног развоја је подстицање стварања иновативних компанија заснованих на знању, кроз приватна start-up или spin-off предузећа, обезбеђивањем финансирања тржишно оријентисаних иновативних технологија и услуга са високим потенцијалом комерцијализације. (Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд, стр. 10.)

²⁹² Програм суфинансирања иновација омогућава Фонду за иновациону делатност да настави да пружа подршку српским микро и малим компанијама које желе да кроз развој нових и унапређених производа и услуга побољшају своје присуство на домаћем и међународном тржишту. (Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд, стр. 10.)

²⁹³ Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд, стр. 3.

трансферу технологије у Србији – ИПА 2013²⁹⁴, и исти представља наставак успешне сарадње са Светском банком и Европском комисијом у области развоја и унапређења иновационог система и иновационе делатности у Србији.

Фонд је остварио заиста импресивне резултате и треба их поменути. Наиме, он је у сарадњи са 14 партнера из Србије, Немачке, Грчке, Аустрије и Словеније предузео значајне активности у оквиру трогодишњег ЕУ пројекта „Mastering innovation in Serbia through development and implementation of interdisciplinary post-graduate curricula in innovation management“. Управо иновациони сектор наше земље бележи пораст захваљујући програмима финансирања Фонда за иновациону делатност.

Током 2014. године Фонд је наставио активно да ради на обезбеђивање новчаних средстава за наставак финансирања кроз Програм раног развоја и Програм суфинансирања иновација из Предприступних фондова (ИПА) ЕУ. Исте године Фонд је био укључен и у израду Секторског планског документа за конкурентност у оквиру Предприступних фондова (ИПА) ЕУ 2015-2017.

На крају се закључује, да постојање првенствено Закона о иновационој делатности, као и Фонда за иновациону делатност, поред услова за одвијање иновационе делатности на нивоу једне земље, је неопходност како би дошло до развоја и унапређења иновационог система у Србији. *Фонд за иновациону делатност* има намеру да програмима финансирања и различитим пројектима утиче на развој иновационих делатности, пре свега, да утиче на оснивање нових и јачање већ постојећих предузећа и да побољша њихов положај на тржишту, и да привуче стране инвеститоре који ће уложити свој капитал у области истраживања, иновације и науке.

²⁹⁴ Пројекат укључује три компоненте: 1) успостављање централне Канцеларије за трансфер технологије; 2) креирање и имплементација шеме бесповратних грантова за подстицање сарадње научно-истраживачких организација и приватног сектора; 3) израда Националне стратегије за истраживање, развој и иновације после 2015. године, израда стратешког плана развоја инфраструктуре за истраживање и развој и одговарајућег акционог плана. (Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд, стр. 13.)

3. Стратешка документа за развој пословне инфраструктуре

3.1. Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020.

На путу ка пуноправном чланству у Европску унију (ЕУ) пред Србију се намеће задатак усклађивања индустријске политике са принципима ЕУ и њених држава чланица. Наиме, развој индустријске политике у Србији и земљама ЕУ уређен је дугорочним стратешким документима који прописују главне циљеве и приоритете даљег развоја, подстицајне мере и политику развоја. У нашој земљи усвојена је *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*. Стратегија је усаглашена са индустријском политиком ЕУ и циљевима Нове европске стратегије Европа 2020. године. Ова Стратегија јесте општи документ који усмерава даљи ток српске индустрије уз предлог мера за унапређење постојећег стања. Потенцијал којим Србија располаже је неопходно што ефикасније искористити применом добро структуриране стратегије. У складу са тим, циљеви и приоритети будућег развоја конципирани су у оквиру наведеног документа у коме се уважава концепт одрживог развоја и настоји да ојача улога индустрије у економији и друштву.²⁹⁵

Стратегија и политика развоја индустрије од 2011. до 2020. године представља врло важан развојни документ који на врло прецизан и целовит начин дефинише основне развојне приоритете индустрије Србије, као и начин њихове реализације у наредном периоду: 1) циљеви Стратегије Србије треба да буду усклађени са циљевима индустријске политике ЕУ, који су представљени у Лисабонској стратегији која је дефинисана 2000. године, а њена ревизија вршена је 2005. и 2008. године; 2) као најважнији циљ Србије истиче се одржив и динамичан развој индустрије,²⁹⁶ како би се у наредном периоду обезбедила макроекономска стабилност земље и привредни раст. Динамичан развој исте је просто неопходан како би се лакше уклопила у јединствено тржиште ЕУ и како би издржала огроман притисак конкуренције чланица ЕУ; 3) иста дефинише на основу претходне анализе расположових предности Србије основне

²⁹⁵ Костадиновић, И., Костић, З., Илић, И., (2015), *Competitiveness and developmental trends of the New Industrial Policy of the Republic of Serbia*, Facta Universitatis 12 (2), стр. 131.

²⁹⁶ Остварење најважнијег циља могуће је путем општих мера и инструмената економске политике, смањења баријера које спутавају успешно пословање и настојање окренутости ка новим знањима, технологијама и иновативности.

циљеве и правце индустријског развоја Србије, а све у циљу стварања нове конкурентније индустријске структуре; 4) у Стратегији се истиче да су мала и средња предузећа покретач индустријског раста, као и новог запошљавања, итд.²⁹⁷

Стратегија се састоји од пет повезаних делова: а) у првом делу представљен је нов приступ развоју индустрије, као и најважнији елементи који утичу на дефинисање нове индустријске политике; б) у другом делу описан је детаљно ток транзиционог процеса у индустрији, и направљена је компарација са земљама ЕУ и земљама у окружењу; в) трећи део је везан за дефинисање циљева индустрије Србије и индустријске политике; г) четврти је можда и најважнији део у Стратегији и он даје одговор на питање: које активности треба предузети, као и шта све треба урадити како би се остварили дефинисани циљеви; д) пети и последњи део везан је за сценарио са макроекономским пројекцијама.

У Стратегији су изложени следећи стратешки циљеви: динамичан и одржив индустријски раст и развој, проактивна улога државе, побољшање инвестиционог амбијента, јачање конкурентности, бржи развој предузетништва, повећање и реструктурирање извоза, реформа образовног система у складу са потребама привреде, активна и динамичка сарадња науке и индустрије, подстицање иновација, реформа тржишта рада и политике запошљавања, балансираност стабилизационе, развојне и социјалне улоге државе, развој регионалних индустријских центара и регионалне *пословне инфраструктуре*, побољшање енергетске ефикасности и заштита животне средине.²⁹⁸

Садашња индустријска активност је знатно испод потенцијала Србије, зато је и неопходна примена ове Стратегије развоја индустрије Србије. Наиме, велики део наше индустријске производње није више присутан на инострана тржишта ЕУ. Поред тога, можда је још већи проблем што је део наше индустрије изгубио и велики део домаћег тржишта, с обзиром на велику конкуренцију стране робе, и додатног снижавања царинских стопа на увезену робу.

„У Стратегији појам *индустријска политика* означава примену низа мера и практичних политика које спроводе јавне институције како би се створило повољно пословно окружење и охрабрило отварање нових предузећа. Тим мерама и политикама

²⁹⁷ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*, Београд, стр. 1.

²⁹⁸ Исто, стр. 52.

би, пре свега, требало да се смање и уклоне сви облици административних препрека и друга регулаторна ограничења која коче развој предузетништва и предузетничке слободе, да се дође до усвајања бољег и делотворнијег законодавства, да се кроз њих успостави институционални и општи оквир који ће помоћи јачању малих и средњих предузећа, подстакну иновације и инвестиције у привреду засновану на знању као и истраживање и развој, али држава треба да реализује и друге активности које доприносе подизању конкурентности у једном окружењу отворене привреде и слободне конкуренције.²⁹⁹

Индустријска политика Србије је у претходном периоду била усмерена на: стварање повољног пословног амбијента, јачање и развој предузетништва то јест предузетничког сектора и на процес приватизације³⁰⁰, који је и даље врло актуелан у нашој земљи. У складу са овим стратешким опредељима државни подстицаји могу бити усмерени, поред осталог, и на привлачење страних директних инвестиција. Како би дошло до привлачења истих успостављена је правна основа за формирање *слободних зона*. Зоне представљају инфраструктурно опремљено земљиште са посебним режимом пословања. Када се каже посебан режим пословања под тим се подразумевају неке фискалне погодности (ослобађања од пореза локалне самоуправе, од пореза на ПДВ...), финансијске погодности, ослобађања од плаћања царине на увоз материјала, сировина, опреме итд., већи број различитих услуга корисницима и то по повољним ценама (утовар, претовар, агенцијске услуге, услуге осигурања, банкарске услуге...)³⁰¹.

У првом делу Стратегије посебна пажња се поклања и објашњењу стања наше индустрије, то јест сагледавају се основне карактеристике индустријске производње у транзиционом периоду (2001-2009.). Констатовано је да постоји значајно заостајање у сваком погледу, што је врло лоше за нашу земљу и за њен даљи развој.³⁰²

²⁹⁹ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*, Београд, стр. 8.

³⁰⁰ У Србији је процес приватизације индустријских предузећа у протеклој деценији имао врло мало позитивног утицаја на раст индустријске производње и бруто домаћег производа. Приходи који су остварени од приватизације нису били намењени оживљавању индустрије, већ су били усмерени у већини случајева у текућу потрошњу.

³⁰¹ о томе детаљније у 2. делу ове дисертације, (4.4. Предости оснивања и пословања у слободним зонама)

³⁰² Степен искоришћености капацитета у индустрији је незадовољавајући смањен је са 69% у 1990. години на 48,1% у 2005. години и 43,4% у 2009. години. Узроци ниског коришћења капацитета су: низак ниво индустријске производње (последница недовољне тражње на домаћем тржишту и низак ниво извоза), недостатак средстава за инвестиције, застарелост опреме и технологије, неадекватна кредитна

У Стратегији је дата и swot анализа (табела бр. 24) како би се могле сагледати које су све снаге и слабости, као и претње и шансе које карактеришу индустрију Републике Србије.

Табела бр 24. - *Swot анализа*

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> - остварена макроекономска стабилност, у условима реалтивне ценовне стабилности; - развијен банкарски систем; - географска близина главних тржишта земаља чланица ЕУ; - постојање Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ, као и других билатералних и регионалних трговинских споразума; - стимулативна стопа пореза на добит (10%); - повољан саобраћајни положај – Србија се налази на раскришћу главних паневропских саобраћајних коридора VII (река Дунав) и X (друмско железнички); - природни ресурси и услови за производњу у пољопривреди и прехрамбеној индустрији; - ценовна конкурентност радне снаге (просечна плата најнижа, осим у Бугарској, у односу на земље у окружењу). 	<ul style="list-style-type: none"> - застарела опрема и технологија; - низак ниво фиксних инвестиција у модернизацију опреме и технологију; - низак ниво искоришћености капацитета (смањен са 48,1% у 2005. години на 43,4% у 2009. години). - недовољно улагање у научно-истраживачки рад и недовољна повезаност привреде и научно-истраживачких институција; -незавршен процес реструктурирања и приватизације великих друштвених предузећа прерађивачке индустрије; - висока незапосленост са неповољном структуром – високо учешће дугорочно незапослених лица који први пут траже посао, младих, нестручних (први и други степен стручне спреме); - низак ниво енергетске ефикасности; - низак ниво конкурентности, високо учешће примарних и ниско-технолошких производа у извозу; - недовољно ефикасан процес ликвидације и стечаја; - неусклађеност између образовног профила радне снаге и захтева предузетничког сектора; - девастираност регионалних индустријских центара.
ШАНСЕ – МОГУЋНОСТИ	ОПАСНОСТИ – ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> - развој средње и високо технолошких области: производња машина и уређаја, производња саобраћајних средстава, електронска и прехрамбена индустрија, индустрија здравља, грађевинска индустрија; - унапређивање инвестиционог и пословног амбијента; - већи прилив СДИ – greenfield инвестиција; - инвестиције у кадрове (образована радна снага); Ефикаснији правосудни систем у циљу заштите права својине и уговора; - развој пословних инкубатора, кластера, технолошких паркова, слободних производних и 	<ul style="list-style-type: none"> - успоравање даљег тока структурних реформи; - спор опоравак светске и економске привреде; - недостатак финансијских средстава за инвестиције; - регионалне разлике у погледу привредне развијености; - недовољне стимулације за развој предузетништва; - високо коришћење ограничених енергетских ресурса; - ниски административни капацитети апсорпције средстава из фондова ЕУ. - спор процес приступања земље ЕУ.

подршка, вишак запослених. (Влада Републике Србије, (2011), Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године, Београд, стр. 30.)

<p>извозних зона; - усаглашавање привреде стандардима ЕУ; - стандардизација и брендирање производа у циљу јачања извозног потенцијала земље; - потенцијал за прилив дознака од дијаспоре; - укљученост Србије у међународне транспортне и енергетске коридоре.</p>	
--	--

Извор: Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*, Београд, стр. 61.

С обзиром на стање које је евидентно у индустријском сектору, неопходно је извршити реформистичке промене како би се ојачала њена конкурентност. Нова политика развоја индустрије у Србији за период од 2011-2020. године предвиђа реформистичке промене у оквиру појединих постављених циљева индустријске политике за будући период. Промене су усмерене ка постизању вишег степена конкурентности и јачању привреде Србије првенствено индустрије.³⁰³

На основу ове Стратегије морају на крају бити и одређене и конкретне мере макроекономске и развојне политике, које ће омогућити, сасвим сигурно, излазак из садашњег неповољног стања наше индустрије и укупне привреде. Србији је била потребна оваква Стратегија, како би могла јасно да процени и сагледа путеве остваривања основног циља, а то је одржив и динамичан развој индустрије уз стварање нове индустријске структуре Србије.

3.2. Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012.

Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период 2007. до 2012. године представља први званични стратешки развојни документ из области регионалног развоја који на конзистен и целовит начин дефинише основне развојне приоритете регионалног развоја земље и начине њиховог остваривања у наредним годинама.³⁰⁴ Иста је створила основу за креирање институционалног и законодавног оквира за равномерни регионални развој у Републици Србији. Република Србија има обавезу да обезбеди равномерни регионални развој и да стално води рачуна о развоју недовољно развијених подручја и да обезбеди њихов бржи развој, за шта су се издвајала одређена финансијска средства. Како би остварила то неопходно је било

³⁰³ Костадиновић, И., Костић, З., Илић, И., (2015), *Competitiveness and developmental trends of the New Industrial Policy of the Republic of Serbia*, Facta Universitatis 12 (2), стр. 134.

³⁰⁴ Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 1.

донети Стратегију, а одмах након тога и Закон, којим се уређује област регионалног развоја.

Још увек актуелна Стратегија регионалног развоја у нашој земљи састоји се из осам делова. Први део је увод у Стратегију, други део обухвата анализу целокупног стања (сагледавају се регионалне неравномерности, демографске диспропорције, регионална конкурентност, регионални проблеми незапослености....). У трећем делу дефинишу се приоритетни циљеви и стратешки правци регионалног развоја Републике Србије, док се четврти део односи конкретно на Политику регионалног развоја. Пети део је оријентисан на економску регионализацију, шести део одређује стратегију развоја институција, и овде треба обратити пажњу на нов институционални оквир регионалног развоја. Седми део није мање важан, наиме, исти дефинише мере, активности, са задацима, органима, организацијама за спровођење стратегије и осми део је завршни део.³⁰⁵

Регионална развојна политика води се на основу ове Стратегије, која је и даље актуелна у нашој земљи. То подразумева да постоји одговарајућа координација између Владе, локалних заједница и надлежних националних и регионалних институција. Као носиоци регионалне политике у Републици Србији јављају се: Министарство привреде (МП), Министарство рада, запошљавања и социјалне политике (МРЗСП), Републички завод за развој (РЗР), Фонд за развој Републике Србије, Национална служба за запошљавање (НЗС) и републичке агенције. Од нових институција као најзначајније издвајају се: 1) Републичка агенција за развој МСП и предузетништво; 2) Агенција за развој локалне инфраструктуре.³⁰⁶

Стратегијом је тачно прецизирано да су циљеви развоја индустрије усмерени на:³⁰⁷ 1) повећање конкурентности; 2) промену индустријске структуре – повећање учешћа high-tech сектора; 3) **подстицање развоја индустријских кластера, индустријских паркова и зона**; 4) међународну сарадњу у свим великим индустријским системима; 5) подстицање извоза; 6) повећање енергетске ефикасности; 7) усклађивање националних прописа у области индустрије са прописима ЕУ.

Стратегијом је извршена и детаљна регионална анализа развијености сектора МСП. Њихова пословање је најефикасније у већим градовима Србије, док је у осталим

³⁰⁵ Исто, стр. 4.

³⁰⁶ Исто, стр. 173.

³⁰⁷ Исто, стр. 121.

деловима земље (Јабланички, Топлички и Пчињски округ) развој МСП доста успорен. Развој истих, као и оснивање нових предузећа у поменутиим окрузима захтева побољшање постојећег пословног амбијента и стварање тржишта уз активно учешће локалне самоуправе, које пружа нове финансијске и нефинансијске услуге неопходне за ефикасно пословање овог сектора.

„Регионалне диспропорције изражене су и у степену конкурентности овог сектора (најконкурентнија у развијенијим подручјима). Најконкурентнији део привреде у свим регионима су приватна, а најмање конкурентна друштвена и државна МСП. Један од разлога недовољне конкурентности овог сектора је недовољна хоризонтална и вертикална повезаност предузећа (*кластери, пословно-технолошки инкубатори и технолошки паркови*).“³⁰⁸

Влада Републике Србије активно учествује у оснивању кластера у нашој земљи. До сада су исти највише основани у следећим секторима: аутомобилска индустрија, производња малих пољопривредних машина, дрвна и софтверска индустрија, текстилна индустрија, поред њих врло су актуелни и кластери у области воћа и сокова, производње намештаја, у области електронике и јако популарни туристички кластери. Што се тиче инкубатора у Србији, исти се формирају захваљујући великој техничкој помоћи неких страних организација и институција, који су вољни да помогну нашој земљи да убразамо и унапредимо развој истих. Постоје инкубатори у неким градовима Србије (Ниш, Врање, Књажевац, Зрењанин, Кикинда.....), али се све време интензивно ради на њиховом формирању и у осталим градовима наше земље.

Како би се у наредном периоду смањиле разлике у нивоу развоја развијених и мање развијених (неразвијених) подручја Србије, Стратегијом регионалног развоја су прецизирани одређени циљеви. Исти се односе на развој и формирање јаког конкурентног сектора МСП у функцији смањења регионалних диспропорција:³⁰⁹

1) динамичнији регионални привредни раст и развој са нагласком на отварању нових радних места у приватном сектору (боља искоришћеност природних и људских потенцијала, прилив капитала и интензивнија инвестициона активност);

2) боља економска повезаност региона (*кластерско удруживање* и повезивање предузећа, формирање *пословно-технолошких инкубатора* у локалним самоуправама и *научно-технолошких паркова* у универзитетским центрима);

³⁰⁸ Исто, стр. 122.

³⁰⁹ Исто, стр. 124.

3) смањење социјалних тензија (повећање запослености и побољшање квалификационе структуре).

Поред наведених циљева за равномернији регионални развој сектора МСП врло значајно је спровођење мера политике развоја *кластера, индустријских и технолошких паркова*.

У стратегији је представљена swot анализа, како би се сагледао однос предности и недостатака. Тако се као предности наводе следеће активности: повољан природно-географски, као и саобраћајни положај Републике Србије, која се налази у средишту Балкана, на раскршћу главних паневропских саобраћајних коридора VII (река Дунав) и X (друмско-железнички); јефтина радна снага – наиме, плате у Србији су далеко испод зарада које се остварују у земљама у окружењу. Јефтина радна снага може представљати важну предност, ако привуче већи износ страних директних инвестиција. Као врло важна предност, такође, наводи се побољшана инвестициона клима, у смислу да је унапређен то јест побољшан пословни амбијент за инвестирање и пословање. Усвојени су нови регионални подстицајни механизми. За привлачење инвестиција и решавања проблема незапослених на неразвијеном подручју усвојени су бројни регионални подстицаји: директни фискални подстицаји, убрзана амортизација, олакшице за концесиона улагања, за радно оспособљавање, порески кредити за улагања у основна средства. За пословање у *слободним зонама* основаним на неразвијеном подручју прописана су додатна ослобађања: повлашћен царински третман поједностављене царинске процедуре. Као најважнији недостаци истичу се: низак ниво регионалних инвестиција, недовршена приватизација, висока стопа незапослености и неповољна квалификациона структура запослених, слаба регионална повезаност предузећа (*кластери, инкубатори, технолошки паркови*). *Неразвијен систем пословног повезивања преко кластера, пословно-технолошких инкубатора и технолошких паркова који представљају основ вођења регионалне политике свих високоразвијених земаља, један је главних узрока недовољне конкурентности МСП сектора и изражених регионалних диспропорција.*³¹⁰

³¹⁰ Исто, стр. 65.

3.3. Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013.

Развој сектора малих и средњих предузећа (МСП) је за Србију од изузетног значаја и представља један од кључних фактора у процесу европских интеграција наше земље. Посредством МСП, Србија остварује пословну сарадњу са другим земљама ЕУ, што умногоме помаже нашој земљи да побољша свој положај и да се integriше у шире европске привредне оквире.

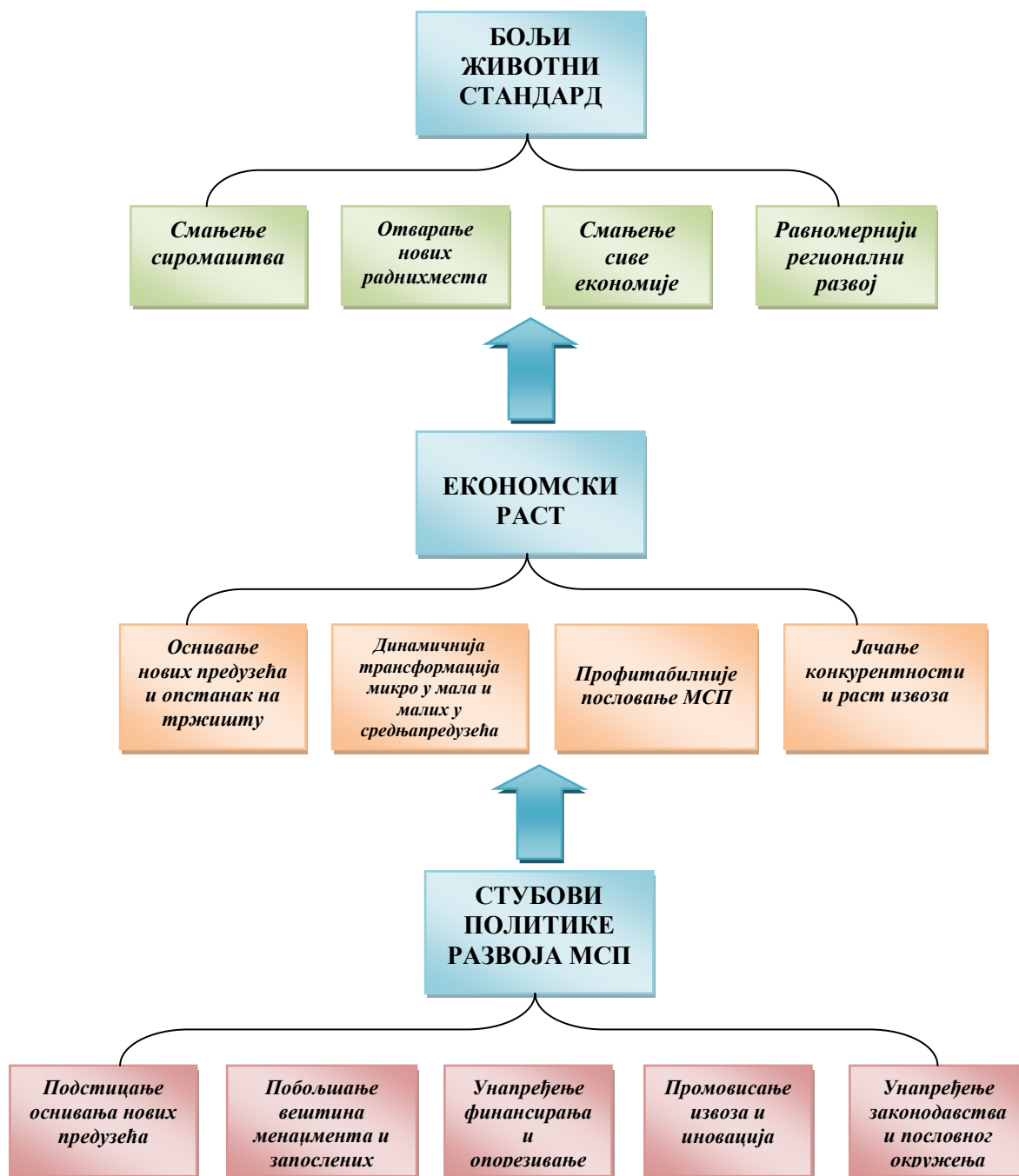
„За развој МСП од великог је значаја и развој *пословне инфраструктуре* и то: *пословних инкубатора, индустријских паркова/зона и технолошких паркова. Пословна инфраструктура* се, као важан инструмент развоја конкурентног сектора МСП, помиње у разним развојним документима, али не постоји стратешки и законски оквир који уређује њен развој. Финансирање изградње и рада пословне инфраструктуре, до сада је углавном било засновано на *ad hoc* принципу и то из средстава Националног инвестиционог плана, билатералних донација, зајмова и кредита међународних финансијских институција“.³¹¹

Влада Републике Србије усвојила је 23. октобра 2008. године можда један од најзначајнијих докумената у коме се дефинишу основни циљеви и правци *развоја малих и средњих предузећа (МСП)* а то је „*Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*“ (*са петогодишњим Оперативним планом*³¹² за њено спровођење). Овај документ се заснива на пет стубова (слика бр. 9), који представљају истовремено и основне приоритете развоја МСП. То су: промоција и подршка предузетништву и оснивању нових предузећа, развој људских ресурса за конкурентан МСП сектор, финансирање и опорезивање МСП, развој конкурентских предности МСП на извозним тржиштима и развој подстицајног правног, институционалног и пословног окружења за МСП.³¹³

³¹¹ Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 29.

³¹² Оперативним планом за сваки од пет стубова креирани су програми, којима су модули и мере сваког стуба стратегије даље разрађени, са дефинисањем конкретних активности за остваривање циљева стратегије, носиоцима ових активности – надлежним органима и организацијама, очекиваним резултатима, као и објективно проверљивим показатељима остваривања ових активности. (Влада Републике Србије, (2008), *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*, Београд, стр. 21).

³¹³ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*, Београд, стр. 115.

Слика бр. 9 - *Стубови политике развоја МСП*

Извор: Влада Републике Србије, (2008), *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*, Београд, стр. 10.

Стуб 1 се односи на потенцијалне предузетнике, услове за оснивање предузећа и подстицање развоја микро предузећа у оквиру сектора МСП. Стубови 2-4 утврђују специфичне облике подршке МСП за раст и развој, односно трансформацију микро ка

малим и малих ка средњим предузећима, и стуб 5 је усмерен на побољшање општег пословног окружења, без обзира на величину предузећа.³¹⁴

Током периода спровођења ове стратегије, припремљено је и спроведено укупно пет годишњих акционих планова, у којима нису биле укључене мере и активности које су предвиђене Оперативним планом. Анализом степена извршења Оперативног плана, као и годишњих акционих планова, по стубовима, дошло се до следећих закључака:

Стуб 1 – Промоција и подршка предузетништву и оснивању нових предузећа – предузетништво у Србији није на завидном нивоу, али постоје значајне могућности за развој истог у нашој земљи. Оно што је можда највећа препрека за оснивање и регистрацију нових предузећа јесте управо процедура око оснивања истих. Међутим, последњих неколико година извршене су одређене промене и на том плану, створен је систем који је ажурнији и који омогућава бржу и једноставнију регистрацију предузећа, тако да систем пружа податке о свим регистрованим МСП. То је такозвана регистрација предузећа уз отварање јединственог шалтерског система (One-stop shop).

Стуб 1 обухвата мере за подршку новооснованим (start-up) предузећима и потенцијалним предузетницима, и то: 1) повећање потенцијала за оснивање нових предузећа и развој предузетништва; 2) унапређење подршке развоју нових предузећа; 3) унапређење пословног окружења за нова предузећа.³¹⁵

Стуб 2 – Људски ресурси за конкурентан МСП сектор – овом стратегијом се наглашава да је за ефикасан развој МСП потребна стручна и висококвалификована радна снага. С тим у вези, неопходно је унапредити инфраструктуру за образовање исте. Такође, у наредном периоду треба прилагодити услуге научно-истраживачких и образовних институција потребама МСП.

Стуб 3 – Финансирање и опорезивање МСП - сектор МСП има врло ограничен приступ изворима финансирања. Иако је у претходних неколико година знатно повећана кредитна понуда, услови кредитирања за МСП су и даље врло неповољни. Стратегијом се наглашава да је потребна већа понуда средњорочних и дугорочних кредита за финансирање МСП и то под знатно повољнијим условима. Што се тиче опорезивања радило се интензивно на обукама запослених у пореској администрацији,

³¹⁴ Влада Републике Србије, (2008), *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*, Београд, стр. 11.

³¹⁵ Влада Републике Србије, (2008), *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*, Београд, стр. 12.

као и обезбеђивању преко потребне електронске комуникације са Пореском управом, и констатовано је да су неопходни фискални подстицаји за улагање у овај сектор.

Стуб 4 – Конкурентске предности МСП на извозним тржиштима – „Република Србија заостаје у односу на земље ЕУ на штету развоја извоза. У процесу придруживања ЕУ, неопходно је да се изврши хармонизација закона, техничких прописа, уведе стандардизација, метрологија, процедуре процене усклађености и изградња инфраструктуре за гаранцију квалитета која ће повећати конкурентност производа и услуга на европском и светском тржишту. Развој *кластера* је један од инструмената за повећање конкурентности предузећа на иностраним тржиштима. Пословна сарадња кроз подуговарање (outsourcing), омогућава проширење пословања и јачања МСП у неким гранама“.³¹⁶

Стуб 5 – Правно, институционално и пословно окружење за МСП у Републици Србији – Правна регулатива у нашој земљи која се односи на сектор МСП је и даље врло неповољна и иста ствара несигурност у пословању. Наиме, као можда највећи недостатак је што се стално доносе и примењују нови закони који се односе на пословање МСП, и постоје различита тумачења истих. Поред тога, велики проблем за ефикасно пословање МСП представља и сива економија, као и нелојална конкуренција. За ефикасан развој сектора МСП неопходно је да постоји: повољно пословно окружење и законски оквир који подстичу развој истог, правни систем који је прилагођен пословању овог сектора и регионална инфраструктура за подршку и развој МСП.

Влада Републике Србије доноси 2015. године нову стратегију која се односи на сектор МСП. *Стратегијом за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године* утврђује оквир, циљеве, приоритете, као и мере за унапређење развоја МСП и предузетништва у наредном периоду од пет година. Иста замењује Стратегију развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године, и представља њен наставак, као и надоградњу пошто постоји усклађеност између ова два документа.

За разлику од претходне стратегије, *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године* утврђује оквир мера за унапређење МСП и конкурентности у наредном периоду,

³¹⁶ Влада Републике Србије, (2008), *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*, Београд, стр. 15.

који је приказан кроз шест стубова, и то: 1) унапређење пословног окружења; 2) унапређење приступа изворима финансирања; 3) континуирани развој људских ресурса; 4) јачање одрживости и конкурентности МСП; 5) унапређење приступа новим тржиштима и 6) развој и промоција предузетничког духа и подстицање предузетништва жена, младих и социјалног предузетништва.³¹⁷

У табели бр. 25 види се који су најважнији циљеви нове стратегије.

Табела бр. 25 – *Циљеви стратегије*

Стратешки циљеви	Специфични циљеви
1. Унапређење пословног окружења	<p>1.1. Успостављање подстицајног регулаторног оквира у складу са потребама и могућностима МСП</p> <p>1.2. Унапређење ефикасности спровођења административних поступака</p> <p>1.3. Повећање транспарентности процеса доношења прописа и јавних политика</p>
2. Унапређење приступа изворима финансирања	<p>2.1. Унапређење квалитета понуде банкарског сектора за МСП</p> <p>2.2. Развој нових финансијских инструмената</p> <p>2.3. Унапређење способности МСП за приступ различитим изворима финансирања</p>
3. Континуирани развој људских ресурса	<p>3.1. Унапређење квалитета радне снаге</p> <p>3.2. Подришка развоју образовања за предузетништво</p>
4. Јачање одрживости и конкурентности МСП	<p>4.1. Унапређење ефикасности институционалне подршке пословању и развоју МСП</p> <p>4.2. Оптимизација и унапређење степена искоришћености постојеће и изградња нове пословне инфраструктуре</p> <p>4.3. Јачање иновативности у МСП</p> <p>4.4. Стимулисање пословног удруживања и креирања ланаца вредности</p>
5. Унапређење приступа новим тржиштима	<p>5.1. Обезбеђивање континуиране подршке МСП за излазак на нова тржишта</p> <p>5.2. Смањење и превазилажење техничких препрека трговини</p>
6. Развој и промоција предузетничког духа и подстицање предузетништва жена, младих и социјалног предузетништва	<p>6.1. Унапређење статистичког праћења и истраживања предузетништва жена, младих и социјалног предузетништва</p> <p>6.2. Политика и инструменти за подршку женском предузетништву, предузетништву младих и социјалном предузетништву</p>

Извор: Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 11.

³¹⁷ Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 16.

Након усвајања ове стратегије образује се Савет за мала и средња предузећа, предузетништво и конкурентност. Његов задатак се састоји у надгледању и координацији спровођења исте. Савету помаже Министарство надлежно за послове привреде у сарадњи са Републичким секретаријатом за јавне политике (РСЈП) у обављању административно-техничких послова. Министарство квартално извештава Савет о спровођењу стратегије, а Савет на годишњем нивоу подноси извештај Влади о реализацији исте (видети Слику бр. 10).

Слика бр. 10 – Координација спровођења стратегије

Извор: Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 13.

У сарадњи са РСЈП, министарство надлежно за област привреде развиће систем за праћење утицаја спровођења стратегије, заснован на објективно проверљивим показатељима успешности, који ће се ослањати на званичне статистичке податке и податке садржане у међународним извештајима. За потребе праћења спровођења

стратегије, биће унапређено статистичко и методолошко праћење стања у сектору МСП. (видети табелу бр. 26)³¹⁸

Табела бр. 26 – *Индикатори за праћење остваривања стратешких циљева*

<i>Преглед најважнијих индикатора за праћење остваривања стратешких циљева</i>	<i>Последњи расположиви подаци</i>	<i>2020</i>	<i>Извори података</i>
<i>Генерални индикатори</i>			
<i>Укупан број МСП</i>	315.412 (2013)	350.000	Извештај о малим и средњим предузећима (Републички завод за статистику)
<i>Укупан број запослених у сектору МСП</i>	768.550 (2013)	950.000	Извештај о малим и средњим предузећима (Републички завод за статистику)
<i>Реална просечна годишња стопа раста БДВ сектора МСП</i>	(2008-2013) -3,5%	(2015-2020) 3,0% ± 1	Изведени показатељи (Републички завод за статистику)
<i>Унапређење пословног окружења</i>			
<i>Ранг Републике Србије у Извештају Светске банке о пословању</i>	91. (2015)	у првих 60	Извештај Светске банке о пословању
<i>Ранг Републике Србије према Глобалном индексу конкурентности Светског економског форума</i>	94. (2014-2015)	у првих 60	Индекс глобалне конкурентности
<i>Унапређење приступа изворима финансирања</i>			
<i>Доступност финансијских услуга резултат/ранг</i>	Ранг 98/144 (2014-2015)	у првих 60	Индекс глобалне конкурентности
<i>Приступачност финансијских услуга резултат/ранг</i>	Ранг 110/144 (2014-2015)	у првих 60	Индекс глобалне конкурентности
<i>Континуирани развој људских ресурса</i>			
<i>Високо образовање и обука</i>	Ранг 74/144 (2014-2015)	у првих 60	Индекс глобалне конкурентности
<i>Јачање одрживости и конкурентности МСП</i>			
<i>Реална просечна годишња стопа раста промета МСП</i>	(2008-2013) -2,9%	(2015-2020) 4,0% ±1	Изведени показатељи (Републички завод за статистику)

³¹⁸ Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 15.

<i>Годишња стопа раста МСП са производним или процесним иновацијама</i>	10,1% (2013)	13%	Innovation Union Scoreboard
<i>Годишња стопа раста МСП са маркетиншким или организационим иновацијама</i>	11,7% (2013)	14%	Innovation Union Scoreboard
<i>Квалитет локалних добављача</i>	Ранг 98/144 (2014-2015)	У првих 60	Индекс глобалне конкурентности
<i>Унапређење приступа новим тржиштима</i>			
<i>Удео извозника у укупном броју МСП</i>	4,3% (2013)	7%	Извештај о малим и средњим предузећима (Републички завод за статистику)
<i>Учешће извоза у укупном промету сектора МСП</i>	9,1% (2013)	14%	Извештај о малим и средњим предузећима (Републички завод за статистику)

Извор: Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 15 и 16.

Стратегије МСП и страних улагања се међусобно подржавају и обезбеђују здружене (синергетске) ефекте:³¹⁹ јака мрежа МСП са богатом понудом пословних услуга допринела би и већој атрактивности Србије као локације за страна улагања и вишеструким користима за стране инвеститоре; способност домаћих МСП да задовоље потребе страних инвеститора би повећала запосленост у Србији и додала вредност привреди; у неким случајевима, МСП би допринела порасту страних улагања путем пословне сарадње, подуговарања, франшизе и преноса (трансфера) технологије.

3.4. Стратегија подстицања и развоја страних улагања

Сврха Стратегије подстицања и развоја страних улагања јесте да помогне Републици Србији у привлачењу страних улагања, која су неопходна и имају све већу важност у реализацији циљева привредног развоја. Привлачење страних улагања водећи је циљ многих земаља, имајући у виду да иста имају круцијалну улогу у стварању нових радних места, повећању конкурентности, као и извоза, побољшању

³¹⁹ Влада Републике Србије, (2006), *Стратегија подстицања и развоја страних улагања*, Београд, стр. 12.

животног стандарда становништва, унапређењу процеса производње уз употребу нове технике и технологије (нових техничко-технолошких решења).

Побољшање пословног окружења, као и унапређење постојећих услова пословања предузећа представља почетни корак ка привлачењу страних улагања. Држава има значајну улогу у обезбеђивању потребних услова за побољшање пословног окружења и, истовремено, утиче и на остваривање бољих резултата пословања предузећа.

Страна улагања су значајна за привреду Србије, јер са собом носе бројне факторе подстицаја развоја *индустрије*, њено технолошко осамостаљивање и приступање међународном тржишту, односно доприносе порасту међународне конкурентности индустрије Србије. То су следећи фактори подстицаја развоја:³²⁰ трансфер нових технологија; прилив капитала који не утиче на пораст задужености земље; стимулисање иновација и инвестиција на нивоу локалних самоуправа; повезивање домаћих и иностраних компанија; стручно образовање радне снаге кроз обуку и специјализоване семинаре; обезбеђење приступа међународном тржишту робе и капитала; ширење извоза индустријске робе; смањење трошкова производње; раст продуктивности домаће индустрије; јачање конкурентске способности домаћих произвођача итд.

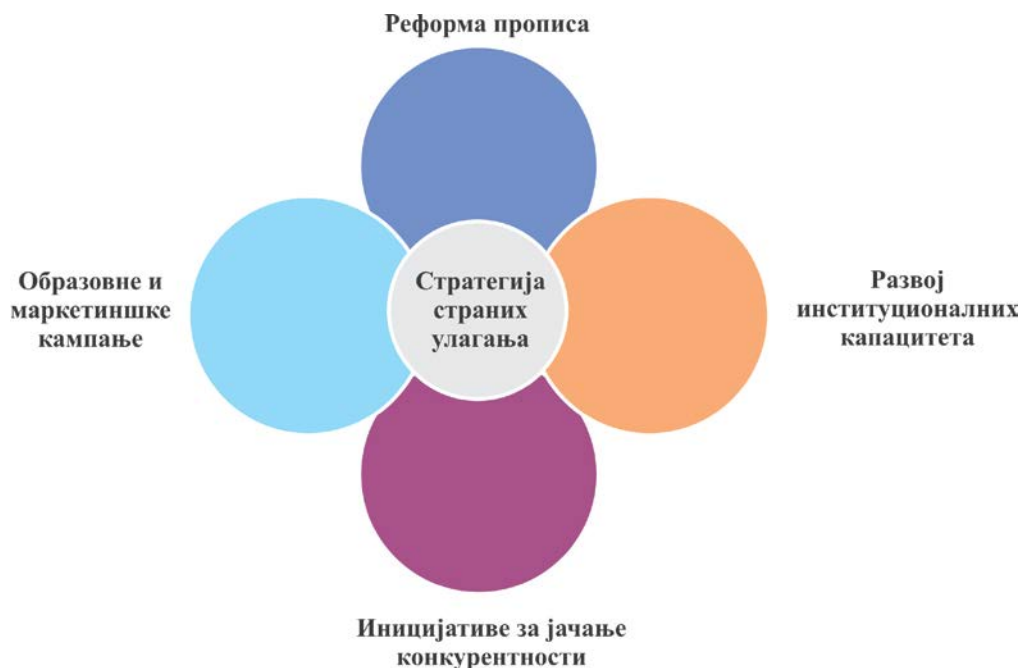
„Приоритетни циљ Стратегије јесте да скрене пажњу на слабости и створи повољну климу и оквир за привлачење, задржавање и ширење међународно конкурентних и ка извозу усмерених страних улагања као допуне развоју сектора малих и средњих предузећа (МСП) и текућим новим улагањима у оквиру програма приватизације. Главни подстицај који Стратегија даје јесте подстицај да се убрза унапређење у пословном окружењу Србије, на добробит свих инвеститора“.³²¹

Активности које су наведене у четири главна стуба Стратегије (видети слику бр. 11) усмерене су истовремено и на домаће и на стране инвеститоре, нова страна улагања и на побољшање општих услова пословања и даљег развоја кључних предности Србије (повољан географски положај, образована радна снага која добро познаје стране језике, природни и људски потенцијали и компаративне предности за производњу пољопривредних и шумарских производа, нижа цена рада како занатлија, тако и

³²⁰ Бонић, Љ., Станковић, Н., (2011), *Страна улагања као детерминанта стабилног привредног раста и развоја у Србији*, Економске теме 49 (3), стр. 468.

³²¹ Влада Републике Србије, (2006), *Стратегија подстицања и развоја страних улагања*, Београд, стр. 5.

квалификованих радника у односу на раднике у ЕУ...)³²² Генерално, активности су углавном усмерене ка унапређењу развоја пословног окружења и стварању подршке и олакшица потребних за привлачење страних улагања.

Слика бр. 11 – *Општи приступ спровођењу Стратегије подстицања и развоја страних улагања (четири главна стуба)*

Извор: Влада Републике Србије, (2006), *Стратегија подстицања и развоја страних улагања*, Београд, стр. 6.

Страна улагања су неопходна у свим секторима привреде, међутим има сектора који би донели највећу корист, јер имају значајну конкурентску предност. То су: банкарство, инжењеринг, пољопривреда, прехранбена индустрија, дрвна индустрија, информационо-комуникациона технологија, хемијска индустрија, текстилна индустрија, туризам, итд. Наведени сектори имају у нашој земљи највише потенцијала за отварање нових радних места, такође, могу значајно да допринесу повећању извоза и привлачењу страних предузећа, и имају могућност да развију индустријске кластере.

„Стратегија привлачења страног капитала осим приоритетних сектора мора указати и на потенцијално најзначајније групације страних улагача који се могу очекивати на домаћим просторима. Осим наших традиционалних европских партнера (Немачка, Италија, Аустрија, Грчка), пуну пажњу треба посветити мобилисању

³²² Исто, стр. 8.

капитала и пословних потенцијала наших људи на раду у иностранству, који ће бити привучени да у домаћој привреди инвестирају не на патриотској основи, већ из економских разлога и интереса. Исто тако, врло је интересантан сегмент малих и средњих предузећа који је спреман да са малим капиталом уђе у веће ризике у одговарајуће тржишне сегменте и нише³²³.

Ниво реализованих директних страних инвестиција у некој земљи у развоју, укључујући и нашу земљу, зависи првенствено од географског положаја, као и од макроекономске стабилности, пословног окружења, степена политичке слободе, економских ризика, правне сигурности, квалификоване и јефтине радне снаге, приступа локалном тржишту, као и од инвестиционе пословне климе у земљи.

Многе земље су развиле *научно-технолошке паркове* за нове стране инвеститоре, који могу на том простору да изграде потребна постројења. Наша земља услед недостатка одговарајућег земљишта за изградњу потребних објеката ради на успостављању и унапређењу развоја научно-технолошких и индустријских паркова³²⁴, јер они привлаче страна непосредна улагања. Циљ оснивања истих јесте обезбеђивање простора за непосредна страна улагања (која су неопходна за даљи развој целокупне привреде и региона), као и пораст запослености уз измену структуре запослених.

Србија има већ годинама огромне проблеме инфраструктурног карактера, власништва над земљиштем и некретнинама. Уколико не би постојали научно-технолошки и индустријски паркови који нуде повољне локације инвеститорима за несметано пословање, исти би се врло тешко одлучили да улажу свој капитал на просторима наше земље. Поред већ поменутих *научно-технолошких и индустријских паркова*, за привлачење страних директних улагања јако су значајне и *слободне зоне* (о којима је било више речи у другом делу дисертације). Наиме, као њене највеће предности наводе се пореске олакшице, повољнији царински третман и знатно једноставније административни поступци. Обављајући одређене активности унутар зоне, такође, стимулише се извоз и остварују се позитивни ефекти у домаћој привреди. Исте се обављају ради обезбеђења темеља за привлачење непосредних директних

³²³ Веселиновић, П., (2004), *Утицај страних директних инвестиција на развој националне економије*, Економски хоризонти 6 (1-2), стр. 40.

³²⁴ Имајући у виду да Србија иде ка даљем приближавању Европској унији, финансирање изградње индустријских паркова моћи ће се обезбедити и коришћењем средстава Европске уније, из пред-приступних (Instruments of Pre-Accession) и структурних фондова (Structural Funds). Неопходан услов за добијање средстава из фондова Европске уније је укључивање локалне самоуправе као партнера у успостављању индустријских паркова. (Влада Републике Србије, (2006), *Стратегија подстицања и развоја страних улагања*, Београд, стр. 51.)

страних улагања, и ради повећања извоза у кратком, средњем и дужем року. У слободним зонама третман према страним и домаћим инвеститорима је потпуно исти, као и прописи и правила пословања, што у крајњем случају врло позитивно утиче на стране инвеститоре, који све више улажу капитал у нашу земљу.

„У Србији је у току усаглашавање са правилима и процедурама Европске уније (ЕУ) свеобухватним осавремењивањем правила и прописа пословања. Посебан циљ је да се унапреди приступ земљишту и подстакне изградња индустријских и научно-технолошких паркова. Препоручује се да се преиспитају пракса и концепт слободне зоне, могућности комбиновања овог концепта са развојем паркова, као и то да ли би се на потребе постојећих корисника зона могло боље одговорити повећањем броја јавних царинских складишта“.³²⁵

Србија има значајне користи од трговинске интеграције са ЕУ. ЕУ је традиционално кључни трговински партнер Србије, са уделом од готово 63% у њеном укупном извозу и увозу у протекле две године. Од 2009. године извоз српских производа у ЕУ се више него дуплирао, пораставши за 125,5%. Извоз српских производа у ЕУ бележи већи раст од увоза производа из ЕУ у Србију, што резултира смањењем трговинског дефицита и побољшањем покривености увоза извозом са мање од 50% у 2009. години на преко 73% у 2014. години.³²⁶

3.5. Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016.

Влада Републике Србије је марта 2011. године усвојила важну Стратегију развоја слободних зона за период од 2011. до 2016. године³²⁷ („Службени гласник РС“, број 22/11). Ова Стратегија представља први развојни, стратешки документ, који на врло јасан, конзистентан и целовит начин дефинише основне правце развоја слободних зона, као и могуће начине за ефикасније остварење истих. Развој слободних зона у

³²⁵ Влада Републике Србије, (2006), *Стратегија подстицања и развоја страних улагања*, Београд, стр. 52.

³²⁶ <http://europa.rs/srbija-i-evropska-unija/trgovina/koristi-od-trgovine-izmedu-srbije-i-eu/> (приступљено: 22.12.2015.)

³²⁷ Значајан број стратешких докумената на републичком нивоу повезан је са Стратегијом у различитим областима које она обухвата: Стратегија подстицаја и развоја страних улагања; Национална Стратегија за смањење сиромаштва; Национални програм заштите животне средине; Стратегија развоја пољопривреде Србије; Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији; Национална Стратегија регионалног развоја; Стратегија локалног економског развоја; Студија Посткризни модел привредног раста и развоја Србије 2011-2020. године.

нашој земљи до 2011. године није испунио очекивања, због лоших услова пословања наших слободних зона (отежана царинска процедура, пореске олакшице и недовољне подстицајне мере локалне самоуправе), у односу на услове пословања у слободним зонама развијених земаља. Из тог разлога неопходно је било донети Стратегију која би регулисала пословање у овој области.

Циљ Републике Србије у наредном периоду је улазак у ЕУ, па с тим у вези, неопходно је било овом Стратегијом дефинисати правце привредног развоја, који треба да буду усклађени са важећим стандардима Европске уније. „Слободне зоне се дефинишу као институционални механизам за остварење стратегије преласка у модерно друштво засновано на привредној конкурентности, кроз привлачење директних страних инвестиција, технолошки развој, побољшање пословне климе, реструктурирање великих привредних система, развој малих и средњих предузећа, равномерни регионални развој и побољшање ефикасности предузећа и државе“.³²⁸

Слободне зоне су изузетно погодне за улагање страних инвеститора, који су спремни да уложе свој капитал у нашу земљу. Најчешће се исти улаже у куповину нове модерније опреме, у модернизацију самог производног процеса, што све има за циљ повећање и побољшање конкурентности и повећање извоза робе и услуга. Развој слободних зона је до 2009. године био на задовољавајућем нивоу, захваљујући корисницима слободних зона, који се баве производном делатношћу. Наиме, они су повећавали производњу, извоз, као и број запослених, преко отварања нових радних места. После 2009. године корисници нису успели да задрже стечену позицију, с обзиром да нису потписали уговоре са страним инвеститорима. Као главних разлог овакве ситуације наводе се неадекватни услови пословања у нашој земљи у односу на услове у другим развијеним земљама. Имајући у виду, овакво стање неопходно је било донети Стратегију као сада већ кључни развојни документ у развоју слободних зона. Иницијално иста треба да обезбеди услове који би просто створили најповољнији пословни амбијент, и тиме би се задовољили интереси како поменутих инвеститора, становништва, и целокупне државе.

Стратегија даје смернице које: упућују на развојно усмерење слободних зона у периоду од 2011. до 2016. године; - одређују широку заједничку визију и циљеве економске политике; - упућују како законодавство о слободним зонама треба

³²⁸ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период 2011-2016. године*, Београд, стр. 2.

ускладити с правном регулативом ЕУ и националном политиком развоја слободних зона.³²⁹

Поред наведених смерница, навешћемо и основне циљеве који се желе остварити кроз имплементацију Стратегије:³³⁰ а) да се кроз развојно оријентисан приступ допринесе општој друштвеној користи, као и укупном економском напретку, што подразумева стварање најповољнијих услова за прилив директних страних и домаћих инвестиција кроз коришћење различитих инструмената; б) јачање институционалних и техничких капацитета потребних за подршку концепта слободних зона (олакшице, субвенције и погодности за пословање које обезбеђује Република Србија, олакшице и пореска ослобађања које дају локалне самоуправе; погодности за пословање које омогућава Закон о слободним зонама); в) стварање најповољнијих просторних услова у слободним зонама и индустријским парковима кроз унапређење инфраструктуре, услова за градњу и техничких услова; г) развијање јаким партнерских односа између приватног и јавног сектора и давање подршке развоју нових производних програма; д) остваривање сарадње слободних зона у Републици Србији са министарствима, агенцијама и другим институцијама.

Нов и веома јасан став положаја слободних зона дат у овој Стратегији осликава будући однос државе према концепту слободних зона у Републици Србији. Јасну интенцију, у том смислу осликава и формирање Управе за слободне зоне, као органа управе у саставу министарства надлежног за послове финансија, за обављање послова државне управе у области слободних зона.³³¹

Развој слободних зона је у нашој земљи готово извештан у наредном периоду, јер постоји помоћ Управе за слободне зоне, која има велику подршку државе. Слободне зоне у земљама у развоју, као што је и Србија доприносе бржем развоју земље, кроз прилив страних директних инвестиција, унапређења процеса производње, повећања извоза и запослености. Страни инвеститори су врло заинтересовани за улагање свог капитала у развој слободних зона код нас, из разлога што постоје одређене погодности у нашој земљи, које не постоје и у другим земљама света. То су

³²⁹ Исто, стр. 5.

³³⁰ Детаљније о томе у: *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период 2011-2016. године*, стр. 6.

³³¹ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период 2011-2016. године*, Београд, стр. 7.

следеће опште погодности:³³² локација на коридору 10 (који спаја Европу са Блиским и Средњим Истоком); споразум о слободној трговини са земљама југоситочне Европе – **ЦЕФТА** (са тржиштем од 60 милиона становника); споразум о слободној трговини са земљама **ЕФТА**; споразуми о слободној трговини са Белорусијом и Казахстаном; споразум о слободној трговини са Турском; споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом; незапослена, образована и јефтина радна снага; поједностављени прописи о спољној трговини и страним улагањима; скраћена процедура за оснивање предузећа (15 дана).

Поред општих погодности треба поменути да Србија има изузетно ниске пореске стопе, што утиче врло позитивно на стране инвеститоре (ПДВ 18% - у слободним зонама 0%, порез на зараде - 12%, порез на добит предузећа - 10%), специјалне пореске олакшице и финансијске подстицаје. „Република Србија пружа финансијску помоћ потенцијалним инвеститорима. На основу Уредбе о условима и начину привлачења директних инвестиција („Службени гласник РС“, бр. 34/10 и 41/10), средства за привлачење директних инвестиција обезбеђују се у буџету Републике Србије.³³³

Страни инвеститори у слободне зоне не улажу само капитал, већ и посебна маркетиншка и производна знања (know how), такође, уносе модерну технологију, неопходну за подизање технолошког нивоа у производњи. Привлачење нове модерне технологије је врло једноставно, наиме, образује се радна снага за примену исте, истовремено се увози опрема и знање за њено несметано коришћење. И на тај начин стварањем високостручне радне снаге уз постојање јефтених сировина у нашој земљи, привлаче се страни инвеститори, који улажу и уносе савремену опрему и технологију.

Стратегијом су утврђени и конкретни подстицаји, као и предности³³⁴ ради успешнијег развоја слободних зона у наредном периоду: а) наиме, како би се привукле директне инвестиције неопходно је радити на развоју нових квалитетнијих локација (локације које имају право својине и са катастарско решеним односима над земљиштем). „За успешно пословање и атрактивност простора намењених убрзаном развоју потребно је комбиновати концепт слободних зона намењених увозно-извозним производним активностима са концептом инфраструктурно опремљених земљишта

³³² Исто, стр. 12.

³³³ Исто, стр. 13.

³³⁴ Детаљније о томе у: *Стратегији развоја слободних зона у Републици Србији за период 2011-2016. године*, стр. 16-21.

намењених првенствено пословању са домаћим тржиштем – индустријских паркова, стварајући, на једном месту, могућност за развој производа намењених како извозу, тако и сопственом тржишту³³⁵; б) треба увести пакет олакшица и пореских ослобађања локалних самоуправа (ослобођење од плаћања ПДВ за потрошњу воде, гаса, енергије); в) потребно је прецизно дефинисати улоге свих државних органа, који имају позитиван приступ развоју концепта слободних зона; г) потребан је комплетан програм маркетиншких активности у циљу промоције, која је усмерена ка потенцијалним инвеститорима. Најчешће промоцију врши СИЕПА у сарадњи са Управом за слободне зоне.

Важно је напоменути да се актуелном Стратегијом утврђују и основни принципи³³⁶ који омогућавају успешан развој слободних зона у нашој земљи: 1) развој слободних зона оријентисане ка производњи; 2) комбинација слободних зона (намењених извозним производним активностима) са индустријским парковима (намењених пословању на домаћем тржишту); 3) обезбедити неопходне погодности (финансијске, фискалне и индиректне) за успешније пословање корисника слободних зона; 4) изменити системске законе, ако постоји таква могућност, у циљу стварања додатних погодности за кориснике слободне зоне; 5) дефинисати прописе о индустријским парковима који ће бити усклађени са концептом слободних зона; б) омогућити институционалну сарадњу у циљу развоја слободних зона и индустријских паркова.

Приоритетни циљ Стратегије развоја слободних зона је подстицање развоја истих и да уз предложене мере, принципе привуче нове инвеститоре и створи потребне услове и могућности за даљи напредак у привредном развоју Републике Србије. Исто тако, намена ове Стратегије је подизање животног стандарда становништва, већа конкурентност и знатно бољи економски резултати привреде.

³³⁵ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период 2011-2016. године*, Београд, стр. 17.

³³⁶ Детаљније о томе у: *Стратегији развоја слободних зона у Републици Србији за период 2011-2016. године*, стр. 23.

3.6. Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020.- „Истраживање за иновације“

Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године представља стратешки документ којим се дефинишу истраживања за иновације за период од пет година. „**Визија стратегије** истраживања за иновације гласи: у року од пет година наука у Србији биће заснована на компетитивном систему који подржава изврност у науци и релевантност за економски развој, конкурентност привреде у Србији, као и развој друштва у целини. **Мисија стратегије**: успостављање делотворног националног истраживачког система интегрисаног у Европски истраживачки простор који кроз развој иновација доприноси економском расту, друштвеном и културном напретку, подизању стандарда грађана и квалитету живота“.³³⁷

Евидентно је да Србија има велики потенцијал у сектору науке и истраживања и развоја, који може да доведе до даљег напретка земље у сваком погледу (економском, друштвеном). Циљ Стратегије је да се кроз такозвану SWOT анализу научног и иновационог система Србије идентификују све предности, слабости, могућности и опасности у оквиру истог (Табела бр. 27.)

Табела бр. 27 – **SWOT анализа у оквиру постојећег научног и иновационог система Србије – предности, слабости, могућности и опасности**

Предности	Могућности
<ul style="list-style-type: none"> • Значајно повећање броја научних радова реферисаних у WoS • Значајан ниво истраживачке изврности у (физика, нови и нано материјали) и примене истраживачких резултата (ИТ, биотехнологија и пољопривреда) • Пораст броја истраживача • Удео научних радова проистеклих из међународне сарадње (35%) • Успостављен Фонд за иновациону делатност • 	<ul style="list-style-type: none"> • Спремност истраживачке заједнице за покретање промена • Дефинисан програм развоја људских ресурса у науци и иновацијама • Успостављена инфраструктурна подршка иновацијама: иновациони фонд, технолошки паркови, канцеларије за трансфер технологије • Чланство у ХОРИЗОНТУ 2020

³³⁷ Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – „Истраживање за иновације“*, Београд, стр. 3.

<i>Слабости</i>	<i>Опасности</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Низак ниво укупних (испод 1% БДП) и буџетских улагања (испод 0,5% БДП) у истраживање и иновације</i> • <i>Одсуство стратешког управљања</i> • <i>Мали број истраживача у привреди</i> • <i>Одсуство механизма за сарадњу науке и привреде</i> • <i>Мали број патената и техничких решења</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Одлазак високообразованих људи из државе</i> • <i>Низак ниво привредне развијености</i> • <i>Недовољна опремљеност истраживачком опремом</i> • <i>Низак ниво интерресорне координације у финансирању истраживања</i> • <i>Недовољно препознавање потребе за изградњом националног иновационог система од стране институција на свим нивоима</i>

Извор: Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – „Истраживање за иновације“*, Београд, стр. 17.

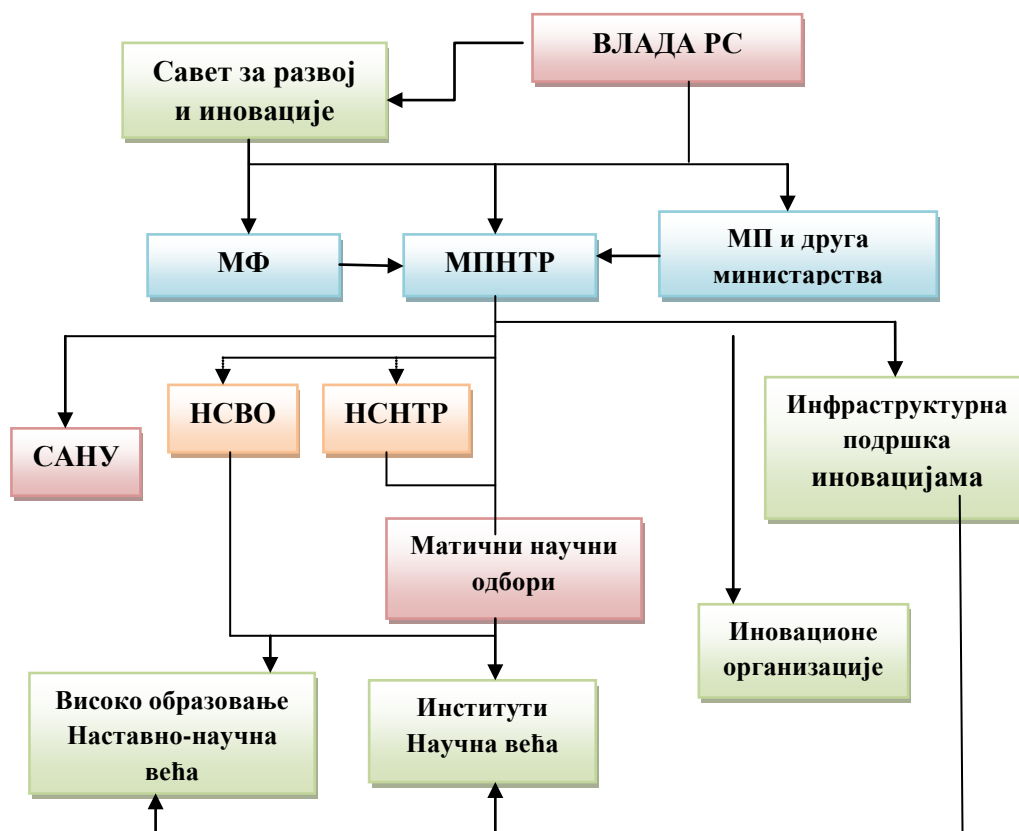
Као најважнији сратешки циљеви Републике Србије у домену наука и иновација за период од 2016. до 2020. године наводе се:³³⁸ а) успоставити нови, ефикаснији систем управљања науком и иновацијама у Србији; б) подстицати изврност и релевантност научних истраживања у Србији; в) обезбедити релевантност науке у Србији за развој привреде; г) осигурати изврност и доступност људских ресурса за науку и привреду; д) унапредити међународну сарадњу у домену науке и иновација; њ) повећати улагања у истраживање и развој унапређењем јавног финансирања и подстицањем улагања пословног сектора у истраживање и развој.

а) *успоставити нови, ефикаснији систем управљања науком и иновацијама у Србији* – како би се иновативни процес убрзао неопходно је било увести нови систем управљања науком и иновацијама у Србији. Исти би омогућио бржи развој науке, лакше доношење неких развојних одлука, бољу координацију научних институција, и остварење заједничких циљева, а то су примена научних резултата у привреду, повећање броја радних места, пораст конкурентности земље, итд.

„Како би се обезбедила координација свих релеватних актера и подршка за науку и иновације на највишем нивоу биће формиран **Савет за развој и иновације** (слика бр. 12). На челу Савета биће председник владе а чланови Савета ће бити министри ресорних министарстава (пре свега МПНТР и Министарство привреде, али и министарства надлежна за телекомуникације, финансије, енергетику, пољопривреду, здравство и други), председник Српске академије наука и уметности (САНУ),

³³⁸ Исто, стр. 4.

председник Националног савета за научни и технолошки развој (НСНТР), Национални савет за високо образовање (НСВО) и представници приватног сектора“.³³⁹

Слика бр. 12 – Организациона шема управљања истраживачким, развојним и иновационим системом³⁴⁰

Извор: Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – „Истраживање за иновације“*, Београд, стр. 19.

Свака научно-истраживачка организација израђује свој програм развоја који је усклађен (компатибилан) са Стратегијом. „Ради боље организације и стратешког управљања формираће се *истраживачко-развојни кластери* који ће бити нове структуре које обухватају научноистраживачке организације, факултете и институте, привредне организације, јавна предузећа, релевантне државне институције које ће

³³⁹ Исто, стр. 18.

³⁴⁰ МПНТР – Министарство просвете, науке и технолошког развоја, МФ – Министарство финансија, МП – Министарство привреде, НСВО – Национални савет за високо образовање, НСНТР – Национални савет за науку и технолошки развој, Иновационе организације, ИЦ – Иновациони центри, ИРЦ – Истраживачко-развојни центри, РПЦ – развојно-производни центри, Инфраструктурна подршка иновационој делатности, ПТИ – пословно-технолошки инкубатори, ТП – технолошки паркови, ТТО – трансфер технологије, организације, ИФ – иновациони фонд

спроводити одређени ниво координације и управљања појединим секторима. Први овакав вид организовања ће бити примењен на сектор енергетике“.³⁴¹

б) *подстицати изврсност и релевантност научних истраживања у Србији* – у нашој земљи годишње се објави велики број научних радова, како у домаћим, тако и у међународним часописима. Оно што управо недостаје истима, јесте та изврсност и релевантност. Зато се на факултетима интензивно уводи нови систем вредновања научно-истраживачког рада, где се управо потенцира та релевантност и изврсност.³⁴²

в) *обезбедити релевантност науке у Србији за развој привреде* – програм који служи као подршка развоју инфраструктуре за подршку иновацијама обухвата: пословно-технолошке инкубаторе и формирање spin-off компанија, као и научно-технолошке паркове. Пословно-технолошки инкубатори формирају нова предузећа која су заснована на знању. Начин формирања, као и начин финансирања инкубатора у нашој земљи, биће по угледу на развијене земље, које имају позитивну праксу. Што се тиче spin-off компанија, оне су просто потреба кад је реч о трансферу знања и технологија из истраживања у привреду. Врло важна предност ових предузећа, такође, је та што могу да буду значајан генератор запошљавања и да спрече да млади одлазе из земље. И на крају, али не као најмање важни, напротив имају можда и највећи значај, јављају се научно-технолошки паркови (НТП) о којима је било речи.

г) *осигурати изврсност и доступност људских ресурса за науку и привреду* - наша земља, најпре, мора да унапреди законски оквир који се односи на развој људских ресурса. У наредном периоду се предвиђа усвајање Акта о финансирању у високом образовању, затим Акт о избору, вредновању и финансирању програма за циклус истраживања 2016-2020. Поред тога, потребне су и законске промене у делу који се односи на стручни боравак наших истраживача у иностранству, у смислу да могу да добију радне дозволе и да њихов боравак не буде ограничен само на три месеца. Универзитети имају велику улогу када је реч о формирању високообразованог кадра. У Србији је неопходно унапредити истраживачке и образовне капацитете универзитета.

д) *унапредити међународну сарадњу у домену науке и иновација* – Србија треба у наредном периоду да постане равноправни део Европског истраживачког простора,

³⁴¹ Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године* – „Истраживање за иновације“, Београд, стр. 20.

³⁴² Исто, стр. 23.

да на тај начин прикупи додатна средства за финансирање из иностранства и да тежи да оствари зацртане циљеве. Потребно је да кроз сарадњу са другим организацијама у иностранству обезбеди извршеност, да помоћу подстицајних мера подржи програм мобилности младих и да што више активира сектор МСП.

ђ) *повећати улагања у истраживање и развој унапређењем јавног финансирања и подстицањем улагања пословног сектора у истраживање и развој* – „Пројекат изградње *Европског истраживачког простора* је централни елемент Лисабоснке стратегије ЕУ, а иновационе активности су кључ реализације. Три посто бруто домаћег производа треба да представљају укупна улагања у истраживање и то је позив како владама, тако и пословном сектору да повећају интензитет финансирања за истраживање и развој, уз адекватну пореску политику, с тим што је период достизања тог циља продужен до краја реализације програма „Хоризонт 2020“ ЕУ, односно до краја 2020. За циљ од 3% улагања у истраживање и иновације, јавни извори (буџет) треба да обезбеде 1%“.³⁴³

Министарство просвете, науке и технолошког развоја предлаже Влади ову Стратегију, координира све потребне активности и прати остваривање исте. Поред поменутог министарства, за имплементацију надлежна су и одговорна и друга министарства. „Досадашња пракса је показала да је дефинисање јасне стратегије једнако важно као и обезбеђивање услова за њену имплементацију у пракси. Кључни предуслов имплементационог процеса је успостављање функционалне сарадње између министарстава и других органа и институција, као и између јавног и приватног сектора. Успех Стратегије истраживања за иновације зависи од разумевања и политичке подршке на највишем нивоу, као и од осигурања стабилног и релевантног система финансирања. Другим речима, за успешну реализацију Стратегије морамо осигурати конзистенцију релевантних институција и структура и финансијских механизма, затим, обезбедити институционалну и материјалну подршку за иновације и трансфер технологије, бољу координацију на регионалном, националном и Европском нивоу“.³⁴⁴

³⁴³ Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године* – „Истраживање за иновације“, Београд, стр. 35.

³⁴⁴ Исто, стр. 37.

Четврти део

ПОСЛОВНА ИНФРАСТРУКТУРА У ПРОЦЕСУ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ НОВЕ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

МСП могу представљати један од основних фактора модерне економије а, исто тако, и најиновативнији и најефикаснији део привреде, који запошљавају велики број радника. Међутим и, поред тога, у сектору МСП и даље постоје одређени проблеми и ограничења. Да би се олакшало пословање и убрзао њихов развој потребно је било развијати *елементе пословне инфраструктуре (индустријске кластере, пословне инкубаторе, слободне зоне и научно-технолошке паркове)*.

На основу анализе развоја пословне инфраструктуре у Србији, може се закључити да је остварен одређени напредак. Препорука је да се, убудуће, далеко више пажње поклони квалитетнијем развоју појединачних елемената пословне инфраструктуре. Само уз такав развој и уз, истовремено, побољшавање услова финансирања, може да се створи идеалан амбијент за привлачење страних инвеститора, подстицање предузетништва, и веће запошљавање радноспособног становништва.

Развој пословне инфраструктуре у Србији карактерише изражена регионална неуједначеност, односно концентрација елемената пословне инфраструктуре само у већим градовима Србије (Београд, Ниш, Нови Сад, Крагујевац, Суботица), што је резултат неадекватне планске изградње, која не узима у обзир реалне потребе и развојне могућности малих и средњих предузећа на територији Републике Србије. Зато таква непланска изградња даје слабе ефекте, то јест не утиче на подизање конкурентности предузећа, смањује ефикасност у раду и изостају дугорочни извори финансирања.

Досадашњи модел развоја елемената пословне инфраструктуре онемогућава да се постигну ефекти, који би произишавали из добре повезаности у раду елемената пословне инфраструктуре. Евидентно је, да координација у раду изостаје и све се то негативно одражава на пословање сектора малих и средњих предузећа, која губе могућност да унапреде своје пословање. Да су елементи пословне инфраструктуре

усклађени са расположивим ресурсима и условима на тржишту, исти би обезбедили синергетске ефекте за динамичан развој предузећа.

Због тога се, у наредном периоду, предлаже увођење системског приступа за редовно праћење рада и даљег развоја елемената пословне инфраструктуре, као и праћење ефеката развоја елемената пословне инфраструктуре, како на повећање броја малих и средњих предузећа, увођење иновација, прилива страних директних инвестиција, равномернији регионални развој и привредни раст.

1. Циљеви нове индустријске политике

1.1. Јачање конкурентности

Развојна позиција Србије у Европи 2014. године није се битно променила у односу на 2013. годину. Наиме, наша земља припада и даље групи најнеразвијених европских држава (једино су слабије рангиране европске државе од наше: Босна и Херцеговина, Албанија, Македонија, Украјина и Молдавија). „У погледу динамике стварања регулаторног амбијента који погодује пословању, Србија не само да заостаје у односу на већину земаља из окружења (боље је рангирана само од Албаније и БиХ), већ је своју позицију у односу на 2014. годину погоршала (пад са 77. у 2014. години на 91. место у 2015. години).“³⁴⁵

Табела бр. 28 – *Ранг транзиционих земаља према условима пословања*

	2014.	2015.
Албанија	108	68
Босна и Херцеговина	104	107
Бугарска	36	38
Хрватска	67	65
Мађарска	58	54
Македонија	31	30
Црна Гора	42	36
Румунија	50	48
СРБИЈА	77	91

Извор: World Bank – Doing Business 2015.

³⁴⁵ Министарство привеле, (2015), *Извештај о привредном развоју Србије у 2014. години*, Београд, стр. 9.

Србија бележи ниже оцене готово у свим областима обухваћеним глобалним индексом конкурентности³⁴⁶ у односу на земље кандидате, укључујући и Бугарску и Румунију, као земље у окружењу.

*Индекс глобалне конкурентности (ИГК)*³⁴⁷ заснива се на дванаест (носећих) стубова конкурентности који су организовани у три групе.

Прву групу чине такозвани *основни захтеви* и она укључује следеће стубове: (1) институције, (2) инфраструктура, (3) макроекономска стабилност, (4) здравство и примарно образовање.

Другу групу чине такозвани *фактори повећања ефикасности* коју формирају стубови: (5) високо образовање и обука, (6) ефикасност тржишта добара, (7) ефикасност тржишта рада, (8) софистицираност финансијског тржишта, (9) технолошка спремност и (10) величина тржишта.

Трећа група су *фактори иновативности и софистицираности* коју формирају последња два стуба, (11) софистицираност пословних процеса и (12) иновације. Овим стубовима обухваћени су микроекономски и макроекономски фактори као и фактори развоја институција који узети заједно одређују конкурентност националне привреде³⁴⁸.

Према извештају Светског економског форума за 2015. годину Србија је рангирана на 94. позицији, на листи која обухвата 140 земаља са забележеном вредношћу *Индекса глобалне конкурентности (ИГК)* од 3,89.³⁴⁹

³⁴⁶ *Индекс глобалне конкурентности, Индекс пословне конкурентности и Нови индекс глобалне конкурентности, Светског економског форума (World Economic Forum – WEF), односно његов годишњи „Глобални извештај о конкурентности“, данас је прихваћен као високо софистицирана, поуздана и референтна методолошка инстанца за анализу конкурентности. Светски економски форум већ тридесет година мери и истражује сложене феномене конкурентности и настоји да примени најновија теоријска достигнућа и практична сазнања. (Мићић, В., (2010), *Конкурентност индустрије Србије као претпоставка њеног ефикасног развоја*, докторска дисертација, Крагујевац, стр. 34.).*

³⁴⁷ *Индекс глобалне конкурентности (ИГК), као композитни индекс, формира се као пондерисани просек вредности сваког од наведених стубова. Сваки од наведених стубова сам по себи представља композитни индекс који се формира као пондерисани просек индикатора чије вредности се добијају из два типа извора – примарних и секундарних. (Фонд за економске науке (ФРЕН), (2015), *Конкурентска позиција Србије у 2015. години према Извештају Светског економског форума*, Београд, стр. 6.)*

³⁴⁸ Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2015), *Конкурентска позиција Србије у 2015. години према Извештају Светског економског форума*, Београд, стр. 6.

³⁴⁹ Треба имати у виду да се вредност ИГК креће у интервалу од 1 до 7.

Табела бр. 29 – *Индикатори (стубови) конкурентности који одређују индекс глобалне конкурентности (ИГК)*

<i>Стубови</i>	<i>Фактори</i>	<i>Раст зависи од</i>
1. Институције 2. Инфраструктура 3. Макроекономска стабилност 4. Здравство и примарно образовање	Основни захтеви (фактори)	Количине фактора
5. Високо образовање и обука 6. Ефикасност тржишта добара 7. Ефикасност тржишта рада 8. Софистицираност финансијског тржишта 9. Технолошка спремност 10. Величина тржишта	Фактори повећања ефикасности	Ефикасности
11. Софистицираност пословних процеса 12. Иновације	Фактори иновативности и софистицираности	Иновација

Извор: The Global Competitiveness Report 2009-2010, (2009), WEF, Switzerland, str. 4-8.

Када посматрамо у односу на претходну (2014. годину), вредност ИГК за нашу земљу је смањена за 0,01 што је, у комбинацији са резултатима осталих земаља, довело до практично непромењене позиције у односу на претходну 2014. годину.³⁵⁰

У наредним табелама приказана је позиција (ранг) Србије и вредност ИГК у односу на земље из њеног окружења за период од 2007-2015. године. Анализом је обухваћено 12 земаља: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Грчка, Бугарска, Србија, Македонија, Мађарска, Црна Гора, Румунија, Словенија и Словачка.

Табела бр. 30 – *Индекс глобалне конкурентности (2007-2015.)*

	<i>Албанија</i>	<i>БиХ</i>	<i>Хрватска</i>	<i>Грчка</i>	<i>Мађарска</i>	<i>Македонија</i>	<i>Црна Гора</i>	<i>Румунија</i>	<i>Бугарска</i>	<i>Србија</i>	<i>Словачка</i>	<i>Словенија</i>
2007	3,48	3,55	4,20	4,08	4,35	3,73	3,91	3,97	3,93	3,78	4,45	4,48
2008	3,55	3,56	4,22	4,11	4,22	3,87	4,11	4,10	4,03	3,90	4,40	4,50
2009	3,72	3,53	4,03	4,04	4,22	3,95	4,16	4,11	4,02	3,77	4,31	4,55
2010	3,94	3,70	4,04	3,99	4,33	4,02	4,36	4,16	4,13	3,84	4,25	4,42
2011	4,06	3,83	4,08	3,92	4,36	4,05	4,27	4,08	4,16	3,88	4,19	4,30
2012	3,91	3,93	4,04	3,86	4,30	4,04	4,14	4,07	4,27	3,87	4,14	4,34
2013	3,85	4,02	4,13	3,93	4,25	4,14	4,20	4,13	4,31	3,77	4,10	4,25
2014	3,84	п. а.	4,13	4,04	4,28	4,26	4,23	4,30	4,37	3,90	4,15	4,22
2015	3,93	3,71	4,07	4,02	4,25	4,25	4,20	4,32	4,32	3,89	4,22	4,28

Извор: WEF (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015.)

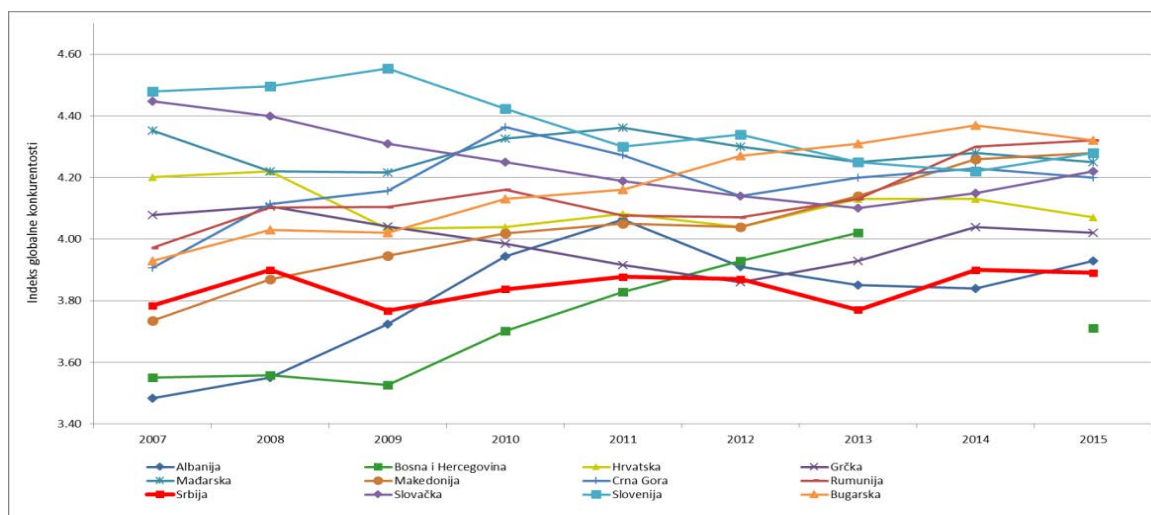
³⁵⁰ Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2015), *Конкурентска позиција Србије у 2015. години према Извештају Светског економског форума*, Београд, стр. 1.

Табела бр. 31 – Ранг земаља према Индексу глобалне конкурентности (2007-2015.)

	Албанија	БиХ	Хрватска	Грчка	Мађарска	Македонија	Црна Гора	Румунија	Бугарска	Србија	Словачка	Словенија
2007 ¹⁾	109	106	57	65	47	94	82	74	79	91	41	39
2008 ²⁾	108	107	61	67	62	89	65	68	76	85	46	42
2009 ³⁾	96	109	72	71	58	84	62	64	76	93	47	37
2010 ⁴⁾	88	102	77	83	52	79	49	67	71	96	60	45
2011 ⁵⁾	78	100	76	90	48	79	60	77	74	95	69	57
2012 ⁶⁾	89	88	81	96	60	80	72	78	62	95	71	56
2013 ⁷⁾	95	87	75	91	63	73	67	76	57	101	78	62
2014 ⁸⁾	97	n.a.	77	81	60	63	67	59	54	94	75	70
2015 ⁹⁾	93	111	77	81	63	60	70	53	54	94	67	59

Извор: WEF (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015.) 1) извештај обухвата 131 земљу; 2) извештај обухвата 134 земље; 3) извештај обухвата 133 земље; 4) извештај обухвата 139 земље; 5) извештај обухвата 142 земље; 6) извештај обухвата 144 земље; 7) извештај обухвата 148 земаља; 8) извештај обухвата 144 земље; 9) извештај обухвата 140 земаља.

На основу података из табеле види се да је Србија боље пласирана једино од Босне и Херцеговине која је 2015. године заузимала 111. место. Према подацима из најновијег извештаја, Албанија је 2015. године, за једно место била боље пласирана од Србије (93. место) и побољшала је вредност ИГК у односу на 2014. годину. Треба поменути и Македонију која је побољшала своју позицију са 63. места, у 2014. години, на 60. место у 2015. години, док су Грчка, Хрватска, Бугарска, као и наша земља задржале позицију из 2014. године.

Слика бр. 13 – Кретање Индекса глобалне конкурентности (2007-2015.)

Извор: WEF (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015.)

Наредна табела показује како изгледа структура ИГК по стубовима конкурентности. Види се које су промене вредности ИГК по стубовима за 2014. и 2015. годину. На основу података Светског економског форума може се јасно видети који су то стубови утицали на повећање вредности ИГК у 2014. години, а који на мањи пад у 2015. години.

Табела бр. 32 – *Вредност ИГК по стубовима конкурентности (2013-2015.)*

	2013.	Промене	2014.	Промене	2015.
1. Институције	3,20	↗	3,21	↗	3,24
2. Инфраструктура	3,51	↗	3,93	↘	3,87
3. Макроекономско окружење	3,36	↗	3,51	↗	3,61
4. Здравство и основно образовање	5,75	↗	5,76	↗	5,87
5. Високо образовање и обука	4,05	↗	4,25	↗	4,27
6. Ефикасност тржишта добара	3,64	↗	3,78	↘	3,74
7. Ефикасност тржишта рада	3,90	↘	3,73	↘	3,72
8. Развијеност финансијског тржишта	3,48	↗	3,50	↘	3,23
9. Технолошка оспособљеност	3,94	↗	4,45	↗	4,47
10. Величина тржишта	3,68	→	3,68	↗	3,70
11. Софистицираност пословања	3,18	↗	3,21	↘	3,14
12. Иновације	2,85	↗	2,89	↗	2,90

Извор: WEF (2013, 2014, 2015.)

На основу табеле, може се и визуелно закључити да се пад бележи код стубова 2, 8 и 11 који представљају инфраструктуру, развијеност финансијског тржишта и софистицираност пословања респективно. Пад је у потпуности компензован растом оствареним на стубовима 3 и 4, овде је реч о макроекономском окружењу и здравству и основном образовању. На осталим стубовима промене су минималне, управо је такав и њихов утицај на промену укупне вредности ИГК.

Суштина недостатка је да у Србији институционални оквир још увек није довољно добар за инвестиције, а то сасвим сигурно, произилази из неефикасне државне регулације, неадекватног судства и правног система, проблема у вези са обезбеђивањем финансијских средстава, постојања корупције, као и недовољно развијене инфраструктуре.

За унапређење конкурентности наше привреде кључни фактор је пословни амбијент. Да би се креирао међународни конкурентни амбијент неопходно је да се настави са економским реформама и да се спроводе структурне промене у циљу приближавања ЕУ. Како би Србија, у будућем периоду, обезбедила међународни конкурентни пословни амбијент, и истовремено побољшала пословну активност и повећала извоз, она мора да испуни одређене услове: да, пре свега, *развиј пословне*

инфраструктуре усклади са ЕУ, затим да прилагоди јавну потрошњу реалним могућностима привреде, да настави са спровођењем нове индустријске политике која ће обезбедити конкурентне услове пословања, да подстиче развој МСП, да подстиче иновативност и стимулише прилив страних директних инвестиција, да улаже у образовање кадрова и да настави са реструктурирањем привреде усмерене ка бржем расту индустрије.

Достигнути ниво индустријализације опредељује индустријску конкурентност³⁵¹ једне националне економије. Евидентно је, да је Србији потребна ефикасна, индустријски конкурентна привредна структура која ће бити у стању да одговори све већим захтевима и изазовима на тржишту. С тим у вези, само адекватно конципирана и доследно примењена индустријска политика може да редовно прати европске развојне токове у наредном периоду.

UNIDO³⁵² је усвојила главни дијагностички алат за бенчмаркинг и мерење *индустријске конкурентности нација*, а то је СІР (*The Competitive Industrial Performance index*). СІР се може користити као аналитичко средство за пројектовање политике и процену ефикасности изабране политике. Иако је СІР композитни индекс, он даје могућност да се сагледа релативна успешност земаља током времена преко различитих подиндикатора који улазе у структуру индекса. Дакле, националне економије могу врло лако упоређивати своје технолошке нивое развијености, индустријске структуре и остварене извозне перформансе.³⁵³

„СІР индекс пружа комплексну анализу и прати развојни тренд конкурентности једне индустрије. Он омогућава компаративну анализу са индустријом других земаља по појединим индикаторима и димензијама конкурентности, и то у апсолутним и релативним показатељима. На основу његовог поређења и кретања могуће је извући закључке о стању и перспективама развоја индустрије, а који могу да буду основ за

³⁵¹ На макронивоу национална конкурентност или конкурентност земаља дефинише се као способност земље да оствари привредни раст бржи од осталих земаља и да повећа благостање тако да се њена привредна структура ефикасније мења и прилагођава условима међународне размене. (Bienkowski, W., (2006), How much are studies of competitiveness worth? Some critical theoretical reflections on the issue. The Second Economic Forum on „New Europe“, Lancut.)

³⁵² *United Nation Industrial Development Organization (UNIDO)* је специјализована организација Уједињених нација која промовише развој индустрије, смањење сиромаштва, глобализацију и одрживост животне средине. Као организација која посебан акценат ставља на инклузиван и одржив индустријски развој, задужена је за промоцију и унапређење индустријског развоја у земљама у развоју и транзицији. Србија је 2000. године приступила овој организацији, која је 1.1.2014. године имала 171 земљу чланицу. Детаљније о томе: UNIDO – United Nation Industrial Development Organization, <http://www.unido.org>

³⁵³ *The Industrial Competitiveness of Nations - Looking back, forging ahead, Competitive Industrial Performance Report 2012/2013*, (2013), United Nations Industrial Development Organization, Vienna.

дефинисање економске, индустријске и трговинске политике и конкретних мера у оквиру њих“.³⁵⁴

Према UNIDO методологији CIP индекс се састоји од осам целина индикатора груписаних у три димензије индустријске конкурентности. Прва димензија се односи на способност земље да произведе и изведе производ. Индикатори ове димензије су додата вредност по глави становника (per capita) (MVArp) и извоз по становнику (per capita) (MKSpс). Друга димензија прати ниво технолошке развијености и технолошку надоградњу. Ова димензија се прати преко два композитна подиндикатора: а) интензитет индустријализације (INDint) и б) квалитет извоза (MXQual). Интензитет индустријализације се израчунава као линеарна агрегација учешћа средње и високе технологије у производњи додате вредности у укупно произведеној додатој вредности, и израчунава се као: $(MHVAsh + MVAsh)/2$. Квалитет извоза земље се добија као линеарна агрегација учешћа средње и високо технолошки произведених производа у укупно произведеном извозу, и рачуна се на следећи начин: $(MHXsh + MXsh)/2$. Коначно, трећа димензија конкурентности подразумева утицај земље у светској производњи, и то како у погледу њеног удела у светској производњи додате вредности (ImVMVA), тако и у погледу утицаја земље на светску трговину (ImVMT). CIP је композитни индекс добијен као геометријска агрегација ових шест подиндикатора који имају подједнак релативни значај.³⁵⁵

Оно по чему је карактеристичан овај индекс, и по чему се разликује од других индекса конкурентности, јесте чињеница да пружа јединствену упоредну анализу индустријских перформанси (*Industrial Benchmarking performance*) и рангирање на основу квантитативних показатеља и селектованог броја индикатора који се користе као мерило индустријског учинка. Поређења и рангирања су могућа како на глобалном, тако и на регионалном нивоу. Обухват анализе укључује 135 земаља у 2010. години. На основу емпиријске грађе и општих теоријских сазнања, уочене су велике неједнакости у развоју индустрије широм света. Према UNIDO методологији, земље су подељене према степену индустријске развијености у пет категорија: *top* (најразвијеније), *upper*

³⁵⁴ Мићић, В., (2014), *Конкурентност и извоз индустрије Србије у условима економске кризе*, Стање и перспективе економско-финансијских односа Србије са иностранством, Научно друштво економиста Србије са академијом економских наука и Економски факултет у Београду, Београд, стр. 127.

³⁵⁵ Костадиновић, И., Костић, З., Илић, И., (2015), *Competitiveness and developmental trends of the New Industrial Policy of the Republic of Serbia*, Facta Universitatis 12 (2), стр. 140.

middle (виша-средња), *middle* (средња), *lower middle* (нижа-средња) и *bottom* (неразвијене).³⁵⁶

Табела бр. 33 – Приказ вредности СІР ранга/индекса земаља Југоисточне Европе

СІР ран к 2010	СІР Index 2010	Земља	MVAp с	MXpc	MHV Ash %	MVA sh %	MHXs h %	MXs h %	ImWM A %	ImWM T %
76	0.0262	Србија	146.024	771.86	20.05	15.97	32.82	78.21	0.020	0.071
50	0.0603	Хрватска	999.359	2356.28	31.77	16.19	49.46	90.42	0.063	0.099
32	0.1152	Словенија	2716.24	11094.26	45.52	20.89	62.96	90.83	0.075	0.206
29	0.1402	Мађарска	1210.31	8291.96	53.47	21.08	77.99	87.04	0.166	0.763
59	0.0460	Бугарска	398.788	1958.22	25.57	15.52	35.40	70.99	0.041	0.135
46	0.0675	Румунија	341.552	2111.40	33.88	13.06	54.69	90.36	0.100	0.413
83	0.0219	БиХ	210.547	885.83	29.17	10.14	23.00	72.69	0.011	0.032
84	0.0214	Македонија	388.821	835.51	14.60	17.69	18.08	63.35	0.011	0.019
94	0.0144	Албанија	214.538	359.49	14.36	11.34	15.42	75.26	0.010	0.011

Извор: *The Industrial Competitiveness of Nations - Looking back, forging ahead, Competitive Industrial Performance Report 2012/2013. (2013). United Nations Industrial Development Organization, Vienna.*

На основу табеле бр. 33 може се видети да Србија заузима 76. место у свету према степену индустријске развијености, што је сврстава у вишу - средњу категорију земаља. Када упоредимо са земљама из окружења, можемо рећи да само Босна и Херцеговина, Македонија и Албанија имају нижи степен индустријске развијености мерен СІР индексом. На основу добијених података из табеле закључује се, да Србија мора у наредном периоду да усмери своје напоре ка побољшању индустријске развијености и конкурентности.

1.2. Реиндустријализација

С обзиром да стари модел развоја (бржи раст унутрашње тражње од раста БДП-а) више није функционисао, Србији је био потребан нови модел привредног раста и развоја, који је проинвестиционо и извозно оријентисан. „У том смислу у основном сценарију ... развоја у периоду од 2011-2020. године доминација раста потрошње замењује се доминацијом раста инвестиција. Основни сценарио у периоду до 2020.

³⁵⁶ Исто, стр. 140.

године претпоставља стицање статуса кандидата, па на крају и члана ЕУ, те коришћење економских погодности које би овакав политички развој донео“.³⁵⁷

За нашу земљу најбоља опција била би извозно-оријентисана стратегија развоја индустрије, чиме би се створили сви неопходни услови за убрзани раст запослености, производње, смањење спољног дуга и спољнотрговинског дефицита уз истовремени развој осталих сектора. „Нови модел раста и развоја примарно би требало усмерити и базирати на извозној реиндустријализацији и много вишим стопама раста индустрије од планираних 6,9 % годишње.“³⁵⁸

У Србији, као и у другим земљама нема видљивог напретка без озбиљнијег развоја индустрије, односно без добро спроведене реиндустријализације. То значи да процес реиндустријализације треба да отпочне управо извозно-оријентисаном стратегијом реиндустријализације. Поменута стратегија мора бити подржана мерама нове индустријске политике, са главним циљем да се оствари раст индустријске производње и извоза, уз истовремени раст запослености и укупног животног стандарда становништва. „Да је постојала адекватна индустријска политика у протеклој деценији, чини се да би многи проблеми били избегнути. Правилно формулисана индустријска политика уобличава, али и убрзава путеве раста и развоја. Она је један од фундаменталних избора за ефикасан индустријски развој и кључ је напретка неких средње и високо развијених земаља. Управљање модерном економијом и каналисање процеса промена структуре индустрије (и привреде) без адекватне индустријске политике више није могуће.“³⁵⁹

Промена основне развојне парадигме везује се процес реиндустријализације развијених тржишних привреда, у односу на који успешан развој није више у поседовању природних ресурса и капитала који су у функцији масовне прераде природних материјала, већ све више зависи од расположиве технологије и иновација, образовања и мотивације радне снаге и вештина обезбеђења сарадње са кључним партнерима у ланцу репродукције (добављачима енергије, сировина, интермедијарних

³⁵⁷ Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 8.

³⁵⁸ Мићић, В., (2011), *Узроци и начин решавања економске кризе у Србији*, Школа бизниса 3/2011, Нови Сад, стр. 19.

³⁵⁹ Савић, Љ., (2010), *Извозно-оријентисана индустријализација као основа новог модела развоја*, Економске теме 48 (2), стр. 324.

производа и пословних услуга, са једне стране, и потрошачима и корисницима, са друге стране).³⁶⁰

Табела бр. 34 – *Реиндустријализација Републике Србије*

Подручје/проблем	Циљеви	Мере и активности	Надлежна институција
<i>Недовољан раст индустријских предузећа</i>	<i>Динамичан настанак и развој индустријских предузећа</i>	<i>Побољшање пословног амбијента Кредити за мала и средња предузећа Кредити за извоз Гаранције Техничка помоћ</i>	<i>MEIRR, AOFI, SIEPA, Фонд за развој</i>
<i>Низак раст технолошкоинтензивних области индустрије</i>	<i>Нагпросечан раст производње средње и високе технологије</i>	<i>Повољни кредити за мала и средња предузећа у таргетираним секторима</i>	<i>MEIRR, Министарство за науку и технолошки развој, Фонд за развој</i>
<i>Низак степен иноваторства и примена иновација у производњи</i>	<i>Увођење нових производа</i>	<i>Кредити за иноваторе, Фонд за иноваторство Едукација Посредовање Техничка помоћ</i>	<i>MEIRR, Министарство за науку и технолошки развој,</i>
<i>Неравномеран регионални развој</i>	<i>Смањење разлика између региона</i>	<i>Повољни кредити за девастиране регионе</i>	<i>MEIRR, Национална агенција за регионални развој,</i>
<i>Неразвијени специфични облици сарадње предузећа</i>	<i>Развој потребне пословне инфраструктуре</i>	<i>Подришка пословним инкубаторима, кластерима, технолошким парковима, слободним зонама</i>	<i>MEIRR, Национална агенција за регионални развој,</i>
<i>Низак степен инвестирања у средње и високо технолошки интензивне области индустрије</i>	<i>Повећање прилива финансијских средстава у нове производне области</i>	<i>Државни фонд ризичног капитала, кредитирање фондова ризичног капитала, олакшице за рад фондова ризичног капитала</i>	<i>MEIRR, Фонд за развој</i>
<i>Неефикасна државна подршка индустријализацији</i>	<i>Формулисање ефикасне индустријске политике</i>	<i>Виши степен централизације у спровођењу индустријске политике</i>	<i>MEIRR, Фонд за развој, AOFI, SIEPA</i>

Извор: Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020. године* (Матрица активности), Београд, стр. 336.

http://www.fren.org.rs/sites/default/files/074_005%20Matrica%20Aktivnosti.pdf

AOFI – Агенција за осигурање и финансирање извоза Републике Србије,

SIEPA – Агенција за страна улагања и промоцију извоза.

³⁶⁰ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*, Београд, стр. 5.

Многе мање развијене земље су замениле увозно-супститутивну стратегију извозно-оријентисаном стратегијом и постигле задовољавајући индустријски развој уз већ постојећи висок индустријски раст. Извоз треба да постане приоритет и у нашој земљи, поготову што Србија има одређене предности када је извоз у питању. Наиме, наша земља у односу на неке друге земље има искуство у производњи за европско тржиште и задовољењу луксузних потреба европског становноштва. Постоје значајне извозне могућности са многим великим и важним европским произвођачима, уз значајно производно искуство и јефтину радну снагу.

Према претпоставкама новог модела раста и развоја, просечни годишњи пораст индустријске производње у периоду 2011-2020. пројектован је на 6,9%, а, у оквиру укупне индустрије, прерађивачка индустрија треба да се увећа годишње по просечној стопи од 7,3%. Оваква кретања довела би до повећања учешћа индустријске производње у БДП-у са 17,6% у 2011. години на 19,1% у 2020. години, а прерађивачке индустрије са 13,0% на 14,7%.³⁶¹

Табела бр. 35 – *Пројектовано учешће сектора и области у БДВ и стопе раста*

Подсектори	Учешће у БДП		Стопе раста
	2008.	2020.	2008-2020.
Low-tech	50,7	43	6%
Прехрамбена	29,9	24	4,1%
Текстил	4,9	5,2	8%
Medium low-tech	25,4	22	6%
Кокс и деривати нафте	0,3	0,4	8%
Гума и пластика	6,0	5,5	5%
Остали минерали	6,0	5,6	6%
Метална	13,1	10,5	5%
Medium high-tech	16,4	23	10%
Хемијска	7,7	10	10%
Машине и уређаји	5,0	7	8%
Саобраћајна средства	3,8	6	11%
High-tech	7,5	12	12%
Електронска	7,5	12	12%

Извор: Фонд за развој економске науке, (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 29.

„Основни ризик за спровођење успешне реиндустријализације и за постизање пројектованих стопа раста, јесте изостајање претпоставки за смањење учешћа потрошње у БДП-у и за повећање учешћа инвестиција у БДП, према импликацијама

³⁶¹ Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 28., www.fren.org.rs

новог модела развоја. Ризик представља и спор опоравак светске и, нарочито, европске привреде, пошто су високе стопе раста производње и извоза условљене растућом апсорпцијом производа из Србије у иностранству. Потребно је да се побољшање пословног амбијента обавља у континуитету и ефикасно. Коначно, потребно је да за индустријску политику буду предвиђена и опредељена потребна буџетска средства – око 1% БДП-а, односно око 302 милиона евра у 2011. и око 527 милиона евра у 2020. години и да она буду искоришћена на осмишљен начин и у складу са смерницама (нове) индустријске политике³⁶².

Како би се спровела реиндустријализација Србије неопходно је извршити многобројне активности и задатке, који ће унапредити сам развој индустрије. Најпре, треба обезбедити потребне услове за привлачење страних директних инвестиција и долазак страних инвеститора. Треба стимулисати, такође, и спољнотрговинску размену уз либерализацију спољнотрговинског режима, што подразумева смањење царинских стопа и смањење свих заштитних царинских мера. Осим тога, треба пронаћи кључне индустријске секторе и производне програме, који могу да покрену стагнантни развој индустрије наше земље. Елем, циљ је да се Србија укључи у светску трговинску размену са новим карактеристичним и квалитетним производима, са којима ће обезбедити значајно учешће у истој и поправити свој тренутни положај.

Као најважније активности којима се подстиче реиндустријализација истичу се: побољшање пословног амбијента, индиректне и директне државне мере. Под побољшањем пословног амбијента се подразумева отклањање свих ограничења за развој предузетништва. На тај начин се смањују трошкови пословања, знатно се смањује време потребно за административне послове, унапређује се амбијент за улагање и свакако се побољшава место Србије на релеватним рангирањима међународне конкурентности, што истовремено доприноси и нижим трошковима задуживања како државе, тако и пословних субјеката.³⁶³

Индиректне државне мере односе се на давање гаранција и осигурања, техничке помоћи и иновативна мобилизација финансијских средстава. Када се говори о техничкој помоћи, иста је потребна предузећима у две области. Прво је неопходна подршка развоју пројеката, а друга важна област је обука. Јако су важни и специфични организациони облици подршке пословању, који подразумевају подршку развоју

³⁶² Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 31.

³⁶³ Детаљније о томе у: *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.*

пословних инкубатора, индустријских кластера, технолошких паркова и слободних зона. Поред индиректних, постоје и директне државне мере које обухватају кредитирање привреде и то кредите за почетнике, кредите за МСП, кредите за регионални развој, кредите за инвестиције, кредите за извоз, кредите за иновације, итд.

Један од најважнијих аспеката извозне стратегије је управо идентификовање основних праваца развоја индустрије. Наша индустрија, конкурентност заснива на факторима производње и неадекватној употреби фактора ефикасности. У условима ограничених финансијских ресурса, потребно је идентификовати и поставити такве правце развоја, који могу да преведу индустријски сектор на више и одрживе стопе раста и омогуће му да издржи утакмицу у међународној конкуренцији.³⁶⁴

У циљу ефикаснијег подизања конкурентности индустрије у Србији, неке гране (изузетно), групе (ретко) или појединачни производи (углавном) морају добити статус приоритета, а неке (и) могу изгубити место које су имале (и) у претходном периоду.³⁶⁵ У наредном периоду као основни носиоци развоја српске индустрије могли би да буду³⁶⁶: а) *производња моторних возила и компоненти* (са доласком компаније „Фиат“ и формирањем предузећа „Фијат аутомобили Србија“, десиле су се позитивне промене у правцу модернизације у производњи и технолошког напретка; б) *производња машина и уређаја са производима виших фаза прераде и применом савремених технологија*; в) *производња електронске и телекомуникационе опреме* – могућности ове индустрије се налазе, поред осталог, и у стварању пословних инкубатора и кластера; г) *информационе технологије* – тражња за овим сектором је већа у односу на остале секторе, и она ће и наредном периоду наставити да расте. Оне се, углавном, концентришу у научно-технолошким парковима, или центрима који имају развијену инфраструктуру и који су повезани са институцијама високог образовања; д) *производња прехранбених производа и пића* – прехранбена индустрија може постати значајан извозник здраве (органске) хране са национално препознатљивим пореклом. Извоз ових производа, посебно на тржиште ЕУ, захтева прилагођавање домаће регулативе у производњи и контролу хране са захтевима овог тржишта.

³⁶⁴ Детаљније о томе у: The Global Competitiveness Report 2010-2011, (2009), WEF, Switzerland, према: Мићић, В., Зеремски, А., (2011), *Деиндустријализација и реиндустријализација привреде Србије*, Индустрија 39 (2), стр. 60.

³⁶⁵ Савић, Љ., (2010), *Реиндустријализација као основ новог модела развоја*, Економско-социјална структура Србије – Учинак прве деценије транзиције, Научно друштво економиста Србије, Академија економских наука и Економски факултет Београд, Београд.

³⁶⁶ Детаљније о томе у: Мићић, В., Зеремски, А., (2011), *Деиндустријализација и реиндустријализација привреде Србије*, Индустрија 39 (2), стр. 61.

У 2013. години група за реиндустријализацију у оквиру Националног савета за привредни опоравак Владе Републике Србије понудила је *Нацрт стратегије реиндустријализације Србије*. Сматра се, наиме, да предложена стратегија представља услов не само за просперитет наше земље, већ и за њено такозвано преживљавање. Иста треба да представља основу за прикључење Србије ЕУ. „Србија може да приступи ЕУ само уколико искористи компаративне предности које ће увећати њену атрактивност за инвестиције и трговину са другим европским партнерима, избалансира приходе и трошкове државе, створи стабилну валуту и финансијски систем и развије експлицитан и кодификован регулаторни оквир атрактиван за инвеститоре, пре свега у сектор разменљивих производа“.³⁶⁷

Предложена стратегија реиндустријализације треба да оствари три циља: *прво*, иста представља визију за одржив економски развој Србије. У питању је идеја водила за структурне промене у економији које треба да омогуће промену постојећег амбијента који води побољшању макроекономских фундамената система и елиминацији структурних неравнотежа, *друго*, реиндустријализација треба да заустави депопулацију државе која представља логичног пратиоца деиндустријализације и *треће*, реиндустријализација је предуслов политичке стабилизације државе која је последњих година, излазећи из неколико транзиционих држава, ушла у сопствену геополитичку и економску транзицију без савезника и јасне визије, што је резултирало огромним падом производње и запослености, као и значајним падом конкурентности.

Када се говори о реиндустријализацији, мисли се, пре свега, на опоравак прерађивачке индустрије.³⁶⁸ Опоравак прерађивачке индустрије и електропривреде је имао одлучујући утицај на раст индустријске производње³⁶⁹ од почетка године. У првих девет месеци 2015. године, у односу на исти период 2014. године, остварен је раст индустријске производње од 7,6%, док је прерађивачка индустрија забележила раст од 6,1%. Позитивни трендови су настављени у извозно-оријентисаним гранама (производња фармацеутских производа, машина и опреме, основних метала) у којима

³⁶⁷ Радна група за реиндустријализацију, Национални савет за привредни опоравак, (2013), *Нацрт Стратегије за реиндустријализацију Србије*, Београд, стр. 17.

³⁶⁸ Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 180.

³⁶⁹ Према подацима Републичког завода за статистику (РЗС), индустријска производња је у септембру 2015. године, остварила међугодишњи раст од 13,8%, док је у односу на просек 2014. године производња већа за 8,8%. Највећи утицај на раст индустријске производње у септембру 2015. године, у односу на исти месец 2014. године, имале су: производња деривата нафте, производња електричне енергије, експлоатација угља, остале прерађивачке делатности, и производња пића.

је настављен раст физичког обима индустријске производње. Посматрано по областима, највећи међугодишњи раст је забележен код производње дуванских производа и машина и опреме (80,8% и 53,5% респективно), а највећи пад у производњи рачунара, електронских и оптичких производа (-29,3%).³⁷⁰

Врло често се поставља питање: шта треба да буду основни правци развоја индустрије у наредном периоду? „Обзиром на „тешко“ наслеђе проистекло из досадашњег развоја индустрије, али и због наглашене потребе да радикалније убрзамо индустријски и привредни развој земље, у наредном периоду је неопходно променити привредну и индустријску структуру Србије. С тим у вези, неке гране индустрије би, у наредном периоду, требало да добију статус приоритета, а неке би могле да изгубе статус које су имале у претходном периоду“.³⁷¹

Држава и њене институције морају активно да се укључе у непосредну реализацију наведених циљева. Треба да подрже производњу оних производа, који су намењени извозу и да створе повољан амбијент, у коме би сви произвођачи и извозници остварили високу конкурентност својих производа. Исто тако, треба да подрже производњу аутомобила, електронике и разних машина као значајних грана у будућем развоју индустрије, обзиром да наша земља располаже јефтином и квалификованом радном снагом.

У Националној стратегији привредног развоја Србије 2006-2012. године, као лидери у извозу и индустријском развоју Србије означени су:³⁷² метали, прехранбена индустрија, хемија, сектор гуме и пластике, машине и уређаји, електрични и оптички уређаји и саобраћајна средства, што значи да технолошки интензивне индустрије, из домена такозваних средњих и нижих технологија, где нису нужно екстремне велике серије, треба да постану главни сегмент индустријске структуре Србије.

1.3. Равномерни регионални развој

Регионални развој у Републици Србији никада није имао приоритетно место у хијерахији циљева државе. Политика регионалног развоја која је била актуелна последњих година била је заснована на подстицању недовољно развијених подручја и

³⁷⁰ Министарство финансија, (2015), Билтен јавних финансија бр. 133, Београд, стр. 4.

³⁷¹ Савић, Љ., (2010), Економика индустрије, ЦИД Економски факултет, Београд, стр. 459.

³⁷² Влада Републике Србије, (2006), *Национална стратегија привредног развоја Србије 2006-2012*, Београд, стр. 42. према: Савић, Љ., (2010), *Извозно-оријентисана индустријализација као основа новог модела развоја*, Економске теме 48 (2), стр. 323.

углавном, су се новчана средства издвајала за подстицајне механизме који служе тој сврси. Када се посматра ниво развијености појединих подручја наше земље види се да су те разлике у нивоу развијености заиста велике, можда чак и највеће у окружењу.³⁷³

„Сам појам *равномерност регионалног развоја* има два аспекта посматрања: социо-политички и економски, због чега се равномерност и третира или као социо-економски циљ, или као метод индустријализације. Феномен *равномерности регионалног развоја* би се могао најкраће дефинисати као стварање једнаких могућности за све људе, али из чињенице да једнаке могућности имају многобројне економске, социјалне и политичке аспекте, произилази да је једнакост вишезначна вредност. Исто тако, под појмом *равномеран регионални развој* најчешће се, подразумева балансиран, уравнотежан, пропорционалан територијалан развој, као метод развоја неразвијених подручја“³⁷⁴.

У свим важним документима ЕУ од изузетног је значаја политика равномерног регионалног развоја³⁷⁵, што би и у Србији требало да буде. Органи ЕУ који креирају и спроводе регионалну политику уочавају да се земље кандидати за чланство у ЕУ, укључујући и нашу земљу суочавају са одређеним проблемима. Чињеница је, да је потребна одговарајућа помоћ, како би поменуте земље убрзале развој и смањиле јаз у истом. Наиме, свака земља која има проблеме треба да дефинише сопствену националну стратегију развоја, у којој би регионални аспект исте био у складу са регионалном политиком ЕУ, јер би само на тај начин могле да користе средства различитих фондова и да добију помоћ, као и подршку у смањивању разлика територијалне природе, и потпунијем коришћењу свих потенцијала, када буду и званично постале чланице ЕУ.

³⁷³ У Србији су приметне озбиљне неједнакости између територијалних јединица Србија – Север и Србија – Југ. По неколико показатеља регион Београд има најбоље резултате, а иза њега са одређеном разликом следи Војводина, док преостала два статистичка региона углавном имају најслабије резултате. На нижем географском нивоу видљиве су још веће разлике са појединим јасно издвојеним сиромашним деловима Србије. (Voeschout, S., (2012), Политика регионалног развоја у Србији: фокус на ефикасности или на равномерном развоју? Институт за територијални економски развој (InTER) 01/12, Београд, стр. 6.)

³⁷⁴ Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 68.

³⁷⁵ Регионална политика ЕУ значајна је из следећих разлога: 1) развијене земље имају интерес да се побољша економско стање у мање развијеним државама-чланицама. Иста би могла да се дефинише као механизам који дозвољава једној држави чланици да активно стимулише економску активност друге; 2) други разлог за постојање регионалне политике јесте чисто економски – висока цена за државе чланице. Само се на нивоу Заједнице могу прикупити неопходна финансијска средства из богатијих региона неких држава чланица (Немачка, Француска) и доделити најзаосталијим регионима ЕУ; 3) трећи, али не мањи разлог је да заједничка регионална политика унапређује политичку кохезију и „дух заједнице“. (Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 75.)

ЕУ поклања посебну пажњу питањима регионалног развоја у Републици Србији. „Регионалне разлике у Србији су међу највећим у Европи, што је допринело јачању свести о неопходности креирања политика стимулације равномерног регионалног развоја. Ово се огледа и у члану 94. Устава Републике Србије, који наглашава да се Република Србија стара.....о равномерном и одрживом регионалном развоју, у складу са законом. Поред тога, припреме за придруживање Европској унији, такође, су захтевале интервенције у правцу креирања механизма за регионални развој у Србији како би се земља припремила за структурне и кохезионе фондове када буде постала чланица“.³⁷⁶

Наша земља треба да створи један оптимални организациони оквир који би обезбедио ефикасно ангажовање свих природних потенцијала и то како у функцији равномерног регионалног, тако и просторног развоја. „Државна помоћ представља важан инструмент у функцији равномерног регионалног развоја. Према регулативи ЕУ, регионална државна помоћ представља један од дозвољених видова помоћи, а инструменти додељивања помоћи обухватају: субвенције и пореска ослобађања, власничке уделе, државне гаранције и зајмове под повољнијим условима од тржишних. Поред тога, Република Србија још увек нема изграђен институционални и законодавни оквир у домену контроле државне помоћи, што је један од захтева за приступање Републике Србије ЕУ“.³⁷⁷

Поред средстава из буџета наше земље, као значајан извор помоћи у циљу остварења равномерног регионалног развоја представљале су и донације многих међународних институција, као и држава донатора. Међутим, као можда најважнија међународна помоћ за равномерни регионални развој наше земље јесу фондови ЕУ. Земље које су кандидати за чланство у ЕУ, укључујући и Србију могу да користе средства претприступног фонда (IPA)³⁷⁸, којим се постојећи претприступни фондови (PHARE, ISPA, CARDS, SAPARD) спајају у јединствени инструмент помоћи.

Претприступни фонд (IPA) садржи пет компоненти (видети слику бр. 14):³⁷⁹

³⁷⁶ Мијачић, Д., (2012), *Децентрализација, регионализам и регионални развој у Републици Србији*, Институт за територијални економски развој (InTER) 01/12, Београд, стр. 2.

³⁷⁷ Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 99.

³⁷⁸ Инструмент претприступне помоћи – IPA, успостављен је Регулативом Европског савета бр. 1085/2006 од 17. јула 2006. године.

³⁷⁹ Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 77.

Слика бр. 14 – *Компоненте IPA (Инструмент претприступне помоћи)*

Извор: Влада Републике Србије, (2007), Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године, Београд, стр. 77.

Две година после усвајања Стратегије регионалног развоја Републике Србије, 2009. године усвојен је Закон о регионалном развоју, а већ 2010. године уследиле су значајне допуне и измене. Усвајањем Закона о регионалном развоју („Службени гласник РС“, бр. 51/09 и 30/10) начињен је први и најважнији корак ка успостављању ефикасне регионалне организације наше земље. Закон омогућава да се успоставе региони и области као неопходне територијалне целине како би се испланирала и спровела политика регионалног развоја и то у складу са номенклатуром статистичких територијалних целина 2 (НУТС 2), и целина 3 (НУТС 3).³⁸⁰

³⁸⁰ Номенклатура статистичких територијалних јединица (НУТС) представља јединствен кохерентан систем за поделу територија земаља чланица ЕУ и потенцијалних кандидата, створен са циљем израде поуздане регионалне статистике, друштвено-економске анализе региона и дефинисања регионалних политика Европске уније. По НУТС класификацији разликујемо три нивоа територија: НУТС 1: главни друштвено-економски региони са популацијом од 3 до 7 милиона становника; НУТС 2: основни региони за примену регионалних политика Европске уније, са популацијом од 800.000 до 3 милиона становника; НУТС 3: мали региони за препознавање специфичних проблема, са популацијом од 150.000 до 800.000 становника. (Мијачић, Д., (2012), Децентрализација, регионализам и регионални развој у Републици Србији, Институт за територијални економски развој (InTER) 01/12, Београд, стр. 3.); Критеријуми према којима се врши груписање нивоа НУТС базирају се на општим критеријумима који су утврђени стандардима Европске уније, и то: број становника, геополитичка позиција, природни потенцијали, постојећа територијална организација и културно-историјско наслеђе. (Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године, (Сл. гласник РС, бр. 88/2010), стр. 54.)

Закон уређује: циљеве и начела регионалног развоја, регионе и области, индикаторе развијености и разврставање региона, области и јединица локалних самоуправа, развојне документе, институционални оквир управљања регионалним развојем Србије, мере, подстицаје и финансијски оквир за спровођење мера регионалне политике, као и надзор и вредновање политике регионалног развоја. Поред тога, предвиђено је и доношење неколико подзаконских аката којима ће се конкретније утврдити неопходни критеријуми, институционална мрежа, активности носилаца регионалног развоја, као и методологија за спровођење закона.³⁸¹

Према актуелном Закону дефинисано је да сваки регион мора да оснује *регионални развојни савет* (чине га: представници градске, локалне и покрајинске управе, цивили и представници Владе), који има изузетно важну улогу у доношењу и имплементацији политике регионалног развоја. Поред савета неопходно је да на нивоу региона постоји и *регионална развојна агенција*, која спроводи политику на нивоу свих региона наше земље.

Према позитивним искуствима многих европских држава, али и наше земље, регионализацију треба прихватити као врло важан инструмент државе којим се постиже: уравнотежење регионалног развоја појединих делова земље, ефикаснији регионални развој и знатно већа конкурентност региона. „Регионализација, у смислу децентрализације управљања, односно, као начин административно – политичко - територијалног организовања путем којег се део функција државе преноси на регионални ниво, представља услов без којег се не може очекивати већа територијална кохезија Републике Србије, као ни прикључење Европској унији и улажење у токове европских интеграција. Региони, као средњи ниво управљања између државног и локалног, су једини успешан пут што веће децентрализације, демократских и економских реформи и међурегионалне сарадње“.³⁸²

За потребе подстицања равномерног регионалног развоја Закон одређује следеће регионе: 1) Регион Војводине; 2) Београдски регион; 3) Регион Шумадије и Западне Србије; 4) Регион Јужне и Источне Србије; 5) Регион Косово и Метохија.³⁸³ Границе региона су одређене Уредбом о номенклатури статистичких територијалних

³⁸¹ Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године, (Сл. гласник РС, бр. 88/2010), стр. 54.

³⁸² Исто, стр. 60.

³⁸³ Мијачић, Д., (2012), *Децентрализација, регионализам и регионални развој у Републици Србији*, Институт за територијални економски развој (InTER) 01/12, Београд, стр. 3.

јединица („Сл. Гласник РС“ бр. 109/2009 и 46/2010) и то на начин да региони Војводине, Београда и Косова и Метохије кореспондирају са административним границама ових ентитета, док су границе остала два региона одређена груписањем административних округа Централне Србије.

“Без економске једнакости нема националне равноправности – синтаagma, која датира још од почетка 60-тих година, представљала је суштину концепта регионалне политике, односно, регулисања међурегионалних односа. Требало је, после иницијалних напора у остваривању метода индустријализације, омогућити бржи развој свих региона, са тежиштем на бржем развоју неразвијених региона, како би се смањиле регионалне диспропорције и остварио принцип равномерности.”³⁸⁴

Табела бр. 36 – *Матрица циљева регионалног развоја Србије*

ЦИЉЕВИ	ПОКАЗАТЕЉИ
<i>Одрживи развој</i>	<i>Структурни индикатори ЕУ</i>
<i>Подизање регионалне конкурентности</i>	<i>Продуктивност рада, регионални индекси конкурентности, учешће пропульзивних грана у структури индустрије</i>
<i>Смањење регионалних неравномерности и сиромаштва</i>	<i>Индекс развојне угрожености, БДВ, стопа незапослености, зараде</i>
<i>Заустављање негативних демографских кретања</i>	<i>Демографски индикатори</i>
<i>Наставак процеса децентрализације</i>	<i>Изворни буџетски приходи локалних заједница, Индекс хуманог развоја, Индекс предузетништва, инфраструктурни индикатори</i>
<i>Економска интеграција српских заједница у АП Косово</i>	<i>Економски индикатори</i>
<i>Изградња институционалне регионалне инфраструктуре</i>	<i>Извештаји ресорних комисија</i>

Извор: Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 81.

а) Према дефиницији датој у Бергенској декларацији 1990. године „...одрживи развој задовољава потребе садашњих генерација и не доводи у питање способност будућих генерација да задовоље сопствене потребе“³⁸⁵

б) *Подизање регионалне конкурентности* – овај циљ подразумева да се спроведу одређени реформски процеси (реформе), којим ће се активирати регионални потенцијали земље (људски, природни, материјали), на тај начин наша земља створиће

³⁸⁴ Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 68.

³⁸⁵ Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш, стр. 357.

повољнији тржишни амбијент и постаће атрактивнија за иностране инвеститоре, то јест за привлачење иностраног капитала. Уколико Србија жели да се што пре прикључи ЕУ она мора да се суочи са јаком конкуренцијом унутар ЕУ, а то значи да треба да обезбеди стабилан тржишни систем привређивања и да створи конкурентну привреду засновану на знању.

в) *Смањење регионалних неравномерности и сиромаштва* – остваривање овог циља је од изузетног значаја за Србију, с обзиром да су регионалне диспропорције у степену развијености наше земље највеће у Европи.

г) *Заустављање негативних демографских кретања* – наша земља има изузетно велике демографске и развојне проблеме, које треба да реши на адекватан начин. Те проблеме прате миграциона кретања, негативан природни прираштај, и изражено демографско старење становништва.

д) *Наставак процеса децентрализације* – „транзиционим реформама положај јединица локалне самоуправе знатно је побољшан и остварен већи степен децентрализације. Системски је уређен оквир за демократско деловање локалне самоуправе, побољшан је њен финансијски положај, градови и општине добили су проширени делокруг изворних и поверених послова, чиме је локална самоуправа у Републици Србији доживела значајан степен афирмације у односу на претходни период. Након усвајања Устава створене су системске претпоставке за даље јачање локалне самоуправе“³⁸⁶.

У наредном периоду Влада Републике Србије мора да посвети посебну пажњу решавању питања регионалног развоја и да на тај начин покаже да брине о свом становништву, без обзира у којем делу Србије им је место сталног боравка (место становања).

„Као прву меру потребно је променити *Закон о министарствима* на начин да се Министарство привреде промени у Министарство привреде и регионалног развоја. На овај начин Влада би послала јасну поруку да жели да задржи континуитет у развоју регионалних политика у Србији. У опису надлежности овог министарства потребно је

³⁸⁶ Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 80.

вратити послове подстицања међуопштинске, међурегионалне, прекограничне и међународне сарадње, промоцију региона и изградње *пословне инфраструктуре*“.³⁸⁷

Према наводима Д. Мијачића потребно је унапредити и нацрт Националног плана за регионални развој. Са овим процесом, истовремено, треба комплетирати и израду регионалних стратегија два региона Централне Србије. Након усвајања Националног плана за регионални развој потребно је донети нови *Закон о регионалном развоју* са следећим карактеристикама: а) нови Закон би препознао извршну надлежност Владе Војводине и Града Београда да самостално спроводе развојне политике на својој територији; б) исти не би требало да се односи на Регион Косова и Метохије (јер на тој територији је немогуће спроводити развојне политике дефинисане у оквиру овог закона); в) нови Закон би, такође, требало да предвиди оснивање регионалних развојних агенција на НУТС 2 нивоу (које би биле део јавног сектора); г) нови Закон би требало да преименује постојеће регионалне развојне агенције у регионалне развојне асоцијације и задржи њихову улогу у спровођењу политика и програма регионалног развоја на НУТС 3 нивоу; д) Влада Републике Србије треба да оснује Фонд за равномерни регионални развој који би финансирао програме и пројекте искључиво из два централна региона. Овај Фонд би требало да помогне у реализацији стратешких циљева и приоритета дефинисаних у оквиру регионалних стратегија.³⁸⁸

1.4. Прилив страних директних инвестиција

Србија има циљ да у наредном периоду оствари убрзани привредни развој, зато је од суштинске важности да створи стабилно пословно окружење, које ће привући стране инвеститоре да инвестирају, јер само на тај начин може да се оствари планирани привредни раст у будућности, с обзиром да домаћа штедња није на задовољавајућем нивоу. Многе земље у недостатку исте врло често прибегавају увозу капитала у циљу промене постојеће привредне структуре.

Србија је све пожељнија дестинација за пословање и боравак страних држављана. О томе сведоче нови страни инвеститори који већ инвестирају значајне

³⁸⁷ Мијачић, Д., (2014), *Регионални развој: без доброг наслова или без јасне визије?* Институт за територијални економски развој (InTER), Београд, стр. 4. <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2014/11/Regionalni-razvoj-bez-dobrog-naslova-ili-bez-jasne-vizije.pdf>

³⁸⁸ Мијачић, Д., (2014), *Регионални развој: без доброг наслова или без јасне визије?* Институт за територијални економски развој (InTER), Београд, стр. 5. <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2014/11/Regionalni-razvoj-bez-dobrog-naslova-ili-bez-jasne-vizije.pdf>

суме, као и они који су у скорије време донели чврсту одлуку да то учине (попут ИКЕЕ, на пример).

Стране директне инвестиције (енг. Foreign Direct Investment – FDI) представљају основни облик међународног кретања капитала и један од најпривлачнијих облика међународне сарадње и остваривања циљева земље домаћина. „Кључна предност страних директних инвестиција у односу на иностране кредите је у томе што оне не подразумевају значајније одливе капитала у будућности који могу угрожавати текући биланс и привредни раст у тим периодима“³⁸⁹.

Стране директне инвестиције се сматрају најкориснијим извором капитала за земље у транзицији. Улога истих у тим земљама расла је сразмерно брзини којом су оне остваривале трансформацију и реформу ка тржишној привреди и постизале задовољавајући степен економске стабилизације и раста. Стране директне инвестиције имају неколико значајних предности у односу на друге изворе који се могу користити – задуживање у иностранству и портфолио инвестиције.³⁹⁰

Конкуренција је на тржишту велика зато свака земља покушава да понуди нешто карактеристично, посебно и различито, што већ нису други понудили или што не поседују тренутно, а све у циљу привлачења страних директних инвестиција. Поред тога, да би наша земља повећала прилив страних директних инвестиција неопходно је да, најпре, унапреди регулаторну функцију државе, у смислу смањења корупције, поједностављења административних процедура у сваком погледу, и регулисања својинских права. Исто тако, страни инвеститори врло често замерају на неодговарајућој структури радне снаге и предлажу реформу нашег образовног система.

У свакој земљи, па и у нашој није једноставно утврдити обим страних директних инвестиција. Статистику о уласку страних инвеститора, као и о приливу страних директних инвестиција коју је некада водило Министарство за економске односе са иностранством СРЈ, сада је преузела Народна банка Србије. Чињеница је, да у нашој земљи постоји много мањи број фактора који стимулативно делују на страна улагања у односу на факторе који дестимулишу иста.

Слободне зоне и научно-технолошки паркови у последњих неколико година показали су се као ефикасно средство за смањење незапослености и повећање стопе привредног раста, истовремено и за повећање *прилива страних директних*

³⁸⁹ Веселиновић, П., (2004), *Утицај страних директних инвестиција на развој националне економије*, Економски хоризонти 6 (1-2), стр. 30.

³⁹⁰ Исто, стр. 30-31.

инвестиција, раст извоза, и побољшања платног биланса земље. Слободне зоне на врло једноставан начин привлаче инвестиције у нову опрему и технологију, управо због специфичних погодности и повластица које нуде инвеститорима. Исти врло лако доносе одлуку да свој капитал инвестирају у слободне зоне где нема претераних административних процедура при регистрацији предузећа, запошљавању нових кадрова, извозу и слично. Поред тога, њима је јако важно да имају и одређене олакшице и повластице на локалном и државном нивоу, то ће додатно утицати да донесу одлуку о инвестирању без размишљања.

„После проширења Европске уније наше слободне зоне нашле су се на ободу Европске уније, што може бити велика предност. С једне стране, заинтересоване компаније могу се приближити европском тржишту, док с друге стране, инвеститорима из Европске уније можемо понудити боље услове за пословање од слободних зона у проширеној Европи. Наше слободне зоне треба да буду атрактивне оним фирмама, које планирају да директно инвестирају у оснивање нових компанија. Изградња нових фабрика омогућава развој и употребу најновије производне технологије, уз избор најпогодније локације са најнижим трошковима пословања (радна снага, изградња, земљиште, порези, царине, транспорт, итд.)“.³⁹¹

Услов да концепт слободних зона и научно-технолошких паркова привуче нове стране директне инвестиције је понуда различитих подстицаја и максималних погодности. Осим већ поменутог режима пословања без царина и ПДВ-а, (који омогућава Закон о слободним зонама за увозно-извозне послове и производње намењене извозу), страним инвеститорима се може понудити и атрактивних погодности и олакшица на унапред одређеним локацијама:³⁹²

- фискалне погодности – ослобађања од пореских оптерећења рада и капитала, као што су порез на плате (12%) и порез на добит предузећа (10%); порески кредити; постојећа пореска ослобађања; убрзана амортизација основних средстава;

- постојеће финансијске погодности – директна финансијска подршка СИЕПА-е малим и великим инвеститорима; субвенције Националне службе за запошљавање намењене послодавцима;

- специјалне погодности за кориснике слободних зона и индустријских паркова – ниске цене услуга оператера зона и паркова; обједињене услуге логистичких центара

³⁹¹ Костић, Д., (2008), *Слободне производне зоне и индустријски паркови*, Зајечар, стр. 84.

³⁹² http://www.freezonepirot.com/media/files/Iskoristiti_pogodnosti_industrijskih_parkova_i_slobodnih_zona.pdf, (приступљено: 06.01.2016.)

(царинско посредовање, организација транспорта, претовари, складиштења....); ниске цене закупа простора и земљишта;

- погодности локалне заједнице – понуда општинског земљишта и инфраструктура по ценама повољнијим од тржишних; ослобађања од општинских пореза и дажбина за изградњу и експлоатацију објеката; понуда објеката за brownfield инвестиције без накнаде;

Ако узмемо у обзир садашњи геоекономски положај наше земље уз подршку института слободних зона, јефтину и образовану радну снагу, повољан третман при извозу робе на тржиштима ЕУ, Русије, земаља ЦЕФТА, ЕФТА и неких медитеранских земаља, закључује се да ове погодности могу да доведу до повећаног прилива страних директних инвестиција у зонама.

За стране директне инвестиције су карактеристичне велике осцилације због сталних поремећаја у светској привреди, као и институционално-политичких чиниоца. Светска економска и финансијска криза довела је до смањења страних директних инвестиција у периоду 2008-2011. године, и то према неким анализама највећи пад је забележен управо у најразвијеним земљама ЕУ (Немачка и Белгија), што се негативно одразило и на прилив страних директних инвестиција и код нас.

Табела бр. 37 – *Директне стране инвестиције у Србији и суседним земљама у периодима кризе*

Земља	У милионима ЕУР				По становнику /Per capita ЕУР
	2009.	2010.	2011.	Укупно	
Албанија	706	831	650	2.187	679,2
БиХ	177	174	250	601	156,4
Бугарска	2.413	1.779	1.064	5.256	709,6
Хрватска	2.096	281	1.200	3.577	806,5
Македонија	145	159	210	514	249,5
Црна Гора	1.099	574	300	1.973	3182,3
Румунија	3.490	2.219	1.917	7.626	400,5
Србија	1.305	830.5	1.827	3.132	430,8

Извор: Народна банка Србије (за Србију), Бечки институт за међународне економске односе (за суседне земље), http://big.co.rs/upload/Edition/Download/2013-06/Strane_Direktne_Investicije_U_Srbiji_2001_2011.pdf

Табела бр. 38 – *Иницијална и укупна улагања страних инвеститора у Србији у периоду 2001-2011. (20 највећих*)*

Ранг	Компанија	Земља порекла	Сектор	Вр. улагања (мил. ЕУР)
1	Теленор	Норвешка	Телекомуникације	1602
2	Гаспром Нефт – НИС	Русија	Енергетика	947
3	Фиат аутомобили Србија	Италија	Аутомобилска индустрија	940
4	Делхаизе (Delhaize)	Белгија	Малопродаја	933
5	Philip Morris DIN	САД	Дуванска индустрија	733
6	Стада Хемофарм	Немачка	Фармацеутска индустрија	650
7	Mobilkom – Vip mobile	Аустрија	Телекомуникације	633
8	Агрокор	Хрватска	Прехрамбена индустрија	614
9	Banca Intesa – Delta Banka	Италија	Банкарство	508
10	Salford Investment Fund	Велика Британија	Прехрамбена индустрија	500
11	Eurobank EFG	Грчка	Банкарство	500
12	Raiffeisen banka	Аустрија	Банкарство	500
13	Меркатор	Словенија	Малопродаја	500
14	StarBev-Apatinska pivara	Чешка	Прехрамбена индустрија	487
15	CEE/BIG shopping centers	Израел	Некретнине	470
16	National Bank of Greece – Vojvodjanska Banka	Грчка	Банкарство	425
17	Credit Agricole Srbija	Француска	Банкарство	264
18	Fondiaria SAI	Италија	Осигурање	220
19	Lukoil – Beopetrol	Русија	Енергетика	210
20	British American Tobacco South East Europe	Велика Британија	Дуванска индустрија	200

Извор: Министарство економије и регионалног развоја, (2012), *Стране директне инвестиције у Србији 2001-2011.*, Београд, стр. 13. http://big.co.rs/upload/Edition/Download/201306/Strane_Direktne_Investicije_U_Srbiji_2001_2011.pdf

* Подаци се односе на укупне инвестиције наведених компанија у периоду од уласка на српско тржиште до краја 2011. године. Због одсуства прописа о обавезном извештавању компанија о висини текућих инвестиција, следећи подаци се могу узети само као индикативни, а не и као званични, јер су добијени на основу истраживања које спроводи СИЕПА. Статистика Народне банке Србије о СДИ односи се само на страни улог при куповини односно оснивању или преузимању домаћих компанија.

Агенција за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије (СИЕПА) имала је и има један од основних циљева, а то је представљање потенцијала Србије и њено промовисање као поузданог и квалитетног партнера за сарадњу и праве дестинације за улагање и пословање. Подаци показују да је од 2000. до 2011. године, по подацима Народне банке Србије, забележено је око 24 милијарде долара бруто страних директних инвестиција. Улагања компаније Фијат, Сименс, Бош, Делезе, Бенетон,

Теленора, Јура и других, значи само да је наша земља успела на неки начин да се избори са конкуренцијом и да се наметне својим предностима и да се као таква прикаже као потпуно једна сигурна локација за пословање, која тежи сталном унапређењу.³⁹³

Прилив страног капитала представља важан корак у иницијалној фази спровођења реформи. У зависности од реформских процеса у нашој привреди, као и развоја политичке и макроекономске ситуације зависи и обим, структура и динамика страних директних инвестиција. Наша земља мора да створи адекватне услове неопходне за стварање повољне климе за страна улагања. Иста подразумева: макроекономску и политичку стабилност, квалитетне законе и правни систем, либерализацију цена, стабилан привредни систем и привредни развој. Уколико Србија не створи овакву климу и даље би била високо ризична земља за стране улагаче и недовољно атрактивно подручје за већа инвестициона улагања. Генерално посматрано, нашој земљи су неопходна инвестициона и инфраструктурна улагања, имајући у виду да се на тај начин стварају услови за даље улагање у остале секторе. Пољопривреда, туризам, индустрија и људски ресурси су просто незаобилазни сектори интереса страних инвеститора.

„Приоритетна је потреба да у привреду уђу они инвеститори који имају намеру да са наших локација опслужују и трећа тржишта, и који ће куповином инпута на домаћем тржишту подстаћи модернизацију локалних производних капацитета и конкуренцију између домаћих произвођача. Све то заједно треба да резултира порастом ефикасности укупне глобалне конкурентности домаће привреде“³⁹⁴.

Хармонизација наших прописа и стандарда са међународним, првенствено европским представља неминовност за стварање повољног пословног амбијента, који ће омогућити како већи прилив страних директних инвестиција, али, исто тако, и повећани извоз домаћих производа на међународно, а пре свега, тржиште ЕУ.

Србија из године у годину постаје све пожељније подручје за пословање и боравак страних инвеститора. То потврђују нови страни инвеститори који улажу у нашу земљу иако је и даље присутна финансијска криза, или и они који се тек сада

³⁹³ Министарство економије и регионалног развоја, (2012), *Стране директне инвестиције у Србији 2001-2011.*, Београд, стр. 29. http://big.co.rs/upload/Edition/Download/2013-06/Strane_Direktne_Investicije_U_Srbiji_2001_2011.pdf

³⁹⁴ Веселиновић, П., (2004), *Утицај страних директних инвестиција на развој националне економије*, Економски хоризонти 6 (1-2), стр. 43.

одлучили да инвестирају. Инвеститоре привлачи наш географски положај, образована радна снага, повољне субвенције, изузетно повољно пореско окружење, потписан уговор о слободној трговини (који омогућава бесплатан извоз без царине или са неком минималном царином) што свакако Србију чини изузетно повољном локацијом за улагање страних инвеститора. Уколико се на доследан начин буду спроводиле започете структурне реформе и мере фискалне консолидације³⁹⁵, и ако се учини напредак у процесу европских интеграција, то би могло у будућем периоду врло позитивно да утиче у погледу улагања страних инвеститора у Србију, и што би у крајњем случају донело доста позитивних ефеката за нашу земљу, као и повећани прилив страних директних инвестиција.

Табела бр. 39 – *Директна страна улагања према пореклу (у милионима евра)*

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Директна страна улагања (ДСУ) из ЕУ	1,089.8	2,613.1	2,080.6	1,783.6	1,171.3	871.0	1,949.0	547.3	800.2
ДСУ из других земаља света	125.6	1,539.9	377.9	409.4	571.7	237.0	258.0	304.2	221.1
Процент европских (ДСУ) у односу на укупна (ДСУ)	89.67%	62.92%	84.63%	81.33%	67.2%	78.63%	88.31%	64.28%	78.4%

Извор: Народна банка Србије

Највећа директна страна улагања (ДСУ) потичу из ЕУ и износе више од 76% укупних директних страних улагања у Србији у периоду од 2005. године до 2014. године. Директне стране инвестиције из ЕУ у Србију биле су укупно око 13,5 милијарди евра у протеклих девет и по година. Компаније из ЕУ су водећи инвеститори у Србији у протеклих девет година. Ове компаније су допринеле српској привреди ефикасношћу, савременом технологијом и практичним знањем. Ово је са друге стране значајно повећало продуктивност и конкурентност српске привреде, извозни потенцијал, буџетске приходе и генерисало привредни раст. Коначно,

³⁹⁵ Крајем 2014. године усвојене су мере фискалне консолидације, међу којима су: смањење зарада запослених у јавном сектору, рационализација броја запослених у јавном сектору, смањење пензија и државне помоћи, стечај, приватизација и корпоративно и финансијско реструктурирање јавних и државних предузећа. (Народна банка Србије, (2014), *Годишњи извештај о стабилности финансијског система*, Београд, стр. 2.)

отварање српског тржишта компанијама из ЕУ је створило разноврсност избора и снизило цене за потрошаче.³⁹⁶

Година 2014. била је идеална за инвестирање, као и за долазак страних инвеститора у Србију. Укупан нето прилив по основу страних директних инвестиција у 2014. години износио је 1.156,1 милиона евра, (што је у складу са пројекцијама које је раније дала Народна банка Србије), што је повећање за 159 милиона евра или 15,9%. Највећи прилив страних директних инвестиција у првој половини године забележен је у финансијским делатностима у осигурању (267,9 мил. евра), прерађивачкој индустрији (231,7 мил. евра) и трговини на велико и мало (108,9 мил. евра). Укупне нето стране директне инвестиције из ЕУ у истом периоду износиле су 608,3 мил. евра, што представља 85,3% од укупно остварених нето страних директних инвестиција.³⁹⁷

Табела бр. 40 – *Основни индикатори текућих економских кретања*

	2013.	I-X 2014.
Индустријска производња, физички обим	5,5	-6,3
Реални промет у трговини на мало	-5,6	2,6
Извоз робе изражен у еврима	25,8	2,0
Увоз робе изражен у еврима, ц.и.ф.	5,1	1,3
Потрошачке цене, просек периода	7,8	2,1**
Просечан број запослених	-0,7	-1,6
Активно незапослена лица, просек периода	1,7	-0,5
Реална просечна нето зарада, укупно	-1,5	-0,3
Реална просечна нето зарада, јавни сектор	-2,5	0,0
Просечне пензије, реално	-3,4	-0,4
		У милионима евра
	2013.	I-X 2014.
Дефицит робне размене	-4.472,3	-3.553,2
Дефицит текућих трансакција*	-2.092,0	-1.617,6
Нето прилив страних директних инвестиција*	1.228,8	1.156,1
Девизне резерве НБС, крај периода	11.188,8	10.714,2
Девизна штедња, крај периода	8.418	8.512

* Нова методологија платног биланса (ВРМ 6)

** Податак се односи на период јануар-новембар

Извор: РЗС, НБС, НСЗ, РФПИО, Влада Републике Србије, (2015), *Фискална стратегија за 2015. годину са пројекцијама за 2016. и 2017. годину*, Београд, стр. 8.

³⁹⁶ <http://europa.rs/srbija-i-evropska-unija/trgovina/direktna-strana-ulaganja-dsu-u-srbiji/>, приступљено 22. 12.2015.

³⁹⁷ Влада Републике Србије, (2015), *Фискална стратегија за 2015. годину са пројекцијама за 2016. и 2017. годину*, Београд, стр. 9.

После 2015. године очекује се одређено побољшање у смислу убрзања раста привредне активности по основу унапређења привредног амбијента. Круцијални циљ је да се започетим суштинским реформама успостави пословно окружење које ће омогућити пораст како страних тако и домаћих инвестиција, убрзање реструктурирања привреде, створе неопходни услови за ново запошљавање и повећање продуктивности и конкурентности привреде. Спровођење мера фискалне политике и побољшање пословног и инвестиционог окружења омогућиће стварање основе за један стабилан и одржив привредни раст у наредним годинама, као и раст животног стандарда становништва.³⁹⁸

Постоје очекивања да ће доћи до раста БДП-а у 2016. и 2017. години на 1,5% и 2,0%, респективно, и то захваљујући порасту инвестиционе потрошње, али и постепеном побољшању животног стандарда становништва (видети табелу бр. 41). Побољшање пословног и инвестиционог окружења, као и спровођење мера фискалне политике омогућиће стварање реалне основе за одржив и стабилан раст у наредном периоду.³⁹⁹

Табела бр. 41 – *Пројекција основних макроекономских показатеља Републике Србије*

	Пројекција		
	2015.	2016.	2017.
БДП, мил. динара (текуће цене)	3.970.469	4.195.258	4.454.608
Реални раст БДП	-0,5	1,5	2,0
Реални раст појединих компоненти БДП, %			
Лична потрошња	-3,0	1,0	1,5
Државна потрошња	-7,4	-5,8	-4,0
Инвестиције	4,7	5,5	5,5
Извоз робе и услуга	3,1	5,0	6,6
Увоз робе и услуга	-1,5	2,9	4,6
Салдо робе и услуга, у ЕУР, % БДП	-9,4	-8,5	-7,6
Салдо текућег рачуна, у % БДП	-4,7	-4,5	-4,3
Инфлација, просек периода, у %	2,7	4,1	4,1
Инвестициони рацио, % БДП	18,5	19,3	19,8
Стопа незапослености, + 15	21,3	20,9	19,8

Извор: МФИН, Влада Републике Србије, (2015), *Фискална стратегија за 2015. годину са пројекцијама за 2016. и 2017. годину*, Београд, стр. 12.

³⁹⁸ Влада Републике Србије, (2015), *Фискална стратегија за 2015. годину са пројекцијама за 2016. и 2017. годину*, Београд, стр. 13.

³⁹⁹ Исто, стр. 12.

1.5. Запошљавање радноспособног становништва

Економска криза је значајно погодила тржиште рада у Србији. Запосленост је у нашој земљи драстично опала, много више него БДП, што се није десило ни у једној другој земљи у окружењу. Стопа запослености је 2010. године достигла свој минимум од 47% и то је скоро 20 процентних поена мање од просека ЕУ. Између октобра 2009. и априла 2010. године укупан број запослених смањен је за 172 хиљаде, односно за 7,6%. Од периода пре почетка економске кризе (април 2008.) до априла 2010. године, укупан број запослених смањен је за око 374 хиљаде лица. Што се тиче незапослености она, такође, расте али знатно спорије у односу на пад запослености и достигла је стопу од 20,1% у априлу 2010. године. Пораст незапослености од почетка кризе па до априла 2010. године износи око 140.000 лица, чиме укупан број незапослених износи 572.000. (видети табелу бр. 42)

Табела бр. 42 – *Запосленост и незапосленост по Анкети о радној снази 2008-2010. године*

		Укупан број запослених 15-64 год.	Број запослених пољопривредника и помажућих чланова у пољ. 15-64 год.	Стопа запослености 15-64 год.			Укупан број незапослених 15-64 год.	Стопа незапослености 15-64 год.		
				Укупно	мушк.	жене		укупно	мушк.	Жене
		1	2	3			4	5		
2008	Апр.	2.652.429	...	54,0	62,3	46,0	432.730	14,0	12,4	16,1
	Окт.	2.646.215	443.243	53,3	62,2	44,7	457.204	14,7	12,7	17,3
2009	Апр.	2.486.734	437.957	50,8	58,7	43,3	486.858	16,4	15,0	18,1
	Окт.	2.450.643	411.303	50,0	57,4	42,7	516.990	17,4	16,1	19,1
2010	Апр.	2.278.504	326.623	47,2	54,3	40,3	572.501	20,1	19,4	21,0

Извор: Републички завод за статистику, Фондација за развој економске науке (ФРЕН), (2013), Процена утицаја политика у области запошљавања, Београд, стр. 35.

Поред високе стопе незапослености у Републици Србији и даље постоји несразмера између понуде и тражње за радном снагом. Статистика показује да ученици и студенти имају веома низак ниво применљивог знања⁴⁰⁰, па се тако према резултатима Програма за међународну процену постигнућа ученика (PISA теста) у

⁴⁰⁰ Како би се ускладиле понуда и тражња за радном снагом и смањила стопа незапослености у земљи, потребно је унапредити механизам праћења и предвиђања потреба привреде и усклађивања мрежа стручних школа, образовних профила, студијских програма и уписне политике за високошколске студије у складу са њима, што више укључити радну праксу и практичан рад у наставне процесе и укључити послодавце у процес припреме образовних програма. (Влада Републике Србије, (2015), Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године, Београд, стр. 27.)

2012. години, који представља међународно тестирање OECD о способностима и знањима петнаестогодишњака у области математике, науке и читања, Република Србија налази испод просека у поменутој области. Према најновијем Извештају Светског економског форума, Република Србија је рангирана веома ниско по квалитету образовног система (106. од 144 места) и доступности тренинг услуга (106. од 144 места).⁴⁰¹

Стратегија Европа 2020 дефинише кључне циљеве постигућа на тржишту рада и у домену образовања и унапређивања људског капитала. Ови циљеви укључују: повећање стопе запослености становништва узраста 20-64 године са садашњих 68% на 75% до 2020. године, обезбеђујући истовремено веће релативно учешће жена, старијих радника и миграната; смањење стопе напуштања школовања са садашњих 15% на 10%, уз истовремено повећање факултетски образованог становништва у старосној групи 30-34 са 31% на најмање 40%.⁴⁰² Овако дефинисани циљеви стратегије Европа 2020 не значе, истовремено и веће захтеве и ригорозније критеријуме за чланство земље у ЕУ. Земље које желе чланство, укључујући и Србију, треба само да теже да усвоје дефинисане циљеве и да развијају политике, које би им омогућиле да „ухвате корак“ са ЕУ.

Влада Републике Србије је 2010. године, објавила стратегију Србија 2020 у којој истиче да је велики проблем висока незапосленост становништва у нашој земљи и истом се предвиђа да ће се повећати стопа запослености становништва старости између 20. и 64. године до 2020. године са садашњих 49% на 66%. На тај начин би се разлика између стопа запослености становништва узраста између 20 и 64 године у ЕУ и Србији са садашњих 19 процентних поена смањила на 9 процентних поена (видети табелу бр. 43)

Табела бр. 43 – *Стопе запослености у 2010. и пројекције за 2020., Србија и ЕУ*

Циљеви	ЕУ		СРБИЈА		РАЗЛИКА	
	2010	2020	2010	2020	2010	2020
<i>Стопа запослености 15-64</i>	66	73	48	65	-18	-8
<i>Стопа запослености 20-64</i>	68	75	49	66	-19	-9

Извор: Фондација за развој економске науке (ФРЕН), (2013), *Процена утицаја политика у области запошљавања*, Београд, стр. 30.

⁴⁰¹ Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 27.

⁴⁰² Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020*, Београд, стр. 83.

Земљама чланицама ЕУ биће врло тешко да достигну циљеве који су постављени агендом „Европа 2020“, то значи да ће Србији бити још теже и имаће амбициозни задатак да у наредној деценији оствари конвергенцију са њима, смањивањем разлике у стопама запослености, што можемо у видети у табели бр. 43. Наиме, разлика у кључним показатељима тржишта рада између Србије и ЕУ, а пре свега у стопи запослености становништва радног узраста, која тренутно износи 18 процентних поена, представља једну од највећих суштинских препрека прикључивању Србије ЕУ.⁴⁰³

Србији је подједнако важан и пораст запослености и промена секторске структуре. Нашој земљи је од великог значаја да применом новог модела развоја долази до ревитализације индустријске запослености. Другим речима, смањује се запосленост у пољопривреди, а повећава се запосленост у индустрији, која је била мала у поређењу са земљама истог степена развијености. Индустријска запосленост ће се повећати за близу 170.000 особа током пројектованог периода, то јест скоро за четвртину, а учешће запослености у индустрији у укупној запослености ће порастати са 24,2% у 2010. години на 26,4% у 2020. години. (видети табелу бр. 44)

Табела бр. 44 – *Пројектована структура запослености по делатностима (у хиљадама)*

	2010	2015	2020	Прираст	Раст у %
				2020-2009	2020/2010
<i>Запослени</i>	2.540,0	2.719,3	2.968,3	428,3	16,9
<i>Пољопривреда</i>	621,0	628,8	640,9	19,8	3,2
<i>Индустрија</i>	614,5	689,5	782,3	167,8	27,3
<i>Вађење руде и камена</i>	27,3	30,5	34,5	7,2	26,4
<i>Прерађивачка индустрија</i>	422,1	450,8	497,1	75,0	17,8
<i>Ел. енергије, гаса и воде</i>	45,8	46,4	47,2	1,4	3,0
<i>Грађевинарство</i>	119,3	161,8	203,6	84,3	70,6
<i>Услужне делатности</i>	1.304,5	1.401,0	1.545,1	240,6	18,4
<i>Трговина</i>	347,2	403,1	498,0	150,8	43,5
<i>Хотели и ресторани</i>	76,4	79,2	82,4	6	7,9
<i>Саобраћај и везе</i>	158,4	177	205,1	46,7	29,5
<i>Ком. и личне услуге</i>	119,1	123,4	128,4	9,4	7,9

⁴⁰³ Фондација за развој економске науке (ФРЕН), (2013), *Процена утицаја политика у области запошљавања*, Београд, стр. 30.

<i>Некретнине, изнајмљивање</i>	89,6	92,5	102,9	13,3	14,8
<i>Финансијско посредовање</i>	55,5	57,5	59,9	4,4	7,9
<i>Администрација, војска, МУП</i>	128,2	130,3	130,3	2,1	1,7
<i>Образовање</i>	148,6	152,3	152,3	3,6	2,5
<i>Здравствени и социјални рад</i>	174,1	178,3	178,3	4,2	2,4
<i>Остало</i>	7,4	7,4	7,4	0	0

Извор: РЗР, Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*, Београд, стр. 145.

Стопа незапослености у Србији је 2014. године опала за 3,2 процентна поена и на крају исте године износила је 16,8%, како наводи Републички завод за статистику (РЗС). Анкетна стопа запослености за четврти квартал 2014. године била је 50,4% (за становништво од 15-64 године), а број запослених 2.322.201 лице. Према подацима РЗС, раст запослености 2014. године довео је до повећања броја запослених за 53.451 лице у односу на октобар 2013. године.⁴⁰⁴

Према последњим расположивим подацима Републичког завода за статистику (РЗС)⁴⁰⁵, укупна стопа незапослености у другом кварталу 2015. године износила је 17,9% што је за 1,3 процентних поена мање негом у првом кварталу, а стопа незапослености лица радног узраста од 15-64 година за исти период 18,4%. Такође, забележена је стопа запослености од 51,7%, док се у односу на исти период 2014. године бележи раст запослености од 2,4%.

Када посматрамо тржиште рада у Србији, према пројекцијама економских аналитичара, које се односе на кретање стопе незапослености радноспособног становништва, укупна незапосленост у Србији ће се од 2015. године благо смањивати, тако да ће број незапослених лица 2020. године бити око 340.000. Односно, на крају пројектованог периода стопа незапослености у Србији требала би да буде 10,32%. Према проценама ММФ-а стопа незапослености са којом је Србија завршила 2015. годину је 20,7%, али се у наредном периоду очекују позитивни трендови.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ Библиотека Народне скупштине, (2015), *Запосленост и ризик од сиромаштва: анализа и пројекције*, Београд, стр. 4.

⁴⁰⁵ <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=2> (приступљено: 10.02.2016.)

⁴⁰⁶ Библиотека Народне скупштине, (2015), *Запосленост и ризик од сиромаштва: анализа и пројекције*, Београд, стр. 4.

Табела бр. 45. – Основни показатељи тржишта рада становништва радног узраста (15-64) у хиљадама (000)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Укупно</i>	4.905	5.018	4.997	4.969	4.930	4.881	4.828	4.774	4.725	4.680	4.636	4.594
<i>Активни</i>	2.968	2.950	2.962	2.973	2.990	3.009	3.030	3.050	3.074	3.100	3.131	3.162
<i>Запослени</i>	2.451	2.400	2.430	2.459	2.497	2.539	2.582	2.625	2.670	2.716	2.768	2.819
<i>Незапослени</i>	517	550	532	514	493	470	448	426	404	384	363	343
<i>Неактивни</i>	1.938	2.068	2.035	1.996	1.940	1.872	1.798	1.724	1.651	1.580	1.505	1.432
<i>Стопа партиципације</i>	60,50	58,79	59,27	59,83	60,64	61,66	62,76	63,89	65,05	66,23	67,53	68,83
<i>Стопа запослености</i>	49,96	47,83	48,63	49,49	50,64	52,02	53,49	54,98	56,50	58,03	59,70	61,36
<i>Стопа незапослености</i>	17,42	18,64	17,95	17,28	16,49	15,63	14,77	13,95	13,15	12,38	11,59	10,84

Извор: Фондација за развој економске науке (ФРЕН), (2013), *Процена утицаја политика у области запошљавања*, Београд, стр. 45.

1.6. Истраживање, развој и иновације

У савременим условима развоја где су научно-технолошка достигнућа свуда око нас, наука, технолошки развој и иновације имају изузетно важну улогу за развој како наше земље, тако и других земаља. Стварање иновационог система у Србији, је од кључног значаја за побољшање конкурентности привредног сектора, као и економског раста наше земље за један дужи временски период.

Покретач индустријског развоја, у будућем периоду, су *иновације* које су, истовремено, важан чинилац индустријске конкурентности. Поред овога, *иновације* су покретач и економског раста који је за Србију императив у будућности. Иновативном политиком се настоји да се дође до што већег броја научних открића која ће у индустријском сектору бити преточена у комерцијалне производе. Политика истраживања и развоја јесте део иновативне политике која треба да омогући трансформисање научних истраживања у нове технологије и иновације. У Србији је стање у овом погледу јако лоше, па су потребна већа улагања у знање и иновације, већи број фирми које се баве истраживањем и развојем и бољи програми који подстичу улагање у науку и технологију. Издвајање од само 0,3% БДП-а за науку је јако мало, а нова индустријска политика истиче да би ниво буџетских издвајања из БДП-а до 2015. године требао да достигне 1%.⁴⁰⁷

Према међународно важећим критеријумима, привреду Републике Србије карактерише одсуство организованог система за подстицање иновативних активности.

⁴⁰⁷ Костадиновић, И., Костић, З., Илић, И., (2015), *Competitiveness and developmental trends of the New Industrial Policy of the Republic of Serbia*, Facta Universitatis 12 (2), стр. 135.

Такво стање има за последицу недостатак техничких и нетехничких иновација, одсуство иновативне мреже, недостатак истраживања, лоша репутација домаћих производа, недовољна подршка у финансијском погледу и инфраструктури, малобројност лабораторија и истраживачких капацитета, као и одсуство кључног фактора – развојне мреже иновација. Основне активности треба да буду усмерене на подизање свести о значају културе иновативности, стварање иновативних достигнућа, посебно кроз међусобно повезивање МСП са центрима знања, успостављање инструмената финансијске подршке, формирање критичне масе иновативних МСП, поштовање међународних стандарда и креирање услова за интернационализацију пословних иновација.⁴⁰⁸

Табела бр. 46 – *SWOT анализа иновативне политике у Србији*

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Релативно сачуван научно-истраживачки кадар, посебно на универзитетима • Изражена способност брзог усвајања новог знања код већине људи • Сталан прилив младих талената за природне и техничке науке • Инвестициони заокрет у области Р&Д и иновација • Иновативна политика која ће се заснивати на схватању да су предузећа главни извор понуде и унапређења нове технологије, а не само извор тражње за иновацијама и технологијом. 	<ul style="list-style-type: none"> • недовољно развијена информатичка инфраструктура и писменост • недовољан ниво научног предузетништва, као и лидерства и менаџмента у науци • слаба међународна умреженост домаћих научних институција • застарео систем заштите интелектуалног власништва • релативно низак ниво друштвене свести о значају иновација
МОГУЋНОСТИ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> • унапређење сарадње академске заједнице и економских субјеката • прикључивање међународним истраживачким пројектима и боље коришћење претприступних фондова ЕУ • подстицаји који ће помоћи да се иновативне идеје брже претварају у нове производе/процесе • моделе ПЈП у иновативној активности • промовисање свести о потреби иновирања и подстицања дијалога између науке, индустрије и јавности 	<ul style="list-style-type: none"> • застарела истраживачка опрема и мале инвестиције у Р&Д • пад интересовања младих за студије технике • недовољно привлачно окружење за иностране инвеститоре • снажан одлив млађих истраживача у иностранство због бољих услова истраживања и личног развоја

Извор: Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020. године*, Београд, стр. 80.

⁴⁰⁸ Влада Републике Србије, (2008), *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*, Београд, стр. 15.

„Привреду Републике Србије и даље одликује низак степен иновативности. Према резултатима истраживања ЕУ под називом Ранг листа иновативне уније (*Innovation Union Scoreboard*) за 2014. годину, Република Србија се сврстава у другу групу земаља које представљају умерене иноваторе, али са трендом раста, са иновационим учинком који је испод просека ЕУ, при чему индекс иновативности за Републику Србију износи 0,365. ЕУ просек у 2013. години био је 0,554, док је највећи индекс иновативности остварила Краљевина Шведска и то 0,750. МСП у Републици Србији не препознају довољно значај иновација за унапређење пословања и недовољно улажу у њих. Тек свако седмо предузеће спроводи иновативне активности, а свако четрнаесто остварује иновативну сарадњу са другим привредним субјектима или институцијама.“⁴⁰⁹

Кластери имају могућност да побољшају конкурентост и иновације и то захваљујући својој експертности, обједињавањем ресурса, као и промоцијом између МСП и јавних институција. Државе чланице ЕУ су заинтересоване да дају подршку развоју кластера и омогућавају им повољније финансирање заједничких иновационих и истраживачких пројеката у којима учествују више МСП.

Иновације, као и иновативност изузетно су важан сегмент унапређења конкурентности. Србија треба да предузме одговарајуће мере које ће да стимулишу предузећа да инвестирају у иновације, да остваре сарадњу у неком наредном периоду са истраживачко-развојним (научно-истраживачким) институцијама, и да на тај начин побољша своју позицију. Подстицање иновација и сарадње са научно-истраживачким институцијама је посебно важно, имајући у виду, да се у Извештају о глобалној конкурентности Светског економског форума за период од 2014. до 2015. године, Република Србија налази на 69. месту када је реч о квалитету научно-истраживачких институција, али и на 125. месту када су у питању улагања приватног сектора у истраживање и развој.

„Министарство просвете, науке и технолошког развоја подстицало је иновативне пројекте кроз програм подршке иновационе делатности (из буџета је опредељено у 2013. години 150 милиона динара). Основан је *Фонд за иновациону делатност*, који је кроз Пројекат подршке иновацијама у Србији, који се финансира из Националног програма инструмента за претприступну помоћ ЕУ (IPA) за 2011. годину,

⁴⁰⁹ Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 30.

успоставио два нова програма подршке. У оквиру Програма раног развоја, подржан је 21 пројекат у 2013. години у износу од 723.753,91 евра, а кроз Програм суфинансирања иновација, десет пројеката у износу од 640.421,67 евра. Настављене су и активности промоције иновативности кроз догађаје које су организовали ПКС, Фонд за иновациону делатност, НАРР и др.⁴¹⁰

Фонд за иновациону делатност има намеру да програмима финансирања (Програм раног развоја⁴¹¹, Програм суфинансирања иновација⁴¹²) и различитим пројектима, утиче на развој иновационих делатности, пре свега да утиче на оснивање нових и јачање већ постојећих предузећа и да побољша њихов положај на тржишту, и да привуче стране инвеститоре који ће уложити свој капитал у области истраживања, иновације и науке.

Фонд је током 2014. године врло активно радио на припреми новог Пројекта подршке истраживању, иновацијама и трансферу технологије у Србији – ИПА 2013 (IPA 2013), и то у сарадњи са Светском банком, Министарством просвете, науке и технолошког развоја и Сектором за уговарање и финансирање програма из средстава ЕУ Министарства финансија (*Department for Contracting and Financing of EU Funded Programmes – CFCU*).⁴¹³

Према подацима Републичког завода за статистику укупно учешће издвајања за истраживање и развој у бруто домаћем производу Србије је испод 1% (видети слику бр. 15) и још увек је знатно испод ЕУ 27 просека који је 2,06% (Еуростат).

⁴¹⁰ Влада Републике Србије, (2015), *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, Београд, стр. 7.

⁴¹¹ Програм раног развоја је намењен приватним микро и малим предузећима у раним фазама развоја, која поседују технолошку иновацију и имају потенцијал за стварање нове интелектуалне својине. Циљ Програма је подстицање стварања иновативних компанија заснованих на знању, кроз приватна start-up или spin-off предузећа, обезбеђивањем финансирања тржишно оријентисаних иновативних технологија и услуга са високим потенцијалом комерцијализације. (Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд, стр. 10.)

⁴¹² Путем Програма суфинансирања иновација, Фонд за иновациону делатност наставио је да пружа подршку српским микро и малим компанијама које желе да кроз развој нових и унапређених производа и услуга побољшају своје присуство на домаћем и међународном тржишту. (Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд, стр. 10.)

⁴¹³ Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд, стр. 12.)

Слика бр. 15 – Укупна издвајања за истраживања као проценат бруто домаћег производа
Извор: Републички завод за статистику (РЗС)

„Истраживања у Србији су сконцентрисана у јавном сектору на универзитетима и институтима. Расподела извора финансирања за истраживање и развој у 2013. години показује да удео финансирања из буџета износи 59,5% (видети табелу бр. 47). Средства које научноистраживачке организације остваре на тржишту износе 25,1% што је знатно испод ЕУ просека од 63%“.⁴¹⁴

Чињеница да Србија у укупној светској продукцији научних радова учествује са 0,3% и рангирана је на 47. месту на листи од преко 140 земаља (*SCImago Journal & Country Rank*), указује да је Србија у протеклих неколико година унапредила свој научноистраживачки потенцијал. Поред тога, Универзитет у Београду је на „Шангајској листи“ најбољих светских универзитета рангиран између 300 и 400 места.⁴¹⁵

Табела бр. 47 - Укупна издвајања за истраживања као проценат бруто домаћег производа

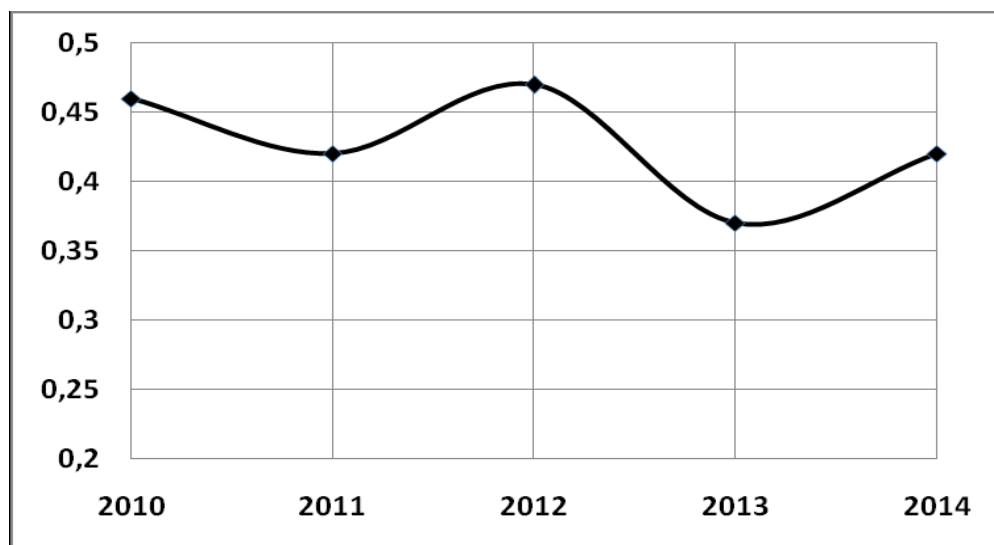
Извори средстава (РЗС – 2012)	%
Сопствена средства	25,1
Буџетска средства за истраживање и развој	59,5
Пословни сектор	7,5
Непрофитне организације	0,1
Међународни извори	7,8

Извор: Републички завод за статистику, Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – „Истраживање за иновације“, стр. 10.

⁴¹⁴ Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године* – Истраживање за иновације, Београд, стр. 10.

⁴¹⁵ Исто, стр. 7.

„Буџетска средства намењена за истраживање и развој (БСН као % БДП) су према *Стратегији научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2010. до 2015. године* требала непрекидно да расту и да у 2014. години достигну 0,9% БДП, што није реализовано. Током претходних неколико година БСН као % БДП су била испод 0,5% (видети слику бр. 16). Систем финансирања буџетским средствима обухвата укупно 16 програма од општег интереса који се пројектно финансирају након јавно спроведених позива и селекције по унапред дефинисаним правилима⁴¹⁶.

Слика бр. 16 – *Кретање буџетских средстава намењених за науку и истраживање као % БДП*

Извор: Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године - Истраживање за иновације*, Београд, стр. 11.

На основу табеле бр. 48 види се, да највећи део буџетских средстава (68,4%) се дистрибуира на истраживачке програме који се финансирају пројектно. Током јавног позива за финансирање пројеката који је спроведен 2011. године, проценат пројеката прихваћених за финансирање је износио 87,5%. Средства намењена истраживачким пројектима су првенствено из тих разлога била усмеравана у рад истраживача (око 57% укупних средстава). Удео средстава усмерених у материјалне трошкове истраживања био је изузетно низак, само 3,2% од укупних средстава, што је у значајној мери

⁴¹⁶ Исто, стр. 10.

утицало како на обим, тако и на квалитет истраживања а самим тим и на изврност и релевантност остварених резултата“.⁴¹⁷

Табела бр. 48 – *Кретање буџетских средстава намењених за науку и истраживање као % БДП*

Расподела буџетских средстава 2014. година		%
Укупно за реализацију истраживачких програма (ОИ, ТР, ИИИ)		68,4
Рад истраживача	56,9%	
Режијски трошкови истраживања	8,3%	
Материјални трошкови истраживања	3,2%	
Пројекат Истраживање и развој у јавном сектору		16,8
Сви остали програми и субвенциониране установе		14,8

Извор: Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године* – „Истраживање за иновације“, Београд, стр. 11.

У Стратегији Европа 2020 пише следеће: „Свака чланица Европске уније ће примењивати ову стратегију тако што ће сама и на свој начин дефинисати своје националне развојне циљеве с обзиром на своју полазну позицију и текуће околности“.⁴¹⁸ С тим у вези, Србија треба у складу са елементима датим у стратегији Европа 2020 да дефинише циљеве, планове, инструменте и механизме који се директно тичу истраживања, развоја и иновација.

У формулисању стратегије за истраживање, развој и иновације, ЕУ полази од тврдње да „...Европа није довољно ефикасна у претварању добрих иновативних идеја у производе и услуге за тржиште“.⁴¹⁹ Имајући у виду, да је Србија врло неефикасна у претварању иновативних идеја у производе и услуге, може се слободно рећи да се ова тврдња, сасвим сигурно, више односи на нашу земљу него на ЕУ. Зато се иста и користи као основа за развојна, политичка и културна опредељења Србије у области истраживања, развоја и иновација, за чију успешну реализацију се и наводе неке препоруке:⁴²⁰ 1) досадашњи развој Србије треба заменити оним који се заснива на знању; 2) Србија мора да постане међународно конкурентна и то искључиво по основи знања, као најважнијег фактора креирања новоостварене вредности у изабраним

⁴¹⁷ Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године* – „Истраживање за иновације“, Београд, стр. 10.

⁴¹⁸ European Commission, EUROPE 2020, (2010), A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Communication from the Commission, COM (2010) 2020 final, Brussels, доступно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

⁴¹⁹ Исто.

⁴²⁰ Европски покрет у Србији, (2015), *Стратегија Европа 2020 четири године касније*, Београд, стр. 81.

секторима и групама производа; 3) решење проблема високе незапослености у нашој земљи треба тражити у новим и технолошки модернизованим традиционалним секторима, јер само у том случају нова запосленост утиче на повећање животног стандарда; 4) Србији је потребна нова политика регионалног развоја, имајући у виду, да су регионалне разлике и даље велике. Исте се могу бар мало смањити преко развоја нових и модернизације традиционалних сектора; 5) за повећање ефикасности привредних и непривредних сектора Србије неопходно је да се поседује и користи знање, као и одговарајућа технологија; 6) у Србији се потенцира развој заснован на знању, а он подразумева: образовано становништво, повезаност између истраживања, образовања и привреде, Владу која је спремна да подржи такав развој, иновациони амбијент који предузетничке напоре усмерава на претварање идеја, инвенција, жеља за успехом, довитљивост за нове производе и услуге који су способни да издрже конкуренцију; 7) нашој земљи су потребна и одређена истраживања, која представљају комбинацију базних и примењених, али, исто тако, ова истраживања треба обављати и као појединачна. Иста се обављају за одређене технологије (енергетске, нанотехнологије, биотехнологије, информационо-комуникационе...), за које постоје реалне могућности у Србији; 8) развијати иновациону инфраструктуру, унапредити међународну сарадњу у истраживањима и развоју, како би земља имала неку корист и то на дуги рок; 9) за успех неке сложене иновације потребно је најпре, узајамно поверење учесника, одговарајуће организацијске процедуре, менаџерске вештине, знање и вештине, као и способност да се прихвати ризик, али је неопходно и наградити оне који су најзаслужнији за успех; 10) Влада Републике Србије има веома значајну улогу кад је реч о истраживањима и развоју. Она треба да створи услове за настанак и даљи развој иновационог амбијента и иновационог система у земљи и да подржи и омогући међународну сарадњу у истраживањима, развоју и иновацијама.

„Основни генератори технолошких знања су технички факултети и истраживачко-развојне институције. Степен њихове интеракције са *индустријом* у великој мери одређује виталност и успешност једне економије и последично, друштва у целини. Суштина је у томе да ова интеракција није једносмеран, већ кооперативан процес. Постојеће стање итеракције истраживачко-развојних институција и *индустрије Србије* може се приказати кроз препознавање стања основних чиниоца овог процеса: *ИНДУСТРИЈА*: неспремна, незаинтересована, неповерљива у домаћу науку; *НАУКА*:

неспремна, заокупљена сама собом, без ресурса, неинвентивна.⁴²¹ Имајући у виду, стање наше индустрије и спремност и способност исте да улаже у истраживачко-развојне пројекте, долази се до закључка да је интеракција између индустрије и носиоца истраживачко-развојних активности јако слаба и да је потребно предузети неке активности у наредном периоду како би се побољшала иста, и дошло до бољих истраживачко-развојних резултата.

„Кључни елемент за успостављање пуне и функционалне интеракције између истраживачко-развојних институција и индустрије Србије јесте успостављање једног избалансираног програма дугорочног технолошког развоја, који ће бити комплементаран са стратешким развојним приоритетима, националним особеностима, односно културним профилем и културном традицијом Србије, реалним стањем и реалним перспективама технолошког развоја науке и индустрије, посебно у контексту интеграционих процеса приступања Србије у ЕУ“.⁴²²

Заједнички пројекат подршке истраживањима, иновацијама и трансферу технологија Министарства просвете, науке и технолошког развоја и ЕУ покренут је 02. фебруара 2015. године и пројекат ће до јуна 2018. године бити финансиран у износу од 2,5 милиона евра кроз Инструмент претприступне помоћи ЕУ и њиме ће управљати Светска банка. Пројекат представља надоградњу на успехе постигнуте кроз текући Пројекат подршке иновацијама у Србији, који финансира ЕУ, а који је помогао у оснивању Фонда за иновациону делатност Србије. Уз коришћењу грантова у вредности од 8,4 милиона евра, Фонд за иновациону делатност је успешно подржао 53 иновативне start-up и технолошки интензивне компаније у периоду од 2011. до 2014. године.⁴²³

Циљ новог пројекта подршке истраживањима, иновацијама, и трансферу технологија јесте помоћ Министарству и Фонду за иновациону делатност у даљем развоју истраживања, развоја и иновација. Циљ је, такође, јачање међународног позиционирања српске привреде на међународном тржишту и европском тржишту преко истраживачког сектора, што би у крајњем случају требало да доведе до јачања конкурентности, отварања нових радних места и смањења незапослености.

⁴²¹ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 82.

⁴²² Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020.*, Београд, стр. 86.

⁴²³ <http://www.inovacionifond.rs/projekat-podrske-istrazivanjima-inovacijama-transferu-tehnologija-u-srbiji/> (приступљено 14.02.2016.)

Министарство просвете, науке и технолошког развоја ће имати велику подршку и помоћ од стране стручњака Светске банке у изради Стратегије за истраживање и развој и иновације, Инфраструктурне мапе за истраживања и развој Акционог плана. Имајући у виду, да је код истраживања, развоја и иновација много битнији квалитет, него квантитет, с тим у вези, главни циљ нове Стратегије биће управо усмерен ка што квалитетнијим резултатима истраживања.

1.7. Заштита животне средине

У Републици Србији се активно примењују како домаћи, тако и међународни стандарди и прописи који се односе на сертификацију, управљање и регистрацију система управљања заштитом животне средине. „Иако је напредак Србије у изградњи система заштите животне средине евидентан, треба имати у виду да је, по мишљењу Европске комисије о захтеву Србије за чланство у Европској унији⁴²⁴ којим је захтев прихваћен, стање у погледу усклађености заштите и очувања животне средине у Србији са европским стандардима, оцењен најслабијом оценом. Заштита животне средине је област у којој ће Србија морати да уложи највише напора за потпуно постизање европских стандарда“.

У процесу приближавања ЕУ, питања заштите животне средине и одрживог развоја су, поред осталих фактора, врло важан показатељ стабилности и економског развоја земље. Наша земља је суочена са озбиљним проблемима који су везани за ову област, и поред многобројних закона који су усвојени у области заштите животне средине. Проблеми се јављају, првенствено, због непоштовања закона и због непостојања адекватне стратегије из ове области. Због великог загађења ваздуха, воде, земљишта у Србији и због климатских промена које су све израженије последњих година, постоји потреба да се ова област убаци као приоритет у многим стратегијама Републике Србије.

Индустријска производња у Републици Србији утиче, у највећој мери, на загађење животне средине. То се дешава зато што Србија и даље, као земља у развоју, користи застарелу технологију, нерационално користи сировине, које стварају висок ниво индустријског отпада, којим се на неадекватан начин управља (што представља

⁴²⁴ Мишљење Европске комисије о захтеву Србије за чланство у Европској унији, март 2012, <http://www.seio.gov.rs/dokumenta/eu-dokumenta.348.html>, <http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/2874-misljenje-evropske-komisije-o-srbiji-2011> (приступљено 18.02.2016.)

озбиљан проблем), ниска енергетска ефикасност и врло мала и слаба употреба доступне модерне технике у производним процесима.

„Међу најзначајније изворе загађења ваздуха индустријског порекла у Србији спадају: рафинерије нафте у Панчеву и Новом Саду, хемијски комбинати у Панчеву, Шапцу, Крушевцу и железара у Смедереву. Идентификовано је 375 локалитета на којима је загађење потврђено лабораторијским анализама земљишта и подземних вода, при чему је загађење присутно у дужем временском периоду. Најугроженија подручја су следеће индустријске локације: Бор (РТБ), Панчево (рафинерија, хемијска индустрија), Шабац (индустрија), Београд (индустрија, саобраћај), Крушевац (хемијска индустрија, депонија), Смедерево (железара), Лозница (индустрија) и Велики Бачки канал.⁴²⁵

Србија није у претходном периоду пуно улагала у инфраструктуру за заштиту животне средине, као и опрему и постројења за смањење загађења. Зато и постоје загађена подручја, која су доста угрожена и осиромашена, и њихова животна средина је доста угрожена. Уколико се нешто не предузме, односно ако се не санирају загађена подручја у наредном периоду, то може врло негативно да се одрази на целокупан економски и просторни развој Србије.

Најпре, Србија треба посебну пажњу да посвети хармонизацији националних прописа са законодавством ЕУ. У што краћем року, потребни су финансијски планови (у области заштите воде и управљања отпадом, као и за решавање проблема који већ постоје у одређеним загађеним подручјима), како би се достигли европски стандарди. Поред тога, неопходно је да наша земља обезбеди комуналну инфраструктуру, прилагођену вишем и бољем стандарду становништва и заштити животне средине, и која ће да привуче стране инвеститоре да више улажу у Србију.

Индустријска предузећа у наредном периоду у циљу унапређења заштите животне средине и испуњења прописаних стандарда, треба да користе доступну модерну технологију и да инвестирају (сопственим средствима или коришћењем кредита) у модернизацију постојећих постројења.

Циљеви политике заштите животне средине у циљу равномерног регионалног развоја односе се на развој инфраструктурних система за подршку економском развоју

⁴²⁵ Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд, стр. 126.

и заштиту и унапређење животне средине:⁴²⁶ 1) усвајање и имплементација стратешких докумената и прописа у области заштите животне средине на локалном нивоу; 2) проширење и јачање капацитета у општинским службама и јавним предузећима у области заштите животне средине ради примене националних и локалних прописа и развој међурегионалне сарадње; 3) обезбеђивање воде за пиће одговарајућег квалитета у свим регионима; 4) заштита од поплава; 5) решавање проблема управљања отпадом на регионалном нивоу; 6) смањење загађења на локацијама које представљају највећи ризик по животну средину и здравље људи; 7) обезбедити пречишћавање комуналних отпадних вода у насељима у којима постоји организовано снабдевање водом и индустријских отпадних вода које значајно утичу на непосредни реципијент и на квалитет вода у осетљивим зонама; 8) развој и имплементација система за финансирање заштите животне средине на локалном нивоу; 9) подстицати одрживо коришћење природних ресурса, смањење потрошње енергије и сировина и стимулирати рециклажу отпада; 10) унапређење система управљања заштићеним природним добрима; 11) развијање јавне свести становништва о значају заштите животне средине.

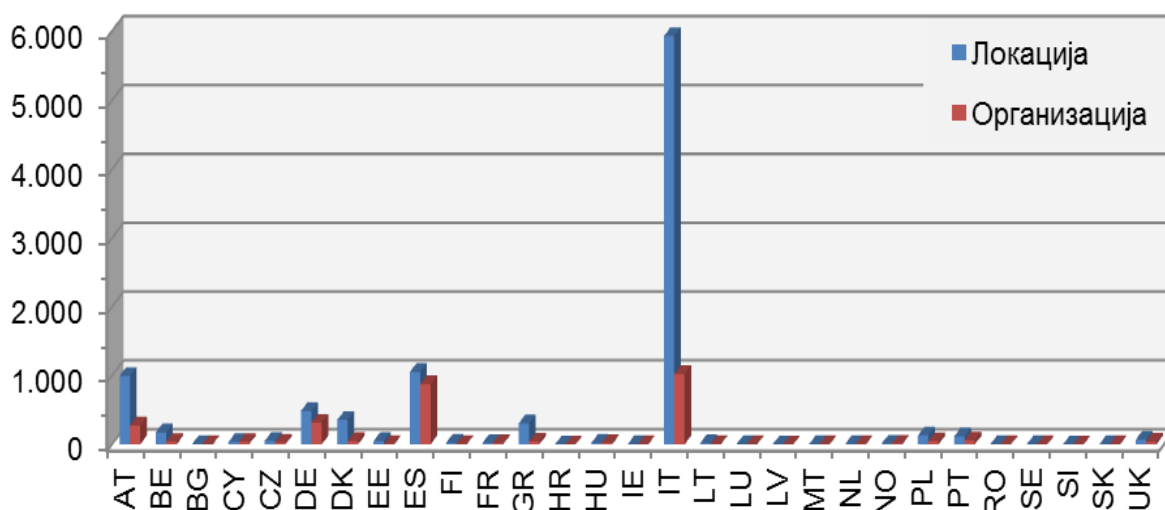
У Републици Србији интензивно се спроводе мере и активности које се односе на заштиту животне средине, а које су утврђене Акционим планом за спровођење *Стратегије и политике развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*, и исте се спроводи у оквиру Министарства пољопривреде и заштите животне средине и Министарству рударства и енергетике.

Индустријска производња је у 2014. години на нивоу 43,9% у односу на 1990. годину, док је у односу на 2013. годину остварила пад од 6,5%. Учешће индустрије 2014. године у бруто домаћем производу износило је око 21%. Што се тиче прерађивачке индустрије, њена технолошка структура је неповољна. Посматрано по технолошким групама, највеће учешће имају групе ниске технолошке (48,4%) и средњениске (27,2%) технолошке интензивности. У периоду од 2001-2014. године доста је урађено како би се смањило индустријско загађење, али стање у погледу заштите животне средине и даље није на неком задовољавајућем нивоу, као што је то у развијеним земљама ЕУ.⁴²⁷

⁴²⁶ Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 156.

⁴²⁷ Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине, (2015), *Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 126.

За Републику Србију биће врло значајан програм EMAS (Eco-Management and Audit Scheme) који представља добровољни програм за менаџмент заштитом животне средине, и врло лако омогућава организацијама да региструју свој систем управљања заштитом животне средине који је у складу са важећом Уредбом Европског парламента и Савета. Наша земља може у потпуности да примењује поменути програм тек када постане пуноправна чланица ЕУ. За сада у Србији само три компаније испуњавају услове и припремљене су за EMAS регистрацију. То су: „TRS EUROPE“ из Новог Сада, „ГОРЕЊЕ“ из Ваљева и „ГАЛЕНИКА ФИТОФАРМАЦИЈА“ из Београда.⁴²⁸ На наредној слици бр. 17 а на основу података Европске комисије видимо да се број регистрованих EMAS локација и организација у земљама ЕУ доста разликује.⁴²⁹

Слика бр.17 – Број регистрованих EMAS локација и организацијама у ЕУ државама

Извор: <http://ec.europa.eu/environment/emas/registar/reports/reports.do>

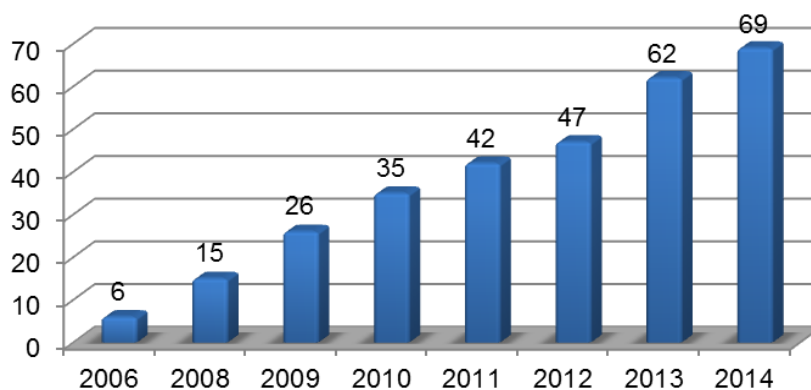
Центар за чистију производњу уз адекватну подршку Министарства пољопривреде и заштите животне средине спроводи Акциони план Стратегије увођења чистије производње у Републици Србији. Појам „чистија производња“, објашњен је дефиницијом Програма УН за животну средину (UNEP): „Чистија производња представља примену свеобухатне превентивне стратегије заштите животне средине на производне процесе, производе и услуге, са циљем повећања укупне ефикасности и смањења ризика по здравље људи и животну средину. Чистија производња може се применити на било које процесе у *индустрији*, на саме производе и на различите услуге

⁴²⁸ Исто, стр. 122.

⁴²⁹ <http://ec.europa.eu/environment/emas/registar/reports/reports.do> (приступљено 18.02.2016.)

које се пружају у друштву. Код производних процеса чистија производња се односи на очување сировина, воде и енергије, смањење примене токсичних и опасних сировина и смањење количина и токсичности свих емисија и отпада на извору производног процеса“.⁴³⁰

Програми подршке чистијој производњи постоје и у високо индустријски развијеним земљама и у земљама у развоју. Управо, чистија производња смањује стварање проблема у вези са животном средином. За развој чистије производње јако су важни: пословни амбијент предузећа, системи, шеме управљања животном средином, као и подршка менаџмента предузећа. Чистија производња је потребна сваком предузећу које жели да оствари и увећа свој профит. Наиме, иста итекако утиче на уштеду енергије, сировина, материјала, смањује трошкове рада предузећа и постројења. У нашој земљи се све више повећава број предузећа који учествују у програму чистија производња.

Слика бр. 18 – *Број предузећа која су увела чистију производњу у Републици Србији*

Извор: Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине, (2015), *Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 124.

Евидентно је, да чистија производња има велике користи како за предузеће у целини, тако и за запослене, друштво, окружење и потрошаче. За примену исте неопходно је да постоје пројекти подршке, финансијска средства и одређени подстицаји. Чињеница је, да земље у развоју које примењују овај приступ у значајној мери смањују јаз у односу на високо развијене земље.

⁴³⁰ Влада Републике Србије, (2009), *Стратегија увођења чистије производње у Републици Србији*, Београд, стр. 2.

Следећа табела нам показује резултате примене метода стратешке анализе (предности, слабости, шансе, опасности) увођења чистије производње у Републици Србији.

Табела бр. 49 – *Резултати SWOT анализе*

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Значајни индустријски капацитети у функцији • Развијена прехранбена индустрија • Развијене хемијска и фармацеутска индустрија • Значајни капацитети прераде нафте и гаса • Значајни капацитети металургије и индустрије прераде неметала • Јака национална електропривреда • Развијени ресурси за увођење система управљања животном средином • Постојање комплементарних међународних и националних програма и пројеката • Развијен систем привредних комора • Усвојени су неки од основних закона у складу са прописима ЕУ • Постоји фонд за заштиту животне средине • Усвојене стратегије и акциони планови • Добре могућности обуке кадрова • Реализован припремни програм 	<ul style="list-style-type: none"> • Чистија производња је потпуна новина у Републици Србији • Врло велика индустријска загађења • Постојање индустријских објеката без употребне дозволе • Ниска сировинска и енергетска ефикасност • Застарелост технолошких процеса и опреме • Индустрија не разликује приступе чистије производње и третмана отпада • Ниска оријентисаност истраживања ка примењеном раду • Недостатак законске регулативе изазива проблеме у пракси • Уверења индустријских субјеката да могу избећи примену прописа • Мала заинтересованост за примену захтева стандарда СРПС ISO 14001 односно EMAS • Некоординисана сарадња различитих министарстава • Одложен завршетак и начин остваривања процеса приватизације • Мали број комуналних и градских система за пречишћавање воде
ШАНСЕ	ОПАСНОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Развој свести о чистијој производњи • Развој образовања о чистијој производњи • Развој финансијске подршке примени концепта чистије производње • Притисак тржишне конкуренције подстиче примену концепта чистије производње • Будући прописи могу индиректно подстицати примену чистије производње • Комплементарне стратегије у припреми • Увођење норми и стандарда ЕУ • Коришћење искустава земаља у транзицији 	<ul style="list-style-type: none"> • Задржавање ниског нивоа сазнања о чистијој производњи • Задржавање технолошке заосталости индустрије • Недовољна средства и неадекватно трошење финансијске подршке • Истовремено функционисање старих и нових прописа • Непотпуна примена прописа у вези са животном средином • Спорне структурне промене • Ниска инвестициона активност • Недовољно добра клима за улагања • Висока улагања за изградњу постројења за пречишћавање отпадних вода

Извор: Влада Републике Србије, (2009), *Стратегија увођења чистије производње у Републици Србији*, Београд, стр. 35.

Центар за чистију производњу реализовао је *Пројекат чистије производње у 2014. години* и кроз два Регионална пројекта – „*Low Carbon технологије за зеленију индустрију у југоисточној Европи*“ (увођење сировински ефикасније и чистије производње) и „*Одрживи туризам у Југоисточној Европи*“. Идентификоване су могућности везане за енергетску и сировинску ефикасност, управљање отпадом, као и смањење емисија CO₂.⁴³¹ Резултати су приказани у наредној табели:

Табела бр. 50 – *Прелиминарни резултати за Електропривреду Србије, Делта Аграр и пројекат „Low Carbon технологије“*

Уштеде	Електропривреда Србије (вредност инвестиција од 250 милиона € и период повраћаја инвестиција од 4-5 година)	Делта Аграр (вредност инвестиција од 1,25 милиона € и период повраћаја инвестиција од 3,8 година)	„Low Carbon технологије“, (током 2014. године учествовало 8 предузећа)
Угља	860.000 t/год.	105 t/год.	136 t/год.
Воде	1.410.000 m ³ /год.	4.102.350 m ³ /год.	23.580 m ³ /год.
Електричне енергије	46 GWh/год.	1.730 MWh/год.	5.700 MWh/год.
Природног гаса	113.000 m ³ /год.	270.000 m ³ /год.	1.680.000 m ³ /год.
Потрошња органског отпада			69.680 t/год.
Отпадног пепела	2.100.000 t/год.		
Емисије CO ₂	200.000 t/год.	2.428 t/год.	9.980 t/год.

Извор: Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине, (2015), *Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 125.

„Један од важних индиректних инструмената у заштити животне средине, на глобалном нивоу данас, свакако је *означавање о заштити животне средине*. Механизам деловања овог инструмента се, у најкраћем, може објаснити на следећи начин: ознака на производу/ услузи која показује да тај производ / услуга у мањој мери угрожава животну средину треба, са једне стране, да мотивише еколошки свесног потрошача да га купи, а пораст потрошње оваквих производа треба, са друге стране, да мотивише произвођаче на развој и производњу погоднијих производа са аспекта животне средине“.⁴³²

⁴³¹ Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине, (2015), *Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 124.

⁴³² http://www.euprava.gov.rs/eusluge/opis_usluge?generatedServiceId=1345&title=Eko-znak, (приступљено 18.02.2016.)

Еко-знак Републике Србије припада типу I ознака о заштити животне средине и представља добровољну ознаку, која на неки начин, промовише квалитет животне средине.

У поступку еко означавања националним Еко знаком користе се исте групе производа и исти критеријуми као за европски Еко знак (EU Ecolabel). На тај начин је створена инфраструктура за доделу европског Еко знака у моменту придруживања ЕУ (уколико Србија жели да се придружи ЕУ она има обавезу да компанијама додељује Еко Знак ЕУ, и то на бази критеријума који су дефинисани за „Цвет“ ЕУ). Међутим, потпуна примена, односно издавање „ЕУ Цвета“ могуће је тек када Република Србија постане пуноправна чланица ЕУ. У 2014. години сертификате за Еко знак имају четири компаније у Србији и то за једанаест производа.⁴³³

У последњих неколико година интересовање Републике Србије за Еко знак је све веће и израженије. Еко знак се може истицати на производу, документацији која је директно везана за производ, амбалажи итд. Најбитније је да се Еко знак види и да је читљив и да не може лако да се избрише. Свакако да производ који има исти, представља за купца производ који не утиче негативно на животну средину, и свакако такав производ има већу вредност за купце, којима то значи. Поред тога, компаније које поседују Еко знак много лакше долазе до нових клијената, потрошача и до освајања нових тржишта, што у крајњем случају врло позитивно утиче на њихово пословање и повећање конкурентности.

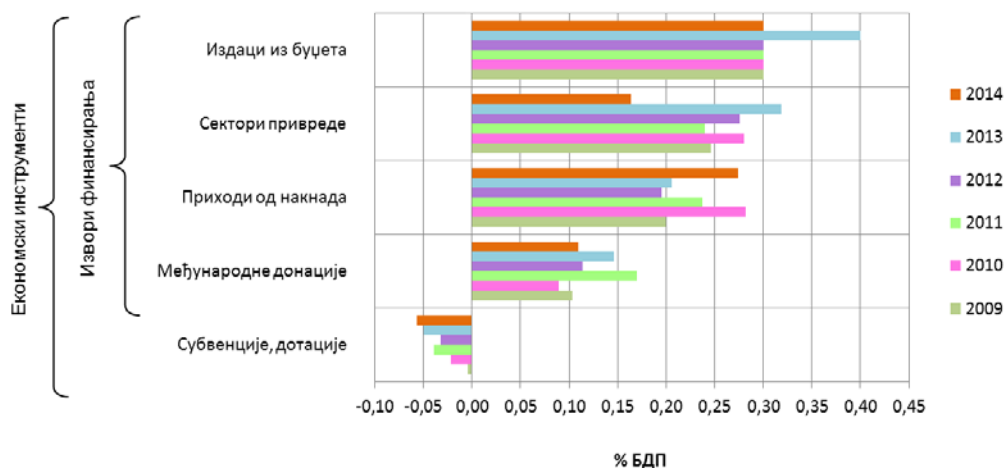
У Србији се велики број пројеката везаних за заштиту животне средине финансира из буџета. Највећи број пројеката односи се на развој нових технологија за рециклажу и складиштење отпада, затим пројекти који обухватају истраживања примене нових материјала у заштити животне средине, не мање важни су и пројекти који се баве истраживањем енергетске ефикасности у заштити животне средине. У тим истраживањима потребно је да учествују сви, почев од истраживача, преко привредних друштава, локалне управе и надлежних министарстава. Велики број научно-истраживачких организација је, такође, укључено у истраживања у области заштите животне средине. Ту се, пре свега, мисли на факултете (биолошки, пољопривредни, шумарски, грађевински, технолошко-металушки, факултет заштите на раду, природно-математички...), као и велики број института.

⁴³³ Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине, (2015), *Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 123.

Општа карактеристика система финансирања заштите животне средине је још увек недовољност наменских средстава и децентрализованих извора финансирања, посебно из приватног сектора, као и недовољна примена финансијских инструмената као што су: дугорочни кредити или партнерство између јавног и приватног сектора. Потребно је изградити ефикасан систем финансирања заштите животне средине који се заснива на наменским фондовима и широкој примени економских инструмената.⁴³⁴

На основу анализе доступних података, 2014. године из републичког буџета за заштиту животне средине издвојено је 0,30% бруто домаћег производа (БДП), док су сектори привреде уложили 0,16% БДП, а међународне финансијске помоћи су износиле 0,11% БДП. Приходи од накнада су износили 0,27% БДП. Подстицајна средства и субвенције су додељена у вредности од 0,06% БДП. *(Напомена: сва финансијска средства која су изражена као проценти БДП су процењена, јер је према подацима Републичког завода за статистику у периоду израде овог извештаја (јули 2015. године), вредност БДП за 2014. годину је процењена).*⁴³⁵ (слика бр. 19)

Процењена укупна средства за финансирање заштите животне средине у 2014. години износе 0,85% бруто домаћег производа (БДП), и мања су од средстава у 2013. години за 21,0%.⁴³⁶

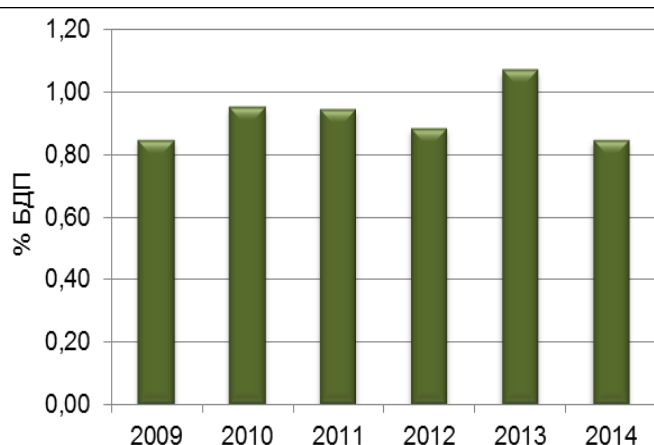
Слика бр. 19 – *Економски инструменти и извори финансирања заштите животне средине (у %БДП)*

Извор: Министарство пољопривреде и заштите животне средине, (2015), *Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 6.

⁴³⁴ Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд, стр. 158.

⁴³⁵ Министарство пољопривреде и заштите животне средине, (2015), *Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 6.

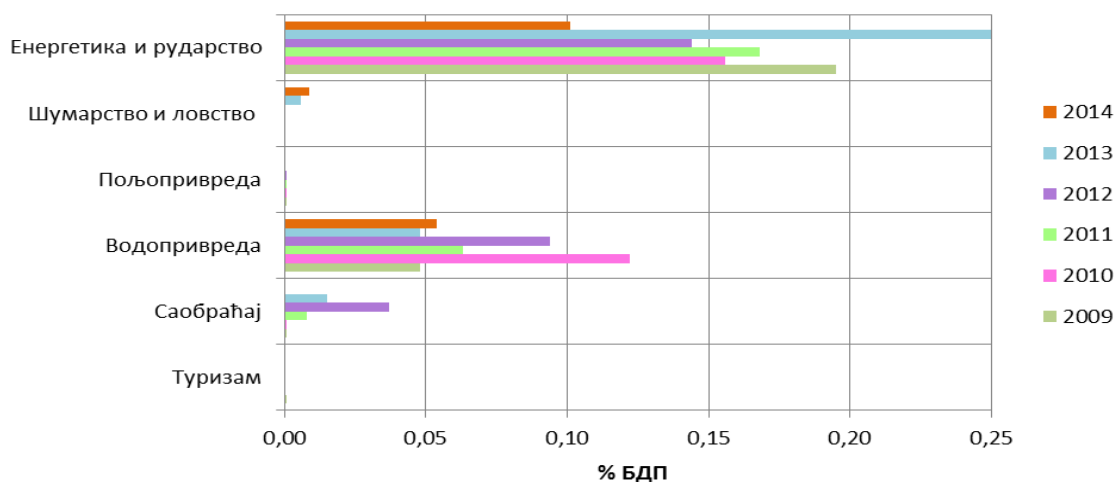
⁴³⁶ Исто, стр. 6.

Слика бр. 20 – Укупна финансијска средства за заштиту животне средине (у%БДП)

Извор: Министарство пољопривреде и заштите животне средине, (2015), *Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 6.

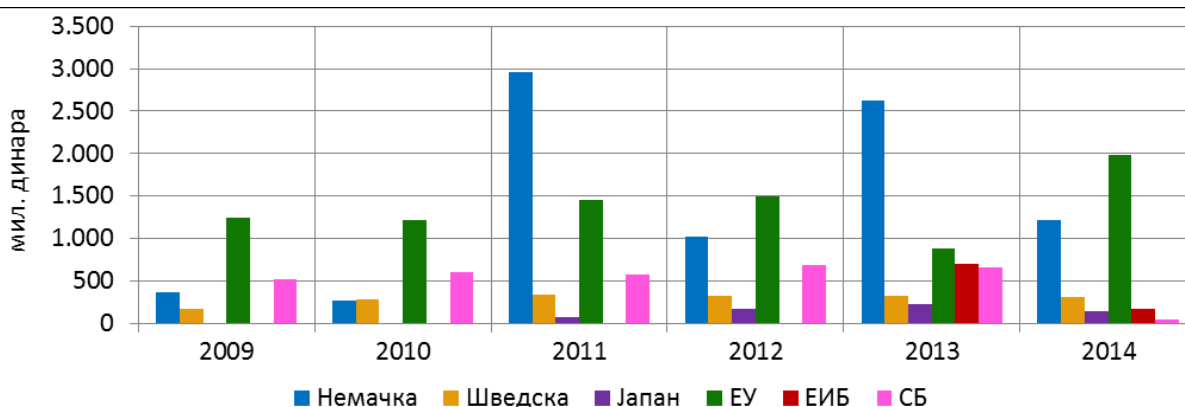
На наредној слици приказано је улагање неколико сектора привреде за период 2009-2014. године, изражено кроз проценат бруто домаћег производа (БДП). За заштиту животне средине, (на основу података ресорних министарстава), у 2014. години ресори енергетике и рударства уложили су 3.912,64 милиона динара, водопривреда 2.109,75 милиона динара, док су шумарство и ловство издвојили 361,21 милион динара, пољопривреда 15,23 милиона динара, а туризам 2014. године није имао средства за улагање у заштиту животне средине.

Слика бр. 21 – Улагања у заштиту животне средине привредних сектора (у %БДП)

Извор: Министарство пољопривреде и заштите животне средине, (2015), *Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 6.

Наша земља има међународну финансијску помоћ (донације и кредите) за секторе заштита животне средине и водоснабдевање и санација отпада. Према подацима Министарства финансија у 2014. години укупна процењена додељена средства износе 4.243,86 милиона динара, од тога за сектор заштите животне средине донације износе 2.449,13 милиона динара, а кредити 1.078,31 милиона динара. За сектор водоснабдевања и санацију отпада донације износе нешто мање 373,96 милиона динара, а кредити 342,46 милиона динара. А на наредној слици може се видети ко су највећи донатори за ова два сектора и колико износе њихове донације. То су: ЕУ и Савезна Република Немачка, после њих следи одмах Светска банка (СБ) и Краљевина Шведска. У 2014. години ЕУ као највећи донатор имала је донације од 1.982,05 милиона динара, Савезна Република Немачка 1.226,09, Краљевина Шведска 310,58 и Јапан 148,22 милиона динара.⁴³⁷

Слика бр. 22. – Највећи донатори из иностранства

Извор: Министарство пољопривреде и заштите животне средине, (2015), *Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 14.

2. Анализа досадашњег развоја пословне инфраструктуре у процесу имплементације нове индустријске политике

Пословна инфраструктура, како је већ истакнуто, подразумева умрежавање предузећа, организација и институција и то све у циљу пружања повољног пословног простора, опреме и различитих услуга, смањења трошкова пословања, и повећања

⁴³⁷ Министарство пољопривреде и заштите животне средине, (2015), *Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 13 и 14.

иновативности, а као главни циљ развоја пословне инфраструктуре истиче се јачање конкурентности привреде. Међутим, да би дошло до остварења тог циља неопходно је да се унапреде капацитети за иновативност, што се постиже специјализацијом привредних делатности. Осим тога, неопходна је повезаност и блиска сарадња између елемената пословне инфраструктуре.

Досадашњи развој елемената пословне инфраструктуре у Србији није узео у обзир захтеве МСП, и области у којима они послују, што је резултирало slabим ефектима у расту конкурентности, недовољном ефикасношћу у раду и недостатку стабилних извора финансирања. Интересантна је, исто тако, и чињеница да постоји значајна разлика у концентрацији елемената пословне инфраструктуре између региона Јужне и Источне Србије, и региона Шумадије и Западне Србије, са једне стране, и региона Београда и региона Војводине, са друге стране.

Уз финансијску подршку државе, од 2006. године почиње изградња *индустријских кластера*. У различитим фазама развоја налазе се тренутно 25 кластера. Велики број предузећа конкурише за бесповратна средства која су намењена за суфинансирање до 50% трошкова активности кластера у свим фазама развоја. Половина постојећих кластера налази се у такозваној нултој фази (почетна иницијатива за повезивање), четири кластера у трећој фази развоја (раст и комерцијализација), и још увек нема кластера у последњој четвртој фази (одрживост кластера).

Поред кластера, у Србији је регистровано и неколико пословних инкубатора и слободних зона. За слободне зоне израђена је и Стратегија развоја слободних зона Републике Србије за период од 2010. до 2015. године.

С обзиром да не постоји јединствена база података која обухвата све кластере у Србији је врло тешко утврдити тачан број кластера. Међутим, евидентно је, да се број кластера у Србији повећава, што указује на потребу МСП за кластеризацијом (повезивањем). Чињеница је, да је највећа концентрација кластера у пет највећих градова Србије: Београду, Нишу, Новом Саду, Крагујевцу и Суботици, док је у осталим местима концентрација знатно мања.

Табела бр. 51 – Подаци о броју чланова кластера

Назив кластера	Укупан број чланова	Укупан број запослених код свих чланова	Структура чланова по величини				
			Број предузетника	Број микро предузећа	Број малих предузећа	Број средњих предузећа	Број великих предузећа
АЦ Србија	40	~ 10.000		3	12	13	12
Био-научни кластер	13	1.014	1	1	9		
БИПОМ	30	2.483	7	1	12	2	1
ФАЦТС	17	2.500	2	1	3	8	2
ИЦТ НЕТ	23	1.820	20	10	7	3	
Истар 21	35	3	10	24			1
Дунђер	89	2.497	16	66		7	
ЛЗОТЕКС	12	210	10	5	6		
НЕТВООД	5	>100	2	2	1		
НИ-ЦАТ	19			8	8	3	
ОПЕКА – БРИК (ОРЕКА BRICK)	20	263	5	8	6	1	
ПРО ВИТА	19	151	5	8	4		
Регионални ауто кластер централне Србије	28	6.620		1	6	8	4
Српска филмска индустрија	71			45			
Српски кластер намештаја	17	613	4	7	4	2	1
„Стара планина“	25	75	15	7			
„Шумадијски цвет“	170	800	125	120	5		
Туристички кластер „Суботица –Палић“	28	620		6	21	1	
ВМК	74	4.380	14	17	18	8	3
Војводина ИЦТ	34	1.500		10	14	3	1
Кластер медицинског и здравственог туризма	12						
Агро старт уп	37	239					
Медикал старт уп	23	56	13	7			
Текстилни старт уп	30						
Старт уп услуга	46	150	34	12			
УКУПНО:	917	~36.094	283	369	136	59	25

Извор: Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 30.

Према подацима из 2011. године укупан број предузећа која учествују у раду неког од кластера је 917, са преко 36 хиљада запослених (видети табелу бр. 51.). Међу чланицама кластера доминирају микро предузећа, предузетници и мала предузећа, док је учешће средњих и великих предузећа знатно мање. Број чланова кластера варира међу кластерским иницијативама, највише великих предузећа учествује у раду кластера аутомобилске индустрије „АЦ Србија“, укупно 12, а најмање чланова кластера има кластер намештаја „НЕТВООД“ из Крагујевца, укупно 5.⁴³⁸

У Србији постоји неколико добрих примера кластера. То су кластери који су успели, за врло кратко време, да остваре позитивне резултате.

Први пример таквог кластера је Шумадијски цвет, који сарађује са иностраним партнерима уз чију помоћ извози цвеће и увози репроматеријал и пласира своје производе у неколико околних земаља: Немачкој, Аустрији, В. Британији, итд. Овај кластер је, такође, успешно реализовао неколико важних пројеката Министарства економије и регионалног развоја који су имали за циљ удруживање и јачање кластера. Циљ овог кластера, у наредном периоду, је да усаврши технологију, повећа производњу и извоз, да повећа и унапреди сарадњу са ино-партнерима на пројектима ЕУ и да заузме водећу позицију на тржишту цвећа у Србији.

Други позитиван пример пословања кластера у Србије је Војводина ИКТ (ICT) кластер. ИКТ (ICT) кластер представља место сусрета најбољих ИТ компанија у Србији. Исти окупља најбоље компаније из ИКТ сектора и имао око 1500 запослених. Главна улога овог кластера је да створи услове за развој ИКТ сектора, да обезбеди повољно окружење за јачање сарадње између чланица кластера, да обезбеди заједничку платформу за наступ како на домаћем, тако и на иностраном тржишту, да укаже на све могућности које пружају развој и унапређење ИКТ делатности, производа и услуга, да убрза развој ИКТ индустрије у Војводини и Србији.

Кластер са највећим индексом специјализације је Дунђер. То је први грађевински кластер у земљи са седиштем у Нишу, има око 100 чланица, међу којима су: извођачи радова, факултети, научно-истраживачки центри, универзитети. Кластер има изузетну међународну сарадњу са технолошким парковима из Немачке, Грчке, Италије, Шпаније, Словеније, Португалије и Енглеске, и разликује се, поред осталог, од других кластера и по томе што је добитник прве награде за технолошку иновацију

⁴³⁸ Мијачић, Д., (2011), Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији, Београд, стр. 29.

2010. године Министарства науке и технолошког развоја и 2012. године добитник награде Министарства финансија за online речник.

Један од најуспешнијих у Србији је Аутомобилски кластер. Он обухвата 22 предузећа и 5 научних институција, у којима је запослено укупно 8100 људи. Предузећа су лоцирана у Београду, Крагујевцу, Новом Саду, Бечеју и Сурдулици. Овај кластер највише пажње посвећује унапређењу комуникације и размени информација између чланова, изналажењу могућности за обезбеђење финансијских средстава, едукацији, активностима маркетинга, као и развоју сарадње и интернационализацији.

Долазак *Фиата* из Италије у Крагујевац, односно уговор о стратешком партнерству и заједничком улагању у фабрику *Застава*, који је септембра 2008. године потписан између *Фиат групе* и Владе Републике Србије, требало је да означи крај вишедеценијског пропадања некада највећег индустријског комплекса. За време свог пословања од пет деценија, *Застава* је остварила производњу од 4 милиона и извоз од 700.000 аутомобила у 74 земље, на пет континената. Нова заједничка компанија *Фиат аутомобили Србија* је 67% у власништву Фиата, а 33% у власништву Републике Србије. Децембра 2009. године потписан је анекс уговора о заједничком улагању, којим је *Застава* и формално постала део система италијанског произвођача аутомобила. Овим анексом је, поред *Пунта*, предвиђена и производња два потпуно нова модела, Б и Ц класе, који ће првенствено бити намењени извозу на тржишта САД и ЕУ. Велики значај *Фиатове* инвестиције у фабрику *Застава* огледа се у покретању и обнављању српске аутомобилске индустрије, што би требало да доведе до отварања више хиљада нових радних места, до повећања прихода аутомобилске индустрије, али и прихода свих учесника у ланцу снабдевања, до успешнијег пласмана српских производа на тржиштима САД-а, Русије, ЕУ, Кине, као и до повећања извоза и макроекономске стабилности.⁴³⁹

Повезивањем предузећа у кластере (пример аутомобилски кластер) показало се као врло успешна стратегија за повећање и унапређење (јачање) конкурентности наше земље, што уједно представља и веома важан циљ нове индустријске политике. Кластери обезбеђују, свакако, бољи наступ на иностраним тржиштима, као и боље позиционирање на истим, више средстава за квалитетније и иновативније производе, као и сигурније изворе снабдевања. Међутим, паралелно са повезивањем предузећа у

⁴³⁹ Бошковић, Г., Костадиновић, И., (2011), *Кластери малих и средњих предузећа - кључ економског развоја*, Школа бизниса 4/2011, Нови Сад, стр. 64. и 65.

кластере, потребно је увођење међународних стандарда квалитета, јер без њих већина кластера не може да наступа на иностраним тржиштима.

Као можда велики недостатак истиче се, да у Србији не постоји експлицитно дефинисана политика кластера, али зато постоји Стратегија развоја кластера у Србији 2015-2020.⁴⁴⁰ Циљ ове Стратегије је да, по први пут, окупи све институције које су релевантне и које се баве развојем кластера и пружањем помоћи и подршке развоју истих. Кластери се, такође, врло често помињу и они су циљ, било директно или индиректно, у неколико важних докумената националне политике, пре свих Стратегије развоја конкурентних и иновативних МСП.

Табела бр. 52 – *SWOT анализа окружења – кластери*

Предности	Недостаци
- све већи број предузећа у кластерима	- недостатак координације и кохерентности између разних повезаних политика и учесника
- све веће занимање сектора истраживања и развоја за кластеризацију	- недостатак финансијских и кадровских ресурса
- велика разноликост кластерских организација и кластерских модела	- недовољна разноликост потпорних мера и инструмената
- повезаност са кластерима у ЕУ	- недостатак надзора и оцене политика

Извор: Привредна комора Србије, (2015), *Стратегија развоја кластера у Србији 2015-2020*, Београд, стр. 27.

Србија, као и многе земље у развоју суочавају се са далеко већим проблемима у процесу развоја пословних инкубатора у односу на високо индустријски развијене земље. Чињеница је, да недостаје искуство и стручно знање неопходно за успостављање и управљање пословним инкубаторима у нашој земљи. Досадашња пракса показује да је за бржи и успешнији развој инкубатора неопходно да се развијају регионалне агенције, као и пословни центри подршке.

Основни циљ свих инкубатора, па и инкубатора формираних у нашој земљи је подршка оснивању развоја МСП, обично су то касније предузећа која су често на водећој линији нових, иновативних технологија, која врло позитивно утичу на

⁴⁴⁰ Циљеви Стратегије развоја кластера у Србији: унапређење управљања политиком развоја кластера у Србији; мапирање кластера; национална координација за кластере; специјализација региона и израда регионалне мапе кластера; подстицај јачању конкурентности чланица кластера; умрежавање кластера на регионалном нивоу; подстицање иновација и трансфера нових технологија; подстицај сарадње са академском заједницом у истраживању и развоју; јачање извозних потенцијала и интернационализација кластера; умрежавање и сарадња са кластерима у ЕУ у средњој и југоисточној Европи и Дунавском региону. (Привредна комора Србије, (2015), *Стратегија развоја кластера у Србији 2015-2020*, Београд, стр. 11.)

целокупно окружење, пре свега квалитетом производа и услуга, затим инкубатори дају велику подршку и снажан импулс за стварање нових радних места, и то је јако значајно, имајући у виду, да је велики број незапослених у нашој земљи. Поред тога, основна идеја је да МСП што мање буду оптерећена улагањем у саму инфраструктуру, већ да се посвете више свом послу, како би у наредном периоду достигли одговарајући ниво конкурентности и иновативности и како би опстали што дуже на тржишту.

Успешно функционисање пословних инкубатора поред директних ефеката (мерених бројем инкубентата које напусте инкубатор) имају и индиректне ефекте на стејкхолдере у средини у којој се оснивају. Поред значајних економских, пословни инкубатори имају и не мање важне социјалне, али и културолошке ефекте. Социјални ефекти се нарочито испољавају када се пословни инкубатори оснивају као инструмент регионалног развоја, будући да је регионална политика по својој суштини редистрибутивне природе, политика солидарности и помоћи недовољно развијеним регионима, док се важни културолошки ефекти пословних инкубатора манифестују кроз њихов утицај на стварање предузетничке културе у средини у којој се оснивају.⁴⁴¹

Пословни инкубатори у Србији су, углавном, оснивани на иницијативу локалних самоуправа, подржани финансијским донацијама од стране Владе Републике Србије, углавном кроз НИП, и многобројних донатора, пре свих мисли се на Владу Краљевине Норвешке кроз познати ЕНТРАНС програм, затим УСАИД-а, АДАе и холандске организације СПАРК. Оснивање појединих инкубатора у Војводини је подржао и ВИП фонд за подршку инвестиција.⁴⁴² „Евидентно је да потребе за оснивањем инкубатора нису настале као резултат темељних анализа и процена исплативости уложених инвестиција, што у значајној мери утиче на одрживост инкубатора. Идеја о оснивању инкубатора је углавном настајала кроз претпоставке да ће помоћ у пружању физичког простора по повлашћеној цени бити довољан подстрек за развој предузетништва и микро или малих предузећа“.⁴⁴³

Први пословни инкубатор основан је у Нишу 2004. године, затим 2005. године у Књажевцу, док се 2006. године оснива већи број инкубатора на територији Републике Србије и то у Београду, Суботици, Зрењанину и Врању. Од 2006. па до данас, број инкубатора се значајно повећао и остварују завидне резултате.

⁴⁴¹ Војводина ЦЕСС, Владе АП Војводине, (2011), *Стратегија развоја пословних инкубатора у АП Војводини у периоду 2011-2015.*, Нови Сад.

⁴⁴² Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 14.

⁴⁴³ Исто, стр. 26.

Према званичном каталогу пословних инкубатора (ПИ) у Србији тренутно постоје пословни инкубатори у региону Војводине, Београдском региону, региону Шумадије и Западне Србије и региону Јужна и Источна Србија. *Регион Војводине* обухвата: ПИ Нови Сад, ПИ Суботица, ПИ Зрењанин, ПИ Сента, пословни и иновативни центар Бачки Петровац, Слован прогрес – агро бизнис инкубатор, *Београдски регион* обухвата: Пословно-технолошки инкубатор техничких факултета Београд, Нова Искра дизајн инкубатор, ICT HUB, Incentar – центар за инклузију, иновацију и интеграцију, Бизнис центар градске општине Савски венац, Инкубатор за развој предузетништва младих – гнездо, *Регион Шумадија и Западна Србија* обухватају: Бизнис иновациони центар Крагујевац, Бизнис инкубатор доо Крушевац, Бизнис инкубатор центар Ужице, и на крају, али не и мање важни јесу инкубатори у *региону Јужне и Источне Србије*: Пословни инкубатор центар Прокупље, Инкубатор центар Ниш, Бизнис инкубатор центар – ВИС YUMCO, Врање, ЗИП центар за младе – Бизнис инкубатор доо Пирот, Бизнис иновациони центар Зајечар, Бизнис инкубатор Мајданпек, Бизнис инкубатор центар Бор и Бизнис инкубатор центар Кладово.⁴⁴⁴

Мисија оснивања Бизнис инкубатора техничких факултета у Београду је вишеструка: на првом месту ту је подршка студентима да започну и развију сопствени бизнис и тако остваре своју егзистенцију и остану у земљи; стварање услова за директну комерцијализацију резултата научно-истраживачког рада професора и сарадника факултета кроз оснивање сопствених предузећа; стварање нових МСП у области високих технологија.⁴⁴⁵

Према анализама пословања инкубатора у Републици Србији већина пословних инкубатора је смештена у новим или комплетно реновираним пословним просторијама, са најсавременијом техничком опремом, модерним канцеларијским намештајем и брзим интернетом. Међутим, и поред добре техничке опремљености, већина инкубатора у Србији је финансијски неодржива, јер средства која добијају од наплате својих услуга нису довољна за покривање ни основних оперативних трошкова.⁴⁴⁶

ЕУ, заједно са новопримљеним чланицама (Кипар, Чешка Република, Естонија, Мађарска, Летонија, Литванија, Малта, Пољска, Словачка, Словенија,

⁴⁴⁴ Национална агенција за регионални развој, *Каталог пословних инкубатора*, <http://narr.gov.rs/index.php/Aktivnosti/Podrshka-razvoju-poslovnih-inkubatora/Katalog-poslovnih-inkubatora> (приступљено 22.02.2016.)

⁴⁴⁵ <http://www.bitf.rs/cms/item/about/sr.html> (приступљено 22.02.2016.)

⁴⁴⁶ Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 26.

Бугарска, Румунија) и кандидатима за чланове ЕУ у 2007. години (Турска,...), сарађују на хармонизацији њихових националних закона о слободним зонама са одредбама Царинског закона ЕУ, које се тичу слободних зона и царинских складишта. Ово је од великог значаја за слободне зоне Србије и њихову припрему за придруживање ЕУ, јер ће се на време стећи потребна искуства слободних зона Југоисточне Европе.⁴⁴⁷

Пракса је показала да многе земље захваљујући слободним зонама остварују значајне развојне резултате у поређењу са другим земљама. Наиме, земље које имају развијене слободне зоне остварују: значајан прилив страних директних инвестиција и нових технологија, пораст животног стандарда и повећање запослености. Да ли ће слободне зоне у једној земљи, па и у нашој бити успешне, зависи првенствено од односа државе према самом концепту слободних зона и како она утиче на сам развој истих, и од нове индустријске политике, од њених циљева и инструмената. Значајно је да се улога државе Републике Србије знатно променила у позитивном смислу и да постоји светлија и боља будућност у погледу стабилнијег функционисања слободних зона и остварења значајних резултата.⁴⁴⁸

У 2014. години на територији Републике Србије постојало је 12 слободних зона, и то: Слободна зона „Суботица“, Слободна зона „Нови Сад“, Слободна зона „Зрењанин“, Слободна зона „Шабац“, Слободна зона „Смедерево“, Слободна зона „Свилајнац“, „ФАС Слободна зона“ (Крагујевац), Слободна зона „Ужице“, Слободна зона „Крушевац“, Слободна зона „Пирот“, Слободна зона „Апатин“ и Слободна зона „Врање“. Исте године је реализована инвестиција Компаније „*Swarovski*“ у Слободној зони „Суботица“, инвестиција Компаније „Tigar-tyres“ – Big Tigar у Слободној зони „Пирот“ где је завршен објекат од 120.000 м² и инвестиција Града Смедерева у производни објекат површине 20.000 м² за потребе Финске компаније РКС.⁴⁴⁹

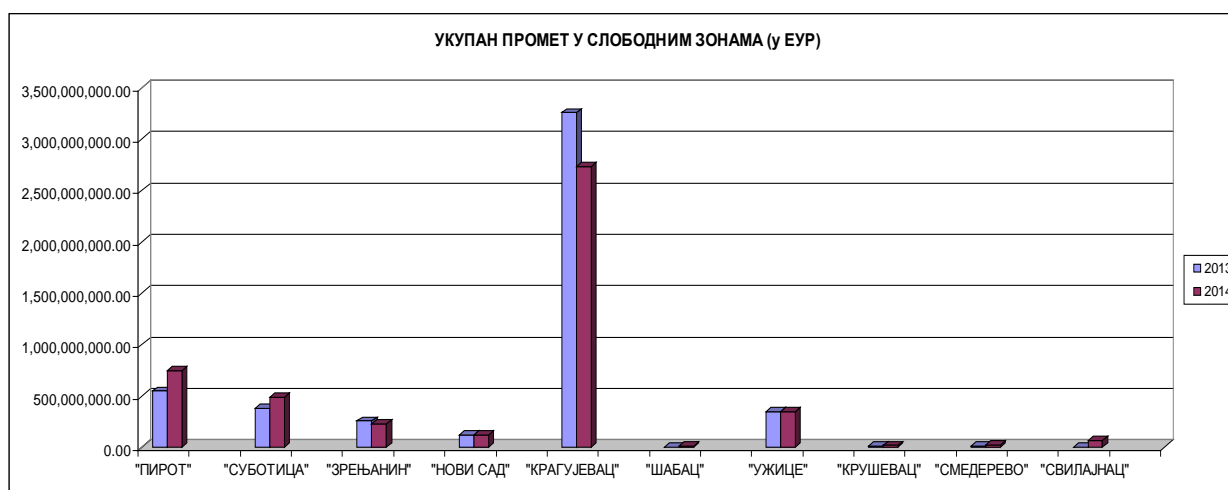
Укупна вредност реализованог промета робе и услуга у 2014. години преко наведених слободних зона износи 4.794.912.684 евра. У односу на 2013. годину укупан промет мањи је за 2,84%. На смањење промета утицало је смањење увоза робе, репроматеријала и готових производа, као и смањење извоза робе. Увоз робе мањи је за 3,24% у односу на 2013. годину, и то репроматеријала за 9,03%, док је увоз готових

⁴⁴⁷ Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2015), *Улога и значај слободних зона у привредном развоју: искуство Републике Србије и Европске уније*, Економика 61 (4), стр. 98.

⁴⁴⁸ Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2015), *Улога и значај слободних зона у привредном развоју: искуство Републике Србије и Европске уније*, Економика 61 (4), стр. 98.

⁴⁴⁹ Министарство финансија, Управа за слободне зоне, (2015), *Извештај о раду Управе за слободне зоне за период од 01. јануара до 31. децембра 2014. године*, Београд, стр. 2.

производа повећан за 61,95%. Извоз робе мањи је за 2,06% у односу на 2013. годину, а пласман робе на тржиште Републике Србије мањи је за 6,18% у односу на 2013. годину. Вредност пружених услуга у слободним зонама већа је у односу на 2013. годину за 101,35%. Смањење укупне вредности реализованог промета робе и услуга у 2014. години резултат је смањења укупне вредности реализованог промета „ФАС Слободна зона“, Крагујевац за 16,16% и смањење укупне вредности реализованог промета робе и услуга Слободне зоне „Зрењанин“ за 9,09% док све остале слободне зоне бележе значајан пораст укупне вредности реализованог промета робе и услуга у односу на 2013. годину.⁴⁵⁰

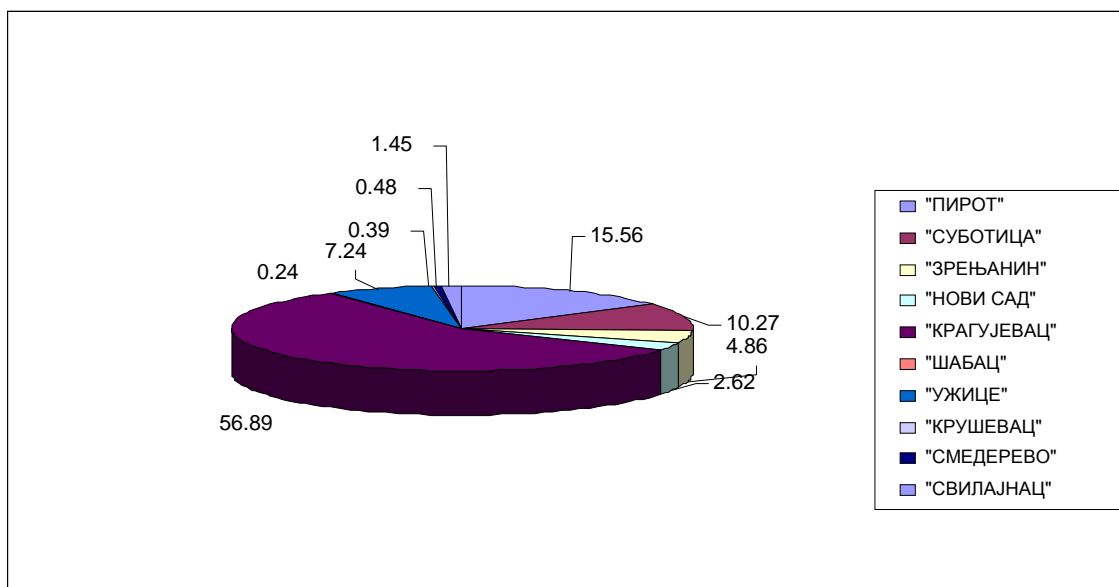
Слика бр. 23 – Укупан промет у слободним зонама (у ЕУР)

Извор: Министарство финансија, Управа за слободне зоне, (2015), *Извештај о пословању слободних зона у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 6.

На основу слике види се да је највећи промет реализован у „ФАС Слободна зона“, Крагујевац и износи 2.728.191.597 евра, односно 56,90% укупно реализованог промета робе и услуга у слободним зонама. У односу на 2013. годину укупан промет у овој слободној зони мањи је за 16,16%, а вредност продате робе и пружених услуга за 14,18%. Пад у укупном промету „ФАС Слободна зона“, Крагујевац у односу на 2013. годину може се сматрати очекиваним, имајући у виду чињеницу да је током 2013. године компанија „Фиат Аутомобили Србија“ д.о.о. први пут извршила испоруку свог производа, модела 500 Л, својим купцима у целом свету, док испорука овог производа током 2014. године, представља поновну куповину од стране купаца и било је

⁴⁵⁰ Министарство финансија, Управа за слободне зоне, (2015), *Извештај о пословању слободних зона у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 4.

очекивано да ће вредност поновљене куповине бити нижа у односу на вредност из 2013. године.⁴⁵¹

Слика бр. 24 – *Учешће слободне зоне у укупном промету слободних зона (у %)*

Извор: Министарство финансија, Управа за слободне зоне, (2015), *Извештај о пословању слободних зона у Републици Србији за 2014. годину*, Београд, стр. 6.

На листи најбољих слободних зона у свету, коју традиционално објављује престижни часопис „Financial Times“, међу 34 најбоље слободне зоне, налазе се и две слободне зоне из Републике Србије. То су: Слободна зона „Зрењанин“ која је освојила награду у категорији подстицаја које нуди инвеститорима, а Слободна зона „Пирот“ у категорији подстицаја које нуди за реинвестирање.⁴⁵²

Концепцијски посматрано, у Републици Србији слободне зоне и индустријски паркови су постављени као генератори развоја појединих подручја и региона земље, односно подручја националне привреде. У њиховом оснивању (индустријских паркова) и функционисању предвиђена је значајна улога државе и инвеститора. Националним инвестиционим планом у Републици Србији предвиђено је формирање индустријских паркова у 50 општина. У те сврхе је за 2005. и 2006. годину држава предвидела око 46 милиона евра⁴⁵³ У концепцији развоја индустријских и технолошких паркова, као и слободних зона, врло је значајна улога локалне самоуправе, која својим активностима и бенефицијама треба да привуче потенцијалне стране инвеститоре, побољша привредну активност и повећа стопу запослености. Кључна идеја државних органа у погледу

⁴⁵¹ Исто, стр. 5.

⁴⁵² Министарство финансија, Управа за слободне зоне, 2015.

⁴⁵³ Министарство финансија Републике Србије, Београд, 2006.

развоја индустријских и технолошких паркова заснива се на принципу да држава изгради потребну инфраструктуру, а инвеститори објекте и да обезбеде неопходну опрему.

Највеће потенцијалне могућности за развој научно-технолошких паркова имају градови Београд, Ниш, Нови Сад, Крагујевац, имајући у виду, да представљају највеће индустријске и универзитетске центре, са највећим бројем становника и највећим бројем образованих кадрова у Србији. Велике могућности за развој истих имају и научни институти Михаило Пупин и Винча. У области металопредавачке индустрије највише могућности за развој има Чачак, Краљево и Крушевац, Пирот и Лесковац имају највеће могућности у области текстилне индустрије, док Врање у области дрвне индустрије и производње намештаја. Тренутно постоје следећи научно-технолошки паркови на територији Републике Србије: НТП Београд, НТП Чачак, НТП Ниш, НТП Звездара, НТП Универзитета у Новом Саду, Технолошки парк Крагујевац, НТП Земун.

Научно технолошки парк Београд основан је у партнерству Владе Републике Србије, Града Београда и Универзитета у Београду, у циљу стварања повољног амбијента за повезивање привреде и научно-истраживачких и образовних организација, трансфер знања, развој нових технологија, комерцијализацију иновација, умрежавање и стимулисање раста економије засноване на знању. Развија се у ново технолошко језгро града које окупља технолошко развојне компаније, домаће и стране, и подстиче оснивање старт-уп компанија, стварајући повољно окружење за иновативност, технолошки развој и конкурентност.⁴⁵⁴ Научно-технолошки парк Београд намењен је како технолошко-развојним компанијама, тако и малим тек основаним компанијама. Својим члановима нуди одређени пакет услуга који обухвата инфраструктурне и стручне услуге и помаже им да у наредном периоду остваре бржи раст и развој.

Научно-технолошки парк Чачак омогућава сарадњу привреде, науке и истраживања кроз развој нових идеја у циљу повећања конкурентности регионалне привреде. Исти пружа инфраструктурну, управљачку и техничку подршку иновативним, као и новооснованим предузећима омогућавајући им даљи раст и развој путем стручне подршке и трансфера технологија из академских и истраживачких сектора. НТП Чачак пружа: образовање за потребе иновативног предузетништва,

⁴⁵⁴ Детаљније о томе: <http://www.ntpark.rs/> (приступљено 21.02.2016.)

подршку иновацијама и оснивање иновативних предузећа, услуге старт уп центра, логистичку и техничку подршку.⁴⁵⁵

Оно што је заиста импресивно када је реч о пословању научно-технолошких паркова јесте да у оквиру њих јако успешно сарађују велике развијене компаније и мала старт уп предузећа, и колико та заједничка сарадња доприноси заједничком развоју. Научно технолошки паркови у Србији помажу иновативним старт уп компанијама и млади предузетници у оквиру НТП Београд створили су већ неке иновације које су познате широм света (попут Паметне клупе компаније *Strawberry Energy*, која обезбеђује енергију за пуњење телефона, таблета....користећи само сунчеву енергију).

Научно-технолошки паркови имају поред директних ефеката на развој предузећа и ефекте на укупну друштвену заједницу, и то преко повећања прихода становништва, отварања нових радних места, повећања пореских прихода за локалну самоуправу, и слично.

На крају, може да се закључи да постоји неједнака распрострањеност елемената пословне инфраструктуре у Републици Србији. Наиме, пословна инфраструктура се значајније концентрише у пет великих градова Србије: Београду, Новом Саду, Нишу, Суботици и Крагујевцу. Међу многобројним разлозима за концентрацију у овим градовима можемо навести присуство донаторских програма и регионалних или МСП агенција за развој који су заједно допринели ширењу свести и идеје о потребама развоја пословне инфраструктуре. На регионалном нивоу, постоји значајна разлика у концентрацији пословне инфраструктуре између региона Београда и региона Војводине са једне стране, и региона Шумадије и Западне Србије и региона Јужне и Источне Србије са друге.⁴⁵⁶

3. Препоруке за будући развој пословне инфраструктуре у Републици Србији

Подаци о пословној инфраструктури у Републици Србији нису систематизовани и не постоји јединствен регистар што је узроковано чињеницом да област пословне инфраструктуре није адекватно системски уређена. Због недостатка података отежано је добијање комплетне слике о стању пословне инфраструктуре у Републици Србији.

⁴⁵⁵ <http://www.ntpcacak.rs/> (приступљено 25.02.2016.)

⁴⁵⁶ Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 44.

На основу тренутног стања и нивоа развијености елемената пословне инфраструктуре, њихове укупне ефикасности у пословању и утицаја на локални економски развој, могуће је дати неке основне препоруке у погледу предузимања активности надлежних државних органа у правцу унапређења и трансформације пословне инфраструктуре у Републици Србији у наредном периоду.

Прво, у наредном периоду неопходно је да се успостави јединствена евиденција о пословној инфраструктури на територији Републике Србије за све заинтересоване инвеститоре, као и за државне институције, која ће, сасвим сигурно, представљати званичан и поуздан извор података, који се може користити за даља истраживања. Циљ ове евиденције је привлачење домаћих и страних инвеститора, као и равномернији регионални развој. Имајући у виду да пословна инфраструктура има велики значај за регионални развој посебно треба истаћи да је Министарство надлежно за послове регионалног развоја у сарадњи са Републичким геодетским заводом дало предлог пројектног решења за Катастар пословне инфраструктуре.

Друго, у наредном периоду неопходно је увођење такозваног системског приступа за редовно праћење рада и даљег развоја пословне инфраструктуре, као и праћење ефеката развоја пословне инфраструктуре, како на повећање броја МСП, увођење иновација, прилива страних директних инвестиција, тако и на равномерни регионални развој и на привредни раст.

Треће, неопходно је предузети активности у правцу развоја и истовременог јачања пословне иновационе инфраструктуре. У ту сврху, пословни инкубатори и научно-технолошки паркови представљају врло значајне моделе подстицања развоја иновативних МСП, примене резултата научних истраживања и трансфера технике и технологије, привлачење страних директних инвестиција, као и економског развоја у целини. Поред развоја поменутих елемената пословне инфраструктуре, треба истовремено развити и остале елементе пословне инфраструктуре. Наиме, пословни инкубатори усмерени су на развој креативне индустрије, развој сектора информационих технологија и могу да подстакну предузетништво на нивоу земље. Предност слободних зона и научно-технолошких паркова је у лакшем обезбеђењу инфраструктурно опремељеног (уређеног) земљишта, дозвола за пословање или за изградњу простора за научно-истраживачке или услужне делатности, што у сваком случају привлачи пажњу страних инвеститора.

Четврто, за успешно пословање МСП неопходно је да постоји добро развијена и квалитетна саобраћајна, комунална, телекомуникациона, енергетска инфраструктурна опремљеност, поред помоћи и подршке за њихово оснивање. Чињеница је, да инфраструктурна опремљеност није иста на подручју Јужне и Источне Србије и Западне и Северне Србије. Постоји значајно заостајање путне инфраструктуре општина Јужне и Источне Србије за Београдом и неким општинама у Војводини. Иако је постојање базичне инфраструктуре просто неопходно за пословање МСП, Републици Србији је потребна и добро развијена *пословна инфраструктура*, која ће омогућити несметани развој и опстанак МСП.

МСП представљају „мотор“ економског развоја и један од основних фактора модерне економије. Међутим, у сектору МСП и даље постоје проблеми као што су: финансирање, застарела техника и технологија, лош приступ извозним тржиштима, слаб извоз, тако да се у наредном периоду препоручују одређена побољшања која су директно везана за правни оквир функционисања сектора МСП, стварање повољног окружења, као и пружање финансијске и институционалне подршке за развој МСП. Осим тога, у наредном периоду потребно је да се МСП повезују (посебно у области индустрије) и да стимулишу развој кластера,⁴⁵⁷ то је један од начина подизања ефикасности пословања и ефикасности развоја МСП. Оваква врста повезивања ће, сасвим сигурно, допринети складнијем регионалном и укупном привредном развоју Републике Србије.

Пето, како Стратегија развоја кластера у Републици Србији препознаје кластере као алат за јачање конкурентности српске привреде, потребно је у наредном периоду повећати извоз и омогућити приступ новим тржиштима, извршити трансфер и увести нову, модернију, савременију технологију у српску привреду, створити и побољшати постојеће услове за иновације, исто тако, увести и побољшати норме квалитета и процеса на нивоу свих чланова кластера.⁴⁵⁸ Осим тога, неопходно је спровести и одређене мере, које ће унапредити развој кластера. Наиме, препорука је да се изврши мапирање кластера и израда регионалних мапа кластера, промоција политике развоја

⁴⁵⁷ У Европи се сматра да су кластери у великој мери повезани са просперитетом, па су зато националне иницијативе за развој кластера усмерене према: привредном расту, већој конкурентности, бржем усвајању иновација и трансфера технологије, увођењу напредних технологија (иновацијама високе технологије, high-tech) (Привредна комора Србије, (2015), *Стратегија развоја кластера у Србији 2015-2020*, Београд, стр. 6).

⁴⁵⁸ Привредна комора Србије, (2015), *Стратегија развоја кластера у Србији 2015-2020*, Београд, стр. 12.

кластера, оцењивање развоја кластера и јако важно да се оствари сарадња са ЕУ у имплементацији политике развоја кластера.⁴⁵⁹

„Светска искуства показују да је улога државе у формирању индустријских кластера прилично јасна. Држава ретко сама организује формирање новог кластера. Међутим, кад је он у фази настанка или је настао, држава политиком и мерама подршке може да утиче да се створи адекватно окружење“.⁴⁶⁰ С тим у вези, због самог значаја кластера за индустрију једне земље неопходна је активна улога државе. Наиме, држава би требало да још више подстиче и помаже развој кластера и да и даље ствара услове за њихов несметани развој. Поред преко потребне помоћи државе, потребно је да се за успех кластера изгради и поверење међу члановима. Недостатак истог представља један од основних проблема са којима се сусрећу предузећа која су чланови кластера, што се истовремено одражава на квалитет и ефикасност рада кластера.

Шесто, кластери, као и пословни инкубатори представљају јако важне елементе пословне инфраструктуре и врло успешно подстичу предузећа на удруживање у циљу повећања како њихових индивидуалних конкурентности, тако и конкурентности самог региона. Инкубатори имају јако значајну улогу на почетку пословања предузећа, па с тим у вези, препорука је да се унапреди њихов рад, да се организује обука запослених на нивоу инкубатора, у циљу пружања широког спектра услуга (услуге предузетницима и предузећима), да се успоставе добри односи са организацијама и институцијама које су укључене у будуће иницијативе инкубатора.

Седмо, „...препоручује се да се инкубатори фокусирају на одређене секторе који имају компаративну и конкурентну предност у средини у којој делују. С тим у вези, потребно је изградити чвршће везе између инкубатора, кластера и канцеларија за локални економски развој како би се интегрисано приступило развоју идентификованих стратешких сектора. У циљу оснаживања сарадње између ових чиниоца, у мањим срединама и тамо где је то могуће, препоручује се давање простора инкубатора канцеларијама кластера, ЛЕР канцеларијама, пружаоцима пословних услуга, стручним консултантима и слично како би се постигла синергија у деловању ових актера на локални економски развој“.⁴⁶¹

⁴⁵⁹ Исто, стр. 15.

⁴⁶⁰ Мићић, В., (2010), *Конкурентност индустрије Србије као претпоставка њеног ефикасног развоја*, докторска дисертација, Крагујевац, стр. 240.

⁴⁶¹ http://www.lokalnirazvoj.org/upload/News/Documents/2012_07/Preporuke.pdf (приступљено: 26.03.2016.)

За будући развој инкубатора важна је стандардизација, којом би се много лакше пратило њихово пословање и мерили ефекти, које они остварују у току свог пословања, као и вршило поређење са другим више или мање успешним инкубаторима.

Осмо, не треба занемарити чињеницу да слободне зоне представљају један од значајних инструмената развоја и подстицаја предузетништва, као и унапређења укупног економског развоја. Оне могу понудити услуге у виду простора, објеката, саобраћајне, комуналне инфраструктуре, чиме би се креирало позитивно окружење, које врло једноставно стимулише и подстиче раст МСП, као и долазак страних заинтересованих инвеститора. Стога, препорука је да наша земља уведе јединствени регистар слободних зона, како би се лакше, најпре, пратио њихов рад, а затим правила и пројекција за будући период. Због вишеструких позитивних утицаја на укупни развој и конкурентност, убудуће слободним зонама је неопходна још већа подршка како локалних, регионалних и државних нивоа власти. Исто тако, потребно је иницирати активности у проналажењу и резервисању нових локација погодних за оснивање и пословање слободних зона, и наставити са инвестирањем у инфраструктуру и инфраструктурно опремање зона.

Девето, имајући у виду да у домену развоја научно-технолошких паркова Република Србија значајно заостаје у односу на земље ЕУ и многе земље у окружењу, препорука је да у наредном периоду постојећи научно-технолошки паркови у значајној мери унапреде своје капацитете за коришћење науке у циљу како технолошког, тако и привредног развоја. Ово тим пре што је основни циљ оснивања и постојања научно-технолошких паркова је да се поред истраживача и научника окупи и велики број домаћих и страних предузећа. Поред тога, научно-технолошки паркови морају да се опреме и свом потребном инфраструктуром, која ће омогућити научницима, предузећима да се баве научним истраживањем и израдом пројеката, као и да буду повезани и са другим предузећима, факултетима, јединицама локалне самоуправе.

Десето, основна карактеристика развоја елемената пословне инфраструктуре до сада је регионална неуједначеност, која је изузетно изражена и то првенствено због неадекватне планске изградње и не уважавања реалних могућности и реалних потреба МСП, као и општина и региона у којима се исти налазе. Препорука је да се у будућности прате реалне потребе и да се елементи пословне инфраструктуре развијају плански, а не према интересима доносилаца политичких одлука и прилива средстава донатора. У супротном биће изражена неефикасност у раду, оствариће се значајно

мањи ефекти који утичу на повећање конкурентности и изостаје дугорочни извори финансирања.

Најзад, циљ развоја пословне инфраструктуре у будућем периоду требало би да буде усмерен ка стварању повољних услова који, најпре, подстичу предузетничко понашање, а затим и прилив домаћих и страних инвестиција. Препорука је да се убудуће мање улаже у пословну инфраструктуру, а да се, ипак, више пажње поклони квалитетнијем развоју елемената пословне инфраструктуре. Само уз такав развој и уз истовремено побољшавање услова финансирања, може да се створи идеалан амбијент за привлачење страних инвеститора, подстицање предузетништва, и веће запошљавање радноспособног становништва.

Програм подршке развоју пословне инфраструктуре дефинисан је у Србији 2016. године, а за његову реализацију предвиђена су средства у висини од 500.000 динара. “Наведени износ средстава одређује се за реализацију: 1) мера инфраструктурног опремања слободних зона; 2) мера унапређења инфраструктурних капацитета у циљу повезивања слободних зона са окружењем”.⁴⁶²

Основни циљ овог Програма је подршка и помоћ развоју *пословне инфраструктуре*, стварање потребних услова за привлачење страних инвеститора, као и за значајнији прилив страних директних инвестиција, отварање нових радних места (чиме би се бар мало ублажио проблем незапослености), и стварање повољног пословног амбијента, неопходног за несметано функционисање елемената пословне инфраструктуре.

Будући да је *пословна инфраструктура* инструмент индустријске политике, могле би се дати и неке *опште препоруке*, као и сугестије за креаторе индустријске политике.

Прво, чињеница је да је глобализација као феномен данашњице и врло актуелан процес присутан у свим земљама света које имају развијену индустрију. И управо, највеће користи од глобализације имају индустријски најразвијеније земље света.

Друго, мање развијене земље, као што је и Република Србија, имају много више негативних последица, него користи од овог актуелног процеса.

⁴⁶²<http://www.privreda.gov.rs/javni-poziv-za-prijavu-projekta-za-program-podrske-razvoju-poslovne-infrastruktura-za-2016/> (приступљено 26.03.2016.)

Треће, сам процес глобализације омогућава развијеним земљама да имају доминантан положај на тржишту и да диктирају услове пословања мање развијеним земљама, које морају да се прилагођавају новонасталим околностима на њему.

Четврто, креатори индустријске политике имају задатак да дефинишу индустријску политику која ће искористити све позитивне ефекте глобализације и бити довољно флексибилна да се прилагоди свим изазовима које намеће овај процес.

ЗАКЉУЧАК

1. Индустриска политика, као компонента стратегијског управљања развојем индустрије, има изузетно велики значај за развој како саме индустрије, тако и за развој привреде сваке земље. Основи циљеви индустријске политике, по појединим земљама, су различити. Међутим, сви ти циљеви су усмерени на измену постојећег стања у индустрији и своде се на један заједнички - *унапређење укупног индустријског развоја*. При томе, присутна је тежња да се изгради оптимална индустријска структура и да се побољша животни стандард грађана. Због тога, све већи број земаља, управо, идентификује делове индустрије који се, уз помоћ различитих мера индустријске политике, могу довести у водећу (доминантну) позицију на светском тржишту. Међутим, креатори индустријске политике из мање развијених земаља као што је Србија, у процесу глобализације, суочени су са знатно већим тешкоћама и изазовима у креирању индустријске политике, него што је то случај код високо индустријски развијених земаља. У тим мање развијеним земљама потребно је да постоји значајна подршка државе и да се креира таква политика, која ће да омогући лакше прилагођавање на светском тржишту.

Европска унија је 2000. године усвојила Лисабонску стратегију, којом је дефинисала нови концепт индустријске политике. Овом Стратегијом планирано је да Европска унија постане најконкурентнија економија у свету, темељена на иновацијама, знању и предузетништву. Све земље чланице Европске уније снажно су подстицале и доприносиле реализацији циљева Лисабонске стратегије. Образовање и истраживање су истакнути посебно у Лисабонској стратегији и Европска унија је увела концепт перманентног континуираног и флексибилног образовања и доживотног учења у циљу развоја људских ресурса. Као један од циљева истиче се и једнака шанса за запошљавање кадрова, без обзира на полну и старосну структуру. Поред тога, Лисабонском стратегијом се наглашава значај стварања повољног и стимулативног (подстицајног) пословног окружења за пословање малих и средњих предузећа. Иако је, сасвим извесно учињен изванредан напредак у реализацији циљева Лисабонске стратегија је, ипак, доживела неуспех, јер Европска унија није успела да оствари задате циљеве и тако постане најконкурентнија економија заснована на знању. Зато је Европска комисија израдила нову стратегију Европа 2020, која има три повезана приоритета:

паметан раст, одрживи раст и инклузивни (свеобухватан, интегративни) раст. Од земаља чланица Европске уније се очекује да овом стратегијом прецизно дефинишу циљеве и мере за остварење тих циљева у будућем периоду.

Република Србија има за циљ да постане чланица Европске уније па, с тим у вези, неопходно је да води модерну и нову индустријску политику. Циљ је био да се новом индустријском политиком, најпре, створи атрактивно пословно окружење које ће омогућити ефикасно пословање индустријских предузећа, њихов дугорочни развој, имплементацију иновација, повећање конкурентности индустријских производа и услуга. Само на тај начин може да сачува своју индустрију и да спречи релокацију индустријских предузећа која успешно послују. Нова индустријска политика је можда најсигурнији начин да се Србија приближи развијеним земљама Европске уније.

Нова индустријска политика дефинисана је новом Стратегијом и политиком развоја индустрије за период од 2011-2020. године. Наведена Стратегија је јако важна Републици Србији у поступку прикључења Европској унији. Наиме, она је усаглашена са индустријском политиком Европске уније истовремено са циљевима нове стратегије Европа 2020.

Искуства других земаља које су већ постале чланице Европске уније, указују да уколико нека земља жели да постане равноправни члан Европске уније, неопходно је да усклади своју индустријску политику са индустријском политиком Европске уније. Јасно је, да није могуће остварити динамичан раст и развој индустрије Србије, уколико се игнорише нова индустријска политика Европске уније. То значи да морају бити усклађени циљеви, инструменти и мере индустријске политике земље потенцијалног кандидата за чланство у Европској унији са циљевима, инструментима и мерама индустријске политике Европске уније. Све ово наводи да је неопходна конвергенција нове индустријске политике Србије са новом индустријском политиком Европске уније дефинисаној према Лисабонској стратегији. Лисабонска стратегија као и њени циљеви су јако важни за нашу земљу и неопходно је њено спровођење уколико желимо достићи индустријске стандарде Европске уније. Поред тога, како би Србија прилагодила индустрију пословном окружењу и индустријску структуру Европској унији, потребно је да: усклади мере индустријске политике са све већим захтевима за заштиту животне средине, изврши већа улагања у истраживање и развој, заврши процес приватизације и све више користи савремену технологију.

Захваљујући изузетно повољном географском положају, структури радне снаге, способности брзог усвајања нових технологија, Европска унија види Србију као изузетно повољно подручје за преусмеравање инвестиција и делатности, чија је конкурентност и опстанак у другим земљама чланицама Европске уније постао неизвесан. Ако Србија постане чланица Европске уније до 2020. године могла би да оствари значајне предности, шансе и могућности за убрзани развој индустрије. Оно што би Србија могла да очекује уколико постане чланица Европске уније је знатно шире (веће) тржиште и значајно већи прилив страних инвестиција.

2. *Пословна инфраструктура* је изузетно значајан инструмент за интензивирање индустријског и привредног развоја, и то кроз повећање конкурентности пословања, повећања запослености и привлачења страних директних инвестиција.

Како би Србија у, наредном периоду, обезбедила међународни конкурентни пословни амбијент и, истовремено, побољшала пословну активност и повећала извоз, она мора да испуни одређене услове: да *развој пословне инфраструктуре* усклади са Европском унијом, затим да прилагоди јавну потрошњу реалним могућностима привреде, да настави са спровођењем нове индустријске политике која ће обезбедити конкурентне услове пословања, да подстиче развој малих и средњих предузећа, да подстиче иновативност и стимулише прилив страних директних инвестиција, да улаже у образовање кадрова и да настави са реструктурирањем привреде усмерене ка бржем расту индустрије.

Пословна инфраструктура је у последњих пар деценија постала важна, чак и кључна идеја повећања конкурентности и напредовања у Републици Србији. За развој пословне инфраструктуре, биле су заслужне многобројне међународне организације, институције и агенције, које су имале за циљ даљи напредак и развој земље. Развој пословне инфраструктуре у Србији подржан је од стране великог броја важних институција и организација, као и програма Европске уније (LEDIB, USAID, ENTRANS...).

Пословна инфраструктура има изузетно велики допринос за развој малих и средњих предузећа и за јачање њихове међународне конкурентности. Србија има за циљ да мала и средња предузећа, током времена, постану извозно оријентисан и међународно конкурентан сектор. Уколико дође до остварења тог циља Србија ће имати вишеструке користи: виши животни стандард становништва, равномернији

регионални развој, већи степен запослености и велике шансе за интеграцију у Европску унију.

Мала и средња предузећа, у свом пословању, се сусрећу са великим проблемима и ограничењима. Како би се решили ти проблеми, олакшало целокупно њихово пословање убрзао развој као и унапредио конкурентски положај малих и средњих предузећа, развијају се елементи пословне инфраструктуре (*пословни инкубатори, кластери, слободне зоне и научно-технолошки паркови*). Успешно пословање и опстанак, у савременим условима развоја (све оштрија конкуренција између предузећа на тржишту, интензиван технолошки развој, све већи захтеви купаца у погледу квалитета производа, захтеви и притисци за заштитом и очувањем човекове околине), намеће потребу да се мала и средња предузећа *повезују кроз поједине облике пословне инфраструктуре* и то: *кластере, инкубаторе, као и оснивањем индустријских и слободних зона и научно-технолошких паркова*.

У савременим условима развоја све значајнији тренд је повезивање малих и средњих предузећа у кластере. Сталне промене које се дешавају на глобалном тржишту, раст конкуренције, као и честе промене у пословању многих предузећа, подстичу предузећа да се удружују у кластере и да тако буду озбиљни конкуренти великим предузећима.

Повезивање предузећа у кластере као и сам развој *кластера*, може имати велику и важну улогу у остварењу укупног привредног развоја, као и побољшања и повећања конкурентности и иновативности земаља у развоју, на њиховом путу према Европској унији. Зато је неопходно предузећима која се удружују у кластере пружити максималну подршку и заштиту, и обезбедити им најпре, правну регулативу, институционални оквир и финансијска средства за несметано функционисање.

Концепт кластера прихваћен је као једно од могућих решења за опстанак малих и средњих предузећа, будући да кластери омогућавају предузећима да постану продуктивнија, иновативнија, као и конкурентнија, у односу на период кад су на тржишту наступала самостално. Кластери омогућавају малим и средњим предузећима напредовање и бољитак у сваком погледу, имајући у виду да су предузећа флексибилнија и да се лакше суочавају са променама које су све израженије у променљивом окружењу. Чланови кластера, такође, имају много бољи приступ запосленима (које успешно мотивишу и стварају им пријатну радну атмосферу), добављачима, институцијама и важним информацијама за даље пословање.

Закључује се, да се предузећа повезују у кластере ради стварање заједничке користи, побољшања положаја на тржишту, с обзиром да долази до повећања ефикасности и продуктивности предузећа чланица. Генерално посматрано, кластери утичу позитивно на целокупно пословање предузећа, али само ако предузећа имају поверења једни у друге, и ако добровољно, без притисака са стране (разне јавне институције и предузећа ван кластера), обављају све послове.

Држава настоји да на најефикаснији начин помогне и учествује како у настајању, тако и у даљем развоју кластера. Држава, државне институције, као и локални органи власти, такође, желе да пруже адекватну подршку (пореске олакшице, подстицајна средства и закони) развоју кластера у циљу остваривања одређених економских предности које кластери доносе региону. Уколико држава у процесу формирања кластера не би учествовала, будућност њиховог опстанка била би врло неизвесна. Наиме, њена подршка и помоћ су неопходни приликом формирања истих, због све веће конкуренције на тржишту. Држава треба да створи неопходне услове за успешан развој кластера, и да омогући да предузећа чланице кластера стално иновирају и уводе нове и квалитетније производе на тржишту, како домаћем, тако и међународном.

Поред подршке развоју кластера, пракса показује да је и за успешан развој пословних инкубатора неопходна велика подршка и помоћ државе, као и плански приступ и подршка и локалних власти. Наиме, држава константно подстиче развој инкубатора и утиче на остварење позитивних резултата, који се очекују тек после неколико година од оснивања.

Инкубатори представљају веома значајан и важан инструмент *пословне инфраструктуре* (поред индустријских кластера, слободних зона и научно-технолошких паркова), затим пружају повољно пословно окружење за развој малих и средњих предузећа и труде се да новонасталим предузећима обезбеде све неопходне ресурсе, услуге и помоћ која им је на почетку пословања неопходна. На тај начин предузећа сва потребна средства могу усредсредити на пословну и иновациону делатност, ради што бржег пласмана нових производа и услуга на тржиште, с обзиром да немају за почетак велико улагање у инфраструктуру.

Као најважнији циљеви оснивања пословних инкубатора истичу се: подршка оснивању нових, иновативних предузећа са потпуно новим и квалитетним производима и услугама; креирање нових и модерних радних места у новим

предузећима, као и у постојећим малим и средњим предузећима путем иновација односно активног иновativног приступа; промоција трансфера rezultata универзитетских истраживања у практичну употребу; практична употреба rezultata универзитетских истраживања као подршка оснивачима нових предузећа; и велика мотивација да се учествује у неким профитабилнијим пословним подухватима.

Слободне зоне су трећи изражајни облик *пословне инфраструктуре* који представља грађевински уређен и комунално опремљен простор, који се користи од стране великог броја предузећа и предузетника, при чему усклађен и заједнички приступ омогућује коришћење простора, као и административних, финансијских, техничких, комуналних услуга и других услуга, остварујући на тај начин знатно ниже трошкове пословања. Поред тога, слободне зоне треба посматрати и као један од инструмената у реализацији нове актуелне индустријске политике, која промовише неке најзначајније економске циљеве. Међу тим циљевима истичу се: повећање запослености, повећање продуктивности и ефикасности у економији, повећање извоза, унапређење технолошког процеса производње и реструктурирање производње, и на крају, али и не најмање значајан развој малих и средњих предузећа.

Развој слободних зона је планска, дугорочна активност која је усмерена на подстицање привредног развоја и запошљавања на територији једне земље, уз постојање опремљеног простора и других видова подршке, који омогућавају бржи, ефикаснији привредни развој појединих предузећа у конкретној зони. Мисија слободних зона је, да у једној земљи створи повољни пословни амбијент са најповољнијим условима, који ће омогућити успешније пословање и то са модернијим профитабилнијим програмима и уз веће ангажовање страног капитала.

Слободне зоне, сасвим сигурно, не представљају само меру за привлачење страних инвеститора, већ на неки начин представљају и подстицајну меру за домаће инвеститоре и домаћа предузећа. Наиме, разним олакшицама и погодностима, као и ослобађање од плаћања пореских и увозних дажбина, царина, инвеститори се врло лако привлаче да послују у оквиру слободних зона.

У многим развијеним земљама, као и земљама у развоју, слободне зоне и научно-технолошки паркови прихваћени су као механизми за подстицање и унапређење развоја индустрије. Наиме, помоћу њих инвеститори много лакше долазе до дозвола за изградњу простора, где ће се обављати индустријска производња, као и многе друге научно-истраживачке делатности.

Научно-технолошки паркови су изузетно популарни у данашње време, а то произилази из чињенице да њихово оснивање има различите користи за локалну самоуправу, али и за цео регион. Они доприносе индустријском и привредном развоју и врло су значајни, како за високо развијене земље, тако и за земље у развоју. И у Србији је овај инструмент пословне инфраструктуре све више заступљен и има тенденцију даљег раста и развоја. Они су врло важни за опстанак и развој савремене индустрије. Њихов развој је од суштинског значаја за целокупну привреду, јер подстичу развој малих и средњих предузећа, што истовремено доводи до убрзаног привредног развоја утемељеног на знању.

Без правног оквира којим се обезбеђује повољна пословна клима и без одговарајуће и квалитетне радне снаге, као и инфраструктуре, улагање у научно-технолошки парк сматра се узаладним и без користи. Изузетно је важно узети у обзир чињеницу да научно-технолошки парк јесте значајан, али не и довољан, као и једини инструмент за привлачење страних инвеститора и нових заинтересованих предузећа.

3. Потребно је да држава и њени креатори економске политике створе повољан и погодан пословни амбијент и услове за развој пословне инфраструктуре, како би она била ефикасна и ефективна у подршци новој индустријској политици Републике Србије. Један од важних услова за њен несметани развој је адекватна правна регулатива и стратешка документа која би регулисали ову област. Значајно је напоменути да не постоји један званични документ који се бави искључиво пословном инфраструктуром. Зато се посебна пажња поклања законима који су донети у Србији: *Закон о слободним зонама*, *Закон о просторном плану Републике Србије* и *Закон о иновационој делатности*. Поред Закона, важна су стратешка документа за развој пословне инфраструктуре: *Стратегија и политика развоја индустрије*, *Стратегија регионалног развоја*, *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа*, *стратезија подстицања и развоја страних улагања*, *Стратегија развоја слободних зона* и *Стратегија научног и технолошког развоја*.

Србију на путу ка пуноправном чланству у Европску унију чека усклађивање индустријске политике са принципима Европске уније и њених држава чланица. Развој индустријске политике у Србији и земљама Европске уније уређен је дугорочним стратешким документима који прописују главне циљеве и приоритете даљег развоја. У Србији је усвојена *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011-2020. године*. Иста је усаглашена са индустријском политиком Европске уније,

као и циљевима Нове европске стратегије Европа 2020. године. Ова стратегија представља врло важан развојни документ који на врло прецизан начин дефинише развојне приоритете индустрије Србије и начине за остварење истих у наредном периоду. Генерално посматрано, нашој земљи је била потребна оваква стратегија, како би могла јасно да процени и сагледа путеве остваривања основног циља, а то је, свакако, динамичан развој индустрије уз истовремено стварање нове индустријске структуре Србије.

Један од елемената ове Стратегије је стварање повољног амбијента за развој и унапређење пословне инфраструктуре која би подстакла, најпре, отварање, а затим и умрежавање малих и средњих предузећа, која би представљала окосницу будућег раста индустријске производње, као и реализације нове индустријске политике.

Поред ове Стратегије, важна је и Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период 2007-2012. године, она представља први званични стратешки развојни документ из области регионалног развоја који на конзистен и целовит начин дефинише основне развојне приоритете регионалног развоја земље и начине њиховог остваривања у будућем периоду. Она је створила и основу за креирање институционалног и законодавног оквира за равномерни регионални развој у Републици Србији.

За Србију је развој сектора малих и средњих предузећа од великог значаја и представља један од кључних фактора у процесу прикључења Европској унији. Зато је Влада Републике Србије 2008. године усвојила један од важнијих докумената у коме се дефинишу циљеви и основни правци развоја малих и средњих предузећа а то је *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*, поред наведене усвојена је 2015. године и *Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године*, која утврђује циљеве, оквир, приоритете и мере за унапређење развоја малих и средњих предузећа у наредном периоду. Ова Стратегија представља наставак претходне Стратегије, као и њену надоградњу и постоји велика усклађеност између ова два документа.

Стратегијом за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године утврђује се оквир мера за даље унапређење малих и средњих предузећа и повећање њихове конкурентности. Као најважнији стратешки циљеви истичу се: унапређење пословног окружења,

унапређење способности малих и средњих предузећа за приступ различитим изворима финансирања, подршка развоју образовања за предузетништво, као и континуирани развој људских ресурса, јачање конкурентности и иновативности малих и средњих предузећа, обезбеђење неопходне подршке малим и средњим предузећима за излазак на нова тржишта, промоција предузетничког духа, подстицање предузетништва жена, младих и социјалног предузетништва.

Стратегије које се међусобно подржавају су *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа*, и *Стратегија страних улагања* и оне обезбеђују синергетске (здружене) ефекте. Сврха Стратегије подстицања и развоја страних улагања јесте да помогне Србији у привлачењу страних улагања, која временом добијају све већи значај у реализацији циљева привредног развоја. Многе земље истичу као водећи циљ привлачење страних улагања, имајући у виду да иста имају важну улогу у повећању конкурентности, повећању извоза, отварања нових радних, самим тим и повећању запослености, повећање животног стандарда становништва и унапређење процеса производње уз употребу нове модерне технике и технологије.

Страна улагања су потребна у свим секторима привреде, реално, међутим постоје сектори који имају значајну конкурентску предност и они би донели земљи највећу корист. То су: информационо-комуникациона технологија, банкарство, хемијска индустрија, текстилна индустрија, дрвна индустрија, прехранбена индустрија, инжењеринг, пољопривреда, туризам, итд. У нашој земљи наведени сектори доприносе поприлично повећању извоза и привлачењу страних инвеститора, имају потенцијала за отварање нових радних места и имају велике могућности да развију индустријске кластере.

Страна улагања су за привреду Србију врло значајна, јер подстичу развој индустрије, односно доприносе порасту међународне конкурентности индустрије Србије. Као најважнији фактори који подстичу тај развој истичу се: стимулисање иновација и инвестиција на нивоу локалне самоуправе, стручно образовање радне снаге, лакши приступ међународном тржишту робе и капитала, трансфер нових технологија, смањење трошкова производње, јачање конкурентске способности домаћих произвођача, пораст продуктивности домаће индустрије. Зато је и ова стратегија битна, јер даје подстицај да се убрза унапређење у пословном окружењу наше земље, на добробит свих инвеститора.

Развој слободних зона је готово изванредан у Србији у наредном периоду и оне, генерално посматрано, доприносе бржем развоју земље, кроз прилив страних директних инвестиција, повећања извоза, запослености и унапређења процеса производње. Страни инвеститори су заинтересовани да улажу свој капитал у развој слободних зона у Србији, из разлога што код нас постоје одређене погодности и олакшице (пореске олакшице, повољнији царински третмани, знатно једноставнији административних поступци), које не постоје у другим земљама света. Поред слободних зона, Србија ради на успостављању и унапређењу развоја научно-технолошких паркова, који могу да привуку страна непосредна улагања, која су неопходна за развој целокупне привреде једне земље.

За даљи напредак земље у сваком погледу, битан је и потенцијал у сектору науке и истраживања и развоја, који Србија има. Наша земља треба у наредном периоду да створи друштво засновано на знању и да препозна науку и високо образовање као факторе економског, друштвеног и цивилизацијског развоја. С тим у вези, Србији је Стратегија научног и технолошког развоја за период од 2016. до 2020. године била неопходна, како би подстакла научна истраживања, иновативне делатности, такође, како би се унапредила међународна сарадња у домену иновација и науке и обезбедила доступност људских ресурса за науку и привреду.

Поред наведених Стратегија, имајући у виду популарност слободних зона последњих деценија двадесетог века, као и историјски развој слободних зона, неопходно је било да наша земља дефинише и Закон о слободним зонама. Циљ доношења овог Закона је оптимално искоришћење домаћих извора, узимајући у обзир повољан географски положај и постојећу инфраструктуру.

Према Закону о просторном плану утврђено је да Србија има осетљив геостратешки положај и има велики значај у саобраћајном повезивању Западне и Централне Европе са Блиским истоком и Југоисточном Европом. Положај наше земље је потпуно промењен и побољшан у последњих двадесет година на међународном плану.

Дугорочна визија Републике Србије у погледу просторног развоја је да буде: територијално утврђена и регионално уравнотежена, стабилна, конкурентна и одрживог економског раста, инфраструктурно опремљена и саобраћајно приступачна, очуваног и заштићеног природног и културног наслеђа, квалитетне животне средине, и интегрисана у окружење. Да би Република Србија остварила визију неопходно је да:

максимално искористи свој геостратешки положај у Европи, прецизно одреди своје границе, оствари добру сарадњу са суседима, унапреди саобраћајне услове у подручјима у којима је мања приступачност у инфраструктурном и саобраћајном погледу.

Законом о иновационој делатности дефинисане су врло прецизно организације за пружање инфраструктурне подршке иновационој делатности, и то: пословно-технолошки инкубатор и научно-технолошки парк. Они својим члановима обезбеђују све потребне услове за рад и пружају им различите врсте услуга (рекламирање, коришћење заједничких просторија, телекомуникационе услуге, финансијске и књиговодствене услуге и др.).

4. Србија има за циљ да, у наредном периоду, оствари убрзани привредни развој, па је од суштинске важности да створи стабилно пословно окружење, јер ће само тако да привуче стране инвеститоре и да оствари планирани привредни раст у будућности. Поред стабилног пословног окружења, Србија треба и да понуди нешто карактеристично, посебно и различито, с обзиром да је конкуренција на тржишту велика, и да тако привуче додатне стране инвестиције. Поред тога, неопходно је да се унапреди и регулаторна функција државе, да се смањи корупција, и да се, у сваком погледу, поједоставе административне процедуре.

Слободне зоне и научно-технолошки паркови, као важни елементи пословне инфраструктуре, показали су се као ефикасно средство за повећање прилива страних директних инвестиција, раста извоза, побољшања платног биланса земље, као и смањења незапослености и повећања стопе привредног раста. Слободне зоне на врло једноставан начин привлаче стране инвеститоре да улажу у нову опрему и технологију, захваљујући погодностима и повластицама које наша земља нуди. Међутим, успешност истих зависи и од односа државе према самом концепту слободних зона, и од нове индустријске политике, од њених циљева и инструмената. Евидентно је, да се улога државе Републике Србије значајно променила у позитивном смеру и да постоји боља и светлија будућност у погледу стабилнијег и ефикаснијег функционисања слободних зона и остварења значајних резултата.

Поред слободних зона, научно-технолошки паркови остварују импресивне резултате, поред директних ефеката на развој предузећа, која сарађују у оквиру њих, имају и директне ефекте на укупну друштвену заједницу, и то преко отварања нових радних места, повећања прихода становништва, повећања пореских прихода за

локалну самоуправу, итд. Они су врло актуелни у последњих пар година, како у развијеним, тако и у мање развијеним земљама и сврха њиховог оснивања је повезивање науке и привреде, а све у циљу повећања конкурентности и стварања иновација.

За даље унапређење и повећање конкурентности наше земље, што уједно представља и врло важан циљ нове индустријске политике, важно је повезивање предузећа у кластере који обезбеђују бољи и сигурнији наступ на иностраним тржиштима, боље позиционирање на њима, сигурније изворе снабдевања и више средстава за иновативније и квалитетније производе. Чињеница је, да се број кластера у Србији повећава и да је, тренутно, њихова највећа концентрација у пет највећих градова Србије: Београду, Нишу, Новом Саду, Крагујевцу и Суботици.

Влада Републике Србије активно учествује у оснивању кластера и до сада су они највише основани у следећим секторима: аутомобилска индустрија, дрвна и софтверска индустрија, текстилна индустрија, производња малих пољопривредних машина, кластери у области воћа и сокова, су врло популарни, кластери у области производње намештаја, у области електронике и туристички кластери, који су све значајнији. Што се тиче пословних инкубатора у Србији, они се формирају захваљујући великој подршци и техничкој помоћи страних институција и организација, који су спремни да помогну Србији да унапреди и убрза развој инкубатора.

Основни циљ свих инкубатора је подршка оснивању нових малих и средњих предузећа, обично су то предузећа, која врло позитивно утичу на целокупно окружење, пре свега, квалитетом својих производа и услуга и дају велики и снажан импулс за отварање нових радних места, што је заиста јако значајно, имајући у виду, да постоји велики број незапослених на територији Републике Србије.

Подаци о елементима пословне инфраструктуре у Републици Србији нису систематизовани и не постоји јединствен регистар што је узроковано чињеницом да област пословне инфраструктуре није адекватно системски уређена. Због недостатка података отежано је добијање комплетне слике о стању пословне инфраструктуре у Републици Србији.

Као основна карактеристика развоја пословне инфраструктуре у Србији истиче се изражена регионална неуједначеност, односно концентрација елемената пословне инфраструктуре само у већим градовима Србије, што је, сасвим сигурно, резултат неадекватне планске изградње, која не узима у обзир реалне потребе и развојне

могућности малих и средњих предузећа на територији Републике Србије. Зато таква непланска изградња даје слабе ефекте, то јест не утиче на подизање конкурентности предузећа, смањује се ефикасност у раду и изостају дугорочни извори финансирања.

Досадашњи модел развоја елемената пословне инфраструктуре онемогућава да се постигну ефекти, који би произишли из добре повезаности у раду елемената пословне инфраструктуре. Чињеница је, да координација у раду изостаје и све се то негативно одражава на пословање сектора малих и средњих предузећа која, на тај начин, губе могућност да унапреде своје пословање и конкурентност истог. Зато се у наредном периоду предлаже увођење системског приступа за редовно праћење рада и даљег развоја елемената пословне инфраструктуре, као и праћење ефеката развоја истих, како на повећање броја малих и средњих предузећа, увођење иновација, прилива страних директних инвестиција, равномерни регионални развој и привредни раст.

Препорука је да Србија поред увођења јединственог регистра за редовно праћење кластера, пословних инкубатора, слободних зона и научно-технолошких паркова, како би се лакше пратио њихов рад и правила пројекција за будући развој, обезбеди повољне услове финансирања и да створи повољне услове који, најпре, подстичу предузетничко понашање, а затим и прилив, како домаћих, тако и страних инвестиција, економско благостање и веће запошљавање радноспособног становништва.

Литература

1. Allen, J., (2007), *Third Generation Science Parks*. Manchester: Manchester Science Parks.
2. Andreozzi, V., (2005), *Приручник о развоју кластера*. Београд: Министарство за рад, запошљавање и социјалну политику Републике Србије.
3. Andreozzi, V., (2010), *Развој кластера*. Београд: Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.
4. Atkinson, B., Baker, P., Millward, B., (1996), *Economic Policy*, First Published; Macmillan Press Ltd., Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London.
5. Bienkowski, W., (2006), How much are studies of competitiveness worth? Some critical theoretical reflections on the issue. The Second Economic Forum on „New Europe“, Lancut.
6. Voechout, S., (2012), Политика регионалног развоја у Србији: фокус на ефикасности или на равномерном развоју? Институт за територијални економски развој (InTER) 01/12, Београд.
7. Bollino, C. A., (1983), *Industrial Policy. A Review of European Approaches*, Toronto/ Massachusetts: Lexington Book.
8. Bollino, C. A., Adams, F. G., (1983), *Industrial Policies for Growth and Competitiveness*. Toronto/ Massachusetts: Lexington Books.
9. CEC-Commission of the European communities, (2008), The concept of clusters and cluster policies and their role for competitiveness and innovation: Main statistical results and lessons learned, Commission Staff Working Document, Brussels.
10. COM (2007) 804final, Proposal for a Community Lisbon Programme 2008-2010, European Commission, Brussels, www.ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimension-200712-annual-progress-report/200712-annual-report-community-programme_en.pdf
11. Commission of the European Communities, Brussels, (2002), Industrial Policy in an Enlarged Europe.
12. Commission of the European Communities, (2011), Innovation Union Scoreboard, The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation.
13. Commission of the European Communities COM (2003) 27 final Green Paper Entrepreneurship in Europe, Brussels.
14. Commission of the European Communities, COM (2009), Consultation on the future „EU 2020“ strategy, 647 final, Brussels.
15. *Community Framework for State Aid for Research and Development and Innovation*, which is published in the Official Journal of the European Union (2006/C 323/01).
16. Council Regulation (EEC) NO. 2913/92 OF 12 October 1992.
17. Europäische Kommission, KOM (2010) 2020, Mitteilung der Kommission Europa 2020, Eine Strategie für intelligentes, nachhaltiges und integratives Wachstum, Brüssel.
18. Europäische Kommission, SEK (2010) den 488/3, Empfehlung für eine Empfehlung des rates über die Grundzüge der Wirtschaftspolitik der Mitgliedstaaten und der Union Teil I der integrierten Leitlinien zu Europa 2020, KOM (2010) 193, Brüssel.

19. European Commission Enterprise Directorate-General, (2002), *Final Report Benchmarking of Business Incubators*, Centre for Strategy&Evaluation Services.
20. European Commission: Europe INNOVA; PRO INNO Europe (2008), *The Concept of Clusters and Cluster Policies and Their Role for Competitiveness and Innovation: Main statistical results and Lessons Learned*, Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
21. European Commission Enterprise Directorate-General, (2002), *Final Report – Benchmarking of Business Incubators*, Centre for Strategy & Evaluation Services.
22. European Commission, (2013), *Setting up, Managing and Evaluating EU Science and Technology Parks, An advice and guidance report on good practice*.
23. European Commission, COM (2010), *Communication from the Commission: Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels.
24. European Commission, COM (2010), *Europe 2020 – a strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels.
25. European Commission, *Europe 2020 – Background Information for the Informal European Council*, доступно на: www.ec.europa.eu/commission/2010-2014/president/news/statements/pdf/20100210_3_en.pdf
26. European Commission, *EUROPE 2020, (2010), A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Communication from the Commission, COM (2010) 2020 final*, Brussels, доступно на: www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF
27. European Commission, SEC (2010), *Europe 2020 – public consultation, Overview of responses, 246 final*, Brussels.
28. European Industrial Policy (ed) (1986), Graham Hall, Croom Helm, London.
29. F. G. Adams., (1985), *Industrial for Growth and Competitiveness*. Toronto/Massachusetts: Lexington Books.
30. Fayolle, A., Lamine, W., Mian, S., (2011), *Building Modern Regional Innovation Platforms: Evidence from the US and French STP Models*, IASP Conference, Copenhagen.
31. Fischer, S., Gran, S., Pusch, T., Steinberg, P., (2010), „EU 2020“ – Impulse fur die Post-Lissabonstrategie, Friedrich Ebert Stiftung (FES), Berlin.
32. Gates, B., (1999), *Poslovanje brzinom misli*. Zagreb: Izvori.
33. Geroski, P., (1989), *European Industrial Policy and Industrial Policy in Europe*, in “Oxford Review of Economic Policy”.
34. Haywood, C. R., (2000), *WEPZA, Free Zone in the Modern World* CFATF Meeting, Aruba.
35. Haywood, R., (2000), *Free Zones in the Modern World, World Economic Processing Zones Association*, Evergreen, Colorado, USA.
36. Heavy, C., Murphy, E., (2012), *A proposed cooperation framework for organisations and their leaders*, Management Decision 50 (6), Emerald Group Publishing Limited, Bradford (993-1000).

37. Holtbrügge, D., (2004), Management of International Strategic Business Cooperation: Situational Conditions, Performance Criteria, and Success Factors, Thunderbird International Business Review 46 (3), John Wiley & Sons, Inc., Hoboken.
38. Hopkinson, L., (2003), *Inovacioni klasteri*, Non-financial Assistance to SMEs in Serbia.
39. Huggins, R., Izushi, H. (2002), World Knowledge Competitiveness Index 2002: Benchmarking the Globe's High performing Regions, Cardiff: Robert Huggins Associates.
40. ILO, (2003), Types of zones: An evolutionary typology 1996-2004., Updated by AV, Approved PB/CDH.
41. Jefferson Institute, (2003), *Конкурентност привреде Србије*, Београд.
42. Ketels, C., Örjan, S., (2006) *Clusters in the EU-10 New Member Countries*. Stockholm: Center for Strategy and Competitiveness.
43. Kmetz L, J., (2006), *Business Incubators for CEE and CIE*, University of Delaware Newark, DE USA.
44. Lagendijk, A., Charles, D., (1999), *Clustering as a New Growth Strategy for Regional Economics*, Local Partnership, Clusters and SME Globalisation, OECD.
45. Miles, N., Philpott, T., Bilić, Z., Richter, K., (2012), *Израда планова за подршку развоју сектора малих и средњих предузећа и предузетника на локалном нивоу*, Национална агенција за регионални развој, Београд.
46. Мићић, В., (2010), Кластери – фактор унапређења конкурентности индустрије Србије, Економски хоризонти 12 (2).
47. Nordfors, D., (2003), The Competitiveness Institute 6th Global Conference: Innovative Clusters – A New Challenge, Gothenburg, Sweden.
48. O'Donnell, A., (2014), The Contribution of Networking to Small Firm Marketing, Journal of Small Business Management 52 (1), Blackwell Publishing Inc., Malden.
49. OECD, (1978), *Policies for Stimulation of Industrial Innovation*, Paris, and OECD, (1979), *Policies for Promoting Industrial Adaptation*, Paris.
50. Pace, G., (2000), *Policies for location of Industrial districts in Italy and Israel: a comparative perspective*, Consiglio Nazionale delle ricerche, Napoli, Working Paper 10.
51. Pinder, J., (1982), *National Industrial Strategies and the World Economy*, Causes and Kinds of Industrial Policy, AIIA, Croom Helm, London.
52. Porter, M. E., (1990), *The Competitive Advantage of Nation*, London, Macmillan.
53. Porter, M. E., (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, New York, Free Press.
54. Porter, M. E., (1998), *Clusters and the New Economics of Competition*, New York, Harvard Business Review.
55. Porter, M. E., (1998), *Clusters and the New Economics of Competition*, New York, Harvard Business Review.
56. Porter, M. E., (2008), *О конкуренцији*, ФЕФА, Београд.
57. Porter, M. E., (2008), *О конкуренцији*, ФЕФА, Београд.
58. Porter, M. E., (2010), Local, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy: Economic Development Quartely, 14 (1).

59. Report of the US Council on Competitiveness (2007) *Innovation America - Cluster-Based Strategies for Growing State Economies*.
60. Rice, M., Matthews, J., (1995), *Growing New Ventures*, Creating New Jobs, Quorum Books.
61. Ringlever, J., (2012), *Assessment of Technology Parks: a University case – an empirical study about Technology Parks in Mexico*, University of Twente.
62. Rodrik, D., (2007), *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth*, Princeton University Press.
63. Rowe, D., (2011), *Accelerating Client Growth – the strategic route to STP sustainability and regional economic Development*, IASP World Conference, Copenhagen.
64. Sabo, A., (2004), *Најбоља пракса у инкубацији бизниса у новим земљама ЕУ и транзиционим земљама*, Београд, МТЦ.
65. Scheer, G., Zallinger, L., (2008), *Кластер менаџмент - А приручник, израђен у оквиру „Програма подстицаја развоја кластера у Србији“*, Министарства економије и регионалног развоја Републике Србије и Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Београд.
66. Stein, P., Ardic, O. and Hommes, M. (2013), *Closing the Credit Gap for Formal and Informal Micro, Small, and Medium Enterprises.*, Washington DC: International Finance Corporation.
67. Stimson, R., Stough, R., Brian, R., (2006), *Regional Economic Development – Analysis and Planning Strategy*, New York.
68. Swaminathan, V., Moorman, C., (2010), *Marketing Alliances, Firm Networks and Firm Value Creation*, Journal of Marketing, 73 (September): (52-69).
69. *The Global Competitiveness Report 2010-2011*, (2009), WEF, Switzerland.
70. *The Industrial Competitiveness of Nations - Looking back, forging ahead, Competitive Industrial Performance Report 2012/2013*, (2013), United Nations Industrial Development Organization, Vienna.
71. UNIDO – United Nations Industrial Development Organization, www.unido.org
72. USAID, (2012), *Финансирање малих и средњих предузећа – Кључна питања и препоруке за Србију*, Београд: USAID – Србија.
73. Walser, C. D., (1999), *Industrial Policy in the Process of Transition*, (Dissertation Nr. 2208), Verlag Paul Haupt Bern, Stuttgart, Wien.
74. Willemijn de Jong, (2013), *Establishing Free Zones for regional development*, Briefing Library European Parliament – Europa.
75. Wyplosz, C., (2010), *The failure of the Lisbon Strategy*, VoxEU.
76. Zimmerer, T., Scarborough, N., (2002), *Essentials of Entrepreneurship and Small Business Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
77. Zoltán, Ács, J., Szerb, L., Autio, E., (2014) *Global Entrepreneurship Index 2015*, Washington, D.C.: The Global Entrepreneurship and Development Institute, USA.
78. Аранђеловић, З., (2004). *Национална економија*. Ниш: Економски факултет.
79. Аранђеловић, З., Глигоријевић, Ж. (2008). *Национална економија*. Ниш: Петрограф.

80. Аранђеловић, З., Глигоријевић, Ж. (2014). *Регионална економија*. Ниш: ауторско издање.
81. Арсић, Љ., Цветковић, К., Премовић Ј., (2012), *Кластери кључ конкурентности малих и средњих предузећа*, Међународна научна конференција, Менаџмент 2012, Младеновац.
82. Ауторски тим, (2014), *Програм развоја АП Војводине 2014-2020*, Нови Сад. Доступно на:
www.region.vojvodina.gov.rs/upload/Program_razvoja_AP_Vojvodine_2014_2020_38_91.pdf
83. Ацић, С., (2008), *Стање и перспективе развоја металског сектора Србије – смернице за рад синдиката*, Београд.
84. Ацић, С., (2009), *Докторске студије као фактор изградње креативног друштва и иновативне привреде*, XV скуп трендови развоја: „Докторске студије у Србији, региону и ЕУ“, Копаоник.
85. Бераха, И., Јашко, А., Бараненко, Е., (2011) *EU and Serbia: SME Policy in times of crisis and beyond*, Међународна научна конференција: *Serbia and the European Union: Economic lessons from the new member states*. Faculdade de economia Universidade de Coimbra.
86. Библиотека Народне скупштине, (2015), *Запосленост и ризик од сиромаштва: анализа и пројекције*, Београд.
87. Бонић, Љ., Станковић, Н., (2011), *Страна улагања као детерминанта стабилног привредног раста и развоја у Србији*, Економске теме 49 (3).
88. Бошковић, Г., (2011), *Нужност извозно-оријентисане стратегије реиндустријализације Србије*, Економске теме 49 (2).
89. Бошковић, Г., Јовановић, А., (2009), *Утицај кластера на конкурентност и регионални развој индустрије*, Економске теме 47 (1), Ниш, стр. 111.
90. Бошковић, Г., Костадиновић, И., (2011), *Кластери малих и средњих предузећа – кључ економског развоја*, Савремени трендови у Европској унији: импликације за Србију, Тематски зборник – Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија.
91. Брунско, З., (1995), *Технолошки паркови и њихова улога у господарству Републике Хрватске*, Економска мисао и пракса, бр. 2, Дубровник.
92. Веселиновић, П., (2003), *Утицај институционалних решења на развојне токове националне економије*, Београд.
93. Веселиновић, П., (2004), *Утицај страних директних инвестиција на развој националне економије*, Економски хоризонти 6 (1-2).
94. Влада Републике Србије, (2006), *Национална стратегија привредног развоја Србије 2006-2012*, Београд.
95. Влада Републике Србије, (2006), *Стратегија подстицања и развоја страних улагања*, Београд.
96. Влада Републике Србије, (2007), *Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године*, Београд.

97. Влада Републике Србије, (2008), *Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године*, Београд.
98. Влада Републике Србије, (2009), *Стратегија увођења чистије производње у Републици Србији*, Београд.
99. Влада Републике Србије, (2010), *Србија 2020: Концепт развоја Републике Србије до 2020. године*, Нацрт за јавну расправу. децембар, www.srbija.gov.rs/extfile/sr/145381/koncept_razvoja_srbije_do_2020.pdf
100. Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године*, Београд.
101. Влада Републике Србије, (2011), *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији 2011-2016*, Београд.
102. Влада Републике Србије, (2013), *Фискална стратегија за 2014. годину са пројекцијама за 2015. и 2016. годину*, Београд.
103. Влада Републике Србије, (2014), *Стратегија за подршку развоју малих и средњих предузећа, предузетничтва и конкурентности за период 2015-2020. године*, Београд.
104. Влада Републике Србије, (2015), *Фискална стратегија за 2015. годину са пројекцијама за 2016. и 2017. годину*, Београд.
105. Влада Републике Србије, 2011, *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период 2011-2016. године*.
106. Влада Републике Црне Горе, Дирекција за развој малих и средњих предузећа, (2005), *Формирање бизнис инкубатора*, Подгорица.
107. Војводина ЦЕСС, Владе АП Војводине, (2011), *Стратегија развоја пословних инкубатора у АП Војводини у периоду 2011-2015.*, Нови Сад.
108. Воларев, Т., (2010), *Приручник за оснивање кластера у Републици Србији*, Београд.
109. Глигоријевић Ж., (2014), *Економика индустрије*, Ниш.
110. Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2007), *Механизам унапређења конкурентности индустрије*, Ниш.
111. Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2014), *Индустријски менаџмент*, Ниш.
112. Глигоријевић, Ж., Илић, М., Бошковић, Г., (2008), *Индустријски менаџмент*, Ниш.
113. Глигоријевић, Ж., Костадиновић, И., (2012), *Индустријски кластери: важна полуга механизма за унапређење конкурентности индустрије*, Наука + пракса, ГАФ, Ниш.
114. Деспотовић, Д., Илић, В., Новаковић, И., (2013), *Растући значај политике иновација у управљању савременим развојем*, Економика 59 (1-3), Ниш.
115. Достих, М., (2002), *Менаџмент малих и средњих предузећа*, Сарајево, (125-175).
116. Драгичевић, М., Обадић, А., (2006), *Регионални кластери и ново запошљавање у Хрватској*, Зборник радова Економског факултета у Загребу, N⁰3.
117. Драгичевић, М., Обадић, А., (2013), *Кластери и политике развоја кластера*, Загреб, Свеучилишна тискара д.о.о..
118. Ђокић, Г., Симић, С., (2012), *Фактори (не) успјеха дјеловања бизнис инкубатора у земљама у транзицији*, 10. Међународни научни скуп са Синергија 2012, Бијељина.

119. Ђорђевић, Д., Урошевић, С., Цвијановић, Ј., (2010), *Улога кластера у унапређивању конкурентности текстилне и одевне индустрије у Републици Србији*, Индустрија 38 (2), Економски институт, Београд.
120. Европски покрет Србија, (2009), Програми Европске заједнице, Београд.
121. Европски покрет Србија, Friedrich Ebert Stiftung, (2011), ИПА - Инструмент за претприступну помоћ ЕУ 2007-2013, Београд, www.emins.org/sr/publikacije/knjige/09-ipa.pdf
122. Европски покрет у Србији, (2015), *Стратегија Европа 2020 четири године касније*, Београд.
123. Економска комисија УН за Европу (UNECE), www.unece.org/industr/sme/incubator.hrm.
124. Жувела, И., (1993), *Знанствено-технолошки паркови – покретач регионалног развоја*, Зборник радова, Економски факултет, Ријека.
125. Жувела, И., (1997), *Развој и успешност слободних зона*, Прометни зборник, 35, стр. 11-37.
126. Здравковић, М., (2006), *Агломерације и токови међународне трговине – докторска дисертација*, Београд.
127. Зекић, З., (2007), *Менаџмент – подузетничка технологија*, ЕФРИ, Ријека.
128. Илић, М. (2006). Пословни инкубатори и кластери као модел развоја малих и средњих предузећа у индустрији. *Индустрија*, 34 (4).
129. Илић, М., (2004), *Стратегија регионалног развоја Србије*, Економски факултет, Крагујевац.
130. Инструмент претприступне помоћи – ИРА, успостављен је Регулативом Европског савета бр. 1085/2006 од 17. јула 2006. године.
131. Јакопин, Е. (2011). *Оквир нове индустријске политике Србије*, Економика предузећа, 59 (1-2).
132. Јовановић, М. Н., (2006), *Европска економска интеграција*, Београд.
133. Јоветић, С., Илић, М., (2005), *Пословни кластери као нови модели укључивања малог бизниса и европске интеграције*, Међународни скуп „Процеси интеграције у Европи“, Економске теме, Економски факултет, Ниш, (223-232).
134. Костадиновић, И., Костић, З., Илић, И., (2015), *Competitiveness and developmental trends of the New Industrial Policy of the Republic of Serbia*, Facta Universitatis 12 (2).
135. Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2013), *Индустријски кластери као развојна шанса: искуство Србије и земаља у окружењу*, Антикризне политике и посткризни процеси: изазови економске науке, Економски факултет, Ниш.
136. Костадиновић, И., Петровић-Ранђеловић, М., (2015), *Улога и значај слободних зона у привредном развоју: искуство Републике Србије и Европске уније*, Економика 61 (4).
137. Костић, Д., (2008), *Слободне производне зоне и индустријски парков*. Зајечар.
138. Крстић, Б., (2011), *Конкурентске стратегије и финансирање развоја малих и средњих предузећа*, Бар: Факултет за пословни менаџмент.

139. Лончар, Ј., (2007), *Развој и значење слободних економских зона*, Загреб.
140. Лончар, Ј., (2008), *Индустријске, слободне и пословне зоне – појам, значење и фактори локације*, Геоадриа Вол.13, број 2 (13/2), Географски одсјек, ПМФ, Загреб.
141. Максимовић, Ј., Мићић, В., (2014), *Пословни кластери као начин за подстицање економске делатности – примери у локалној привреди града Крагујевца*, Стање и перспективе економског развоја града Крагујевца, Економски факултет Универзитета у Крагујевцу.
142. Марјановић, В., (2015), *Структурне промене и структурна трансформација у савременој развојној економији*, Економске теме 53 (1), Ниш.
143. Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд.
144. Мијачић, Д., (2012), *Децентрализација, регионализам и регионални развој у Републици Србији*, Институт за територијални економски развој (InTER) 01/12, Београд.
145. Мијачић, Д., (2014), *Регионални развој: без доброг наслова или без јасне визије?* Институт за територијални економски развој (InTER), Београд. Доступно на: www.eukonvent.org/wp-content/uploads/2014/11/Regionalni-razvoj-bez-dobrog-naslova-ili-bez-jasne-vizije.pdf
146. Милошевић, Г., (2005), *Порез и избегавање пореза*, ЈП Службени лист СЦГ, Београд.
147. Министарство економије и регионалног развоја, (2012), *Стране директне инвестиције у Србији 2001-2011.*, Београд.
148. Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, (2011), *Просторни план Републике Србије 2010-2020. године*, Београд.
149. Министарство за финансије Републике Србије, (2010), *Билтен јавних финансија*, XI/2010., Београд. Доступно на: www.webrzs.stat.gov.rs/axd/drugastrana.php?Sifra=0015&izbor=odel&tab,
150. Министарство пољопривреде и заштите животне средине, (2015), *Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у Републици Србији за 2014. годину*, Београд.
151. Министарство привреде, (2015), *Извештај о привредном развоју Србије у 2014. години*, Београд.
152. Министарство привреде Републике Србије, (2006), *Програм за развој пословних инкубатора и кластера у Републици Србији 2007-2010*, Београд.
153. Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој, (2014), *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд.
154. Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2015), *Нацрт Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – „Истраживање за иновације“*, Београд.
155. Министарство регионалног развоја и локалне самоуправе Републике Србије, (2012), *Извештај о развоју Србије 2011*, Београд.
156. Министарство рударства и енергетике Владе Републике Србије, (2004), *Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године*, Београд.

157. Министарство финансија Републике Србије, Управа за слободне зоне, www.usz.gov.rs/osnivanje.php, приступљено 23.03.2015.
158. Министарство финансија, (2011), *Извештај о развоју Србије 2010*, Београд.
159. Министарство финансија, (2015), Билтен јавних финансија бр. 133, Београд.
160. Министарство финансија, Управа за слободне зоне, (2015), *Извештај о раду Управе за слободне зоне за период од 01. јануара до 31. децембра 2014. године*, Београд.
161. Министарство финансија, Управа за слободне зоне, (2015), *Извештај о пословању слободних зона у Републици Србији за 2014. годину*, Београд.
162. Мићић, В. (2009), *Србија и индустријска политика ЕУ*, Индустрија, 37(1).
163. Мићић, В., (2008), *Индустријска политика Европске уније*, Економски хоризонти, 10 (1-2).
164. Мићић, В., (2010), *Кластери – фактор унапређења конкурентности индустрије Србије*, Економски хоризонти, 12 (2).
165. Мићић, В., (2010), *Конкурентност индустрије Србије као претпоставка њеног ефикасног развоја*, докторска дисертација, Крагујевац.
166. Мићић, В., (2011), *Узроци и начин решавања економске кризе у Србији*, Школа бизниса 3/2011, Нови Сад.
167. Мићић, В., (2014), *Конкурентност и извоз индустрије Србије у условима економске кризе*, Стање и перспективе економско-финансијских односа Србије са иностранством, Научно друштво економиста Србије са академијом економских наука и Економски факултет у Београду, Београд.
168. Мићић, В., Зеремски, А., (2011), *Деиндустријализација и реиндустријализација привреде Србије*, Индустрија 39 (2).
169. Народна банка Србије, (2014), *Годишњи извештај о стабилности финансијског система*, Београд.
170. Национална агенција за регионални развој, (2014), *Да покренете, растете и успете у малом бизнису – слободне зоне*, Предузетнички сервис, www.preduzetnickiservis.rs/sr/slobodne-zone/slobodne-zone/, приступљено: 04.03.2015.
171. Национална агенција за регионални развој, *Каталог пословних инкубатора*, www.narr.gov.rs/index.php/Aktivnosti/Podrshka-razvoju-poslovnih-inkubatora/Katalog-poslovnih-inkubatora (приступљено 22.02.2016.)
172. Нешић, Б., (1990), *Слободне и царинске зоне у бившој Југославији и свету са законским прописима и коментаром*, Београд.
173. Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.
174. Привредна комора Србије, (2014), *Слободне зоне*, Центар за привредни систем.
175. Привредна комора Србије, (2015), *Стратегија развоја кластера у Србији 2015-2020*, Београд.
176. Радна група за реиндустријализацију, Национални савет за привредни опоравак, (2013), *Нацрт Стратегије за реиндустријализацију Србије*, Београд.

177. Радојичић, Ј., Костадиновић, И., (2015), *Карактеристике и значај банкарског кредитирања малих и средњих предузећа*, Антикризне политике и посткризни процеси: изазови економске науке, Ниш.
178. Републичка агенција за просторно планирање, (2011), *Програм имплементације просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године* (за период од 2011. до 2015. године), Београд.
179. Републички завод за развој, (2009), *Конкурентност и структурне промене 2009.*, Београд.
180. Савић, Јб., (2001), *Глобализација индустрије*, Индустрија, 27 (1–4).
181. Савић, Јб., (2007), *Collapse of the Serbian Industrialization – Message for the Future*, International Conference „Contemporary Challenges of Theory and Practice in Economics Policy and the Development of Serbia, Економски факултет, Београд.
182. Савић, Јб., (2009), *Економика индустрије*. Београд: Економски факултет.
183. Савић, Јб., (2009), *Српска индустријализација за XXI век*, Индустрија 37 (1).
184. Савић, Јб., (2010), *Економика индустрије*, ЦИД Економски факултет, Београд, стр. 459.
185. Савић, Јб., (2010), *Извозно-оријентисана индустријализација као основа новог модела развоја*, Економске теме 48 (2).
186. Савић, Јб., (2010), *Реиндустријализација као основ новог модела развоја*, Економско-социјална структура Србије – Учинак прве деценије транзиције, Научно друштво економиста Србије, Академија економских наука и Економски факултет Београд, Београд.
187. Савић, Јб., Бошковић, Г., (2011), *Утицај светске економске кризе на развој српске привреде*, Индустрија 39 (4).
188. Сл. Гласник РС, бр. 62/2006, *Закон о слободним зонама*, Београд.
189. Сл. гласник РС, бр. 88/2010, *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године.*
190. Сл. гласник РС, бр. 88/2010, *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010-2020. године*, члан 1. Београд.
191. Службени гласник РС бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013, *Закон о иновационој делатности*, Београд.
192. Станковић, Јб., Ђукић, С., Младеновић, И., Поповић, А., (2011), *Унапређење пословне конкурентности предузећа засновано на иновацијама*, Економске теме 49 (4).
193. Ђириковић, Е., (2013), *Кластер организација као фактор конкурентности малих и средњих предузећа*, Транзиција 15 (31).
194. Ђурковић, С., (1993), *Интегралност развоја слободних зона и цестовно-жељезничких терминала у Хрватској*, Промет (Зборник радова), 5, (107-111).
195. Фискални савет, (2016), *Фискална кретања: годишњи извештај за 2015. годину и анализа текућих трендова*, Београд.
196. Фонд за економске науке (ФРЕН), (2015), *Конкурентска позиција Србије у 2015. години према Извештају Светског економског форума*, Београд.

197. Фонд за иновациону делатност, (2015), *Извештај о остваривању Програма рада за 2014. годину*, Београд.
198. Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2010), *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020.*, Београд.
199. Фонд за развој економске науке (ФРЕН), (2015), *Конкурентска позиција Србије у 2015. години према Извештају Светског економског форума*, Београд.
200. Фондација за развој економске науке (ФРЕН), (2013), *Процена утицаја политика у области запошљавања*, Београд.
201. Хорват, Ђ., Ковачевић, В., (2004), *Clusteri – пут до конкурентности*, Загреб: Цера - пром д.о.о..
202. Шенк, В., Новак, Л., Деспотовић, М., (2004), *Приручник за трансфер технологије и студија о научно-технолошким парковима*, Стилос, Нови Сад.
203. www.ec.europa.eu/environment/emas/registar/reports/reports.do (приступљено 18.02.2016.)
204. www.eukonvent.org/wp-content/uploads/2014/11/Regionalni-razvoj-bez-dobrog-naslova-ili-bez-jasne-vizije.pdf
205. www.europa.eu.int/growthandjobs/pdf/SEC2005_385_en.pdf, (приступљено: 01.09.2014.)
206. www.europa.rs/srbija-i-evropska-unija/trgovina/direktna-strana-ulaganja-dsu-u-srbiji/, приступљено 22.12.2015.
207. www.europa.rs/srbija-i-evropska-unija/trgovina/koristi-od-trgovine-izmedu-srbije-i-eu/ (приступљено: 22.12.2015.)
208. www.institute-ei-ic.org/wp-content/uploads/2013/04/SLOBODNE-ZONE.pdf, приступљено 05.03.2015.
209. www.vesti.krstarica.com/drustvo/poboljsanje-poslovnog-ambijenta-preduslov-za-investicije/(26.09.2014.)
210. www.webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=2 (приступљено: 10.02.2016.)
211. www.webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/49/15/in10082014.pdf (26.09.2014.)
212. www.www.bitf.rs/cms/item/about/sr.html (приступљено 22.02.2016.)
213. www.www.emins.org/sr/publikacije/knjige/09-programi-evropske-zajednice.pdf,
214. www.www.euprava.gov.rs/eusluge/opis_usluge?generatedServiceId=1345&title=Eko-znak, (приступљено 18.02.2016.)
215. [www.www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130481/LDM_BRI\(2013\)130481_REVI_EN.pdf](http://www.www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130481/LDM_BRI(2013)130481_REVI_EN.pdf)
216. www.www.fefa.edu.rs/files/pdf/StudijeIstrazivanja/16RegionalniRazvoj.pdf (05.11.2014.)
217. www.www.freezonepirot.com/media/files/Iskoristiti_pogodnosti_industrijskih_parkova_i_slobodnih_zona.pdf, (приступљено: 06.01.2016.)
218. www.www.inovacionifond.rs/projekat-podrske-istrazivanjima-inovacijama-transferu-tehnologija-u-srbiji/ (приступљено 14.02.2016.)

219. www.lokalnirazvoj.org/upload/News/Documents/2012_07/Preporuke.pdf
(приступљено: 26.03.2016.)
220. www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_4.html (02.11.2014.)
221. www.ntpark.rs/ (приступљено 21.02.2016.)
222. www.ntpcacak.rs/ (приступљено 25.02.2016.)
223. www.pks.rs/SADRZAJ/Files/Odbor%20za%20privredni%20sistem/INFORMATOR%20%202014.pdf.
224. www.unesco.org/new/en/natural-sciences/science-technology/university-industry-partnerships/science-and-technology-park-governance/concept-and-definition/,
приступљено: 09.05.2015.
225. www.usz.gov.rs/files/propisi/ZAKONOSLOBODNIMZONAMA-cyr.pdf
226. www.usz.gov.rs/files/propisi/ZAKONOSLOBODNIMZONAMA-cyr.pdf
227. www.va.mod.gov.rs/documents/dokumenti%20i%20propisi/zakon_o_inovacionoj_delatnosti.pdf, стр. 9. (приступљено 21.02.2015.)
228. www.vibilia.rs/srpski/izvestaj/0508/Nova%20strategija.pdf, приступљено: 27.09.2014.
229. www.vps.ns.ac.rs/arhiva/Mikic/Deo_1_planiranje_poreza.pdf, (приступљено 28.08.2014.)

БИОГРАФИЈА

Ивана Костадиновић је рођена 19.10.1982. године у Минхену, СР Немачка. Основну и средњу економску школу завршила је у Нишу, са одличним успехом. Економски факултет завршила је, такође, у Нишу 2007. године, са просечном оценом 8,72.

Дипломске академске – мастер студије (смер Општа економија) завршила је на Економском факултету у Нишу. Све испите, предвиђене наставним планом, положила је у предвиђеном року са просечном оценом 10 (десет). Дипломски – мастер рад под називом „*Економска анализа европског модела регионализације Републике Србије*“ одбранила је са оценом 10 (десет).

Марта 2008. године уписала је докторске студије на Економском факултету у Нишу. На докторским студијама одслушала је свих шест семестара и положила све испите предвиђене наставним планом са просечном оценом 9,73.

Априла месеца 2008. године примљена је за сарадника у настави на истом факултету, где је изводила вежбе из предмета *Економика индустрије, Индустрijски менаџмент и Економика туризма*. У току рада, као сарадник у настави, поред извођења вежби из поменутих предмета, помагала је студентима у изради семинарских и дипломских радова.

Новембра 2010. године изабрана је за асистента на истом факултету, где је изводила вежбе из поменутих предмета. Поред извођења вежби, Ивана Костадиновић била је члан бројних комисија, тимова и органа Економског факултета у Нишу (члан Комисије за упис студената у прву годину основних академских студија Економског факултета у Нишу, члан Комисије за оцену квалитета извођења наставе, члан Комисије за попис основних средстава на Економском факултету у Нишу, члан тима за промоцију Економског факултета у Нишу, члан организационог одбора Научног скупа поводом Дана Економског факултета у Нишу, члан организационог одбора Научног скупа „Регионални развој и демографски токови земаља Југоисточне Европе“, члан организационог одбора Летње школе, члан Комисије за акредитацију Економског факултета 2013. године, учесник семинара посвећеног поновној акредитацији Факултета и Универзитета у Београду, учесник Сајма образовања у Нишу и Београду, члан радне групе за израду плана интегритета на нивоу Факултета, члан Друштва економиста из Ниша, секретар *Катедре за Националну економију и финансије* од октобра 2012. године) и учествовала је на неколико научних скупова и семинара.

Ауторка је 24 научна рада, објављених у водећим националним часописима и зборницима радова са научних конференција. Поседује информатичке вештине у области рада у пакетима MS Office, SPSS, SQL. Одлично познаје немачки језик (говор, читање, писање) и добро познаје енглески језик.

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом **Пословна инфраструктура као инструмент нове индустријске политике Републике Србије**, која је одбрањена на Економском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивала на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредила ауторска права, нити злоупотребила интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу,

26. маја 2016. године

Аутор дисертације: Ивана Костадиновић

Потпис аутора дисертације

Костадиновић Ивана

Универзитет у Нишу

Економски факултет

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Име и презиме аутора: **Ивана Костадиновић**

Наслов дисертације: **Пословна инфраструктура као инструмент нове
индустријске политике Републике Србије**

Ментор: **Проф. др Живорад Глигоријевић**

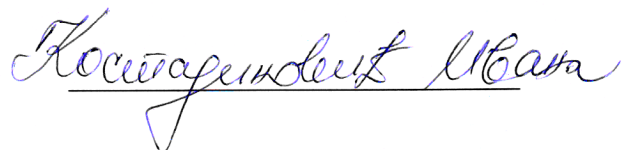
Изјављујем да је штампани облик моје докторске дисертације истоветан
електронском облику, који сам предала за уношење у Дигитални репозиторијум
Универзитета у Нишу.

У Нишу,

26. маја 2016. године

Аутор дисертације: **Ивана Костадиновић**

Потпис аутора дисертације

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

**Пословна инфраструктура као инструмент нове индустријске политике
Републике Србије**

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу,

26. маја 2016. године

Аутор дисертације: Ивана Костадиновић

Потпис аутора дисертације

